

**T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

**ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI
ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ BİLİM DALI**

**TÜRKİYE'DE ULUSLARARASI KORUMA ALTINDAKİ AFGANLARIN
ÇALIŞMA-YAŞAM KOŞULLARI: YALOVA İLİ ÖRNEĞİ**

DOKTORA TEZİ

FATMANUR GÜDER

DANIŞMAN: PROF. DR. ELİF YÜKSEL OKTAY

**YALOVA
TEMMUZ 2025**

T.C.
YALOVA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ÇALIŞMA EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ ANABİLİM DALI ÇALIŞMA
EKONOMİSİ VE ENDÜSTRİ İLİŞKİLERİ BİLİM DALI

TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI KORUMA ALTINDAKİ AFGANLARIN ÇALIŞMA-
YAŞAM KOŞULLARI: YALOVA İLİ ÖRNEĞİ

DOKTORA TEZİ

FATMANUR GÜDER
207309002

DANIŞMAN: PROF. DR. ELİF YÜKSEL OKTAY

YALOVA
TEMMUZ 2025

ETİK BEYAN

Yalova Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez/Proje Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım “TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI KORUMA ALTINDAKİ AFGANLARIN ÇALIŞMA- YAŞAM KOŞULLARI: YALOVA İLİ ÖRNEĞİ” başlıklı bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin tespiti halinde doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi taahhüt ve beyan ederim.

İmza

Fatmanur GÜDER

ÖNSÖZ

Yüksek lisans eğitimine başladığım günden buyana benden yardımlarını esirgemeyen, bana akademik hayatı sevdiren ve ayrıca hazırlamış olduğum doktora tezinin konusunun belirlenmesinden çalışmanın tamamlanmasına kadar olan süreçte her türlü yardım ve yüreklendirmesiyle yolumu aydınlatan sayın tez danışmanım Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Doktora ders dönemindeki tüm hocalarıma, tez izleme jürimizde yer alan Prof. Dr. Ersin KAVİ ve Prof. Dr. Yusuf ALPER hocalarıma emek ve katkılarından dolayı teşekkürlerimi arz ederim.

Hayatımın her döneminde beni yürekten destekleyen ve zorlu süreçlerde hayatımı kolaylaştıran güzel annem Canan GÜDER'e, canım babam Mehmet GÜDER'e ve pozitif enerjileri ile hayatımın her anına neşe ve güç katan kız kardeşlerim Nurseli, Gülseli ve Merve'ye, tatlı yeğenlerim; Eylül Sare ve Mehmet Sırac'a en içten duygularıyla teşekkürlerimi sunarım.

Tez çalışma sürecim boyunca benden yardımlarını esirgemeyen, birazcık katkısı olan herkese minnettarım.

Fatmanur GÜDER

Temmuz 2025

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN	i
ÖNSÖZ.....	ii
SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ	v
TABLolar LİSTESİ	vi
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	vii
ÖZET	viii
ABSTRACT	ix
1. GİRİŞ	1
2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE.....	15
2.1. Uluslararası Göç ve Göçe Konu Olanlar	15
2.1.1. Uluslararası göç kavramı	15
2.1.2. Uluslararası göçe konu olanlar	17
2.2. Uluslararası Göçe İlişkin Kuramlar	21
2.2.1. Ravenstein'in göç kanunları	21
2.2.2. İtme çekme kuramı	24
2.2.3. W. Petersen'in 5 göç tipi.....	26
2.2.4. Kesişen fırsatlar kuramı	27
2.2.5. Merkez çevre kuramı	29
2.2.6. Göç sistemleri kuramı	31
2.2.7. İlişkiler ağı (network) kuramı	32
2.2.8. Ulus aşırı toplumsal alanlar	34
2.3. İşgücü Piyasası ve İstihdam.....	37
2.3.1. Türkiye'de işgücü piyasasının yapısını belirleyen faktörler	38
3. TÜRKİYE'YE GÖÇ EDEN AFGANLARIN ÇALIŞMA VE YAŞAM KOŞULLARI	41
3.1. Afganistan'a Dair Bazı Temel Bilgiler	41
3.1.1. Afganistan'ın tarihçesi	41
3.1.2. Afganistan'ın nüfusu.....	43
3.1.3. Afganistan'da istihdam	44
3.1.4. Afganistan'da eğitim.....	47
3.1.5. Afganistan'dan göçün nedenleri	50
3.2. Dünyada Afgan Göçü	57
3.2.1. Türkiye'ye yönelik Afgan göçü	65
3.2.2. Göç kuramları bağlamında Türkiye'ye yönelik Afgan göçünün nedenleri	71
3.2.3. Türkiye'ye göç eden Afganlara ilişkin mevcut durum	77

3.3. Çalışma Yaşamında Afgan Göçmenler	83
3.3.1. Dünya işgücü piyasasında Afgan göçmenler	83
3.3.2. Türkiye işgücü piyasasında Afgan göçmenler	86
3.3.3. Türkiye’de yabancıların çalışmasına dair hukuki düzenlemeler	92
3.4. Türkiye’de Yaşayan Afganların Problemleri	95
3.4.1. Statü almada yaşanan problemler	95
3.4.2. Barınma konusunda yaşanan problemler	96
3.4.3. Çalışma yaşamında yaşanan problemler	96
3.4.4. Sağlık hizmetlerinde ve sosyal hizmetlere erişimde yaşanan problemler	98
4. YALOVA İLİNDE ULUSLARARASI KORUMA ALTINDAKİ AFGANLARIN ÇALIŞMA YAŞAM KOŞULLARINA İLİŞKİN ARAŞTIRMA	101
4.1. Araştırmanın Metodolojisi	101
4.1.1. Araştırmanın konusu ve amacı	101
4.1.2. Araştırmanın önemi	101
4.1.3. Araştırma soruları	102
4.1.4. Araştırmanın sınırlılıkları	102
4.1.5. Araştırmanın yöntemi	103
4.1.6. Araştırmanın evreni ve araştırma grubu	104
4.2. Veri Toplama Araçları	106
4.2.1. Verilerin toplanması	106
4.2.2. Veri ve bilgilerin analizi	106
4.3. Bulgular	107
4.3.1. Katılımcıların sosyal ve demografik bilgileri	107
4.3.2. Katılımcıların Türkiye’ye geliş süreci	112
4.3.3. Katılımcıların Yalova’da ikamet süreçleri	126
4.3.4. Katılımcıların Yalova’da çalışma hayatı	130
4.4. Araştırmaya İlişkin Değerlendirme	156
SONUÇ VE ÖNERİLER	165
KAYNAKÇA	169
EKLER	191
EK. 1. Etik Kurul İzni	191
EK. 2. Aydınlatılmış Onam Formu	192
EK. 3. Görüşme Formu	193
EK. 4. T.C. İçişleri Bakanlığı Yalova İl Göç İdaresi Müdürlüğü’ne Sunulan Yazı	195
ÖZGEÇMİŞ	197

SİMGELER ve KISALTMALAR LİSTESİ

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
ANPDF-II	: Afgan Ulusal Barış ve Kalkınma Çerçevesi
BM	: Birleşmiş Milletler
BMMYK	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
ÇSGB	: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
FAO	: Gıda ve Tarım Örgütü
GİB	: Göç İdaresi Başkanlığı
GİGM	: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü
GSYİH	: Gari Safi Yurt İçi Hasıla
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
IOM	: Uluslararası Göç Örgütü
İŞKUR	: İş ve İşçi Bulma Kurumu
OCHA	: Birleşmiş Milletler İnsani Yardım Koordinasyon Ofisi
OHCHR	: Birleşmiş Milletler İnsan Hakları Ofisi
STK	: Sivil Toplum Kuruluşu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
UNAMA	: Afganistan'daki Birleşmiş Milletler Yardım Misyonu
UNDP	: Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
UNFPA	: Birleşmiş Milletler Nüfus Fonu
UNHCR	: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği
UNICEF	: Birleşmiş Milletler Uluslararası Çocuklara Acil Yardım Fonu'
UNWOMEN	: Birleşmiş Milletler Toplumsal Cinsiyet Eşitliği ve Kadının Güçlendirilmesi Birimi
WB	: Dünya Bankası
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
WFP	: Dünya Gıda Programı
YUKK	: Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

TABLÖLER LİSTESİ

Tablo 2.1. Petersen'in Genel Göç Tipolojisi	27
Tablo 2.2. Ulusötesi Sosyal Alanların Bir Tipolojisi	35
Tablo 2.3. Faist'in Üç Düzeyli Göç Analizi	36
Tablo 3.1. Küresel Düzeyde Yerinden Edilenler	58
Tablo 3.2. Yıllara Göre Afganistan'a Geri Dönenler	59
Tablo 3.3. İran ve Pakistan'da Bulunan Afganlar	61
Tablo 3.4. Afganistan'dan Göç İtici ve Çekici Faktörler	69
Tablo 3.5. Yıllara Göre Uluslararası Koruma Göstergeleri	79
Tablo 3.6. Yıllara Göre Yabancılar Ve Çalışma İzinleri	88
Tablo 4.1. Katılımcıların Yalova'da İstihdam Edildiği İşler	132

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 2.1. Yaşanan Yerdeki Faktörler ve Göçün Önündeki Engeller	24
Şekil 3.1. Afganların Türkiye'ye Ulaşmak İçin Sık Kullandıkları Rotalar	67
Şekil 3.2. Türkiye'de Yıllara Göre Yakalanan Düzensiz Göçmen Sayısı	80
Şekil 3.3. Yakalanan Düzensiz Göçmenlerin Uyruk Dağılımı	81
Şekil 3.4. Yıllara Göre Göçmen Kaçakçılığı (2010-2025)	82
Şekil 4.1. Görüşmelerde Sıklıkla Geçen Kelime Bulutu	107
Şekil 4.2. Çalışmada Kullanılan Hiyerarşik Kod-Alt Kod Modeli	107
Şekil 4.3. Katılımcıların Cinsiyeti	108
Şekil 4.4. Katılımcıların Yaşları	108
Şekil 4.5. Katılımcıların Medeni Durumları	109
Şekil 4.6. Katılımcıların Eğitim Durumları	110
Şekil 4.7. Katılımcıların Türkçe Dilini Bilme Düzeyleri	111
Şekil 4.8. Katılımcıların Türkiye'den Önce Bulundukları Ülkeler	113
Şekil 4.9. Katılımcıların Türkiye'ye Geliş Yılı	114
Şekil 4.10. Katılımcıların Ülkeye Giriş Biçimi	115
Şekil 4.11 Katılımcıların Türkiye'ye Giriş Yaptıkları İller	117
Şekil 4.12. Katılımcıların İnsan Kaçakçılarına Ödedikleri Tutar	118
Şekil 4.13. Katılımcıların Türkiye'ye Geliş Nedenleri	122
Şekil 4.14. Sıklıkla Kullanılan Kod Teması (Tek Vaka Modeli)	127
Şekil 4.15. Katılımcıların Yalova'da İkamet Ettikleri Süre	127
Şekil 4.16 Katılımcıların Yalova'da İkamet Ettiği İlçeler	129
Şekil 4.17. Katılımcıların İkamet Kira Bedelleri	129
Şekil 4.18. Katılımcıların Kayıtlı Olup Olmama Durumları	134
Şekil 4.19. Katılımcıların İŞKUR'a Kayıtlanma Durumları	135
Şekil 4.20. Katılımcıların İş Bulma Süreçlerine İlişkin Bilgiler	138
Şekil 4.21. Katılımcıların Yalova'da İş Değiştirme Sıklığı	139
Şekil 4.22. Katılımcıların Yalova'daki Geçim Durumları	141
Şekil 4.23. Katılımcıların Afganistan'a Para Transferleri	143
Şekil 4.24. Katılımcıların Yardım Alıp Almama Durumları	144
Şekil 4.25. Katılımcıların Yalova İşgücü Piyasasındaki Problemleri	146
Şekil 4.26. Katılımcıların Gelecek Yaşam Hedefleri	155

TÜRKİYE’DE ULUSLARARASI KORUMA ALTINDAKİ AFGANLARIN ÇALIŞMA-YAŞAM KOŞULLARI: YALOVA İLİ ÖRNEĞİ

ÖZET

Türkiye’ye yönelik Afgan göçü yeni bir olgu değildir. Türkiye, 1970’li yıllardan itibaren Afgan göçmenler tarafından transit ve hedef ülke olarak görülmektedir. Türkiye’ye yönelik bu göç hareketliliği, 2021 yılından itibaren Taliban’ın Afganistan’da etkinliğini arttırması, şiddetli kuraklık ve sel gibi doğal afetlerin de etkisiyle görünürlük kazanmıştır. Türkiye özelinde Afgan göçünü merkezine alan çalışmalar oldukça kısıtlıdır.

Türkiye’nin hemen hemen her ilinde Afganlara rastlamak mümkündür. Afganistan’dan Türkiye’ye göç eden Afganların yaşadığı şehirlerden bir tanesi de Yalova’dır. Yalova’da ikamet eden uluslararası koruma altındaki Afganların neden Yalova’yı seçtikleri, işgücü piyasasını ne yönde etkilediklerini öğrenebilmek kanaatimizce önemlidir. Buna ilaveten çalışmamızda uluslararası koruma altındaki Afganların Türkiye’ye ve de Yalova’ya yönelik göç kararı almalarında etkili olan nedenlerin araştırılması da hedeflenmektedir. Yalova ilinin uluslararası koruma altındaki Afganların ekonomik, sosyal, kültürel beklentilerini karşılayıp karşılamadığı da çalışmamızda araştırılan sorular arasındadır.

Bu tez çalışmasıyla Afganistan’dan Türkiye’ye göç eden ve uluslararası koruma altına alınan yabancıların çalışma hayatındaki mevcut durumlarının ortaya koyulması ve konuya ilişkin çalışma yapanlara katkı sağlayabilmek amaçlanmaktadır. Buna ek olarak uygulanacak politikalara da yol göstermesi açısından konunun önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Bu amaçla Yalova ilinde yaşayan uluslararası koruma altında ve çalışma çağındaki 33 Afganistanlı ile 10.07.2024-15.09.2024 tarihleri arasında yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler ile elde edilen MAXQDA Analytics Pro (24.6.0) programı ile kodlanarak analiz edilmiştir. Bu aşamadan sonra da bulgular değerlendirilmiştir.

Değerlendirme neticesinde Yalova’ya gelen katılımcıların önemli bir kısmının düşük eğitim düzeyine sahip genç ve bekar erkeklerden oluştuğu görülmektedir. Katılımcılar Yalova’yı çoğunlukla akraba/arkadaş tavsiyesiyle tercih ettiği, akrabalarıyla kurdukları bağlantılar sayesinde Yalova’daki yaşama daha çabuk uyum sağladıkları anlaşılmaktadır. Genellikle düşük ücretli, güvencesiz işlerde çalıştıkları ve yaşamlarını zor şartlar altında sürdürdükleri tespit edilmiştir.

Katılımcıların geneli Yalova’daki yaşamlarını Afganistan’a göre oldukça güvenli bulmakta ve şehirdeki yaşamlarını sürdürme eğilimindedir. Türkiye’den ayrılma konusunda ise katılımcıların önemli bir kısmı Yalova’yı bir geçiş durağı olarak görmekte ve daha müreffeh bir yaşam amacıyla Avrupa ülkelerine gitmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Düzensiz Göç, Uluslararası Koruma, Afganistan, Yalova, Türkiye.

WORKING AND LIVING CONDITIONS OF AFGANISTANS UNDER INTERNATIONAL PROTECTION IN TURKEY: THE EXAMPLE OF YALOVA PROVINCE

ABSTRACT

Afghan migration to Turkey does not constitute a recent phenomenon. Since the 1970s, Turkey has been perceived by Afghan migrants both as a transit country and as a final destination. This migratory flow gained greater visibility after 2021, particularly with the resurgence of the Taliban's influence in Afghanistan, coupled with the compounded effects of natural disasters such as severe droughts and floods. Nevertheless, scholarly research focusing specifically on Afghan migration within the Turkish context remains considerably limited.

It is possible to encounter Afghans in nearly every province of Turkey, and Yalova is among the cities where Afghan migrants from Afghanistan have settled. In our view, it is important to explore the reasons why Afghans under international protection choose Yalova as their place of residence and how they influence the local labor market. Furthermore, this study aims to examine the factors shaping the migration decisions of Afghans under international protection with respect to both Turkey in general and Yalova in particular. Another key question addressed in this study is whether Yalova meets the economic, social, and cultural expectations of Afghans living under international protection.

The primary aim of this thesis is to reveal the current conditions of Afghans who have migrated from Afghanistan to Turkey and are under international protection, particularly in relation to their participation in working life. In addition, this study seeks to contribute to scholars and practitioners engaged in this field, while also providing insights that may guide the formulation of future policies.

For this purpose, face-to-face interviews were conducted between July 10, 2024, and September 15, 2024, with 33 Afghan nationals of working age who are under international protection and residing in Yalova. The data obtained through semi-structured interviews were coded and analyzed using the MAXQDA Analytics Pro software (version 24.6.0). Subsequently, the findings were evaluated in detail.

The analysis reveals that a substantial proportion of the participants who migrated to Yalova are young, single men with relatively low levels of formal education. The findings suggest that the choice of Yalova was largely influenced by recommendations from relatives or acquaintances, and that the social networks established through these connections facilitated a more rapid integration into the local community. Furthermore, the participants were predominantly employed in low-wage, precarious jobs, sustaining their livelihoods under challenging socioeconomic conditions.

The findings indicate that most participants consider their lives in Yalova to be significantly safer than in Afghanistan and exhibit a strong inclination to maintain their residence in the city. However, a considerable number of participants perceive Yalova primarily as a temporary transit point, with the intention of eventually migrating to European countries in pursuit of enhanced socioeconomic opportunities and a more prosperous standard of living.

Keywords: Irregular Migration, International Protection, Afghanistan, Yalova, Turkey.

1. GİRİŞ

Tarih öncesi çağlardan günümüze kadar olan süreçte göç olgusu, toplumsal ve ekonomik sebeplerin dinamizmine ve çeşitliliğine bağlı olarak gelişim göstermiştir. Bu sebeple pek çok bilim dalı tarafından odağa alınmış, açıklanmaya çalışılmıştır. Farklı bir deyişle göç, durağan bir olgu değil, neden ve sonuçlarıyla algılanan bir süreçtir. Zaman, mekân, neden ve sonuç gibi unsurların varlığı göç olgusunun tanımlanmasını, ölçülmesini ve yorumlanmasını pek çok anlamda zorlaştırmaktadır. Bu bağlamda uluslararası göçü, yapısı ve nedeni ne olursa olsun insanların yer değiştirdiği nüfus hareketleri olarak tanımlayabiliriz. Bu tanımlamaya mülteciler, yerinden edilmiş kişiler ve ekonomik göçmenler de dahil edilebilir (Tütak, 2019, s.14-15).

Türkiye coğrafi konumu, kaynak ve hedef ülkelere yakınlığı ve ayrıca AB ülkelerinin sert göç politikaları gibi nedenlerle gün geçtikçe önemli bir göç merkezi ülkesi haline gelmektedir. Son yirmi yıllık periyotta Türkiye'nin emek göçü veren bir ülke profilinden göç alan veya göçmenler tarafından transit ülke olarak konumlandırılan ülke profiline evrildiği görülmektedir (İçduygu ve Yüksek, 2012, s. 442).

Afganistan, uluslararası göç hareketliliği bağlamında öne çıkan ülkelerden biridir. Türkiye ise özellikle son 10 yıldır Afganlar tarafından yoğun göçe maruz kalmaktadır. Tarihi perspektifte Afganistan, emperyal müdahalelere karşı direnen ancak neredeyse her 30 yılda bir emperyal güçler kaynaklı çatışmalara maruz kalan ve ayrıca etnik çatışmaların da yoğunlukla yaşandığı bir ülke görünümündedir. Kanaatimizce günümüzde yaşananlar da tarihin bir tekrerründen ibarettir. (Horasanlı, 2022, s.150).

1970'li yıllardan itibaren Afganistan mülteci üreten, göçmen kaynağı ülke olarak tanımlanmaktadır ve bu özelliğini günümüzde de sürdürmektedir. Afganlar Avrupa'ya ulaşmayı hedefleyen en geniş mülteci gruplarından birini oluşturmaktadır. 1970'li yılların sonundan itibaren Türkiye, Afganistan kökenli göçmenlere hem ev sahipliği yapmaktadır hem de bu göçmenlerin Avrupa'ya ulaşmalarında köprü ülke rolü görmektedir (İçduygu ve Karadağ, 2018, s. 482-483).

Özellikle 2018 yılından bu yana Türkiye'ye yönelik Afgan göçünde ciddi bir artış görülmektedir. Ağustos 2021'de Taliban'ın Afganistan'ı ele geçirmesi ve ardından oluşan istikrarsız ortam ülkede güvensizliği ve yoksulluğu derinleştirmiştir. Bu durum yeni göç dalgalarına sebebiyet vermektedir. Afganistan'da halen güncelliğini koruyan bu tip gelişmeler, yeni ve daha büyük göç akınlarının yaşanma ihtimaline karşı Türkiye'yi harekete geçirmektedir (Foschini, 2022).

Literatür taraması kapsamında Afgan göçünü merkezine alan çalışmaların oldukça kısıtlı olduğu anlaşılmaktadır. Ulusal Tez Merkezi veri tabanı incelendiğinde Afgan göçünü konu alan tez çalışmalarının 2020 yılından sonra sıklığı 2024 yılında ise yapılan yayın sayısında belirgin bir artış olduğu görülmektedir. Ülkemizde göç çalışmalarının geçici koruma altında bulunan Suriyeliler nezdinde yoğunlaştığını ve bu nedenle diğer yabancı uyrukları konu alan çalışmaların azınlıkta kaldığı söylenebilir.

Türkiye'nin hemen hemen her ilinde Afganlara rastlamak mümkündür. Avrupa'ya geçebilme ümidi ve istihdam çeşitliliği bakımından batı illerimizde yaşam kanaatimizce Afganlar için ayrı bir önem taşımaktadır. Afganistan'dan Türkiye'ye göç eden Afganların yaşadığı şehirlerden bir tanesi de Yalova'dır. Yalova'da ikamet eden uluslararası koruma altındaki Afganların neden Yalova'yı seçtikleri, işgücü piyasasını ne yönde etkilediklerinin ortaya konulması ve tartışılmasının önemli olduğunu düşünmekteyiz. Buna ilaveten çalışmamızda uluslararası koruma altındaki Afganların Türkiye'ye ve de Yalova'ya yönelik göç kararı almalarında etkili olan nedenlerin araştırılması da hedeflenmektedir. Yalova ilinin uluslararası koruma altındaki Afganların ekonomik, sosyal, kültürel beklentilerini karşılayıp karşılamadığı da çalışmamızda araştırılan sorular arasındadır.

Bu tez çalışmasıyla Afganistan'dan Türkiye'ye göç eden ve uluslararası koruma altına alınan yabancıların çalışma hayatındaki mevcut durumlarının ortaya koyulması ve konuya ilişkin çalışma yapanlara katkı sağlayabilmek amaçlanmaktadır. Buna ek olarak uygulanacak politikalara da yol göstermesi açısından konunun önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Çalışmamız giriş bölümünün haricinde üç bölümden oluşmaktadır. İkinci bölümde araştırmanın kuramsal ve kavramsal çerçevesine değinilmektedir. Kavramsal çerçevede, göç olgusuyla ilgili kullanılan kavramların literatürdeki hukuki karşılıklarına yer verilmiştir. Dolayısıyla tez kapsamında kullanılan kavramların açık bir şekilde anlaşılması amaçlanmıştır. Ayrıca bu bölümde uluslararası göç kapsamında geçmişten günümüze göç olgusuyla ilgili kullanılan teori ve uluslararası göçe ilişkin kuramlara da değinilmektedir.

Üçüncü bölümde ise Afganistan'ın tarihine ve Afganistan'dan Türkiye'ye yönelik göçe dair genel bir çerçeve sunulmaktadır. Bu bölümde; Afganistan'ın coğrafi konumu, demografik özellikleri, ülkede Sovyet işgalinden günümüze kadar olan genel gelişmelere değinilmiştir. Türkiye'ye yönelik Afgan hareketliliği nedenleriyle birlikte açıklanmaya çalışılmıştır. Ayrıca, bu bölümde işgücü piyasası bağlamında Afgan göçmenlerin varlığı da tartışılmıştır. Uluslararası koruma altındaki Afganlar merkezinde gelişen hukuki düzenlemeler ve sosyal ve kültürel yaşama dair karşılaşılan problemler de bu bölümde tartışılan konular arasındadır.

Çalışmanın bir sonraki bölümünde ise, çalışmanın kapsamı ve yöntemine dair bilgiler yer almaktadır. Kapsam kısmında; çalışmanın konusu, amacı, önemi ve problem cümlelerine yer verilmektedir. Yöntem kısmında ise; katılımcıların belirlenmesi ve özellikleri ile veri toplama ve analiz süreci değerlendirilmektedir. Katılımcılarla yapılan görüşmelerin bulgu ve değerlendirmeleri yine bu bölümde incelenmektedir.

Sonuç ve öneriler kısmında ise çalışmanın önceki bölümlerindeki analizler dikkate alınarak mevcut duruma ilişkin bir durum tespiti yapılmıştır. Ayrıca uygulamaya sokulabilecek politika önerilerinde bulunulmuştur. En nihayetinde çalışmamız bu alanda çalışanlara katkı sağlaması amacıyla hazırlanmıştır.

Çalışmanın Konusu

Türkiye'ye yönelik Afgan göçü yeni değildir ve 1970'li yıllardan itibaren devam etmektedir. Türkiye'ye yönelik Afgan göçü 2021 yılında Taliban'ın Afganistan'da yönetimi ele geçirmesiyle birlikte hızlanmıştır. Afganistan'dan Türkiye'ye göç eden Afganların yaşadığı şehirlerden bir tanesi de Yalova'dır. Yalova'da ikamet eden uluslararası koruma altındaki Afganların işgücü piyasasındaki durumlarını incelemek, çalışma ve yaşam koşullarına dair bir durum tespiti sunabilmek bu çalışmanın başlıca konusunu oluşturmaktadır. Buna ilaveten uluslararası koruma altındaki Afganların Yalova'ya göç etme nedenleri ve gelecek yaşamlarına dair beklentileri aktarılacaktır.

Çalışmanın Önemi

Geçmişten günümüze göç çalışmalarında Türkiye hem hedef hem transit hem de kaynak ülke olarak literatürde yer almaktadır. 2011 yılında Suriye'de yaşanan olaylarla birlikte Türkiye'ye yönelik başlayan göç dalgası sebebiyle çok sayıda çalışmanın yapıldığı ve bu durumun günümüzde de devam ettiği gözlenmektedir. Literatürde Suriyelilere ilişkin yapılan çalışmalar oldukça fazla olmasına rağmen uluslararası koruma altında olan diğer yabancı uyruklulara ve özellikle Afganlara ilişkin çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir.

Afganistan'dan Türkiye'ye yönelik göçü konu alan çalışmalar oldukça sınırlıdır. Afgan hareketliliğini merkezine alan nitel çalışmaların genellikle İran sınır illeri olan Iğdır, Ağrı, Hakkâri ve Van'da yoğunlaştığı söylenebilir (Efe ve Arıcı, 2021, s.25). Yalova ili özelinde Afgan hareketliliğinin çalışıldığı yüksek lisans ve doktora düzeyinde bir tez bulunmamaktadır. Yalova büyük şehirlere yakın bir il olması hasebiyle göçmenlerin de ilgisini çeken bir ildir.

Afganların varlığı ülkemizde giderek artış göstermektedir. Yalova'da ikamet eden uluslararası koruma altındaki Afganların çalışma ve yaşam koşullarına dair bir durum tespiti ortaya

koyabilmenin bu yabancı grubuna dair geliştirilebilecek politika vb. uygulamaları kolaylaştıracağını düşünmekteyiz.

Çalışmanın Amacı

Bu tez çalışmasıyla Afganistan'dan Türkiye'ye göç eden ve uluslararası koruma altına alınan yabancıların çalışma hayatındaki mevcut durumlarını ortaya koyarak konuya ilişkin çalışma yapanlara katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Yalova ili özelinde uluslararası koruma altındaki Afganları konu alan lisansüstü düzeyde bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmamızın bundan sonra yapılacak olan çalışmalara basamak olması hedeflenmektedir. Buna ilaveten bu konuya ilişkin uygulanacak olan politikalara da yol göstermesi açısından çalışmamızın önemli olduğunu düşünmekteyiz.

Çalışmanın Soruları

Çalışmamızın temel sorunsalı Yalova'da ikamet eden uluslararası koruma altındaki Afganların işgücü piyasasına yönelik etkileri ne yöndedir? Yalova'da yaşayan uluslararası koruma altındaki Afganların bu ilde yaşamayı tercih etmelerinde istihdam fırsatlarının etkisi nedir? Bu temel sorunsala ek olarak yine araştırma boyunca aşağıdaki soruların cevapları aranacaktır:

- 1) Afganların Türkiye'ye yönelik göç kararı almalarında etkili olan sebepler nelerdir?
- 2) Afganların Yalova'ya göç etmelerinin nedenleri nelerdir?
- 3) Uluslararası koruma altındaki Afganlar Yalova'da ikametgâh zorunluluğu nedeniyle mi bulunmaktadırlar yoksa Yalova'da yaşamaktan memnunlar mı? Yalova, katılımcıların ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda beklentilerini karşılıyor mu?
- 4) Yasal çalışma ya da uygun barınmaya erişimde ne tür zorluklarla karşılaşmaktadırlar?

Çalışmanın Yöntem ve Teknikleri

Bu çalışma bir nitel araştırma yöntemi olarak tasarlanmıştır. Bu çalışmada araştırma verilerini toplayabilmek adına nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi sınıflarından maksimum çeşitlilik örnekleme ve kartopu örnekleme yöntemi tercih edilerek görüşülecek kişiler belirlenmiştir. Maksimum çeşitlilik örneklemesiyle çalışmada görece küçük bir örneklem oluşturmak ve bu örneklem içerisinde araştırmaya dahil olan kişilere yönelik maksimum çeşitliğin sağlanması amaçlanmıştır.

Bu kapsamda Yalova ilinde yaşayan uluslararası koruma altındaki ve çalışma çağındaki Afganlar ile 10.07.2024-15.09.2024 tarihleri arasında görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yarı yapılandırılmış görüşmeler ile elde edilen veriler analiz edilmiştir. Araştırma bulguları tezin son bölümünde yorumlanmıştır.

Çalışmanın Sınırlılıkları

Çalışmamız kapsamında görüşülen uluslararası koruma altındaki Afganların görüşmeler esnasında genel olarak çekince içinde olmaları nedeniyle bazı konularda kendileriyle ilgili detaylı bilgi vermek istemedikleri gözlenmiştir. Dolayısıyla bu durum çalışmanın başlıca sınırlılıklarından birini oluşturmaktadır. Görüşmeyi hedeflediğimiz kişilerin bir kısmı araştırma konusuna dair güven sorunu yaşadığı için bizimle görüşmekten kaçınmıştır. İletişim problemi çalışmada önemli bir sınırlılık olup görüşülen kişilerin birbirlerinin telefon numaralarını vermek istememesi nedeniyle görüşülecek kişilere ulaşmada sıkıntılar yaşanmıştır. Benzer şekilde Afgan kadınlara ulaşmak erkek göçmenlere nazaran daha zor olduğu için çalışma kapsamında ağırlıklı olarak erkeklerle görüşülmüştür. Görüşülen katılımcılar uzun süredir Türkiye’de bulunmaları nedeniyle Türkçe iletişim kurma konusunda bir sorun yaşanmamıştır.

Literatür

Küresel göçün daimî aktörleri arasında yer alan Afgan göçmenlerin yoksul yaşamlarına çözüm bulma arayışıyla çıktıkları göç yolculuklarında da yoksulluk yaşamlarının bir parçası olmaya devam etmektedir. Çok sayıda araştırma savaşın, siyasi istikrarsızlığın ve yoksulluğun Afganlar üzerindeki etkilerini göstermesi bakımından oldukça önemlidir (Geyik Yıldırım, 2020b, s.394).

Ulusal Tez Merkezi veri tabanında anahtar kelime olarak “Afganistan”ı kullanarak tarama yapıldığında toplamda 976 çalışma bulunmuştur. “Afgan göçü” şeklinde detaylı tarama yapıldığında ise 37 çalışma bulunmuştur. Afgan göçünü konu alan tez çalışmalarının 2020 yılından sonra sıklığı 2024 yılında ise yapılan yayın sayısında belirgin bir artış gözlenmiştir. Yapılan çalışmaların önemli bir kısmı sınır çalışmaları olarak kategorize edilebilir. Ülkemizde göç çalışmalarının geçici koruma altında bulunan Suriyeliler nezdinde yoğunlaştığını ve bu nedenle diğer yabancı uyrukları konu alan çalışmaların azınlıkta kaldığı söylenebilir.

Bu bölümde incelenen çalışmalar Türkiye’de bulunan Afgan göçmenleri konu edinen bilimsel çalışmalar ile sınırlıdır. İncelenen çalışmaların konu, araştırma problemi ve araştırma yöntemi açısından farklı özelliklere sahip bir katalog oluşturdukları görülmektedir. Afgan göçmenlere ilişkin çalışmaların ülkemizde yapılan göç çalışmaları arasında daha sınırlı olması göze çarpan önemli bir farklılığı oluşturmaktadır. Bu bölümde incelenen literatür şu şekildedir;

Çakırer Özservet (2014) “Zeytinburnu Kentsel Mekânında Soydaş Diasporasının Örgütlenmesi”

Araştırmada Bulgaristan, Yunanistan, Makedonya, Afganistan ve Doğu Türkistan kökenli göçmenlerin İstanbul ili Zeytinburnu ilçesindeki soydaş örgütlenmeleri incelenmektedir. Mekansal bağlamda göçmenlerin kendi içlerinde çeşitli şekillerde örgütlenme biçimleri olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca göçmenler arasında devlet temelli dernek oluşumlarının da varlığından bahsedilmektedir. Zeytinburnu özelinde yapılan bu çalışmanın sonuçları, diaspora ve Türk kökenliler üzerine yapılacak diğer çalışmalara çeşitli düzeylerde referans olacağı ve katkılar sağlayacağı düşünülmektedir.

Şahin, Çift yıldız, ve Evkaya (2018) “Afgan Göçmenlerin Türkiye Sınırları İçerisindeki Yolculukları ve Göçmenler Arasındaki Ağ İlişkileri”

Çalışmada Afganistan’dan Türkiye’ye düzensiz şekilde göç eden Afgan göçmenlerin hangi sosyal yardım ve ağ ilişkilerine başvurduklarını anlamaya çalışılmıştır. İran ve Pakistan gibi ülkelerden Türkiye sınırına ulaşan Afgan göçmenler; ulaşım aracı kullanmadan yaya olarak göç ettikleri, yol boyunca camilerde, otogarlarda, terk edilmiş binalarda ya da sokaklarda geçici şekilde barındığı ve gerek sivil toplum kuruluşları gerekse kişisel yardımlarla yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarını karşıladıkları belirtilmektedir. Çalışma neticesinde Afgan göçmenlerin Türkiye’ye girişlerine dair caydırıcı tedbirlerin alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Doğan (2019) “Trabzon’da Yaşayan Afganistan Uyruklu Sığınmacıların Göç Deneyimleri ve Sorunları”

Çalışmada Trabzon’da yaşayan Afgan uyruklu mültecilerin göç deneyimleri ve Trabzon ilinde yaşadıkları problemlere odaklanılmıştır. Kartopu örneklem tekniği ile yarı yapılandırılmış görüşme formunun kullanıldığı çalışmada 8 kadın ve 8 erkek ile görüşülmüştür. Çalışma bulgularında mültecilerin yoğunlukla savaş ve tehdit nedeniyle ülkelerinden ayrıldıkları ve yasa dışı yollarla Türkiye’ye giriş yaptıkları belirtilmektedir. Trabzon ilinde yaşayan Afgan göçmenlerin eğitim, sağlık vb sosyal hizmetlerden yararlanma, yardım alma gibi konularda problemler yaşadıkları belirtilmektedir. Ayrıca, ilde ortalama bir Afgan’ın kimlik kartı alabilme süresinin yaklaşık 5-6 ay sürdüğü bu sürenin ilde Afgan sayısının artışına paralel olarak artış gösterdiği de belirtilen sorunlar arasındadır.

İdiz (2019) “Görünmeyen Göçmenler Afganlar: Türkiye Köprü mü? Hedef mi?”

Bu nitel çalışmada Türkiye’ye yönelik Afgan göçü çalışılmıştır. İstanbul’da ikamet eden ve düzensiz göçmen olarak nitelendirilen 17 Afgan göçmenle yarı yapılandırılmış nitelikte

görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Türkiye’ye geliş nedenleri ve bu ülkedeki planları öğrenilmeye çalışılmıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde Türkiye’nin belirli bir Afgan kitlenin hedef ülkesi haline geldiği ve Afganistan’daki istikrarsızlığın nedenlerinden biri olduğu Türkiye’ye yönelik bu göç hareketinin uzun yıllar daha devam edebileceği aktarılmaktadır. Özbek ve Türkmen kökenli Afganistanlıların Türkiye ile bağlarının daha kuvvetli olduğu ve Türkiye’nin bu göçmen grubu için hedef ülke olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca katılımcıların Türk ekonomisindeki düşüş halinin Afgan göçünde Türkiye’nin hedef ülke ibresini Avrupa ülkelerine doğru döndürdüğü yönünde fikir birliği bulunmaktadır.

Bozkurt ve Yılmaz (2019) “Hayli Zor” Türkiye’deki Afgan Sığınmacı ve Mülteciler

Çalışmada Niğde’de ikamet eden Afgan göçmenlerin gündelik yaşam deneyimleri, gündelik yaşam sosyolojisi bağlamında ele alınmıştır. Afganların gündelik yaşamlarını nasıl kurdukları, karşılaştıkları zorluklar, zorunlu göç deneyimleri doğrultusunda yaşamlarını nasıl sürdürdükleri ve kamusal alandaki etkileşimlerine odaklanılmıştır. Araştırma kapsamında Niğde’de uluslararası koruma altında bulunan 19 Afganistanlı göçmen ile yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Afganistan’dan Türkiye’ye göç etmelerindeki siyasi, ekonomik ve güvenlik sorunlarının etkileri, göç sürecinde yaşanan zorluklar, Türkiye’de istihdam, barınma, eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçlarını nasıl karşıladıkları, Türkiye’de kalma ya da Avrupa’ya geçme konusundaki düşünceleri ve hedeflerinin neler olduğu konusundaki görüşleri aktarılmıştır. Çalışmanın Türkiye’de uluslararası koruma altındaki Afganistan’dan gelen göçmenlerin durumunu anlamak ve onlara daha iyi destek sağlamak amacıyla önemli bilgiler sağladığı söylenebilir.

Güler (2020) Afganlı Göçmenlerin Göç Süreçleri ve İşçilik Deneyimleri: Uşak İli Örneği

Uşak’ta yaşayan Afgan göçmenlerin işgücüne katılma biçimleri bu çalışmanın başlıca konusunu oluşturmaktadır. Türkiye’de göç çalışmalarının Suriyeliler özelinde yoğunlaşması hasebiyle Türkiye’deki göçmen çeşitliliğini belirtmek çalışmanın amaçlarındandır. Uşak Merkez’de yaşayan 15 Afgan göçmenle kartopu tekniği kullanılarak derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma neticesinde ülkede artan göçmen sayısının ve buna bağlı olarak artan göçmen emeğinin ücretlerin baskılanmasında kullanılan bir araç olarak işgücü piyasasında kullanıldığı vurgulanmaktadır.

Canpolat (2020) “Afgan Sığınmacıların Uyum Süreci: Sivas Uydu Kenti Örneği”

Çalışmada Sivas uydu kentinde ikamet eden ve uluslararası koruma başvurusu yapan Afgan göçmenlere odaklanılmıştır. Bu kişilerin uyum ve entegrasyonlarıyla ilgili kişisel deneyimlerini

değerlendirmek ve uyum sürecinde karşılaştıkları sorunları araştırmak, analiz etmek ve çözüm önerilerinde bulunmak çalışmanın amaçlarındandır. Bu bağlamda Sivas'ta ikamet eden 15 kişiye kartopu yöntemi kullanılarak ulaşılmış ve derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşülen kişilerle uyum süreçleri, bu süreçte karşılaştıkları sorunlar, yerel halktan beklentileri ve geleceğe yönelik planlar gibi konular görüşülmüştür. Uyum sürecine ilişkin bulgular, görüşülen Afgan sığınmacıların Türk vatandaşlığı almak ve topluma entegre olma konusunda istekli olduklarını göstermiş ancak bu konuda dil engeli, ekonomik yetersizlik, yalnızlık ve yabancılık hissi gibi önemli sorunlarla karşılaştıkları anlaşılmıştır. Bu problemlerin aşılmasında dil kursları ve istihdam kolaylığının sağlanması gibi çözüm önerilerinde bulunulmuştur.

Obayd (2020) “Afganistan’da Göç Sorunu”

Afganistan’daki göç sorunu Türkiye’yi de kapsayacak şekilde bu çalışmada incelenmektedir. Ekonomik problemler, terör, güvenlik sorunları ve iç çatışmaların etkisiyle göç olgusunun Afganistanlılar için bir yaşam tarzına dönüştüğü çalışmanın bütününde ifade edilmektedir. Araştırmada Afgan göçmenlerin Türkiye’ye geliş sebeplerini de ağırlıklı olarak yer verilmiştir. İran İslam Cumhuriyetinin Afganlara karşı değişen ve sertleşen tutumunu sürdürmesi ile 2014-2020 yıllarının Türkiye’ye yönelik Afgan göç akışlarının artış gösterdiği dönemler olduğu çalışmada vurgulanmaktadır. Bu dönemlerde göçmenlerin önemli bir kısmının İran İslam Cumhuriyeti üzerinden Türkiye’ye giriş yaptığı belirtilmektedir. Çalışma, zorunlu göç probleminin kaynak ülkelerdeki sorunların yerinde çözülmeden aşılamayacağı bulgusu üzerinde yoğunlaşmaktadır.

Buz, Canlı ve Aygüler (2021) “Trabzon’da Yaşayan Afgan Sığınmacıların Profili ve Gereksinimleri”

Trabzon’da yaşayan 640 Afgan göçmenle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilerek tamamlanan çalışmada Afgan göçmenlerin gündelik yaşamda karşılaştıkları problemler ve Türkiye’deki yaşamlarına dair gelecek planları öğrenilmek istenmiştir. Çalışmada Trabzon’da yaşayan Afgan göçmenlerin genellikle 30 yaş altında olan gençlerden oluştuğu, iş bulma ve iyi şartlarda istihdam edilmeye dair sıkıntılarının olduğu, dil problemi yaşadıkları ve kamusal hizmetlere erişimde problemler yaşadıkları aktarılmaktadır. Afgan kadınların erkeklere oranla istihdamda ve toplumsal yaşamda görünürlüklerinin kısıtlı olduğu araştırmanın sonuçları arasında yer almaktadır.

Yeler (2021) “Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara’da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler”

Bu çalışmada Türkiye'ye düzensiz olarak ya da yasa dışı yollarla göç etmiş birey ve grupların entegrasyon düzeyleri, entegrasyon alanları ve bunları belirleyen faktörler sosyo-kültürel bakımdan araştırılması hedeflenmiştir. Örneklem olarak, Afganistan'dan Türkiye'ye yasa dışı yollarla giriş yapmış olan ve Ankara'da ikamet edip, çalışan 15 Özbek Türkü seçilmiştir ve araştırmada doğrudan gözlem ve katılımcı gözlem teknikleri kullanılmıştır. Araştırma sonucunda ülkemizde yaşayan düzenli ve yasal göçmenlere kıyasla, Özbek göçmenlerin ortalama göçmen yaşamından daha kötü bir yaşam sürdüğü, tespit edilmiştir. Sosyal ve kültürel anlamda toplumdan izole halleri genellikle kaçak yaşayıp çalışmalarıyla ve sınır dışı edilme korkularıyla bağdaştırılmaktadır. Türklerle benzer dil, kültür ve dini inanca sahip olmaları toplumda uyumlu bir profil çizdiklerine dair çalışmada bulgular mevcuttur.

Akman (2021) “Afganistan Uyruklu Kadın Sığınmacılarda Bir Göç Nedeni Olarak Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Deneyimi: Fenomenolojik Bir Çalışma”

Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin etkisi Afganistan uyruklu kadın sığınmacıların göç nedenleri üzerinden araştırılmıştır. Çalışma, 2020 yılında Sığınmacılar ve Göçmenlerle Dayanışma Derneği Amasya İl Temsilciliği'ne başvuru yapan Afganistan uyruklu 15 kadın sığınmacı ile sosyal demografik soru formu ve yarı yapılandırılmış görüşme formu ile çevrimiçi bireysel görüşme yöntemi ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma bulgularında, Afganistan'da toplumun kadınlara bakışının olumsuz olduğu, kadınların büyük çoğunluğunun fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddet türlerine maruz kaldıkları, ülkelerinde hiçbir söz haklarının olmadığı, özgürlüklerinin kısıtlandığı, erkek egemen anlayışın devlet kurumlarında da geçerli olduğu belirtilmektedir. Göç hareketinin Afgan kadınlar için göç kararı alma konusunda şiddetin önemli bir etken olduğu vurgulanmaktadır.

Öksüz (2021) “Afganistan'dan Batı Ülkelerine Göç Sürecinde Türkiye'nin Konumu: Trabzon'daki Afganlılar Üzerine Bir Araştırma.”

Bu tez çalışmasında, Afganistan'dan Türkiye'ye göç eden ve Trabzon ilinde ikamet eden Afganistanlı göçmenlerin göç süreçleri araştırılmaktadır. Bu kapsamda Trabzon'da ikamet eden 20 Afganistanlı göçmen ile yarı yapılandırılmış görüşmeler düzenlenmiştir. Araştırma, Afganistanlı göçmenlerin Türkiye'yi bir transit geçiş güzergahı mı yoksa kalıcı yerleşim amaçlı bir rota olarak mı konumlandırıdıklarının anlaşılmasına katkı sağlamayı amaçlamıştır. Yapılan görüşmeler neticesinde Afganistanlı göçmenlerin Türkiye'yi bir transit geçiş güzergahı olarak konumlandırıdıkları anlaşılmıştır. Ulaşılan sonuçlardan bir diğeri ise göçmenlerin Türkiye'ye yönelik hareketliliklerinde göçmen ilişki ağlarının belirleyici olduğu vurgulanmaktadır.

Özgün (2021). Afgan Göçmen Profili Üzerine Bir Araştırma: Trabzon Örneği

Araştırmada Trabzon’da ikamet eden 102 Afgan göçmen ile anket çalışması yapılmıştır. Araştırma ile ilde ikamet eden Afgan göçmenlerin demografik özellikleri, Trabzon’a göç süreçleri ve göç sonrası ilde göçmenlerin istihdam durumları, yerli halkın göçmenlere yönelik tutumu ele alınmaktadır. Türkiye’de bulunan Afgan göçmen profili üzerine de değerlendirmelerde bulunulmuştur. Bu bağlamda göçmenlerin çok önemli bir kısmının yasa dışı yollarla İran üzerinden Türkiye’ye giriş yaptığı belirtilmektedir. Araştırma bulgularında Afgan göçmenlerin sağlık, eğitim, işsizlik, kötü çalışma koşulları gibi sorunlarla karşılaştıkları ifade edilmektedir. Ayrıca, Türkiye’ye göç eden Afganların önemli bir kısmının Avrupa ve Kuzey Amerika’ya gitmek istedikleri belirtilmektedir.

Suh (2021) “Sebepleri ve Sorunlarıyla Göçmenlik: İstanbul’daki Afganlar”

İstanbul’da ikamet eden 19 düzensiz statüdeki Afgan göçmen ile derinlemesine görüşme gerçekleştirilmiş ve göçmenlerin göç kararı alma ve göç yolculuklarına dair deneyimlerinin aktarılması hedeflenmiştir. Afgan göçmenlerin göç deneyimlerinin daha iyi anlaşılması ve literatüre katkı sağlanması araştırmanın amaçları arasındadır. Buna ek olarak çalışma, göçmenlerin Afganistan’dan Türkiye’ye kadar olan hareketlerinin nedenlerini, zorluklarını, risklerini ortaya koymakta, İstanbul’da karşılaştıkları sosyal ve ekonomik güçlüklerle dikkat çekmekte ve göçmenlerin hayatta kalma stratejilerini belli bir örneklem üzerinden analiz etmektedir. Görüşülen Afgan göçmenlerin göç yolunda ciddi problemlerle karşılaştıkları, Türkiye’ye girişlerinin kaçakçılar vasıtasıyla yapıldığı ve ayrıca bu yolculuk süresince yaşam tehlikesi atlattıkları belirtilen bulgular arasındadır.

Efe ve Arıcı (2021) “Hedef Ülke Türkiye’deki Afgan Göçmenler

Bu tez çalışmasında Türkiye’deki Afgan göçmenlerin yaşadığı sosyal, ekonomik ve politik sorunlar ele alınmaktadır. Taliban yönetiminin Afganistan’daki kontrolünün artmasıyla birlikte Türkiye’ye yönelik Afgan hareketliliğinin artacağı yönündeki beklentiler oldukça yüksektir. Türkiye’ye göç eden ve Erzincan’da yaşayan 450 Afgan göçmenle yapılan anket ve 50 katılımcıyla gerçekleştirilen görüşmeler neticesinde Afgan göçmenlerin demografik, sosyal özellikleri tespit edilmiş ve ayrıca Afgan göçmenlerin ekonomik, sosyal, kültürel, alanlarda toplumsal uyumları, barınma, eğitim, dil sorunu gibi yaşadıkları problemler de aktarılmaya çalışılmıştır. Ayrıca çalışmada Afgan göçmenlerin politik eğilimleri, demokrasi, AB üyeliği, laiklik gibi kavramlara yönelik fikirleri ya da beklentileri de aktarılmaya çalışılmıştır.

Üstün ve Vargün (2022) “Uluslararası Göç ve Afgan Göçmenler Örneği”

Araştırma kapsamında Van ilinden Türkiye'ye giriş yaparak Ankara'ya gelen ve burada yaşamını sürdüren 20 Afgan göçmenle kartopu örneklem tekniğiyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Akrabalık, arkadaşlık gibi yakın bağların göçün akışını etkilediği yönünde bulgular yer almaktadır. Ankara'ya göç eden katılımların çoğunlukla belirli mahallere göç ettiği belirtilmektedir. Çalışma bu yönüyle göçün kültürel ve toplumsal sonuçlar doğuran etkileri olduğunu vurgulamaktadır.

Göçmez (2022) "Sürekli Göç, Kente Uyum, Kimlik ve Din: Zeytinburnu Afganistan Özbekleri"

Bu çalışmada, göçmenlerin kente uyum/uyumsuzluk süreçleri, kent yaşamında tutunabilmek için nasıl bir kimlik inşa etmeye çalıştıkları ortaya koyulmaktadır. İstanbul Zeytinburnu ilçesinde ikamet eden çeşitli yaşlardaki Afgan kökenli 18 Özbek'le görüşmeler yapılmıştır. Çalışma bulgularında göçmen Özbeklerin kamusal alanda görünür kültürleşme sembollerini (kıyafet, yemek alışkanlıkları, konuşma şekli vb.) göz önünde bulundurulduğunda büyük ölçüde kent yaşamına uyum sağladıklarını ancak görünmeyen kültürleşme faktörlerini (etnik ritüel ve geleneklerin devamı, aile içi ilişkiler, sosyal ve iş ortamında kendi etnik grubunu tercih etme vb) incelendiğinde göçmenler özelinde kent hayatında ayrı ve marjinalleşme eğiliminde oldukları belirtilmektedir.

Ekmekçioğlu (2022) "Sınır Güvenliği ve Düzensiz Göç -Van İli Örneği"

Çalışmanın odak noktası düzensiz göç bağlamında Afgan göçmenlerin Türkiye sınırlarını yasa dışı yollarla geçmesidir. Çalışma kapsamında Türkiye sınırını geçen 105 düzensiz Afgan'la yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Afganların kayıt dışı çalıştırılması ve Türkiye kaynaklarının geri gönderme, beslenme ve sağlık giderleri gibi konularda harcanmasının olumsuz sonuçları tartışılmaktadır. Afganlı düzensiz göçünün boyutu büyüdükçe ve bu göç hareketinin iyi yönetilememesi halinde toplumda sorun oluşturabilecek alanların çoğalacağı belirtilmektedir.

Bilen (2023) "Afganistan'ın Ötekileri: Bölgesel Tarihi ve Toplumsal Tezahürleri ile Afganistan Hazaralarının Türkiye'ye Göçü."

Çalışmada Afganistan'da uzun yıllar boyunca etkili olan ve ülke içi dinamiklere bağlı olarak gelişen çeşitli işgal girişimlerinin kökenindeki mezhepsel çatışmaların rolü tartışılmaktadır. Günümüzde nüfusun çoğunluğunun Sünni mezhebini benimsediği Afganistan ve çevresinde, Şiiiler azınlık olarak kalmaktadır. Afganistan'da Şii toplulukları arasında sayıca en fazla nüfusa sahip olan etnik köken Hazaralardır. Hazara halkı, 1880 yılında Abdul Rahman Han'ın siyasi politikalarından buyana toplumsal yaşamda ötekileştirilmektedir. Artan mezhepsel çatışmalar

ve toplumdan soyutlama Hazara halkını yerinden edilen, çevre ülkelere göç etmek zorunda bırakılan bir etnik topluluğa dönüştürmüştür. Bu minvalde çalışma kapsamında ülkemizin farklı illerinde ikamet eden 14 Hazara kökenli Afganistanlı ile derinlemesine mülakat tekniği kullanılarak görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Çalışma bulgularında birçok sosyal problem ile baş etmek zorunda kalan Hazara halkının etnik kimliklerini, dini ve kültürel değerlerini korumak adına gerçekleştirdikleri faaliyetler aktarılmaya çalışılmıştır. Hazaraların Türkiye’ye göç etmesinin en önemli faktörlerinden birinin Türkiye’nin göçmenleri kabul etmesidir. Katılımcılar Avrupa’ya geçişte Türkiye’yi önemli bir güzergâh olarak görmektedir.

Habıbullah (2023) “Türkiye’de Yalnız Yaşayan Afgan Göçmen Kadınların Yaşam Hikâyeleri: İstanbul Zeytinburnu Örneği”

Farklı sebeplerle tek başına ya da çocuklarıyla Türkiye’ye göç eden ve yaşamını yalnız sürdüren 18 yaşını doldurmuş Afgan kadınlarla derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak mülakatlar yapılmıştır. İstanbul ili Zeytinburnu ilçesinde yaşayan 6 Afgan kadın ile görüşülmüştür. Afgan kadınların Türkiye’ye geliş nedenleri, yerleşim tercihlerindeki ağ bağlantıları, Türkiye’de istihdam koşulları ve yaşam beklentilerine odaklanılmıştır. Derinlemesine görüşme analizleri ve görüşmelerdeki gözlemler neticesinde Afgan kadınların siyasal, toplumsal, kültürel ve de ailevi baskılara maruz kaldıkları ulaşılan bulgular arasında yer almaktadır. Afganistan’da yaşanan zorlu koşullardan kurtulma isteği ve alınan göç kararı, göçün kadınlaşması olgusuna da uygun düştüğü belirtilmektedir. Araştırmanın sonuç bulgularından bir diğeri ise Afgan kadınların Zeytinburnu’nda kayıt dışı tekstil işleriyle ya da dışarıda çalışamayacak düzeyde olanların evde a tipik işlerle uğraştığıdır. Ayrıca, yalnız yaşayan bekar annelerin diğer kadınlara nazaran daha fazla psikolojik ve fiziksel istismara maruz kaldığı belirtilmektedir.

Ünlütürk Ulutaş ve Topaloğlu (2023) “Türkiye’ye Yönelen Afgan Göçünü Toplumsal Cinsiyet Gözlüğüyle Okumak”

Bu çalışmada Afgan göçmenlerin göç süreçleri ve toplumsal cinsiyet arasında ilişki kurulmuştur. Denizli’de yaşayan 30 Afgan ile yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılarak yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşmeler neticesinde Afganistan’dan göç etme kararı almada toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin belirleyici etkenlerden biri olduğu ifade edilmektedir. Boşanma veya eşin vefatı gibi unsurların göç eden Afgan kadınların göç süreçlerini kolaylaştırdığı belirtilmektedir. Buna ilaveten sosyal koruma ya da düşük gelir/gelirden yoksunluk gibi unsurların da göç sürecini zorlaştırması edinilen bulgular arasında yer almaktadır. Afgan erkekler için göç olgusu bir nevi kendini ispatlama aracı olarak görülmektedir. Erkek katılımcılar göç edilen yerde çalışıp Afganistan’da bıraktıkları aile

üyelerine para transfer etmenin hayati önemde olduğunu belirtmektedir. Ayrıca hem erkek hem de kadınlar için göç kararı almanın yalnızca yoksulluk ve savaş kökenli olmadığı aynı zamanda toplumdaki ataerkil normların, toplumsal cinsiyete dayalı şiddet ve zorla evliliklerin göç kararında belirleyici unsurlar olduğu belirtilmektedir.

Şimşek Ademi, Oktay ve Alkan (2024) “Afgan Göçmenlerin Türkiye’den Memnuniyetinin Belirleyicileri”

Erzurum, Erzincan, Bayburt illerinde yaşayan Afganistan uyruklu 496 mülteciye anket çalışması uygulanmış ve bu kişilerin yaşadıkları bölge hakkındaki algıları, buradaki yaşamdan beklentileri, bölgedeki kalıcılık durumlarının irdelenmesi amaçlanmıştır. Çalışma neticesinde Afgan mültecilerin %70,8’inin Türkiye’de yaşamaktan yüksek düzeyde memnun olduğu belirtilmektedir. Hanede yaşayan kişi sayısı arttıkça Türkiye’den memnun olma düzeylerinin arttığı buna ilaven Afgan kadınların erkeklere nazaran Türkiye’deki yaşamdan daha yüksek düzeyde memnuniyet duydukları belirtilmektedir. Çalışma temelinde toplumsal uyuma katkı sağlanması hedeflenmektedir. Çalışmada sonuç itibarıyla Afgan göçmenlerin entegrasyon algıları ve çabaları, ekonomik durumları, kültürel ve sosyal kimliği koruma çabaları, cinsiyet dinamikleri, ülkelerine geri dönüş deneyimleri, ev sahibi ülkenin çekici faktörleri, eğitim ve sağlık gibi sayısız faktörden etkilenmekte olduğu belirtilmektedir.

Yetkin Aker, Akkuzu ve Deniz (2024) “Türkiye’deki Afgan Mültecilerin Ekonomik Entegrasyonları: Tekirdağ Ferhadanlı Mahallesi Örneği”

Araştırma kapsamında Ferhadanlı mahallesinde hayvancılık sektöründe çalışan 3 Afgan göçmen ile yüz yüze görüşme gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların Afganistan’dan göç etme sebeplerinde ekonomik ve siyasi olumsuzlukların belirgin rol oynadığı belirtilmektedir. Katılımcıların Tekirdağ’a göç etmesinde ise Avrupa’ya olan yakınlığın oldukça önemli olduğu vurgulanmaktadır. Tekirdağ’da tarım ve hayvancılık alanlarında iş imkanlarının bulunması katılımcıların buraya göç etme nedenlerinde pekiştirici bir etki oluşturduğu belirtilmektedir. İlaveten Afgan göçmenlerin Türkiye’deki çeşitli hizmetlere erişimde sıkıntı yaşadıkları da araştırmanın bulguları arasında yer almaktadır.

2. KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Uluslararası Göç ve Göçe Konu Olanlar

2.1.1. Uluslararası göç kavramı

Göç hareketliliği insanlık tarihi ile yaşıt olarak değerlendirilmekle birlikte kişi veya toplulukların bir ülke veya coğrafya içerisindeki hareketliliği ya da uluslararası bir sınırın geçilmesi ile yapılan yer değiştirme olarak nitelendirilmektedir (Yaman, 2019; s.19). Göçe ilişkin gruplandırmaların birçoğu, göçün gerçekleştiği alanlar arasındaki mesafeyi temeline almaktadır. Uzaklığa bağlı olarak yapılan gruplandırmalar doğrultusunda temel anlamda iç göçten bahsedilmektedir ve bununla ulusal sınırlar içerisindeki göç hareketliliği anlaşılmaktadır. Buna paralel olarak bir ülkenin ulusal sınırlarını aşarak farklı bir ülkeye yönelik gerçekleşen göç hareketliliğini dış göç olarak tanımlayabiliriz (Ela Özcan, 2016, s.186).

Literatür incelendiğinde göç eylemini bizzat deneyimleyen kimselerin göç hareketliliğine sebep olan nedenlere ya da göç eyleminin gerçekleşme biçimine göre farklı tanımlamalara konu olduğu anlaşılmaktadır (Yaman, 2019; s.24). Yazında standart bir göçmen tanımı olmamakla birlikte Uluslararası Göç Örgütü (IOM) kaynaklarına göre göçmen, kişinin ekonomik ve sosyal koşullarını iyileştirmek, kendi ve ailesinin yaşamına dair beklentilerini geliştirmek adına baskıcı ve zorlayıcı dış etmenlerin müdahalesi olmaksızın bulunduğu yerden farklı bir bölge ya da ülkeye hareket eden kişi ya da aile fertlerini tanımlamak için kullanılmaktadır. Birleşmiş Milletler (BM) ise göçmen tanımlamasında, göç hareketliliğinin sebebi, göç ediş şekli fark etmeksizin göç edilen ülkede bir yıldan fazla kalan bireyleri belirtmektedir (IOM, 2013, s.37).

Göç olgusunu standart bir insan hareketliliği olarak değerlendirmek aynı zamanda pek çok toplumsal etkiden yalıtılması anlamına da gelmektedir. Göç hareketliliğinin ortaya çıkması, gelişmesi ve sürdürülmesinde coğrafi, demografik, ekonomik, siyasi ve psikolojik faktörler başta olmak üzere pek çok etken bulunmaktadır (Göker, 2015, s.34).

Yaşanılan yerin çeşitli sebeplerle terk edilmesi tarihsel süreç içerisinde çoğunlukla insanın iradesi dışında gelişen olaylar sebebiyle gerçekleşirken sanayi devrimi sonrası süreçte bu durum ekonomik sebepler başta olmak üzere siyasi ve sosyal nedenlerin ekseninde şekillenmeye başlamıştır (Ekici ve Tuncel, 2015, s.13).

Göçün ekonomik kökenli nedenleri arasında işsizlik, daha müreffeh bir yaşam, iyi sağlık ve eğitim hizmetlerine ulaşma gibi yüksek yaşam standartlarına ulaşma isteğinden doğan beklentiler ön plana çıkmaktadır. Nitekim, göç alan ülkelerin genel özellikleri incelendiğinde

ekonomik ve sosyal açıdan yüksek niteliklere sahip olmaları önemli bir kıstas olarak dikkat çekmektedir. Göçün siyasal kökenli nedenleri arasında savaş, terör olayları, siyasi gelişmeler ve anlaşmalar önemli rol oynamaktadır. Bireylerin göç kararları ve güveli yerleşim yerleri arasında önemli bir bağlantı bulunmaktadır. Yaşanılan yerdeki iç karışıklıklar ya da siyasi bunalımlar milyonlarca insanı farklı bir ülkeye göç etmeye zorlayabilmektedir. Benzer şekilde doğa olayları ve çevresel felaketler sebebiyle de zorunlu hareketlilikler yaşanabilmektedir (Tamer, 2020, s.2812-2813).

Tıpkı göçün nedenleri gibi türleri de göç hareketliliğinin amaçlarına ve yapılış şekline göre farklılık göstermektedir. Bu bağlamda iç ve dış göç, gönüllü ve zorunlu göç, kısıtlı veya sürekli olmak üzere sınıflandırma yapılabilmektedir (Çağlar, 2018, s.33). Yazında Petersen' in göçe sebep olan unsurları dikkate alarak oluşturduğu dört farklı göç biçimi öne çıkmaktadır. Bunlar; ilkel, zorlama, serbest ve kitlesel göç olarak dörde ayrılmaktadır. İlkel göç, adının da çağrıştırdığı üzere insanlığın erken dönemlerinde doğal afetler ve ekolojik unsurlar nedeniyle yapılan hareketliliklerdir. Zorlama göçün temel dinamiği ise bulunulan yerdeki idari mekanizmanın baskıları neticesinde yaşanan mübadeleler ya da tehciye konu olan göçlerdir. Bu noktada baskı ve zorlama önemli bir kıstas olarak öne çıkmaktadır. Serbest göçte ise iradi tercihler daha iyi bir yaşam beklentisi çerçevesinde şekillenmektedir. Son olarak kitlesel göçte ise bireylerin yaşadıkları yerden ayrılma kararının kitlesel bir forma dönüşmesi hali söz konusudur. Bu bağlamda Petersen' in göç kavramını gönüllü ve zorunlu olmak üzere iki farklı şekilde yorumladığı anlaşılmaktadır (Yaman, 2019, s.20-21).

Göç edilen yerde geçicilik ya da kalıcılık fark etmeksizin göç hareketleri, belirli bir ülkenin sınırları içerisinde yapılan iç göç hareketliliği ya da ülkeler arası sınırlar geçilerek yapılan dış göç hareketliliği biçiminde gerçekleşmektedir. Bu bağlamda iç göç; bir ülkenin yerleşim birimleri arasında farklı nedenlerle yapılan nüfus hareketleri olarak tanımlanabilir. Bu hareketlilik kırdan kente ya da kentten kıra doğru olabilmektedir. Benzer şekilde göçün yönü ülke içinde şekillenebildiği gibi ülke dışına doğru da gerçekleşebilmektedir. Bir diğer sınıflandırma ise göç hareketinin düzenlilik yönünden değerlendirilmesi ve ayrıca göçün düzenli ve düzensiz olmak üzere ikiye ayrılmasıdır. Bireylerin kendi ülkeleri dışındaki farklı bir ülkede ya da transit geçiş yaptıkları herhangi bir ülkede yasal hususlar dahilinde geçici ya da süreli bir şekilde konaklaması durumu düzenli göç olarak nitelendirilmektedir (Çağlar, 2018, s.34-35).

Hedef ülkeye yasa dışı yollarla girilmesi, yasal yollarla giriş yapıldığı halde yasal çıkış sürecinin geciktirilmesi şeklinde veya kaynak ülkeden çıkış yapılırken yasal prosedürlerin

uygulanmaması şeklinde gerçekleşen hareketliliğe düzensiz göç denilmektedir. Son olarak yasal göç çerçevesinde sınıflandırılan ve günümüzde oldukça yaygın bir göç türü olan beyin göçü ise yetenekli ve eğitilmiş kişilerin çeşitli nedenlerle vatandaşı oldukları ülkeden ayrılıp yaşam koşulları ve beklentilerinin daha iyi düzenleneceğini düşündükleri farklı bir ülkeye göç edilmesi olarak tanımlanabilir (Çağlar, 2018, s.34-35).

2.1.2. Uluslararası göçe konu olanlar

2.1.2.1. Uluslararası koruma

Türkiye, 1951 tarihli mültecilerin hukuki durumlarının düzenlendiği Cenevre Sözleşmesini “1 Ocak 1951’den önce Avrupa’da yaşanan hadiseler” ibaresiyle kabul etmiştir. 1968 protokolünde ise 1951 yılı sınırlaması kaldırılırken coğrafi sınırlama ibaresi korunmuştur. Bu doğrultuda, Avrupa dışında cereyan eden olaylar sebebiyle Türkiye’ye sığınan kişilere yönelik Türkiye’nin sözleşme ya da protokol hükümlerini uygulama zorunluluğu bulunmamaktadır. Coğrafi konumu gereği Türkiye’de asıl çoğunluğu oluşturan ancak sözleşme ve protokolün uygulama alanı dışında bulunan ve sığınmacı olarak tanımlanan bu yabancı grubu için uygulamalar ulusal düzenlemeler çerçevesinde şekillenmiştir. Uygulamalarda standart birlik sağlanamaması sebebiyle 6458 sayılı kanunun 61 ve 90. Maddelerinde uluslararası koruma başlığı detaylı bir şekilde düzenlenmiştir (Erten, 2015, s.42-43).

Ülkelerin kendi vatandaşlarının hak ve özgürlüklerini güvence altına almaması ya da alamaması halinde söz konusu bireyler için ulusal bir koruma sağlanamaması sebebiyle ortaya çıkan vatansızlık durumuna ve ihtiyaç duyulan koruma biçimine uluslararası koruma denilmektedir. 6458 sayılı kanun, uluslararası korumanın mülteci ve şartlı mülteci ya da ikincil koruma statülerini ifade ettiğini belirtirken uluslararası korumanın düzenlendiği 6458 sayılı kanunun üçüncü kısmında da uluslararası korumanın türleri olarak bu üç statüye yer verilmektedir. İlgili kanunda birden fazla uluslararası koruma türü bulunurken bu belirlemeler, Türkiye’nin üyeliğinin bulunduğu 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi temel alınarak şekillenmiştir. Kanunun yapılış gerekçesinde de belirtildiği üzere; Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyeliği sağlanana kadar belirlenen uluslararası koruma sistem ve uygulamalarının AB müktesebat ve uygulamaları ile benzer olması hedeflenmiş, AB ortak sığınma sistemi oluşturulmasına yönelik temel düzenlemeleri esas alarak gerçekleştirilmiştir. Bu doğrultuda altını çizmek gerekir ki, uluslararası koruma türlerinden biri olarak belirtilen şartlı mülteci statüsü, yapılan yasal düzenlemelerde yer almaktadır. 1951 sözleşmesinde Türkiye’nin deklare ettiği coğrafi endişe nedeniyle oluşturulan Türk hukukuna özgü bir koruma statüsüdür (Çelik, 2016, s.72-73).

a) Mülteci ve şartlı mülteci

Sığınma ve mülteci kavramlarının kökeni M.Ö 2000’li yıllara kadar dayanmaktadır. Göç hukukunu oluşturan bu ve benzer kavramlar, Türkiye için her zaman gündemdeki yerini korumaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’ndan bu yana, kitlesel nüfus hareketleri bünyesinde yerinden edilmiş insanların Anadolu topraklarına sığındıkları görülmektedir. Türkiye, son yıllarda nüfus hareketleri için transit geçiş ve sığınma ülkesi durumuna gelmiştir. Özellikle Doğu Avrupa Devletlerinden gelen kişiler için varış ülkesi niteliği taşıyan Türkiye, bu özelliği Türk soylu kişiler için de taşımaktadır. Hareket halindeki kitlelerin büyük bir kısmı ekonomik nedenlerle menşe ülkesinden ayrılmaktadır. Buna ilaveten önemli bir çoğunluk ise Asya’nın orta ve doğusunda bulunan ülkelerden gelen ve etnik, siyasi veya dini baskılar sebebiyle bulundukları ülkeden ayrılan mültecilerdir. (Ergüven ve Özturanlı, 2013, s.1010-1012).

1951 yılında kabul edilen Cenevre Sözleşmesi’ne göre mülteci; ırk, din, tabiyet ya da belirli bir toplumsal gruba mensubiyet veya siyasi düşünceler sebebiyle zulüm göreceğini düşünen ve haklı nedenlerle vatandaşlığa tabi olunan ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan, zulüm görme çekincesi nedeniyle menşe ülkenin kaynaklarından yararlanamayan ve geri dönmek istemeyen kişi olarak tanımlanabilir. Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 New York Protokolü, uluslararası düzeyde mültecilerin yasal hak ve olanaklara sahip olmasını sağlayan önemli düzeyde tarihi kararlardır. 1951 Cenevre Sözleşmesi, konu hakkında en temel hukuki belgedir ve mülteciliğin sınırları çizilirken mülteci kategorisine giren bireylerin hak ve sorumlulukları açık bir şekilde belirtilmektedir ((Ergüven ve Özturanlı, 2013, s.1020-1021).

1951 Cenevre Sözleşmesi, mülteci hukukuna yönelik önemli bir mihenk taşıyı temsil etmektedir. Zulümden kaçma, sığınma talep etme ve geri göndermeye karşı hakkı saklı tutma, temel hakları uygulamaya koymayı amaçlayan bir insan hakları koruma aracıdır. Ancak, II. Dünya Savaşından bu yana geçen zaman, savaş, terör ve çatışmalar sebebiyle yerinden edilmiş insan sayısının önemli düzeyde artması sözleşmenin kapsayıcılık ve günümüze uygunluğuna yönelik eleştirileri arttırmaktadır. Günümüzde özellikle gelişmiş sayılan dünya devletleri tarafından uluslararası hukukta mültecilere tanınan özel statüye saygı gösterilmediği anlaşılmaktadır. Gelişmiş ülkeler mültecilere yönelik mevcut politikalarını yüksek düzeyde düzensiz uluslararası göç ve güvenlik konusundaki endişeler bağlamında şekillendirmektedir. Tüm düzensiz veya belgesiz göçmenlerin güvenlik riski oluşturduğu endişesi oluşturulan politikalara yön vermektedir. Bu tür uygulamaların başlıcaları ise; mültecileri menşe ülkelerinde tutulması, ikincil hareketlerin önlenmesi ve varış noktasına ulaşımı engelleyen

ayırıcı politikalardan oluşmaktadır. Sığınma talebinde bulunmanın önlenmesi, mülteci statüsü prosedürlerinin engellenmesi ya da geciktirilmesi sıklıkla karşılaşılan uygulamalar arasında yer almaktadır (Kneebone, 2009, s.3-21).

Türkiye Cumhuriyeti, 1951 Cenevre Sözleşmesi'ne coğrafi sınırlama şartı ile dahil olmuştur. Buna göre, Avrupa Konsey üyesi olmayan ülkelerden Türkiye'ye iltica etmek isteyenlere geçici olarak uluslararası koruma sağlanmaktadır. Buna bağlı olarak ulusal ve uluslararası mevzuattaki kavramlar değişiklik gösterebilmektedir. Irak, İran, Afganistan, Sudan, Somali gibi iltica hareketliliği yüksek olan ülkelerden Türkiye'ye sığınanlar coğrafi sınırlama nedeniyle Türkiye'de mülteci statüsü alamamaktadır. Bu bağlamda Türk mevzuatında mülteciliğin tanımı; Avrupa'da yaşanan olaylar nedeniyle etnik veya dini tabiiyeti ya da belirli bir zümreye mensubiyeti ve siyasi fikirleri nedeniyle zulüm göreceği korkusu taşıyan ve bu nedenle vatandaşı olduğu ülkenin korumasından faydalanamayan ya da taşıdığı çekinceler nedeniyle bu imkanlardan yararlanmak istemeyen yabancıya ve de bu olaylar nedeniyle ikamet ülkesinden ayrılan, ülkesine dönemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında mülteci statüsü verilebilmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, t.y.a).

Benzer şekilde Avrupa ülkeleri haricinde yaşanan olaylar sebebiyle etnik veya dini tabiiyeti ya da belirli bir zümreye mensubiyeti ve siyasi fikirleri nedeniyle zulüm göreceği korkusu taşıyan ve bu nedenle vatandaşı olduğu ülkenin korumasından faydalanamayan ya da taşıdığı çekinceler nedeniyle bu imkanlardan yararlanmak istemeyen yabancıya ve de bu olaylar nedeniyle ikamet ülkesinden ayrılan, ülkesine dönemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında şartlı mülteci statüsü verilmektedir. Bu statüyü alan kişiler üçüncü bir ülkeye yerleştirilene kadar Türkiye'de kalabilmektedir (SGDD, t.y).

b) İkincil koruma

Mülteci ya da şartlı mülteci olarak tanımlanamayan fakat kaynak ülkesine yada ikamet ettiği ülkeye geri gönderildiği takdirde ölüm cezası başta olmak üzere can güvenliğini riske atacak cezalarla karşılaşabilecek, insani olmayan koşullarda onur kırıcı muameleye maruz kalacak, ulusal veya uluslararası silahlı çatışma ya da genel şiddet eylemleri nedeniyle şahsına yönelik her türlü tehditle karşılaşabilme potansiyelinin yüksek olması nedeniyle ikamet ülkesinden ayrılan, ülkesine dönemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında ikincil koruma statüsü verilmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, t.y.b).

Tanım olarak mülteciliğe uymamasına rağmen vatandaşı olduğu ülkeye ya da vatansız ise düzenli ikamet ettiği ülkeye dönmenin mümkün olmadığı kişiler de mevcuttur. 1951 sözleşmesi

bağlamında bu kişiler, mülteciliğin şartlarını karşılamazken ana ülkede işkence, insanlıkla bağdaşmayan şiddet, onur kırıcı muamele ya da cezai yaptırım görme olasılığı yüksek olan kişiler ve ayrıca yaygın şiddet hareketleri, silahlı çatışmalar nedeniyle ülkesinden ayrılmak zorunda kalan kişilerdir. (Subsidiary protection) ikincil koruma, 1951 sözleşmesinin 1A (2) bendinde yer alan mülteci tanımı ile uyuşmamaktadır ancak kişinin kaynak ülkeye geri gönderilmesi halinde uluslararası insan hakları konusunda ciddi ihlallere yol açması sebebiyle söz konusu kişilere tanınan bir koruma biçimidir. İkincil koruma ile 1951 Cenevre Sözleşmesi'nin kapsamını genişletmek amaçlanmaktadır. Mültecilik ve ikincil koruma statüleri arasındaki kavram ve uygulama uyumsuzlukları devam etmektedir. İkincil korumanın düzenlendiği uluslararası yasal bir belge bulunmazken AB hukukunda 2004 yılında kabul edilen Avrupa Konseyi 2004/83/EC sayılı Vasıf Yönergesi detayında ikincil korumaya değinilmiş ve düzenlenmiştir (İneli Cığer, 2018, s.202-203).

İkincil koruma statüsü; günümüz devletlerinin, insan haklarına yönelik çeşitli tehditler nedeniyle uluslararası korumaya ihtiyaç duyan bireyleri için oluşturulan uygulamalar ile uluslararası hukuka yerleşmiştir. Kavramın içindeki pek çok husus tartışılırken uluslararası anlamda net bir tanım ve uygulama bütünlüğü de bulunmamaktadır (Ergüven ve Özturanlı, 2013, s.1036).

2.1.2.2. Geçici koruma

Türkiye, bireysel göç hareketlerinin yanı sıra coğrafi konumu nedeniyle kitlesel akınlara da maruz kalmaktadır. 2011 yılında Suriye iç savaşının başlangıcıyla birlikte sınırlarımıza yönelik artan kitlesel hareketlilik geçici koruma statüsünü gündeme getirmiş ve ayrıca 2013 yılında Türk hukuk sisteminde 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda “Geçici Koruma” adı altında tanımlanmış ve ilk kez kanunla düzenlenmiştir (Topal, 2015, s.13).

2004 yılında Birleşmiş Milletler Yürütme Komitesinin almış olduğu 100 numaralı kararda sığınma eylemini kitlesel olarak adlandırabilmek için dikkate değer sayıdaki insan grubunun olabildiğince hızlı bir şekilde uluslararası bir sınıra hareket etmesi ve ev sahibi ülkenin bu hareketlilik neticesinde olağan sığınma prosedürlerini uygulamayacak düzeye gelmesi gerekmektedir. Olağanüstü bir hali tanımlayan kitlesel hareketliliğin süregelir bir hal alması durumunda geçici koruma sağlamaktadır. Bu doğrultuda geçici korumayı kitlesel hareketlilik olaylarında acil çözümler oluşturmak için geliştirilen bir koruma biçimi olarak tanımlamak mümkündür. Geçici koruma, devletlere tanımlanan geri göndermeme sorumluluğu neticesinde kitlesel bir şekilde ülke sınırlarına ulaşan bireylere, bireysel anlamda statü tanımlama işlemleri

ile vakit harcamadan uygulanacak pratik ve tamamlayıcı bir çözüm yoludur. Türkiye Cumhuriyeti 6458 sayılı YUKK'un 91'inci maddesi kapsamında çıkarılan 13/10/2014 tarihli ve 2014/6883 sayılı Geçici Koruma Yönetmeliği çerçevesinde geçici koruma yükümlülüklerini yerine getirmektedir (Göç İdaresi Başkanlığı, t.y.c).

Geçici koruma, iltica hukukuna göre yeni bir kavram olarak da tanımlanabilir. Avrupa'da meydana gelen Kosova krizi ile eşzamanlı şekilde I. Körfez savaşı sebebiyle kuzey Irak'tan Türkiye'ye gelen sığınmacı akını da kitlesel sığınma hareketi olarak değerlendirilmiş ve geçici koruma statüsü gündeme gelmiştir. Uluslararası hukukta geçici korumanın uygulama sınırları evrensel olarak belirlenmediği için kitlesel hareketliliğe maruz kalan ülkeler kendi şartları ve hukuki yorumlarıyla sığınmacılara yönelik sorumluluklarını iç ve dış etmenlere bağlı olarak yerine getirmektedir. 2011 yılında Suriye'deki iç karışıklıklar sebebiyle sınırlarımıza kitlesel akınla gelen Suriyeliler, "Açık kapı politikası" ve geçici koruma statüsü ile kabul edilmiştir. Gelenler, Suriye'de koşullar normale dönene kadar misafir olarak Türkiye'de barındırılmakta ve geri gönderilmemektedir (Kaya ve Yılmaz Eren, 2015, s.34-47).

2.2. Uluslararası Göçe İlişkin Kuramlar

Göç hareketliliğinin sebepleri, sonuçları, göç veren ve göç alan toplumların bu hareketliliğe yönelik beklentileri bireysel farklılıkların ekonomik, sosyal ve kültürel değişkenlerle şekillenmesi göç olgusunun bir bütün halinde değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır. Özellikle uluslararası göçü bir bütün halinde değerlendiren bütünsel bir göç kuramının eksikliği ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda bütüncül bir kuram olmaması sebebiyle göç olgusu farklı disiplinlerin yaklaşımlarıyla çeşitli teorilere konu olmuştur. Göç teorileri, genel anlamda ekonomi, coğrafya, sosyoloji ve siyaset bilimi ekseninde şekillenirken uluslararası göçü açıklama konusunda bütüncül bir yaklaşımdan oldukça uzaktır (Göker, 2015, s.50). Bu bağlamda çalışmamızda uluslararası göçe ilişkin kuramları inceleme ihtiyacı doğmuştur.

2.2.1. Ravenstein'in göç kanunları

Göç eyleminin hiçbir kesin kanuna bağlı olmadan gerçekleştiğini belirten William Farr'ın görüşlerini yanıtlamak ve göç olgusuna yönelik genel geçer kanunları belirlemek için Ravenstein'in bu çalışmayı gerçekleştirdiği belirtilmektedir. 1871 ve 1881 yılı İngiliz nüfus sayım istatistiklerini çalışmasına temel referans olarak alan Ravenstein, ulaştığı verilerden hareketle yedi göç kanunu belirlemiştir. 1885 yılında yayınlanan çalışma her ne kadar derinlikli bir analizden yoksun olsa da göç alanı üzerine yayınlanan ilk çalışma olması ve daha sonraki tarihlerde yazılacak olan göç kuram ve modellerine temel oluşturması bakımından da oldukça

kıymetlidir. (The Laws of Migration) Göç Kanunları isimli iki makalesinde Ravenstein 19. Yüzyılın sonlarında endüstrileşme ve kentleşmeye paralel gelişen ulaşım ağları ve iş imkanları ekseninde Kuzey Amerika ve Avrupa'nın iç bölgelerine yapılan göçleri konu almıştır (Çağlayan, 2006;68-69). Revenstein'in göç kanunlarını tanımlayan yedi madde şu şekildedir;

Göç ve Mesafe; Göç edenlerin büyük bir kısmı kısa mesafeli yerlere göç etmektedir. Bu kısa mesafeli hareketlilik ulaşılan yerde göç dalgalarına sebep olmakta ve oluşan hareketlilik daha fazla göçmeni içine alabilecek düzeyde endüstri ve ticaret merkezlerine doğru yönelme eğilimi taşımaktadır. Bu hareketliliğin boyutlarını ise sanayiye bağlı olarak oluşan yerleşim yerlerindeki nüfusun yoğunluğu belirlemektedir. Özetle Reveinstein, göç ve mesafe ilişkisiyle göç edilen yerdeki istihdam olanaklarının fazlalığının orada yaşayan nüfusa oranını göçün boyutunu belirlediğini ifade etmektedir (Adıgüzel, 2016, s.23).

Göç Basamakları; Bu kanun ile göç hareketinin basamaklar halinde ilerleyen bir süreç olduğu vurgulanmaktadır. Sanayileşme süreciyle birlikte kentlerde istihdam olanaklarının artması kente yakın bölgelerin de yoğun göç almasına sebep olmaktadır. Eylemsel hareketlilik olarak göç gidilen yerde çoğalma, terk edilen yerde nüfusun azalmasına neden olmaktadır. Bir yandan da azalan yerdeki nüfus daha uzak bölgelerden yapılan göçlerle artmaktadır. Bu göç döngüsü küçük yerlerden büyük yerleşim yerlerine doğru yapılan göçlerle basamaklar halinde sürdürülmektedir. Göç basamakları kanunu, mesafe ve göç kanunu ile paralel bir yapıdadır ve göçün kısa mesafeli olması temeline dayanmaktadır. Basamaklar halinde gerçekleşen göç süreci ise tüm ülkede göç dalgaları halinde etkisini göstermektedir (Göker, 2015, s.51).

Yayılma ve Emme Süreci; Göç sürecinde ortaya çıkan hareketlilik başlıca amaç değildir yani insanlar yer değiştirmek için hareket etmezler. Göç hareketliliği ticaret ve ekonomik gelişmişlikten kazanımlar elde etmek için yapılmaktadır. Dolayısıyla, göç hareketliliğiyle oluşan nüfus artışı bir yandan da sanayinin ihtiyaç duyduğu işgücünün göçmenlerce karşılanması anlamına gelmektedir. Göçle meydana gelen yayılma sürecinde kent ekonomisi ihtiyacı olan istihdam sayısına ulaşırken kişiler de göçle ihtiyacı olan işlere kavuşmuş olur (Yaman, 2019, s.37).

Göç Zincirleri; Ravenstein, çalışmasında göçün zincirleme olarak sürdüğünü, göç alan yerlerin zamanla göç de verdiğini belirtmektedir. Dolayısıyla, oluşan her bir göç dalgası bir yandan da yeni göç dalgalarını tetiklemektedir. Bu noktadan hareketle göç bir anlamda zincirleme gerçekleşir ve başladıktan sonra kesintisiz bir şekilde devam eder (Adıgüzel, 2016, s.24).

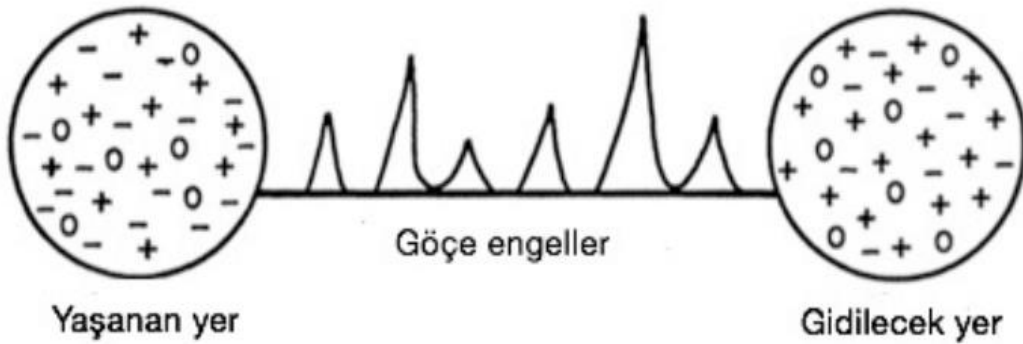
Doğrudan Göç; Raveinstein, çalışmasındaki ilk dört kanunla göçün basamaklı zincirleme şekilde gerçekleştiğinden bahsetmektedir. Fakat, beşinci kanun olan doğrudan göçte göçün basamaksız ve uzun mesafeli halini anlatmaktadır. Bu kanunda vurgulanmak istenen göç kararı veren kişilerin büyük sanayi ve ticaret şehirlerine direkt olarak yönelmesi ve yerleşmeyi tercih etmesidir. Bu bağlamda ilk beş kanunu kısaca özetlemek gerekirse, temelde iki farklı göç modelinden bahsedildiği ve ilk dört kanunda ilk model olan kısa mesafeli, basamaklı ve zincirleme gerçekleşen göç hareketinden bahsedildiği anlaşılmaktadır. İkinci modelin anlatıldığı beşinci kanunda ise göç hareketinin uzun mesafeli ve basamaksız şekilde çok fonksiyonlu büyük kentlere doğru gerçekleştiği şeklindedir (Çağlayan, 2006; s.70).

Kır ve Kent Yerleşimcileri Farkı; Altıncı kanunda Ravenstein, kır ve kent arasındaki yaşam farklılıklarının göç üzerindeki etkinliğinden bahsetmektedir. Buna göre, kentte yaşamlarını sürdüren bireylerin göç etme eğilimleri kırsal alanlarda yaşayanlara göre daha düşüktür. Bu bağlamda kentsel alanları göç alan kırsal alanları ise göç veren yerler olarak ifade etmek mümkündür (Göker, 2015, s.52).

Kadın ve Erkek Farkı; Yedinci kanunda kadın ve erkeklerin göç tercih ve eğilimlerindeki farklılıklardan bahsedilmektedir. Kadınlarda göç eğiliminin erkeklere kıyasla fazlalığından ve kısa mesafeli iç göçleri tercih ettikleri belirtilirken erkeklerin uzun mesafeli dış göçlere daha yatkın oldukları vurgulanmaktadır. Buradan hareketle yedi kanuna yönelik kısa bir değerlendirme yapmak gerekirse göç kanunlarının yazıldığı dönemin İngiltere koşulları için oluşturulduğu ve hiçbir dönemde diğer ülkeler için doğrulanmadığının altını çizmek gerekmektedir. Kanunların, Türkiye’deki iç göç hareketleriyle kıyaslandığında dahi bütünsel olarak geçerli olmadığı anlaşılmaktadır. Örneğin, ülkemizdeki iç göç hareketleri çoğunlukla uzun mesafeli olup basamaklı biçimde gerçekleşmemiştir. Bu noktada 1880’lerin İngiltere’si ve 1950’li yılların Türkiye’si arasındaki ulaşım ağları, iletişim ve teknolojik gelişmişlik farklılıklarının etkisi yadsınamamaktadır. Benzer şekilde, göç hareketliliğinde Türkiye’de kadınlar değil erkekler ön plana çıkarken Ravenstein’in kanunlarındaki bu farklılığın bir nevi toplumlar arasındaki sosyo kültürel yapının farklılığından geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Son olarak, belirlenen kanunlarda göçün en önemli itici gücü olarak ekonomik gelişmişlik belirtilirken günümüzde göç hareketliliğinin oldukça karmaşık yapısı öne çıkmaktadır. Ancak, göçün ekonomi temelli anlaşılmasına yönelik öncü bir eser olması, mesafenin göç hareketine olumsuz etkisi ve basamaklı göçün günümüzde halen öneminin korunması sebebiyle Raveinstein’in göç kanunları günümüzde halen önemini korumaktadır (Yaman, 2019, s.38-39).

2.2.2. İtme çekme kuramı

1966 yılında yayımlanan (A Theory of Migration) Bir Göç Teorisi isimli eserinde Everett Lee, göçün kısalığı veya uzunluğuna, kolay ya da zorluğuna bakılmaksızın her göç eyleminin bir başlangıç, varış ve araya giren bir dizi engelden meydana geldiğini belirtmektedir. Bu bağlamda, göç kararında ve göç sürecinde etkili olan faktörleri de dört maddede özetlemektedir; menşe bölgesiyle ilişkili faktörler, varış alanıyla ilişkili faktörler, araya giren engeller ve kişisel faktörlerdir. Her göç hareketinde insanları göç etmek istedikleri alana çeken ve bulundukları yerden ayrılmaya iten faktörler bulunmaktadır. Lee, yapmış olduğu diyagramda göçe yönelik çekici faktörleri +, itici faktörleri – ve bulunulan yerde kalmaya neden olan tutucu faktörleri ise 0 ile ifade etmektedir. – ve + arasında birtakım engeller bulunmaktadır, bu engeller arasında en çok karşılaşılanı ve genellikle en kolay aşılmanı mesafedir. Lee, kuramında farklı insanların aynı engellerden farklı şekilde etkilendiğini belirtirken göç hacminin alanların çeşitliliğine, insanlar arasındaki etnik ve kültürel çeşitliliğe, engelleri aşmanın zorluğuna, ekonomideki dalgalanmalara, göçü durmaya yönelik şiddetli kontrol ve prosedürlere göre değiştiğini, artan teknolojinin araya giren engelleri, iletişimi ve ulaşımı kolaylaştırdığını belirtmektedir (Lee, 1966, s. 47-55).

Kaynak: (Lee, 1966; s.50).

Şekil 2.1. Yaşanan ve gidilecek yerdeki faktörler ve göçün önündeki engeller

(Push-Pull) İtme-Çekme kuramı günümüzde de geçerliliğini fazlaca korumakla birlikte uluslararası göç hareketliliğini açıklamak adına en sık başvurulan teorik çerçeve olduğu söylenebilir. İtme çekme kuramı aynı zamanda neoliberal teorinin de merkezindedir ve göçü yapısal faktörlerden ayırarak rasyonel ve bireysel kararlar çerçevesinde yorumlamaya çalışmaktadır. Kuramda değinilen itici faktörler; kalabalık nüfus, kısıtlı istihdam alanları, düşük yaşam kalitesi ve sosyal statü, siyasal baskılar ve riskli yaşam alanıdır. Buna paralel şekilde çekici faktörler geniş istihdam alanları, daha iyi gelir beklentisi, gelişmiş eğitim olanakları, iyi

bir çevre ve sosyal yaşam imkânı, hukuki güvence ve siyasal özgürlükler olarak sıralanabilir (Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen, 2020, s.19).

Lee, çalışmasında göçü bir akım ve karşı akım olarak tanımlarken göçmenlerin belirgin hedeflere doğru iyi tanımlanmış rotalarda ilerlemesinin oldukça yaygın olduğunu vurgulamaktadır. Bir göç akışının varlığı gidilmek istenen yer ve merkez arasında bağlantılar oluşturmaktadır ve köken ülke ile varılmak istenen yer benzer özellikler taşıyorsa göç akışının verimliliği yani göç hareketliliğinin düşük seviyede gerçekleşmektedir. Varış yerindeki artı faktörlere öncelikli olarak yanıt veren göçmenlerin özellikle yüksek eğitimli ve nitelikli kişilerin olması günümüzde de geçerliliğini koruyan bir husustur (Lee, 1966, s.54-57).

Güncel bir örnek olarak, savaş nedeniyle Türkiye'ye göç etmek zorunda kalan Suriyeli göçü için itme çekme kuramı bağlamında bir değerlendirme yapılabilir. İtici faktör olarak Suriye'nin çatışmalarla dolu, endişe verici ve can güvenliğinin olmadığı bir yer haline gelmesi, çekici faktörlerin etkisiyle Suriyeli sığınmacılar için Türkiye'yi göç tercihlerinde birinci sıraya taşımıştır. Şüphesiz, çekici faktörlerin temel noktasını Türkiye'nin konu hakkında benimsemiş olduğu ve yürüttüğü insani diplomasi oluşturmaktadır (Yılmaz ve Özer, s. 286).

Her ne kadar Suriye göçünün temel sebebi olarak çatışmalar ve güvensiz bir ortamın varlığı zikredilse de genel sebebin yalnızca bu olduğunu söylemek mümkün değildir. Hem dönem hem de mekânsal açıdan bu göç hareketliliği pek çok farklılığı da içinde barındırmaktadır. Öyle ki, savaşın ilk dönemlerinde ekonomik istikrarın bozulması sebebiyle göç edenler sayıca az olmadığı gibi daha sonraki dönemlerde çatışmaların olmadığı bölgelerde dahi askerlik çağındaki aidiyet düzeyi düşük kişilerin göç ettiği belirtilmektedir. Savaş ortamında aidiyet düzeyinin düşüklüğü, ekonomik kırılganlık, yoksulluk, tahrip olmuş yaşam sürdürme imkânı olmayan ülke altyapısı ve askere çağırılma zorunluluğu gibi sebepler Suriye'den göç etmek için önemli bir itici güç oluşturmuştur. Bunun aksine yakınlık, ulaşım kolaylığı, sınır bölgelerde dil ve kültür birliğinin olması, akrabalık bağları, iş imkânları ve yürütülen pozitif göç politikası gibi unsurlar Türkiye'ye yönelik göçte ciddi bir çekim gücü yaratmıştır (İnce, 2019, s.2586-2587).

Neo klasik yaklaşım, çağdaş göç teorilerinin başlangıcı kabul edilmekle birlikte merkezine itme-çekme kuramını almakta ve göçü mikro ve makro düzeyde açıklamaktadır. Makro düzeyde göç yaklaşımı, göç hareketliliğinin ülkeler arasındaki ücret farklılığından kaynaklandığını emeğin çok ve karşılığının düşük olduğu ülkelere emeğin ücret karşılığının yüksek olduğu ülkelere doğru bir hareketliliğin yaşandığını, işgücü ve gelir farklılığının olmadığı ülkeler arasında göç hareketliliğinin de yaşanmayacağını vurgulamaktadır. Mikro

düzeyde göç yaklaşımı ise, göçün avantaj ve dezavantajlarının bireylerin değerlendirmesi neticesinde verilen rasyonel kararlar doğrultusunda gerçekleştiğini belirtmektedir. Bu noktada göç kararı alan bireyin fayda ve maliyet analizi doğrultusunda bu kararı verdiği vurgulanmaktadır. Neo klasik göç teorisi, belirgin bir iç tutarlılığa sahip olmakla birlikte 1960'lı yıllara kadar göç araştırmalarına önderlik etmiştir. Ancak, birey, aile ve sosyo kültürel eksenindeki faktörleri çok dikkate almaması ve göç eylemlerinin önündeki çoklu engellerin politik gerçekliğini kabul etmemesi nedeniyle fazlaca eleştiriye maruz kalmıştır (Dedeoğlu ve Ekiz Gökmen, 2020, s.20).

2.2.3. W. Petersen'in 5 göç tipi

W. Petersen, (A General Typology of Migration) Göçün Genel Bir Tipolojisi isimli makalesinde göçe dair beş farklı tipten bahsetmiş ve çalışmasıyla itme-çekme kuramını geliştirmeyi amaçlamıştır. Tipolojinin ilk sırasını ilkel göçler oluşturmaktadır. Doğal koşulların göç kararındaki etkisi vurgulanırken iklim ve kuraklık gibi olumsuz doğa olayları neticesinde genellikle topluluk halinde yapılan göçler belirtilmektedir. Benzer şekilde kabileler halinde yaşayan göçebe toplulukların göç hareketi de ilkel göçler kapsamına alınmıştır. Ancak, altını çizmek gerekir ki Petersen, ilkel göç tanımlamasıyla göç hareketinde olumsuz doğa koşullarının itici etkisini ve yerinden edilmiş insanları vurgulamaktadır (Erdoğan, 2019, s.35).

Tipolojinin ikinci ve üçüncü maddeleri ise zoraki (forced) ve yönlendirilen (impelled) göç tipleri oluşturmaktadır. Birinci göç tipinde ayırt edici özellik olarak doğanın meydana getirdiği olumsuzluklar temel alınırken zoraki ve yönlendirilen göç tipinde sosyal durumun meydana getirdiği baskı ayırt edici özellik olarak vurgulanmaktadır. Bu nitelik bağlamında göç etme potansiyelli kişilerin göç edip etmeme kararını verebilme durumu Petersen tarafından yönlendirilen göç olarak tanımlanmıştır. Daha net ifade etmek gerekirse, bireyin sosyal açıdan bir baskı görmesine rağmen göç etme kararı alabilmesi ve bu kararı fiilen hayata geçirme imkanına sahip olması yönlendirilen göç olarak açıklanmaktadır. Bunun aksine, göç etme potansiyeli olan kişilerin göç kararları üzerinde herhangi bir tercihte bulunamaması durumu zoraki göç olarak tanımlanmaktadır. Bu noktada vurgulanmak istenen, sosyal bir engelleme ya da zorlama sonucu bireyin göç etme tercihinde bulunamaması veya kararını eyleme geçirememesidir. Petersen, çalışmasında Nazilerin Yahudileri zorla göç ettirmek için uyguladıkları anti semitik eylemleri ve toplama kamplarında insanları toplayabilmek için geliştirdiği stratejileri zoraki göçe yaşamdan örnekler olarak vermiştir (Çağlayan, 2006,76).

Petersen'in göç tipleri arasında dördüncü sırayı serbest göçler oluşturmaktadır. Bu göç tipinde vurgulanmak istenen husus ise çevresel ya da idari baskılar olmaksızın göç kararının bireysel tercihler doğrultusunda verilmesidir (Yaman, 2019, s.44).

Tablo 2.1. Petersen'in genel göç tipolojisi

İLİŞKİLER	GÖÇ GÜCÜ	GÖÇ SINIFI	GÖÇ TÜRÜ	
			TUTUCU	YENİLİKÇİ
DOĞA VE İNSAN	EKOLOJİK İTME	İLKEL	GEZGİN	KARADAN KAÇIŞ
			ÇEŞİTLİ	
DEVLET VEYA EŞDEĞER SORUMLU KİŞİ	GÖÇ POLİTİKASI	ZORUNLU	YERİNDEN ETME	KÖLE TİCARETİ
		YÖNLENDİRİLEN	KAÇIŞ	İŞÇİ TİCARETİ
İNSAN VE NÖRMLAR	DAHA YÜKSEK HEDEFLER	SERBEST	TOPLULUK	ÖNCÜ LİDER
TOPLU DAVRANIŞ	SOSYAL İVME	KİTLESEL	YERLEŞME	KENTLEŞME

Kaynak: (Petersen, 1958, s.266).

Petersen'e göre göç sosyal bir kalıp olarak belirlendiğinde bireysel motivasyonların önemi azalmaktadır. Bireyin kararsız bir denge durumu içinde olması ve her iki yönden gelecek küçük bir itkinin göç kararını belirlediğini belirtmektedir. Petersen, kitlesel göç ile göç kararına şekil veren itkinin gelişmiş teknoloji ve ulaşım ağları olduğunu belirtirken bu sürecin başlangıçta bireysel göç özellikleri sergilediğini ancak zamanla kitlesel boyuta ulaştığını vurgulamakta ve Avrupa'dan Amerika kıtasına yapılan zaman şiddetlenen kitlesel göçü bu duruma örnek olarak göstermektedir (Petersen, 1958, s. 263).

Petersen'in genel göç tipolojisinde yaptığı sınıflandırma araştırmanın gerçekleştirildiği döneme göre oldukça kapsamlıdır. Öyle ki, sunmuş olduğu tiplendirme kriterleri tarihsel süreçte oluşan sosyal gelişim ve değişimi de göstermektedir. Çalışma ekseninde ortaya konulan göç tipleri, itme ve çekme faktörlerine ek olarak göç kararında bireysel ve sosyal ve motivasyonları da analiz malzemesi yapmaktadır. Dolayısıyla, bireysel ve toplumsal motivasyonların göç sürecine dahil edilmesi, çalışmayı göç sosyolojisi için de bir hayli kıymetli yere koymaktadır. Buna ek olarak, göç analizinde birden fazla faktörün kullanılması, yönlendirilmiş ve zoraki göç ayrımının başarılı bir şekilde belirtilmesi kuramın günümüzdeki göç hareketlerinin çözümlenmesindeki katkısını arttırmaktadır (Çağlayan, 2006, s.76-77).

2.2.4. Kesişen fırsatlar kuramı

Samuel Stouffer'in 1940 yılında yayınlamış olduğu (Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance) Kesişen Fırsatlar: Hareketlilik ve Mesafe ile İlişkili Kuramı da tıpkı Petersen'in 5 göç tipi gibi göç sosyolojisiyle ilişkilendirilmektedir. Stouffer'in Kesişen Fırsatlar kuramı genel olarak incelendiğinde, göç kararı ve itici faktörler üzerinde odaklanan, bunun yanında başlıca sosyal aktör olarak ise göçmene odaklanan bir kuram olduğu anlaşılmaktadır. Çoğu insan kısa bir mesafeye giderken çok az insan uzun bir mesafeye gider diyen Stouffer, göç olgusunda mesafenin oldukça belirleyici bir etken olduğunu vurgulamaktadır. Stouffer çalışmasında nüfus hareketlerinin dağılımını belirlemek için önceki çalışmalarda mesafeye gerektiğinden az önem verildiğini vurgulayarak, göç alma potansiyeli olan iki şehrin çekiciliğine ilişkin herhangi bir analizde mesafe faktörünün ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Buna ek olarak, çalışmasının ana amacını göç olgusunda mesafe sorununa dikkat çekerek kuramsal bir çerçeve önermek ve göç sosyolojisine katkı yapmayı amaçlamak şeklinde açıklamaktadır. Teoride hareketlilik ve mesafe arasında zorunlu bir ilişkinin olmadığı belirtilirken araya giren fırsatlara dikkat çekilmektedir. Öyle ki, varış yerini yani gidilen mesafeyi tercih eden insan sayısı ile o mesafedeki fırsat sayısının doğru orantılı olduğu belirtilmektedir. Yani, göç hareketliliği ile fırsatlar arasında doğrudan bir ilişkinin olduğu varsayılmaktadır (Stouffer, 1940, s.846-847).

Stouffer, 1960 yılında yayımlanan Intervening Opportunities and Competing Migrants isimli makalesinde fırsatlar ve mesafe ilişkisine rekabet eden göçmenleri de eklemiştir. Kuramını geliştirdiği bu çalışmada göç olgusuna bakış açısı kuramın temellerini attığı birinci çalışmasına paralel şekilde gelişmiştir. X alanından ayrılıp Y alanına varmak isteyen bir kişinin göç kararı ulaşmak istediği yerdeki fırsatların sayısı ile doğru orantılı gelişirken ulaşmak istediği yerdeki kesişen fırsatlarla ters orantılı ve ayrıca o bölgede bulunan rekabetçi göçmenlerin sayısı ile de ters orantılı bir şekilde geliştiğini açıklamıştır (Stouffer, 1960, s.2-19).

Kuramın uluslararası göç bağlamında değerlendirilmesi halinde günümüzde geçerlilik taşıyan bazı yönler bulunmaktadır. Örneğin, aşılması gereken devlet sınırları hedefe ulaşım açısından daha fazla mesafe, daha fazla idari denetim ve kontrol gerektirdiğinden göç üzerinde olumsuz etki yaratmaktadır. Bu durum dış göçü kısıtlayan, yakın mesafeye yönelik göç hareketini ise kolaylaştıran bir unsurdur. Dolayısıyla bu etmenlerin Stouffer'in çalışmalarını sunduğu dönemde kuramına oldukça geçerlilik kazandırdığını söylemek mümkündür. Ayrıca, bu durumda söz konusu dönemde ulaşım ve iletişim araçlarının yetersizliği sebebiyle yakın mesafeye yönelik bilgi akışının daha kolay sağlanması da önemlidir. Ancak, günümüzde ulaşım ve iletişim araçlarının gelişimi uluslararası göçü kolaylaştırmaktadır. Benzer şekilde bu

gelişmelerin yasa dışı göçü de bir hayli kolaylaştırdığı söylenebilir. Ayrıca, günümüzde göç hareketlerinin önemli bir kısmı ekonomik sebeplerden ziyade sosyal ve siyasal gelişmeler ekseninde şekillenmektedir. Örneğin, savaş, çatışma, terör vb. sebeplerle özellikle Ortadoğu coğrafyasında milyonlarca insan varış ülkelerine fırsat analizi doğrultusunda değil çaresizlik ve yeni bir yaşam umuduyla göç etmektedir. Dolayısıyla, Stouffer'in Kesişen Fırsatlar kuramının günümüz göç hareketliliğini açıklamada yetersiz kaldığının altını çizmek gerekmektedir (Yaman, 2019, s.40-41).

2.2.5. Merkez çevre kuramı

Dünya sistemleri analizi, diğer göç teorilerine kıyasla Imanuel Wallerstein tarafından geliştirilen sosyal analiz ve sosyal değişime yönelik bir yaklaşımdır. Bu analizinde Wallerstein, karmaşık bir ekonomik mübadele ilişkisi ağıyla birbirine bağlı tek bir dünya olduğunu iddia ederek üçüncü dünya kavramını reddetmektedir. Dünya sistemini periferiden merkeze yeniden dağıtımı sağlayan mekanizmalarla karakterize ederken bu analitik yaklaşım kuramsal bir temel oluşturmuştur. Bu bağlamda dünya sistemleri teorisinin hem küresel sistemdeki değişimi hem de onun parçaları arasındaki ilişkiyi anlamak için bir model sağladığı söylenebilir. Wallerstein dünya sistemini; içinde yaşayanların günlük yaşamları için temel malların ve hammaddelerin üretimi ve mübadelesinin gerekli olduğu çok kültürlü, bölgesel bir iş bölümü olarak tanımlamakta, aynı zamanda bu iş bölümüyle dünya ekonomisinin üretim güçlerini ve ilişkilerini ifade etmektedir. Çizdiği şemada dünyanın tüm bölgelerinin içine yerleştirilebileceği, merkez, yarı çevre, çevre ve dış çevre olmak üzere dört farklı kategori belirtmekte ve ayrıca merkez ve çevreye önem atfetmektedir (Robinson, 2011, s.727-730).

Wallerstein, merkez ve çevre ayrımında; yüksek karlı, yüksek teknoloji, yüksek ücretli, çeşitlendirilmiş üretimin yoğunlaştığı bölgeleri (çekirdek ülkeler), düşük karlı, düşük teknoloji, düşük ücret ve daha az çeşitlendirilmiş üretimi (çevre ülkeler) olarak tanımlamakta ve ayrıca her zaman somut bir şekilde arada kalan ve farklı bir rol oynayan bir dizi ülkenin varlığını ifade etmektedir. Yarı çevre ülkelerin merkez ülkeler için kısmen de olsa bir çevre görevi gördüğünü belirtilmekte ve bu bağlamda merkez ve çevre arasındaki insan hareketliliğine de vurgu yapılmaktadır (Wallerstein, 1976; s.461-483). Buna ek olarak, Wallerstein kuramında temel olarak mevcut dünya sisteminin en önemli yapıları arasında güçlü ve zengin “çekirdek toplumların” zayıf ve fakir “çevre” toplumlara hükmettiği ve onları sömürdüğü merkez ve çevre arasındaki bir güç hiyerarşisinin varlığını vurgulamaktadır (Robinson, 2011, s.730-737).

Kuramın geliştirdiği merkez evre şemasında kapitalist yapının kapitalist olmayan evre ağlarla ilişkisi neticesinde çevreden merkeze yönelik bir g hareketliliği oluşmakta ve bu durum sömürgecilik olgusuyla oldukça yakından ilintili olmaktadır. Geçmişte sömürgeci ülkelerin fakir ülkeleri zaptı, günümüzde ise çok uluslu şirketlerin fakir ülkeler üzerindeki etkisi bu duruma örnek teşkil etmektedir. Dolayısıyla, bu kurama göre uluslararası g kapitalist süreçlerin meydana getirdiği kopma ve yer değiştirmelerin doğal bir sonucudur. Merkezi halkanın giderek büyümesi daha fazla insanın dünya Pazar ekonomisine dahil olmasını sağlamakta, evre bölgelerdeki hammadde ve emeğin önemli bir kısmı dış ülkelere doğru yani merkez evre halkasına dahil olmaktadır. Bir yandan da dünya sistemi kuramı, uluslararası gn her geçen gün daha fazla büyüyen küresel piyasanın siyasal ve ekonomik bağlantılarını izlemekte olduğunu belirtmektedir. şöyle ki, merkez kapitalist ülkelerdeki sanayi kuruluşları geri kalmış ya da gelişmekte olan ülkelerde montaja dayalı fabrikalar kurmaktadır. Bu yolla gerçekleşen üretim ihracata yöneliktir ve bu alanlarda ihtiyaç duyulan emek bulunan yerdeki geleneksel üretim mekanizmalarını da zayıflatmaktadır. Ayrıca, çoğu zaman kadın emeğinin tercih edilmesi ücretleri düşürmekte ve erkeklerin işsiz kalmasına neden olmaktadır. Özetle geleneksel üretim bitme noktasına geldiği, göç etmeye hazır ciddi bir nüfus kesiminin oluştuğu belirtilmektedir (Abadan Unat, 2001, s. 15-17).

Bu teoriye göre g hareketi, kapitalist dünya düzeninde sosyal ve ekonomik tahribatın doğal bir çıktısıdır. Kapitalizmin halkaları genişledikçe evre ülkelerin işgücü, hammadde gibi kaynakları bu döngüye dahil olmakta ve g akımları sürekli artmaktadır. Bu bakımdan, merkez evre kuramı için g hareketliliğinin oluşumunu arazi, hammadde işgücü açısından irdelemekte denilebilir. Bu noktada arazi ve g ilişkisiyle tarımda makineleşme ve yüksek kotalı üretim sonucu geleneksel çiftçilerin açıkta kalması neticesinde kırsalda yaşamın dışına itilmesi şeklinde açıklanmaktadır. Hammadde ve güç ilişkisi ile küresel ekonomiye dahil edilen hammadde ve kaynakların çıkarılma ve işlenme süreçlerinde işgücüne ihtiyaın artması neticesinde bu bölgelere yönelik artan g hareketliliği açıklanmaktadır. Merkez ülkelerin ucuz işgücü sebebiyle gelişmekte olan ülkelere kurduğu tesislerde yerel halkı ve özellikle kadınları istihdam etmesi sebebiyle işsiz kalanların farklı bölgelere hareketliliği ise işgücü ve güç ilişkisi olarak ifade edilmektedir. Buna ek olarak, g hareketliliği ile merkez ve evre ülkeler arasında oluşan ideolojik bağlantılar da önem taşımaktadır. Örneğin, Senegallilerin ekonomik işlemleri için Fransız Frangını kullanmaları ve Fransızca bilip konuşmaları merkez ülkelerin evre ülkeleri smrleri ve ayrıca sömürülen ülkede oluşturdukları sosyal ve ekonomik yapıyı betimleyen önemli bir örnektir (Akyıldız, 2016, s. 154-157).

2.2.6. Göç sistemleri kuramı

Bu kuram, disiplinler arası yeni bir yaklaşım arayışı neticesinde ve daha çok uluslararası ilişkiler perspektifinde ekonomi ve politika temelinde geliştirilen bir yaklaşımdır. Kuram hem göç hareketliliğinin amaçlarının sorgulanması hem de göç veren ve göç alan yerler arasındaki bütün bağlantıların araştırılması olarak temellendirilebilir. Göç veren ve göç alan devletlerin birbirleriyle olan ilişkileri, devletlerin karşılaştırılması, aile ve toplumlararası bağlantılar ve ayrıca kitleler arası kültürel ilişkiler bu yaklaşımda öne çıkan hususlardır. Göç hareketliliğinin genellikle göç veren ve göç alan ülkeler arasındaki tarihi sömürgecilik, siyasal ve ekonomik ilişkiler ya da kültürel bağlara dayandığı ya da mevcut bağlantılara bağlı şekilde ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Bu bağlamda, Meksikalıların ABD'ye göçü 19. Yüzyılda ABD'nin güneybatıya doğru genişlemesi ile ilişkilendirilirken Almanya'daki Türk nüfusun yoğunluğu 1960'lı ve 1970'li yıllarda Almanya'nın Türkiye'den emek talebi ile ilişkilendirilmektedir. Bu minvalde kuram, neoklasik göç yaklaşımlarının dışına çıkılması ve kapsamlı bir disiplinler arası yaklaşım olması açısından önem taşımaktadır (Castles ve Miller, 2008; s.35-36).

Kurama göre coğrafi yakınlık ya da uzaklık göç hareketliliğinde belirleyici unsur olmamakla birlikte iki ülke arasında ekonomik ve siyasi bağların belirleyiciliği oldukça fazladır. Kuramda bu durum göç alan ve göç veren ülkeler arasındaki makro ve mikro ilişkiler ile kategorize edilmektedir. Bu bağlamda, makro ilişkilerle ifade edilmek istenen durum politik ekonomi, uluslararası ilişkiler ve eylemler olarak açıklanabilir. Mikro faktörler ise bireyin göç eylemine kültürel ve sosyal açıdan yaklaşımı olarak ifade edilebilir. Geniş düzeyli yapısal faktörler makro yapıları oluştururken göçmenlerin bireysel hareketleri ve inançları ise mikro yapıları oluşturmaktadır. Uluslararası düzende göçmen kontrolleri için devletler tarafından oluşturulan politik, ekonomik ve yasal düzenlemeler makro yapıların uygulamadaki karşılığı olarak görülebilir. Buna paralel şekilde göçmenler arasında oluşturulan enformel ağlar ise mikro yapıların uygulamadaki karşılığını oluşturmaktadır. Çalışmalarında belirttiği göç kanunlarında, göç hareketliliği ve yerleşim ilişkisini vurguladığı zincirleme göç kavramıyla Revenstein'in, mikro yapılar olarak tanımlanan göçmenler arası bu ağlara işaret ettiği söylenebilir (Güllüpınar, 2012; s.77).

Günümüzde bilinçli bir şekilde gerçekleştirilen pek çok göç hareketinin başlangıç ve devamında bilgi ve kültürel sermayenin (gidilen ülke hakkında bilgi, yolculuk planı, istihdama katılım ve sosyal yaşama uyum sağlayabilme kapasitesi) önemi vurgulanmaktadır. Enformel ağlar; bireysel ilişkileri, ev yaşamını, arkadaş ve toplum bağlarını, ekonomik ve sosyal konularda yardımlaşmayı kapsamaktadır. Bu bağlamda enformel ağların hem yerli halkı hem

de göçmenleri toplumda farklı rolleri üstlenmeye ve toplumsal ilişkiler ağına bağlamaktadır. Buna ek olarak göçmen ağları göç edilen yere yerleşme ve cemaat oluşumuna da katkı sağlamaktadır. Bu durum, göçmenlerin kendi yaşam perspektiflerini göç edilen yerde görmek istemeleriyle yakından ilişkilidir. Bu noktada makro ve mikro yapıların göç sürecinde iç içe geçtiğini ve arada net bir ayrımın olmadığını ifade etmek yanlış olmayacaktır (Castles ve Miller, 2008, s.39-40).

Toparlamak gerekirse göç sistemleri kuramı temel olarak göçe sebebiyet veren, göçü şekillendiren ve sürdüren faktörler üzerinde yoğunlaşmaktadır. Dolayısıyla kuram, sistemdeki en küçük parçalardan bütününe değin her bir parçanın uyumunu vurgulayan düşüncelere vurgu yaptığını ifade etmek mümkündür. Ayrıca kuramın birey, toplum ve uluslararası aktörleri birleştiren ilişkiler ağına dikkat çekmesi güncel göç çalışmalarında önemini korumaktadır. Buna ek olarak, kurama göre ülkeler, toplumsal gelişmeler, ekonomideki dalgalanmalar ya da siyasi sebeplerle göç sistemine dahil olabilir ya da sistemden çıkabilir. Dolayısıyla göç sisteminin istikrarlı bir yapısının olmadığını söylemek mümkündür (Güllüpinar, 2012, s.79).

2.2.7. İlişkiler ağı (network) kuramı

Göç olgusunun nedenlerini ve etkilerini teorize etmek amacıyla geçmişten günümüze değin akademi tarafından ekonomi, sosyoloji, coğrafya ve demografi gibi çeşitli disiplinlerde araştırmalar yapılmaktadır. İlişkiler ağı kuramı, sosyal sermaye kavramıyla bağlantılı çağdaş bir kuramdır. ¹Göç ağı; göç hareketliliğinde göçmenlere bilgi ve finansman destekte bulunan buna ilaveten çeşitli destekleme yöntemleriyle istihdam, barınma gibi temel ihtiyaçları kolaylaştıran arkadaşları, akrabaları ya da hemşerileri ile birbirine bağlayan kişilerarası bağ olarak tanımlanabilir (Wickramasinghe ve Wimalaratana,2016, s.13-32).

İlişkiler ağı, göçün zaman ve mekânsal olarak etkilendiğini vurgulayan ve ayrıca göçün sürdürülebilirlik yönünün aydınlatıldığı bir kuramdır. Şematik olarak göçmen ilişkiler ağı, kaynak ülke ile yeni yerleşilen ülkede hem eski hem yeni göçmenlerin ve göçmen olmayan

¹ Sosyal sermaye kavramı, sosyal bilimci Pierre Bourdieu ile birlikte zikredilmektedir. Bourdieu, toplumdaki eşitsizliğin ve kemikleşmiş bir yapı olarak elitlerin oluşturduğu iktidarın kaynağı ve devamlılığını sosyal sermayeye bağlamaktadır. Tabi bu noktada Bourdieu'nun sermayeye yüklediği anlamın iyi anlaşılması gerekmektedir. Şöyle ki Bourdieu sosyolojik bir anlayışla sermaye kavramını toplumun biriktirilmiş tarihi olarak betimlemektedir. Toplumsal aktör veya grupların düşünce kodları, topluma ait davranış kalıpları ve alışkanlıklardır. Söz konusu bu döngü neticesinde toplumdaki grup ve aktörler meşruluklarını sağlamaktadır. Bourdieu'ya göre sermayenin bu yönü bir sosyal ayrım aracı işlevi görmektedir ve ayrıca toplumsal açıdan bir sınırlama ve hiyerarşi döngüsüne hizmet etmektedir. Bu döngüde toplumdaki bireyler arasındaki sosyal bağlar toplumun taşlarını oluştururken bireyler arası ilişkilerin önemini de vurgulamaktadır. Sosyal iletişim ağları, değerli toplumsal bir servet olarak nitelendirilirken karşılıklı tanıma, ilişkilerin süreklilik arz etmesi ve bir gruba duyulan aidiyet sosyal sermaye kaynaklarıyla ilişkilendirilen bir durumdur (Yarçı, 2014, s.126-131).

nüfusun arasında ortak köken, soy bağı ve ayrıca sosyal ilişkilerin doğurduğu bağlardan oluşan kişiler arası ilişkisel bağlar ve bağlantılardır. Bu ağların varlığı ise uluslararası göçe yönelik önemli bir çekim unsuru oluşturmaktadır. İlişkiler ağının varlığı, göç eden bireylerin gerektiğinde yardım almak ya da iş bulma konusunda başvurabilecekleri bir nevi sosyal sermaye olarak tanımlanabilir. Tarihsel süreçte söz konusu ilişkiler ağı göç veren ülkenin diğer toplumsal katmanlarına da yayılmaktadır. Ayrıca, illegal yollarla sınırların aşılması halinde başvurulabilecek bir yardım kaynağı olmayan göçmenler için göç hareketi oldukça masraflı bir hal almaktadır. Bu bağlamda, bir ilişkiler ağının varlığı, göç masraflarını önemli düzeyde azaltmakta ve göç döngüsünün devamlılığını sağlamaktadır (Abadan Unat, 2001, s. 18-19).

Göçmen ağları, düzenli gerçekleşen göç akışlarına ve bu akışların değişen özelliklerine katkı sağlamaktadır. Göçmen sosyal ağlarının boyutu ve genişliği, göç ağını başlatmış olabilecek ekonomik faktörlerden bağımsız olarak sürekli bir uluslararası göç akışına yol açtığı düşünülmektedir. Güçlü bağlara sahip ağlar hem erkekler hem de kadınlar için önemli olsa da literatür, erkeklerin göçü farklı şekilde deneyimlediğini ortaya koymaktadır. Göç kararı açısından nitel literatür kadınlar için güçlü erkekler için ise zayıf bağların önemine dikkat çekmektedir. Kadın göçünün önündeki sosyal engeller yüksek olduğunda güçlü ve güvenilir bağlar özellikle önemlidir. Erkeklerin göç kararında seyahat ve varış yeri, işgücü piyasası hakkındaki bilgilere erişmeye bağlı olduğundan bunu kolaylaştıran zayıf bağlar çok fazla önem taşımamaktadır. Nicel araştırmalar ise kadınların eşlerini takip etme olasılığının daha yüksek olduğunu, erkeklerinse daha çok bağımsız göç etme eğiliminde olduğunu vurgulamaktadır (Mei Liu, 2013, s.1246-1247).

Her göç hareketinin kendine özgü bir karakteristiği bulunmaktadır. Bu bağlamda her göç hareketi kendi içinde incelenmekle birlikte sürece yönelik disiplinler arası bir yaklaşım kullanılmalıdır. Özellikle güncel göç hareketliliğinin dinamiğinde pek çok etken bulunmaktadır. Dolayısıyla, bu etkenlerin oluşturduğu faktörler göç ve göçmen bağlamında geniş bir perspektifte değerlendirilmelidir. Bu kapsamda ağ kuramı, göç ve göçmene yönelik analizleriyle diğer göç kuramlarından ayrılmaktadır. Bu noktada kuramın göçü, göçmen ve göçmenlik üzerinden yorumlaması oldukça önemlidir. Göçmen ağlarının oluşumunun herhangi bir kural ya da kıstası yoktur, zamanla kendiliğinden oluşur ve gelişerek katmanlaşır. Göçmen ağlarının göçmenler üzerindeki farklı bir etkisi de bulunan toplumda kendi grubu içine kapanma yani toplumsal bütünden yalıtılmadır. İlişki ağı sayesinde tüm ihtiyaçlar ağdaki bireyler arasında sağlanır, göç edilen ülkedeki halk ile temastan kaçınılır (Çağlayan, 2006, s.85-87). Bu ağlar göçmenler açısından büyük önem taşımakta olup özellikle daha savunmasız

durumdaki kişiler için ciddi bir güvenlik ağı oluşturmaktadır. Ev ve iş bulma, karşılaşılan sorunların çözülmesi gibi olumsuz ve zorlu durumlarla başa çıkmak için bu ağlar kritik öneme haizdir diyebiliriz (Ardıç, 2023, s.43).

Ağ teorisi, kısa vadede göçmenlerin uyumuna vurgu yaparken uzun vadede göçmenlerin göç edilen ülkedeki entegrasyonuna odaklanmaktadır. Bu ağlar göçmenler arasındaki bağları güçlendirirken yerel topluluklarla olan bağlantıları sınırlandırabilmektedir. Ağ teorisinde göçmenler için vurgulanan geleneksel ve dayanışmacı durum uyum politikaları için pozitif yorumlansa da aynı zamanda sınıf bilinci olmayan, kendi içine kapanık yapıların devamlılığını da sağlayabilmektedir. Benzer şekilde göç edilen ülkedeki gettolaşma, kaynak ülkeden kişilerin sahip olduğu işletmelerde istihdam ve dil öğrenimindeki yavaşlama bu duruma örnek gösterilebilir. Modern yaşamda bu ağlar çeşitlenmiş, göçü heveslendiren ve göç edilen yerde rehberlik desteği veren dijital ağlar eklenmiştir. Bilişim ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, sosyal medyanın yaşamda artan rolü toplumsal ve kültürel etkileşimi hızlandırmaktadır. Bu etkileşime örnek olarak yakın dönemde Türkiye’den eğitim, iş veya evlilik gibi sebeplerle Almanya’ya göç edenlerin sosyal medya aracılığı ile çevrelerinden haberdar yeni kişi ve grupları tanıma olanaklarının genişlemesi gösterilebilir. Ayrıca artan olanaklar sayesinde yakın dönem göçmenlerin yerel halk ve çevre ile olan etkileşimlerinin yüksek olduğu ve ağ teorisi unsurlarının yoğun şekilde kullanıldığı söylenebilir (Tüfekçi, 2022, s.19-32).

2.2.8. Ulus aşırı toplumsal alanlar

Göçmenlerin oluşturdukları ağlar genellikle istihdam edilme, gidiş geliş süreçlerini planlamak adına bilgi alışverişinde bulunma ve ayrıca maddi manevi yardımları içermektedir. Bu şekilde göçmenler aile, akraba ya da arkadaşlarından destek almakta ve göç süreçleri kolaylaşmaktadır. Ayrıca, ağlar maliyet ve risk açısından göç süreçlerini kolaylaştırdığı için göç hareketlerinin devamlılığını da sağlamaktadır. Ağ çalışmalarına dayalı olarak son zamanlarda ulus ötesi mekân ve kimliklerin oluşumuna dair araştırmalar ön plana çıkmaya başlamıştır. Nicelikte göç hareketlerinin artması, göçmenlerin gidiş dönüş hareketlilikleri ve göçmenlerin kaynak ülke ile bağlarını güçlü bir şekilde sürdürmeleri literatürde “ulus ötesi göçmen- topluluk, küresel uluslar ya da topraksızlaşmış ulus devletler” gibi kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur. (Göker, 2015, s.59).

Tablo 2.2. Ulusötesi sosyal alanların bir tipolojisi

ULUS DEVLET AĞLARI VE ORGANİZASYONLARINA ENTEGRASYON (İKAMET SÜRESİ)	AĞIRLIKLI OLARAK ALICI ÜLKE	ASIL GÖNDERİCİ VE ALICI ÜLKELERİ KAPSAMA
KISA İKAMET	(ASİMİLASYON) Göç edilen ülke ile toplumsal ve sembolik bağların kesilmesi, göç edilen ülkedeki yaşama kültürlenme.	ULUSÖTESİ MÜBADELE VE MÜTEKABİLİYET (KARŞILIKLILIK) İlk göçmen nesliyle göç veren ülke arasında bağların sağlanması ve sıklıkla geri dönüşün gerçekleşmesi
UZUN İKAMET	(ULUSÖTESİ DEVRELER) Sosyal bağlar iş, siyaset, din gibi bir ya da birkaç alanda kullanılır. İnsanların, malların, bilgi ve fikirlerin döngüsel akışı.	(ULUSÖTESİ TOPLULUKLAR) Hem göç veren hem de göç alan ülkeler arasında yüksek derecede dayanışmaya sahip topluluk ağları. (Ör, diasporalar ve hudut bölgeleri).

Kaynak: (Faist, 2000, s.17).

Göçmen ağları göç akışlarını karakterize etmektedir ve her göç akışı bir karşı akışı doğurmaktadır. Ulusötesi sosyal alanların iki aşamada gerçekleştiği belirtilmektedir. İlk aşamada uluslararası göçün bir yansıması olarak ortaya çıktığı ve birinci nesil göçmenlerle sınırlı olduğu belirtilmektedir. İkinci aşamada ise ilk göçmen kuşağı göç zincirlerinin ötesine geçmekte ve kendilerine ait bir yaşam geliştirmekte bu da ulusötesi toplumsal alanları oluşturmaktadır. Ulusötesi sosyal alanlar, coğrafi ve uluslararası olarak farklı, en az iki yerde bulunabilen sosyal ve sembolik bağların ağlardaki ve organizasyonlardaki konumları ve organizasyon ağlarının kombinasyonlarıdır. Bu mekanlar statik bağ ve konumları değil sosyal süreçleri ifade etmektedirler. Ulusötesi sosyal alanlardaki kültürel, politik ve ekonomik süreçler çeşitli sermaye türlerinin birikimini, kullanımını, etkilerini bunların hacmini ve dönüştürülebilirliğini içermektedir. Dolayısıyla ulusötesi sosyal alanların gelişimi, en az iki ulus devleti kapsayan grupların oluşumunu incelemek için eşsiz bir fırsat sunmaktadır. Ulusötesi alanlardaki kısmi ekonomik hareketlilik bu duruma iyi bir örnektir. Almanya'daki ikinci nesil Türk göçmen girişimlerinin Türkiye'ye doğrudan yatırımları (Türkiye'de üretim, Almanya'da yönetim ve dağıtım gibi) zamanla ulusötesi girişimci ağlarına dönüşmüş hem Türkiye'yi hem de Almanya'yı kuşatmaya başlamıştır (Faist, 2000, s.11-14).

Anlaşılabileceği üzere ulus aşırı kuram diğer göç kuramlarına görece yeni ve sınırların ötesinde meydana gelen süreçlere ilişkin teorik bir analiz sunmaktadır. Küçük gruplar, özel akrabalık

sistemleri, örgütler ve topluluklar, sınır ötesi sorun veya konular ulus aşırı alanların kategorileri olarak tanımlanmakta ve bu alanlar arasında göç sürecine bağlı olarak gelişen yeni bağlantıların oluşumu vurgulanmaktadır. Kuram, önceki göç teorilerinden farklılaşarak göç veren ve göç alan ülkeler arasındaki göçmen bağlantıları ve göç deneyimlerine de dikkat çekerek göç döngüsünde üçüncü göçmen kuşağını da kapsamaktadır (Sirkeci ve Göktuna Yaylacı, 2019, s.29).

Sosyal bağlar, katılımcıların ortak çıkarlar, yükümlülükler, beklentiler ve normlarla bağlandıkları devam eden bir dizi kişilerarası ilişkidir. Sembolik bağlar, katılımcıların ortak anlamlar, anılar, gelecek beklentileri ve semboller yüklediği hem yüz yüze hem de dolaylı olarak devam eden bir dizi işlemdir. Sembolik bağlar genellikle yüz yüze ilişkilerin ötesine geçerek aynı dini inanca, dile, etnik kökene veya milliyete mensup üyeleri içermektedir. Sosyal sermaye, bireylerin ağlarda ve organizasyonlarda iş birliği yapmasına izin veren, kalıplaşmış sosyal ve sembolik bağların doğasında bulunan kaynaklardır. Ayrıca, bireyleri üyelikler yoluyla ağlara ve kuruluşlara bağlamaya hizmet etmektedir (Faist, 2000, s.16).

Tablo 2.3. Faist'in Üç Düzeyli Göç Analizi

MİKRO Değerler veya istekler ile beklentiler	ORTA Kolektif ve Toplumsal Ağlar	MAKRO Makro Düzeyli Fırsat Yapıları
<u>Bireysel Değerler ve Beklentiler</u> Yaşamın, sermayenin, statünün, konforun, bir aradalığın ve ahlakın yükseltilmesi ve güvence altına alınması	<u>Toplumsal Bağlar</u> Güçlü Bağlar; aileler ve ile üyeleri. Zayıf Bağlar; gizil hareketliler, simsarlar ve kalanların ağları. Sembolik Bağlar; Akraba örgütleri, etnik, ulusal ve dini örgütler; sembolik topluluklar. Bağların içeriği-işlemler; Yükümlülükler, karşılıklılık ve dayanışma; bilgi, kontrol ve diğerlerinin kaynaklarına erişim.	Ekonomi; Gelir ve işsizlik farklılıkları. Siyaset; Ulus devletler ve uluslararası rejimler içerisindeki uzamsal hareketliliğin düzenlenmesi. Siyasi baskı, etnik ulusal ve dini çalışmalar. Kültürel oluşum; Baskın normlar ve söylemler. Demografi ve Ekoloji; Nüfus artışı, ekilebilir alanların uzunluğu, teknoloji düzeyi.

Kaynak: (Göker,2015; s.60).

Ulusötesi sosyal alanların ortaya çıkması, ancak farklı yerlerdeki kişilerin çeşitli sermaye biçimlerinin transferini mümkün kılan sosyal ve sembolik bağlarla birbirine bağlanmasıyla mümkündür. Makro yapısal eğilim, ulusötesi sosyal alanların ortaya çıkışını hızlandırmaktadır. Bu bağlamda toplumsal alanlar kuramının, makro yapı teorileri ve mikro unsur teorileri arasında orta seviyeli analitik bir perspektif oluşturduğu söylenebilir. Toparlamak gerekirse

toplumsal alanlar kuramının göç sürecini dinamik bir şekilde ele aldığını, ağ teorilerinin gelişimine katkıda bulunduğunu ve hepsinden önemli olarak göçmen ağlarının oluşum sürecinde fikirlerin, bilginin, malların, inanç ve sembollerin nasıl bir etki oluşturduğu sorusuna cevap bulmaya çalıştığı söylenebilir (Göker, 2015, s.60).

2.3. İşgücü Piyasası ve İstihdam

İşgücü piyasasını işverenlerin işgücü talepleri ile iş arayanların işgücü arzlarının bulunduğu, ücret ve istihdamın belirlendiği, iş sözleşmeleri aracılığı ile arz ve talep arasında ortak bir noktanın bulunduğu bir ekonomik sistem olarak tanımlamak mümkündür. Çeşitli faktörler işgücü piyasasını etkilemekle birlikte arz ve talep dengesi oldukça önem taşımaktadır. Bu noktadan hareketle, işgücü piyasasında iş arayanlar ve işverenler kendi hür iradeleri ile bulunmakta, özgürce seçim yapabilmektedir. İşsizlik oranı ise işgücü piyasasının ne kadar sağlıklı olduğunu ve işgücünde istihdamın durumunu gösteren önemli bir göstergedir (Biçerli, 2018, s.4).

Bir ekonomide işgücünü 15 yaş ve üzerindeki nüfusun belirli bir zaman dilimi içerisindeki istihdam edilen kişi sayısı ile işsiz kişi sayısının toplamı oluşturmaktadır. İşgücü= İstihdam edilenler + İşsizler olarak tanımlamak da mümkündür (Eğilmez,2020, s.184).

Temel kelime anlamı ile istihdam, bir işte çalışılması veya kişinin hizmete alınması anlamına gelmektedir. Kullanılma, hizmete kabul, hizmete alınma gibi anlamlara karşılık gelmektedir (Yaman, 1977; s.48-49). Sanayi toplumuna geçişle beraber işçi ve işveren ayrımı beraberinde istihdam kavramını da doğurmuştur. Bu değişen ve sürekli dönüşen süreçte emek kavramına istihdam edilme, sermaye kavramına ise istihdam etme anlamı yüklenmiştir (Yüksel, 2014; s.199). İstihdam, üretim sürecinin bir parçasıdır ve en geniş anlamıyla insanların bir işe kabul edilmeleri, çalıştırılmaları anlamına gelmektedir (Işığık, 2017, s.34). Buna ilaveten dar anlamda üretim sürecinde emeğin yer alması olarak tanımlanabilirken geniş anlamda üretim sürecinde tüm üretim faktörlerinin yer almasıdır. İstihdam edilenler açısından bir işte ücret, maaş karşılığında işverenin işine dahil olma; işverenler açısından ise bir maaş, ücret ya da bedel karşılığında çalışana istihdam olanağının sunulmasıdır (Ay, 2012, s.322).

İşgücü bir ülkede ekonomik kaynak olarak da nitelendirilmektedir. Belirli bir zaman aralığında işgücünün üretime dahil olması haline tam istihdam denilmektedir. Yani insan gücünün üretim faktörü olarak piyasaya sunulması ve tam çalışılma halidir. Tam istihdamın sağlanmadığı hallerde eksik istihdam meydana gelebilir. Buna göre eksik istihdamda, emeğin bir bölümü çalıştırılmaz yani talep arzının eksikliği nedeniyle çalışabilme potansiyeline sahip bireyler

Üretim sürecine tam zamanlı dahil olamaz. Bundan farklı olarak aşırı istihdamda ekonominin bütün üretim faktörleri kullanılır ve bu sebeple mal ve hizmet miktarı ekonomide oluşan toplam talebi karşılayamayacak duruma gelebilir. Böyle bir durumda çalışan ücretlerinde artış ya da ülke dışından işgücü getirme talebi oluşabilir (Eyuboğlu, 2003, s.12).

2.3.1. Türkiye’de işgücü piyasasının yapısını belirleyen faktörler

İşgücü piyasasının etkinliği sürdürülebilir kalkınma ve müreffeh bir toplumsal yaşam için oldukça elzemdir. Bu bağlamda işgücü piyasasının temel dinamiklerinin bilinmesi, piyasaya yönelik politikaların oluşturulması ve mevcut problemlerin çözümünde yol gösterici olacaktır. Türkiye’de işgücü piyasası, gelişmekte olan ülke ekonomisi dinamiklerine sahiptir. Çalışma ağındaki nüfusa karşılık açık işlerin azlığı ve buna bağlı olarak düşük istihdam ve işgücüne katılım oranı yaygın genç işsizliği ve kayıt dışı çalışmanın bir yansımasını oluşurmaktadır. İşgücü piyasasındaki bu problemler aslında ülkenin ekonomik olarak gelişmekte olarak tanımlanmasına neden olan bir dizi yapısal problemden kaynaklanmaktadır (Karabıyık, 2012, s.1284).

2.3.1.1. Nüfusun yapısı

İşgücü piyasasının dinamizmini belirleyen en önemli göstergelerden biri, ülkede hem üretici hem de tüketici olarak rol oynayan nüfustur. Dolayısıyla nüfusu potansiyel işgücü kaynağı olarak da tanımlayabiliriz. Çünkü nüfusun büyüklüğü ve yaş dağılımı gibi özellikler aynı zamanda işgücü arzını belirleyen ve işgücü piyasalarını etkileyen önemli unsurlardır. (Tutar, 2023, s.12-13).

16 Mayıs 2025 tarihinde yayımlanan TÜİK raporuna göre; Türkiye nüfusunun %14,9’un genç nüfus oluşurmaktadır. 2024 yılının sona ermesiyle birlikte Türkiye’nin toplam nüfusu 85 milyon 664 bin 944 kişidir. Genç nüfus verilerinde ise durum şu şekildedir; 15-24 yaş aralığındaki toplam genç nüfus 12 milyon 763 bin 159 kişi olmuştur. Buna göre genç nüfusun toplam nüfusa oranı %14,9’dur. Bu bilgiler ışığında genç nüfusun %51,2’sini erkek nüfus %48,8’ini ise kadın nüfus oluşurmaktadır. Hazırlanan nüfus projeksiyonlarına göre; 2024 yılı itibariyle toplam nüfus içinde %14,9’luk bir paya sahip olan genç nüfus oranının 2030 yılında %14,8 2040 yılında %12,2 ve 2060 yılında %10,3 ve ayrıca 2080 yılında ise %8,8 olacağı tahmin edilmektedir. %14,9’luk genç nüfus oranıyla Türkiye, 27 AB ülkesinden en genç nüfusa sahip ülkedir (TÜİK, 2025a). Belirtilen TÜİK istatistiklerini yorumlamak gerekirse Türkiye, potansiyel olarak kalkınmaya dinamizm sağlayacak genç nüfusa sahiptir. 12 milyonluk genç nüfusu ile Türkiye iktisadi kalkınma açısından pek çok ülkeden ayrıcalıklı bir konuma sahiptir.

Nüfusu farklı açılardan incelemek gerekirse bir diğer öne çıkan husus doğurganlık hızıdır. 2023 yılı itibarıyla dünyada ortalama doğurganlık hızı 2,31 çocuk olurken Türkiye’de doğurganlık hızı ortalaması 1,51 çocuk ile dünya ortalamasının altındadır. Yaşlı nüfus oranında ise %10,2 ile Türkiye, AB ülkelerinin yaşlı nüfus oranlarının gerisinde yer almaktadır (TÜİK, 9 Temmuz 2024).

Nüfusun kır ve kent yerleşimine göre incelenmesinde ise 2012 yılında yürürlüğe giren 6360 sayılı yasa ile idari bölünüşün değişmesi kırsal ve kentsel nüfus miktarında önemli değişikliklere neden olmuştur. Mekânsal Adres Kayıt sisteminin kullanılmaya başlanmasıyla birlikte yeni sınıflandırma kent, mahalle ve köy olmak üzere üç sınıflandırmadan oluşmaktadır. Buna göre nüfusun %67,9 yoğun kent olarak adlandırılan yani nüfusun yarısından fazlasının kent merkezi gridlerinde yaşadığı alanlarda yaşamaktadır. Özetle nüfusta 57 milyon 934.583 kişi yoğun kent alanlarında yaşamaktadır. Nüfusun %17,3’ü kır olarak nitelendirilen yerleşim yerlerinde yaşamaktadır. 65 yaş ve üzeri nüfusun %30,1’i kırsal alanlarda yaşamaktadır. 15-64 yaş çalışma çağındaki nüfusun %69,2’si yoğun kent olarak sınıflandırılan yerlerde yaşamaktadır. Son olarak nüfusun %14,8’i ise orta yoğunluktaki kentsel alanlarda ikamet etmektedir (TÜİK, 2023).

2.3.1.2. İstihdamın yapısı

Bir önceki bölümde incelenen nüfus istatistiklerinden hareketle işgücüne katılım açısından günümüzde Türkiye’nin dinamik bir demografik yapıya sahip olduğu söylenebilir. Genç nüfusun fazla olması bir yandan kalkınma hızına dair pozitif çıkarımlar yapılmasına neden olurken bir yandan da Türkiye’nin kronikleşen yapısal işsizlik sorununu derinleştirmektedir. Genç işgücüne paralel olarak yeni istihdam alanlarının oluşturulamaması kısa ve uzun vadede toplumsal yaşamda sosyal ve ekonomik sorunları derinleştirebilir. Bu bağlamda, gençlerin başarılı şekilde işgücü piyasasına entegre edecek politikalara ve kurumsal yapılanmalara ihtiyaç duyulduğu söylenebilir (Acar, 2008, 3-10).

27 Mart 2025 tarihi itibarıyla açıklanan işgücü istatistikleri incelendiğinde mevsim etkisinden arındırılmış işsizlik oranı %8,2 olarak belirtilmektedir. Yaş grupları incelendiğinde en yüksek işsizlik oranı %15 ile 15-24 yaş aralığındaki gençlerde görülmektedir. İşgücü piyasasında istihdam arzından çok talebin mevcudiyeti işsizlik verilerinden anlaşıldığı üzere kayıt dışı çalışma istatistiklerinden de anlaşılmaktadır. İşgücü istatistiklerinin yayınlandığı raporda kayıt dışı istihdam oranı %33,6 olarak açıklanmıştır ve bu oran işgücü piyasasında istihdamın kalitesini ve ülke kalkınmasını da aşağı çekmektedir (TÜİK, 2025b).

a) Ekonomik faaliyet koluna göre istihdam

TÜİK 2025 işgücü istatistikleri değerlendirildiğinde 32 milyon 43 kişinin istihdamda olduğu ve bu toplamda 18 milyon istihdam edilenle hizmetler sektörünün öne çıktığını ikinci sırayı 6 milyon istihdam edilenle sanayi sektörü ve son olarak tarım ve inşaat sektörlerinin yer aldığı görülmektedir. Sanayi sektörünün alt kollarını oluşturan madencilik ve alt kolları, imalat, elektrik, gaz vb. faaliyet alanlarında istihdam edilen kişi sayısında son üç yılda belirgin bir dalgalanma yaşanmazken aynı süreç içerisinde imalat sektöründe yaklaşık 1 milyon kişilik bir istihdam artışı gözlenmektedir. Buna ek olarak tarım sektöründeki hareketliliğin durağan kaldığı söylenebilir (TÜİK, 2025b).

b) Eğitim durumuna göre istihdam

Güncel istatistikler ışığında istihdam oranlarının eğitim düzeyine göre dağılımı incelendiğinde okur yazar olmayanların istihdam oranı %15,7 olarak, lise altı eğitilmişler %43,1, lise düzeyi eğitilmişler %49,7, meslek ve teknik lise mezunları %61,6 olarak ve yüksek öğrenimliler ise %68,8 olarak açıklanmıştır. İşsizlik oranları incelendiğinde ise en düşük oran %5 ile okur yazar olmayanlar, %7,3 ile lise altı eğitilmişler, %12 ile lise düzeyi eğitilmişler %10,1 ile meslek ve teknik eğitilmişler ve %10,7 ile yüksek öğrenimliler belirtilmiştir (TÜİK, 2025b). İstihdamın eğitim düzeyi şüphesiz bir ülkenin iktisadi ve sosyal anlamda önemli ölçüde yansımasıdır. Bu bağlamda Türkiye’de istihdamın yapısı gelişmekte olan ülke ekonomisi profiliyle örtüşmektedir.

Yükseköğretim istihdam göstergeleri incelendiğinde ise kayıtlı istihdamda en çok yer alan lisans bölümü %96,4 ile tıp ve %95,1 ile özel eğitim öğretmenliği bölümü olarak belirtilmektedir. En yüksek kayıtlı istihdam sağlayan ön lisans alanları ise polis meslek eğitimi, mühendislik ve imalat dallarına ait bölümlerdir. Lisans mezunlarının ortalama iş bulma süreçleri ise 14,4 ay olarak açıklanmıştır. İlk iş bulma sürecinin en kısa olduğu lisans alanı 8,3 ay ile sağlık; en kısa iş bulma sürecine sahip ön lisans alanı ise 2,9 ay süre ile polis meslek eğitim bölümleri olarak açıklanmıştır (TÜİK, 2025c).

3. TÜRKİYE'YE GÖÇ EDEN AFGANLARIN ÇALIŞMA VE YAŞAM KOŞULLARI

3.1. Afganistan'a Dair Bazı Temel Bilgiler

3.1.1. Afganistan'ın tarihçesi

Günümüzde Afganistan olarak adlandırılan memleketin adı 18. Yüzyılın ikinci yarısından sonra ortaya çıkmıştır. Bunun öncesinde ise bölge veya vilayetlerin ayrı ayrı isimleri olmakla birlikte yerleşimciler arasında dil ya da ırk yönünden herhangi bir bağ bulunmadığı belirtilmektedir. Afganistan'ın günümüz itibariyle yüz ölçümü 650.000 km²'dir. Afganistan bir Orta Asya ülkesidir ve kuzeyde Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan ile doğuda Doğu Türkistan, Keşmir, Pakistan ile güneyde yine Pakistan ve batıda İran ile sınır komşusudur. Afganistan'ı coğrafi anlamda üzerinde sıra dağlar bulunan yaylalardan meydana gelen bir ülke olarak tanımlayabiliriz. Ekonomik anlamda nüfusun büyük bir kısmı tarıma bağlıdır. Özellikle son yıllarda şiddetli kuraklık nedeniyle kısıtlı düzeyde tarım yapılabilmektedir. Bu nedenle hayvancılık ülkede yaygın uğraştır. Ülkede endüstrinin gelişmediğini, zaruri ihtiyaçlara hitaben oluşan endüstri yapısının ise son yıllarda inşa edilmeye başlandığı söylenebilir (Saray, 2022, s.1).

Afganistan'ın fiziki coğrafyasının ülkenin tarihine ve kültürüne yoğun bir etkisinin olduğu söylenebilir. Çeşitli medeniyetleri birbirine bağlayan jeopolitik öneme haiz coğrafyalardan biridir. Bu jeopolitik konumu nedeniyle tarihi boyunca bir dizi dış müdahaleye maruz kalmıştır. 20. Yüzyılda kuzeyden Sovyetler Birliğinin Hindistan'a erişimi yalnızca Afganistan vasıtasıyla olabileceğinden dolayı Afganistan toprakları İngiltere, ABD-Sovyetler arasındaki mücadelenin bir oyun parçasına dönüşmüştür. Büyük güçlerin Afganistan'a kesintisiz müdahalesi ülke içi politikaların da başarısızlığına ve iç huzursuzluklara neden olmuştur. Ülke içerisindeki grupların çatışması ve otoriteyi elinde tutan grubun diğer grupları güç kullanarak kendi kontrolü altında tutma çalışması ülke içi çatışmalara ve huzursuzluğa sürekli bir kimlik kazandırdığı söylenebilir (Keskin, 2023, s.90-91).

1863-1901 yılları arasında Afganistan topraklarında İngiliz işgalinin etkileri ön plana çıkmaktadır. Rusya ile çekişmeler baskıcı yönetimlerin varlığı ile birleşince işgal, parçalanma, toplu tutuklama ve infaz gibi uygulamalar Afgan halkını bir umutsuzluk sarmalına sürüklediği belirtilmektedir (Kakar, 2006, s.217).

Afganistan tarihini incelerken Sovyet işgaline ayrıca değinmenin doğru olacağı düşünülmektedir. Zira 1979 yılında başlayıp 14 Şubat 1989'da biten işgal ülkenin bir daha

toparlanmamak üzere parçalanmasında önemli bir yer tutmaktadır. Hem Afganistan'daki komünist hükümetin düşme korkusu hem de tampon bir devlet oluşturup bölgesel kargaşaya mahal vermeden sınıra yakın bölgeleri ABD varlığından uzak tutma isteği Sovyetlerin Afgan topraklarını işgal etmesindeki başlıca nedenlerdir. Sovyetler birliği bir yandan Afganistan üzerinde nüfuz kurmayı amaçlarken bir yandan da bu topraklarda ABD'nin desteklediği mücahitlerle savaşmak zorunda kaldığı ifade edilmektedir. İşgalin ilk yılında Afganistan'ın, 16 milyonluk nüfusunun 3,5 milyonu İran ve Pakistan'a göç etmiş, vasıflı işçilerini, sağlık altyapısını ve kırsal işgücünün önemli bir kısmını kaybettiği belirtilmektedir. Yine bu süreçte 2 milyon insan hayatını kaybettiği raporlanmıştır (Gözkaya, 2022, s.44-54).

Kabil'de komünist rejimin çekilmesiyle birlikte mücahitlerin birbirlerine yönelik günümüze değin süren mücadelesi ön plana çıkmaktadır. İç savaş ve iktidar kavgaları 1993 yılının sonlarına doğru farklı bir boyut kazanarak sahneyi Birinci Afganistan İslam Emirliği olarak adlandırılan Taliban yönetimine devretmiştir. Şüphesiz Afganistan'da Taliban gerçeğinin ortaya çıkmasında tarihsel bir altyapı ve konjonktürel koşullar oldukça önemli nedenlerdir. Pakistan'daki Afgan mülteci kamplarında medrese eğitimi alan öğrencilerin kurmuş olduğu Taliban'ın, kısa zamanda Pakistan'ın desteği ile bir direniş örgütüne dönüştüğü belirtilmektedir (Kuğu, 2021, s.154-157).

Taliban yönetiminin Afganistan'da ilk kez 1996-2001 yılları arasında hakimiyeti ele geçirdiği ifade edilmektedir. İstikrarlı bir Afganistan düzeninin dini kuralları tesis etmekten geçtiğini düşünen Taliban rejimi, yönetim sistemini şeriat esaslı olarak somutlaştırdığı söylenebilir. Bu politikanın Afgan halkındaki karşılığı baskı olarak tezahür ettiğinden Taliban yönetiminin uluslararası arenadaki meşrutiyeti sorgulanmaktadır. 7 Ekim 2001'de ABD ve NATO operasyonlarıyla ülkede Taliban'ın gücü azaltılmak istenmiştir. Yine bu tarihten itibaren ABD'nin kademeli olarak ülkeye yerleştiği söylenebilir ve ayrıca Taliban'a karşılık ülkede El Kaide'nin desteklendiği ifade edilmektedir (Taş Yetim, 2022, s.57-73).

11 Eylül saldırıları ABD'nin güvenlik doktrini bağlamında küresel terörizmle mücadele olarak yorumlanmaktadır. Bu kapsamda bir nevi ABD'nin kendi yaratmış olduğu El Kaide ve Taliban gibi örgütlerin Afganistan'da etkisiz hale getirilmesi planının uygulamaya konulduğu söylenebilir. Ekim 2001'de Afganistan'a yapılan müdahaleler uluslararası kamuoyunda desteklense de gerek hedeflenen başarıya ulaşılamaması gerekse de 20 yıllık süreçte askeri personel kayıplarının yaşanması ve yüksek maliyetlerin oluşması nedeniyle 2021 yılında operasyona son verilmiştir. Bu süreçte Afganistan'da siyasi, ekonomik ve toplumsal yapı daha

da yara almakla birlikte ABD'nin küresel süper güç olgusu tartışılmaya başlandığı söylenebilir (Erdağ, 2022, s. 88-89).

Geçtiğimiz otuz yıl boyunca Afganistan'da arka arkaya büyük mülteci göçleri yaşandığı belirtilmektedir. Dünyada toplam Afgan mülteci nüfusu 1990'da 6,2 milyon ile zirveye ulaşmıştır ve bu sayı tüm Afgan nüfusunun yaklaşık yüzde 40'ını temsil etmektedir. 2002'de Amerikan liderliğindeki işgal, Taliban'ın iktidardan indirilmesi ve bir geçiş hükümetinin kurulmasıyla sonuçlandıktan sonra uluslararası kamuoyunda çatışmanın sona ermesinin kitlesel geri dönüşe neden olacağı konusunda temkinli bir iyimserlik olduğu söylenebilir. 2002 yılından beri dört milyondan fazla Afgan BMMYK kapsamında İran ve Pakistan ile üçlü anlaşmaların müzakere edilmesi neticesinde Afganistan'a geri dönmüştür. Pakistan ve İran'da yaklaşık üç milyon kayıtlı Afgan mülteci bulunduğu belirtilmektedir (Long, 2013, s.207-211).

Tarihi perspektifte Afganistan için maruz kaldığı dış müdahalelere karşı direnen ancak her 30 yılda bir iç çatışmalara maruz kalan, etnik çatışmaların ise yoğunlukla yaşandığı bir ülke profili çizdiği söylenebilir. Günümüzde tarihin tekerrür ettiği görülse de odak nokta Taliban'ın ülkeyi bir savaştan ziyade anlaşma neticesinde devralmış olmasıdır. Peştun kökenli Cumhurbaşkanı Eşref Gani hiçbir direniş göstermeden adeta ülkeyi Taliban'a teslim etmiştir. Taliban'ın başta Peştunvali olmak üzere kendi değerleri ve Afganistan gerçekleri arasında nasıl bir denge kuracağı ilerleyen yılların gidişatını belirleyeceği düşünülmektedir. Nitekim, pek çok Batı ülkesi Taliban yönetimindeki Afganistan'a yönelik ilişkilerini ve yardımlarını insan hakları ve kadın hakları gibi demokratik değerlere bağlamıştır. Ancak, Taliban yönetiminin şu ana kadar başta altıncı sınıf ve üstü kız çocuklarının okula gitmelerini engellemesi ve kadınlara tıpkı önceki dönemlerde olduğu gibi burka giyme zorunluluğu getirmesi gibi yaptırımlar Taliban rejiminin topluma yönelik bakışının değişmediğini ve önceki dönemine benzer izole bir yönetim sergileyeceğini göstermektedir (Horasanlı, 2022, s.150-151).

Çeşitli uluslararası raporlar Afgan kadınların Taliban tarafından ciddi düzeyde insan hakları ihlallerine maruz kaldığını ve bu durumun ülkedeki tüm kadınların mülteci olarak tanımlanabilecek büyüklük ve sistematik düzeyde olduğunu belirtmektedir (Kaya, 2024, s.2).

3.1.2. Afganistan'ın nüfusu

BM'nin 2024 yılı verilerine göre Afganistan'ın nüfusu 43.182.461 kişi olarak belirtilmektedir. Nüfus yılda %2,33 oranında artmaktadır. İç çatışmalar ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle ülke göç verse de kadın başına %4,56'lık doğum oranıyla ülke nüfusu artış göstermektedir. Yüksek doğurganlık oranı toplam nüfusun genç kalmasına neden olmaktadır ve ortalama yaş 18,4'tür.

Nüfus artışının ekonomik kalkınmayı geride bırakması nedeniyle ekonomik istikrar yakalanamamaktadır. Ülkenin en yoğun nüfuslu şehri 3 milyonu geçkin nüfusuyla Kabil'dir. Bunu sırasıyla Kandahar, Mezar-ı Şerif, Herat, Celalabad, Kunduz, Gazni, Belh şehirleri izlemektedir. Nüfusun önemli bir kısmı kırsal bölgelerde yaşamaktadır. Halkın %42'si Peştun, %27'si Tacik, %9'u Hazara, %9'u Özbek, %3'ü Türkmen, %2'si Belluci ve diğer etnik kökenlerden oluşmaktadır. Halkın önemli bir kısmı çok dillidir (World Population Review, 2024).

Dünya Bankası verilerine göre Afganistan nüfusunun %84'ü çalışma çağında nüfusun oluşturduğu, toplumda genç nüfusun fazla olduğu bir güney Orta Asya ülkesidir (World Bank, t.y.a). 2022 itibariyle ülkenin GSYİH'sı 14.3 milyar dolardır. Yine 2022 itibariyle kişi başına GSYİH 363 dolardır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2022). Ülkede yıllarca süren siyasi istikrarsızlık ve çatışmalar nedeniyle beslenme, barınma, eğitim, istihdam gibi alanlarda önemli eksiklikler yaşanmaktadır ve temel gıda, sağlık ve eğitim hizmetleri gibi alanlarda Afgan halkı uluslararası STK'lar ve organizasyonlar tarafından desteklenmektedir (World Bank, t.y.b).

Nüfus içerisinde temel ihtiyaçlara erişimi olmayan savunmasız insanların toplamı 26,3 milyon olarak açıklanmıştır. Sınır ötesinden geri dönüş yapan 1,1 milyon (%3,9) Afgan'ın olduğu bildirilmektedir. Ülke içinde yerinden edilmiş ve korunmasız olarak nitelendirilen (%2,4) 691 bin kişinin olduğu belirtilirken ani başlayan doğal afetlerden etkilenen yaklaşık 200 bin (%0,7) kişinin olduğu vurgulanmaktadır. Toparlamak gerekirse Afganistan'da 2023 yılı içerisinde 28,3 milyon insanın yani nüfusun üçte ikisinin hayatta kalabilmek adına temel yardım alması gerekmektedir. Benzer şekilde 34 ilde 13,2 milyon kişinin temel sağlık hizmetlerine erişemediği bildirilmektedir. Devam eden iç çatışmalar ve etkisi şiddetlenen kuraklık nedeniyle ülkede enflasyon ve yüksek işsizlik problemi aşılamayacak seviyelere ulaşmıştır (OCHA, 2023, s.5-18).

3.1.3. Afganistan'da istihdam

Afganistan'da hemen hemen her alanda nitelikli işgücü sıkıntısı yaşanmaktadır. Ülke sağlık ve eğitim başta olmak üzere iletişim, teknoloji gibi alanlarda zorluklarla karşı karşıyadır. Ülkede temiz içme suyu sağlamak için dahi uzman kişi sayısı yetersizdir. Düzenli olarak elektrik sıkıntısı yaşanmaktadır ve insanlar geçimlerini sağlamak için geleneksel tarım yöntemlerini kullanmaktadır (Obayd ve Karataş, 2021, 84-85).

Afganistan'daki veriler işsiz gençlerin %80'inin ekonomik fırsatların az olduğu kırsal bölgelerde yaşadığını ve bu kırsal kesimdeki işsiz erkek gençlerin üçte ikisinin ya okuma yazma

bilmediğini ya da sadece ilköğretim eğitime sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum, mevcut işsizlerin temel becerilere dayalı olarak gelecekteki istihdam edilebilirlikleri açısından son derece vahim bir duruma işaret etmektedir. Ayrıca, bu gençler aşırılık yanlısı, ideolojik programlara duyarlı hale gelmekte bu da sefalet ve şiddet arasındaki bitmek bilmeyen kısır döngüyü beslemektedir (ILO, 2019, s.3-6).

Uluslararası otoritelere göre Afganistan ekonomisi uzun bir süre daha uluslararası yardımlara bağlı şekilde ayakta durabilecektir. Kamu sektörünün uluslararası yardımlara bağlı şekilde sürdürüldüğü, özel sektörün ise savaş ekonomisine bağlı şekilde darbe almaya devam ettiği ülkede ekonomik krizin olumsuz etkileri büyük şehirlerde daha fazla hissedilmektedir. Afgan halkının birikmiş borçları, artan işsizlik ve süregelen mali kriz nedeniyle Kabil başta olmak üzere büyük kentsel bölgelerde suç ve güvensizlik artmaya devam etmektedir. Olumsuz ekonomik koşullar çocukların eğitim yaşamını da baltalamaktadır. Aileler yoksullukla başa çıkabilmek adına çocuklarını çalıştırmakta, evlendirmekte ya da silahlı örgütler tarafından silah altına alınmalarına rıza göstermektedir. İran'daki siyasi belirsizlik ve ekonomik gerileme, Pakistan'da ise yıkıcı sellerin yerel ekonomiyi felce uğratması belgesiz Afgan göçmenler arasında geri dönüşlerin ve sınır dışı edilmelerin sayısını arttırmaktadır. Ancak, bu durum dahi yeni ekonomik fırsatlar arayan Afganlar için yeterince caydırıcı bir güç oluşturmamaktadır (OCHA, 2023, s.65-68).

Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın Nisan 2023'te yaptığı bir araştırmaya göre, 2021'de Taliban'ın iktidara gelmesinin ardından Afganistan'ın ekonomik üretiminin yüzde 20,7 oranında çöktüğü belirtilmektedir. Ayrıca, Afgan kadınların BM için çalışmasını yasaklayan direktif de dahil olmak üzere kadın ve kız çocuklarının haklarını kısıtlayan fermanlar, ekonomik verimliliği ve yardım akışlarını doğrudan etkilemektedir. Ortalama bir Afgan ailede 6,6 kişi yaşamakta ve bunların 1,6'sı çalışmaktadır. Çalışan diğer aile üyeleri arasında yetişkin kadınlar (0,15) ve çocuklar (pratikte erkek çocuklar: 0,23'e karşılık sadece 0,03 kız çocuk) yer almaktadır. Genel olarak hanelerde erkek çalışan sayısı yüksektir. Yoksulluk sınırının altındaki Afgan sayısının 19 milyon olduğunu, yoksulluk açığının 900 milyon dolar (GSYİH'nin yüzde 5'i) ve gıda yardımına ihtiyaç duyan kişi sayısının yaklaşık 23 milyon olduğu belirtilmektedir. Afganistan'ın bu zorlu koşulları aşabilmesi adına altyapı ve özel sektörün geliştirilmesi oldukça önemlidir (UNDP, 2023, s.1-6).

Mayıs 2022'de yayınlanan FAO hane halkı anketine göre ankete katılanların %26'sının işini kaybettiği belirtilmektedir. Şiddetli nakit sıkıntısı bankalar ve yerel piyasalardaki ekonomik faaliyetleri sınırlamaktadır. Bir diğer endişe verici istatistik ise ülke içinde borçlanmanın

artmasıdır. Hem borç alan kişi sayısı (tüm hanelerin %82'si) hem de borç miktarı (önceki yıla göre yaklaşık %11 daha yüksek) açısından artmış olmasıdır (CDP, 2023).

Afganistan'daki krizden ülkedeki tüm sektörler olumsuz etkilenmektedir. Ülkenin GSYİH 'sının %45'ini oluşturan hizmetler sektörü, 2021'deki %30'luk düşüşün ardından 2022 yılında %6,5 oranında küçülmüştür. GSYH'nin %36'sını oluşturan tarım sektörü ise, olumsuz hava koşullarının neden olduğu hasarı giderecek kaynak eksikliği nedeniyle 2022'de %6,6 oranında daraldığı belirtilmektedir. Sanayi sektörü ise 2022 yılında %5,7'lik bir daralma yaşadığı açıklanmıştır. Özellikle kadınlara ait olan işletmelerin kaynaklara sınırlı erişim ve mali zorluklar nedeniyle kapanmayla karşı karşıya kaldığı belirtilmektedir. Dünya Bankası Afganistan Ülke Direktörü Melinda Good; "Afganistan'ın ekonomisi kırılgan, büyük oranda dış desteğe dayanmaktadır ve özel sektörü zayıftır. Pozitif gelişme kaydedebilmek için ülkenin insan sermayesi, temel hizmetler ve iklim direncine yönelik harcamalara öncelik vermesi ve ülkeyi olumsuz etkileyen cinsiyet politikalarına değinmesi gerekiyor" diyerek Afganistan'ın mevcut durumunu özetlemektedir (World Bank, t.y).

Taliban öncesi hükümetin bütçesinin yaklaşık olarak %75'i uluslararası bağışçılardan geldiği belirtilmektedir ancak Taliban'ın iktidara gelmesiyle birlikte mevcut yardımlar durdurulduğu söylenebilir. Buna ilaveten Taliban kontrolündeki Afganistan Merkez Bankası, uluslararası bankacılık sisteminden ve ülkenin döviz rezervlerine erişimden mahrum bırakıldığı belirtilmektedir (Human Right Watch, 18 Ocak 2022). Afgan ekonomisi Ağustos 2021'den bu yana %27 oranında daralarak ülkeyi daha da ciddi bir ekonomik krize sürüklediği, yaygın bir yoksulluk ve işsizliğe yol açtığı söylenebilir (Mixed Migration Centre, 2024, s. 1).

Afganistan'daki 400.000 memurun dörtte birini kadınlar oluşturmaktadır. Ancak, güvenliklerini sağlamak için şeriatla ilgili prosedürler uygulanana kadar çalışmaları Taliban tarafından yasaklanmıştır. BM verileri, kadınların istihdam da dahil olmak üzere sosyal hayattan kısıtlanmalarının GSYİH'nin yüzde 40'ına ve bütçe harcamalarının yüzde 80'ine etki ettiğini belirtmektedir. Bu durum uluslararası yardımların ani bir şekilde dondurulmasına neden olmuştur ve bu da Afganistan'da belirsizliği daha fazla arttırmaktadır. Ayrıca, Afganistan'ın yurtdışında olan 9 milyar dolardan fazla rezervi, Taliban'ın terörizmle devam eden bağları, insan hakları ihlalleri ve kapsayıcı bir hükümet inşa edememesi konusundaki endişeler nedeniyle ABD ve Batılı müttefikleri tarafından dondurulduğu ifade edilmektedir (Najafizada, 2021).

ILO tarafından açıklanan verilere göre Afganistan'daki kadın istihdamı 2021'de Taliban'ın yönetimi devralmasından sonra keskin bir düşüş yaşamaktadır. 2022'nin dördüncü çeyreğinde

kadın istihdamının, kriz öncesi 2021'in ikinci çeyreğine göre %25 daha düşük olduğu tahmin edilmektedir. Aynı dönemde erkek istihdam seviyeleri de %7 azalma yaşanmıştır. Kadınların işgücü piyasasına katılımına ilişkin kısıtlamalar da bu düşüşe katkıda bulunmaktadır. Ülkedeki kadınların a tipik işlerde yoğunlaşmaları işgücündeki görünürlüklerini devam ettirmektedir (Needham, 2023).

Araştırmalar, Afgan kadın ve kız çocuklarının %87'sinin yaşamları boyunca en az bir kez eş şiddetine maruz kaldığını göstermektedir. 15-49 yaş arası Afgan kadınların %28'inin 18 yaşından önce evlendiği tahmin edilmektedir. 15 Ağustos 2021'den itibaren çok sayıda kadın işini kaybetmiştir. Taliban'ın iktidara gelmesinin bir sonucu olarak kadınların çalışma haklarında gözle görülür bir gerileme olmuştur ve kadınların işlerine tam olarak geri dönebilmeleri için net bir planlamanın olmadığı belirtilmektedir (UNWOMEN, 2022, s.2-6).

3.1.4. Afganistan'da eğitim

Afganistan'daki eğitim sistemini dini ve bilimsel olmak üzere iki farklı şekilde tanımlamak mümkündür. Eski sistem olarak nitelendirilen dini sistemde köy camilerinde mollalar tarafından din kuralları öğretilmekte, okuma, yazma ve aritmetik gibi eğitimler de verilmektedir. Diğerleri ise 1964 anayasasında tanıtılan ve her düzeyde ücretsiz ve zorunlu eğitimi sağlayan devlet okulu sistemidir (Arnold, 2022).

1968 yılında Afgan Millî Eğitim Bakanlığı'nın öncülüğünde okuma yazma programının ilk bürosu açılmıştır. Bu hareketlilik Afgan akademisi aracılığıyla yapılmış ve UNESCO tarafından denetlenmektedir. O dönemde erkeklerde okuma yazma oranı %25 iken kadınlarda %5 olarak belirtilmektedir. 1978 yılında hükümet değişikliği yaşanmış ve yeni gelen hükümet komünist fikirler çerçevesinde eğitim faaliyetlerini sürdürmüştür. 1989 yılında ülkede 2 milyon kişinin okuma yazma bildiği raporlanmıştır. Özellikle 1990-2001 yılları arasında yaşanan şiddetli iç savaş nedeniyle eğitim altyapısının ciddi tahribat yaşadığı ifade edilmektedir. Bu süreçte UNICEF ve çeşitli STK'lar aracılığıyla eğitim faaliyetleri desteklenmiştir. Taliban rejiminde uygulanan eğitim baskısı nedeniyle ilkokula kayıt yaptıran kız çocuklarının oranı %3'e kadar gerilerken erkeklerin ilkokul eğitimindeki varlığı %39 olarak raporlanmıştır. Kadınlar eğitimden mahrum edilirken eğitimlerine devam eden çocukların önemli bir kısmını dini okullara kaydolduğu belirtilmektedir (Sultani, 2001, s.1-3).

UNESCO (2021)'e göre; Afganistan, dünyadaki en düşük okuryazarlık oranlarından birine sahiptir. 2018 yılında yetişkin nüfusun (15 yaş ve üzeri) yarısından fazlası (%57) okuma yazma bilmemektedir. Bu oran, Güney Asya'da okuma yazma bilmeyen yetişkinlerin ortalama oranı

olan %27'nin iki katından fazladır. Üstelik cinsiyetler arasındaki fark da oldukça büyüktür, kadınların %80'i, erkeklerin ise %51'i okuma yazma bilmemektedir. Okuryazarlık oranındaki farklılıklar ailenin sosyal-ekonomik durumuna ya da kentsel veya kırsal bölgelerde yaşamalarına da bağlıdır. Örneğin 2011 yılında kırsal bölgelerde yaşayan kadınların %90'ı okuma yazma bilmezken, kentsel bölgelerde yaşayan erkeklerin oranı %31'dir. Bu tablo ilerleyen yıllarda biraz daha iyileşmiştir. Yetişkin okuryazarlık (15 yaş ve üzeri) oranı 2011'de %32 iken 2018'de %43'e yükselerek yüzde 11,6 puanlık bir artış göstermiştir. Aynı zamanda, kadınların okuryazarlık oranındaki artış da 12,8 puan artarak %17'den %30'a yükselmiştir. Kaydedilen ilerlemeye rağmen Afganistan'da yaklaşık 4 milyon çocuğun (ya da ilköğretim çağındaki çocukların neredeyse %50'sinin) okula gitmediği tahmin edilmektedir. 2015/16'da Afganistan'da ilköğretim çağındaki çocukların %37'si ve ortaokul çağındaki çocukların %39'unun okula kayıtlı olmadığı belirtilmektedir. Bu oranın, bölgedeki en yüksek okul dışı çocuk oranı olduğu bildirilmektedir (2021, s.8-20).

Afganistan'da 2001 ve 2013 yılları arasında 14.600 okulun inşa edildiği ve bunlardan 6.100 okulun ilköğretim okulu olduğu belirtilmektedir. Okulların %50'sinin eğitim için kullanışlı olmadığı, %70'inin çevresinde duvar olmadığı, %30'unun içme suyu olmadığı, %60'ında ise tuvalet bulunmadığı, özetle mevcut okullarda temel fiziki ihtiyaçları karşılayacak donanımların bulunmadığı raporlanmıştır. Buna ilaveten ülkede mevcut öğretmenlerin sadece %42'sinin gerekli donanıma sahip olduğu ifade edilmektedir. Afganistan'da eğitime katılım devlet kurumlarında oldukça düşük seviyededir. Bu durumun güvensiz ortam, yoksulluk, uzak mesafe gibi pek çok nedenden kaynaklandığı bildirilmektedir. Ancak fiziki terör eylemleri veya savaşlarda sıklıkla okul binalarının ve bu binalara yakın yerlerin hedef alınması diğer bütün olumsuz sebepleri geride bırakmaktadır (Çebi, 2019, s. 1-7).

Afganistan'da siyasal ve sosyal nedenlerle modern eğitimin gelişiminin oldukça yavaş olduğu söylenebilir. Ülkenin bazı bölgelerindeki kısıtlamalar nedeniyle kız çocuklarının eğitimdeki görünümü erkek çocuklarına göre oldukça azdır. Bu durum yükseköğretime de yansımıştır. 2012 yılı verilerine göre ülkede yer alan 17 üniversitede kız öğrencilerin oranı %19 olarak açıklanmıştır. UNESCO desteği ile ülkede 2002 yılında 6.040 olan okul sayısı 2012 yılına kadar 14.456'ya yükselmiştir. Ancak yine de okul çağındaki nüfusun önemli bir kısmının okula gidememesi nedeniyle yetişkin okuryazarlığı Afganistan'da önemli bir sorunu oluşturmaktadır. Eğitim konusunda çeşitli gelişmeler yaşanmakla birlikte, eğitimin kalitesi ve verimliliği ulusal makamlar için önemli bir sorun olmaya devam etmektedir. Öğretmen ve fakülte eksikliği, kurumların kalitesizliği, laboratuvarlar ve kütüphaneler dahil olmak üzere yeterli fiziksel ve

öğrenme tesislerinin bulunmaması, eski müfredatın okutulması ve özellikle mesleki ve yüksek öğretime uygun ders kitaplarının olmaması, bilim, teknoloji ve mesleki eğitim için kapsamlı bir ulusal stratejinin bulunmaması mevcut problemler olarak sıralanabilir (Samady, 2013, s.3-15).

Afganistan'daki modern eğitimin; ülkenin demokratikleşme ve kalkınma çabalarının merkezinde yer alan devlet içi ve uluslararası aktörlerin ideolojik çekişmeleri nedeniyle çalkantılı bir tarihe sahip olduğu söylenebilir. Eğitim ülkede kalkınma olarak görülmekten ziyade ideolojik amaçlar doğrultusunda manipülasyon ve sömürü aracı olarak kullanılmaktadır. Yakın tarihli bir araştırma sonucuna göre toplam nüfusun %54,5'inin örgün veya uzaktan eğitim almadığı belirtilmiştir. Ayrıca, örgün eğitim istatistiklerinde erkeklerin %37,8 kadınların ise %69,3'ü örgün eğitimde yer almamaktadır. Taliban, eğitimi Afgan kimliğini ve kültürel değerlerini baltalayan önemli bir devlet faaliyet alanı olarak algılamaktadır. Okullar devlet otoritesini temsil eden en yaygın kurumlar olarak görüldüğü için hedef noktası haline gelmektedir. İslami olmayan eğitim ve batılı değerler Taliban için olumsuz değişim olarak algılanmaktadır. Bu sebeple Taliban, mücahit dönemi ders kitaplarının okutulmasını ve Taliban onaylı dini metinlerin benimsenmesini istemektedir. Okullarda Taliban'ın davranış kurallarına uyulmasını sağlamak için her okulda Taliban'a düzenli rapor veren en az 1 öğretmen bulunmaktadır. Özetle; güvensizlik, yolsuzluk ve zayıf yönetim Afganistan'da eğitimin önündeki en büyük engeldir. Eğitim görevlileri Afgan çocuklarına küresel bir bakış açısı, eleştirel düşünme ve çağın ekonomik faaliyetlerine katılmaları için bilgi ve beceriler kazandırmayı amaçlamaktadır. Ancak modern eğitimi reddeden Taliban ve İŞİD gibi silahlı gruplardan kaynaklanan ciddi güvenlik tehditleriyle karşı karşıya kalmaktadırlar (Pherali ve Sahar, 2018, s.244-245).

11 Mart 2020'de başlayan Covid 19 salgınının etkileri ve 2021 yılında artan askeri ve siyasi çalkantılar nedeniyle eğitim ve öğretimin fazlasıyla kesintiye uğradığı bildirilmektedir. Kötüleşen ekonomik koşulların da etkisiyle kamu eğitim sistemine yetersiz finansman sağlanmaktadır. Buna ilaveten eğitim ve öğretimdeki geriye gidiş doğal afetlerin yıkıcı etkileri ve Taliban rejiminin baskıları nedeniyle aşınmaya devam etmektedir. Kız çocuklarına orta okula gitme yasağının konulması 1,1 milyon kız çocuğunun eğitime devam yolunu kapattığı belirtilmektedir. Buna ek olarak Aralık 2022'den itibaren Taliban rejimi kadınların üniversitelere gitmesini süresiz olarak yasaklamıştır. Benzer şekilde kadınların ulusal ve uluslararası kuruluşlarda istihdam edilmesi de yasaklanmaktadır (OCHA, 2023, s.29-60).

BM raporlarına göre Afganistan'da bir kız çocuğu eğitmenin ekonomik etkisi, bir erkek çoğunu eğitmenin yarattığı ekonomik etkiden daha fazla olduğu ifade edilmektedir. Ülke, 2019 yılı BM

gelişim endeksine göre 167 ülke arasından 166. sıradadır (Najafizada, 2021). İnsan Hakları İzleme Örgütü'nde kadın hakları direktörü yardımcısı Heather Barr'e göre Taliban'ın politikaları, birçok kadın ve kız çocuğunu evlerinde sanal tutsaklara dönüştürmüş durumdadır. Ülkenin yarı nüfusunun kadın olduğu düşünüldüğünde ülke ekonomisi nüfusun yarısının yetenek ve becerilerinden mahrum bırakılmaktadır. Ayrıca, Taliban'ın kadınlara yönelik kısıtlamaları ülke içindeki malı krizi daha da derinleştirmektedir. Kadın işçi istihdam eden işletme sahiplerinin Taliban baskısı nedeniyle kadınların işten çıkartmak zorunda kaldıklarını, kadınların çiftçi olarak dahi çalıştırılmasının uygun görülmediği belirtilmektedir (Human Right Watch, 18 Ocak 2022).

Öte yandan Taliban'ın pek çok işte kadınların çalışmasını yasaklamasıyla birlikte kadınların çalışmaya devam edebilmek için Taliban yönetiminin kadın istihdamına olanak tanıdığı hemşirelik ve ebelik mesleklerine yöneldikleri bildirilmektedir. Fakat kadınlara uygulanan eğitim ambargosu gelecekte kadınların bu mesleklere yönelimini de engelleyeceği düşünülmektedir. Buna ilaveten, 2023 yılında hiçbir kız çocuğunun 12. Sınıftan mezun olmadığı bildirilmektedir. Bu tabloya göre kız çocuklarının gelecekte tıp alanına yönelmesi de mümkün görünmemektedir. (Joya ve Batha, 8 Ağustos 2023; UNDP, 7 Mart 2024).

UNESCO verilerine göre kadınlara uygulanan eğitim yasağının ülkeye yıllık GSYİH'sinin %9'una mal olduğu belirtilmektedir. Öğrenmekten mahrum bırakılan bazı Afgan kızlarının, yeraltı okullarına ve çevrimiçi kurslara yöneldiği bildirilmektedir. Hali hazırda kız çocukları Afganistan'da yalnızca ilkokullara ve bazı dini okullara gidebilmektedir (Batha, 15 Ağustos 2024).

3.1.5. Afganistan'dan göçün nedenleri

Afganistan toprakları tarih boyunca farklı kültür ve uygarlıklara ev sahipliği yapmış, hemen hemen her farklı dönemde emperyal güçler tarafından defalarca istilaya uğramıştır. 1947 yılı modern Afganistan devletinin kuruluşu olarak kayıtlara geçse de Peştun hanedanı tarafından yönetilen ülkede iktidar çekişmeleri, iç savaşlar ve emperyal güçlerin stratejik müdahaleleri tarih boyunca süregelmiştir. Toplumsal kimliğin öne çıkan unsurları köken, tarih, din, dil, isim gibi öğeler incelendiğinde Peştunların topluma yön veren en eski etnik topluluklardan biri olduğu anlaşılmaktadır. Peştunları büyük bir topluluk, nispeten bir millet olarak nitelemek mümkün olsa da modern anlamda bir ulus bilinç ve bütünlüğünden söz etmek mümkün görünmemektedir. Bunun başlıca nedeni ise toplumsal yaşama şekil veren Peştunların aile, kabile ekseninde dikey yönlü örgütlenmiş olmaları nedeniyle milli ruhtan uzak, devlet

yönetiminde bölünmelerin sıklıkla yaşandığı ve düzenli olarak çatışmaya meyilli bir ortamın varlığıdır. Bu sebeple Afgan milliyetçiliği toplumsal bir ideoloji olarak karşılık bulamamış, hanedan, örgütler ya da siyasi partiler düzeyinde bir azınlık tarafından yüklenilen bir düşünceden ibaret olarak kalmıştır (Kuğu, 2021, s.313-314).

“Mülteci üreten ülke” olarak nitelendirilen Afganistan’ın göç tarihi kitlesel denebilecek düzeyde gerçekleşen göç hareketlerinin yoğunluğuna göre başlıca dört döneme ayrılmaktadır. İlk olarak 1979 yılı öncesinde yaşanan gelişmelere odaklanılmaktadır. Bu dönemde 18. Yüzyıldan itibaren Afganistan topraklarında hüküm sürmüş emirlik, devlet ya da yönetimlerin ekonomik ve siyasi istikrarı ülkede sağlayamamaları neticesinde başarısızlığın süreklilik kazanması haline vurgu yapılmaktadır. Ülkenin sınır komşuları olan İran ve Pakistan’a yönelik göç hareketleri günümüzde olduğu gibi geçmişte de oldukça yoğun bir şekilde gerçekleşmiştir. 1850’li yıllarda meydana gelen doğal afetler ve beraberinde yaşanan kıtlık binlerce Hazara kökenli Afgan’ın İran’a göç etmesine neden olmuştur. Ayrıca, tarihsel süreçte etnik ve kültürel bağlar da İran ve Pakistan yönlü göç hareketlerinin önemli bir nedenini oluşturmaktadır. Pakistan ve Afganistan nüfusunun önemli bir kısmını oluşturan Peştunların yoğunlukla yaşadığı bölge, iki ülkenin sınır ayrımı olan Duran Hattıdır ve bu bölgedeki sınır ötesi hareketliliğin yaşam tarzı haline geldiği ifade edilebilir. Buna ek olarak, 1973 yılında yaşanan Petrol Krizi sebebiyle Pakistan ve İran’a işçi statüsüyle çalışmak üzere yoğun bir Afgan göçünün meydana geldiği belirtilmektedir. Özetle 1979 yılı öncesi hareketliliklerde İran ve Pakistan’a yönelik ekonomik temelli göçün yoğun olduğu, Afganistan’da yaşanan siyasal çalkantı ve çatışmaların bu göç hareketlerinin yoğunluğunu belirlediğini ifade etmek mümkündür (Geyik, 2018, s. 131-140).

İkinci dönem ise 1979 ile 1992 yılları arasında yaşanan Sovyet işgali dönemidir. Afganistan, soğuk savaşın ilk 10 yılında tarafsız kalmayı başarabilse de 1979 yılında ABD destekli yönetimin askeri yardım almasıyla birlikte Sovyet işgalinin kaçınılmaz bir son haline geldiği belirtilmektedir. Süreç içerisinde antikomünist cihatçılar ile Sovyet birlikleri arasında yaşanan çatışmalar toplumsal huzurunu baltalamış ve yeni göç dalgasını tetiklemiştir (Aras ve Toktaş, 2008, s.49).

Sovyet askerlerinin ülkeden çekilmesinin ardından oluşan iç savaş ortamı ülkeyi adaletsizliğin, yolsuzluk ve yoksulluğun kol gezdiği bir coğrafyaya dönüştürmüştür. Bu süreçte Taliban’ın ortaya çıkışı ise tarumar edilen ülke ortamında Peştun halkının verdiği bir cevap olarak yorumlanmaktadır. Ancak, Taliban’ın radikal ve aykırı dini görüşü, yönetsel anlamda katı bir şeriat rejimini benimsemesi, iktidarı elde tutabilmek adına acımasız terör eylemlerine

başvurması kısa süre içerisinde ülkedeki kaotik ortamın derinleşmesine yol açmış, binlerce insanın ülke içi veya ülke dışına göç etmesine neden olmuştur (Kuğu, 2021, s.315-316).

Üçüncü göç dalgası dönemi olarak nitelendirilen 1991-2001 döneminde ise Taliban'ın şiddet yanlısı yönetimi ve ülkede yaşanan geniş çaplı güvenlik ve ekonomik sorunların meydana getirdiği etkiler ön plana çıkmaktadır. 1996 yılının ikinci yarısından itibaren Taliban zulmünden kaçan Afganlara yönelik Tacikistan, Özbekistan ve Pakistan gibi ülkeler sınır kapatma uygulamasına yöneldiler de ilerleyen süreçte milyonlarca Afgan bu ülkelere sığınmıştır. Taliban iktidarının varlığı, yaklaşık dört yıldır devam eden şiddetli kuraklık ve savaşın etkileri sebebiyle ülke altyapısı büyük ölçüde tahribata uğramıştır. Bu durumun, Afganları dünyanın en büyük mülteci topluluğu olma konumuna ittiği söylenebilir. Ayrıca, 1994-2000 yılları arasında komşu ülkelere göç etmek zorunda kalan Afganların net sayısı hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte açıklanan verilerin iki ya da üç kat daha fazlası olduğuna dair fikir birliği mevcuttur (Geyik, 2018, s. 140-142).

Göç akışının son büyük evresi olarak, 11 Eylül 2001 yılında ABD'de ikiz kulelerin vurulması sonrasında ABD'nin Afganistan'a gerçekleştirdiği müdahalenin günümüze kadar uzanan etkilerine değinilmektedir. Bu süreçte Afganistan'ın siyasi ve ekonomik olarak gerileme sürecinin devam ettiği söylenebilir. Bu durum, ülkede radikal İslamcı grupların yayılımını arttırmaktadır (Cankara ve Çerez, 2020, s.451-452).

Afganistan, Haiti ve Nepal gibi siyasi merkeziyetin tamamen çöktüğü ve bunu başaramamış ülkeler sömürücü kurum/örgütler aracılığıyla dahi siyasi düzeni sağlayıcı gelişim gösterememektedirler. Bu tip ülkelerde siyasal merkezleşmenin hiçbir türüne rastlanılmaması ekonomik anlamda gelişimin önünü tıkamaktadır (Acemoğlu ve Robinson, 2018, s.203). Göç hareketleri içinde karşılaştırmalar yapıldığında Afgan göçü kendine has bir durum teşkil eden, uluslararası kuruluşların çabalarına rağmen oldukça geniş bir coğrafyayı etkileyen uzun ve dinamik bir süreci kapsamaktadır. Afgan göçü ile ilgili ele alınan çalışmalarda yoğunluk dönemi olarak sıklıkla Arap Baharı sonrasına odaklanılmaktadır. Ancak, göç akımı olarak dalgalı bir hareketin varlığını buna ek olarak Libya, Somali, Suriye ve Irak gibi oldukça geniş bir coğrafyayı etkilediğinin altını çizmek gerekmektedir (İçduygu ve Karadağ, 2018, s.3-12).

Genel olarak göç hareketinin temelinde ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasi sebepler bulunmaktadır. Afganistan gibi yoksulluğun ve şiddetin yaygın olduğu güvensiz bir ülkede göç etme sebebinin temelinde yatan gönüllü veya gönülsüzlük ayrımı oldukça muğlaktır. Yazında her ne kadar ekonomik koşulların altı çizilse de ülkedeki yaygın şiddet, terör gibi hane halkının

savunmasızlığına neden olan unsurlar da oldukça önem taşımaktadır (Loschman ve Siegel, 2014, s.2).

Afganistan'dan göç edenler içinde Hazara'lara özel bir parantez açmak gerekmektedir. Bu etnik grup Afganistan nüfusunun %15'ine tekabül etmektedir. Moğolların soyundan geldikleri söylendiği için ırksal önyargılara kurban gitmişler ve Afganistan etnik hiyerarşisinin en altında yer almaktadırlar. Tarih boyunca zulme uğramışlar ve pek çok hizmetten mahrum bırakılmışlardır (Barfield, 2021, s.48-49). Günümüzde de bu durum değişmemekle birlikte Taliban rejimiyle birlikte daha da görünür bir hale gelmiştir. Uluslararası Af Örgütü raporlarına göre Taliban belirgin şekilde Hazara halkına zulmetmeye, işkence etmeye ve yargısız infaz etmeye artan şekilde devam etmektedir (Amnesty International, 2022).

Taliban'ın Ağustos 2021'de Afganistan'ı ele geçirmesinden bu yana, Hazara'lara yönelik gerçekleştirilen 13 saldırının sorumluluğunu Taliban üstlenmiş ve en az 700 kişinin ölümüne ve yaralanmasına yol açan en az 3 saldırıyla da ilişkilendirilmiştir. Taliban'ın özellikle eyaletlerde medyaya yönelik giderek artan baskısı ise başka saldırıların da büyük olasılıkla bildirilmediği anlamına gelmektedir. Afganistan'daki Birleşmiş Milletler Yardım Misyonu (UNAMA), Taliban'ın Kabil'deki Şii toplantılarına yönelik son saldırılarında 120'den fazla ölü ve yaralının olduğunu bildirmektedir. Taliban'ın etnik gruplara yönelik bu saldırgan tutumu göç hareketlerini hızlandırmaktadır (Human Right Watch, 2022).

Ülkemizde gerçekleştirilen saha araştırmalarının önemli bir kısmında görüşme yapılan göçmenlerin büyük çoğunluğunun Taliban tarafından ölüm tehdidi aldığı ve kısıtlı bir süre içinde Afganistan'ı terk etmemeleri halinde öldürüleceklerini belirtmektedir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere mültecilerin göç yolculuğunda ölüm riskini çaresizlik ve bilinçsiz bir şekilde göze aldıkları anlaşılmaktadır. Ülke dışına yapılan göçlerde Taliban baskısı ve yoksulluk faktörü oldukça öne çıkmaktadır (2018, s.158).

Afganistan gibi kırılgan bir coğrafyada işlevsel kayıplar dört geniş parçaya ayrılmaktadır. Bunlar; insan güvenliği, sosyal sermaye, değişim özgürlüğü ve gelir, sağlık, barınma ve altyapı hizmetlerine erişim kaybı olarak sıralanabilir (Loschman ve Siegel, 2014, s.8-9).

Afganistan'da son yıllarda yaşanan kuraklıkların şiddeti her yıl artış göstermektedir. Afganistan'da 1969'dan bu yana sekiz büyük kuraklık olayı yaşanmış olup, bu durum 2018'de 13 milyondan fazla, 2021'de ise 11 milyondan fazla insanı etkilediği belirtilmektedir. Azalan yeraltı suyu seviyeleri milyonlarca Afgan'ın suya erişimini tehdit etmektedir. Afgan halkı 2021-2023 yılları arasında yaşanan şiddetli kuraklığın yaralarını sarmaya devam ederken, Haziran

2024'te Hindukuş Himalaya bölgesindeki kar seviyelerinin endişe verici derecede düşüşe geçmesi, su kıtlığı ve 2024'ün ikinci yarısında hidrolojik ve tarımsal kuraklık riskinin artmasına ilişkin endişeleri artırmaktadır. Bu durumun, Afganistan'da tipik olarak ortalamanın altında yağış getiren iklim koşullarının muhtemel gelişimi ile daha da kötüleşmesi beklenmektedir. Afganistan Kuraklık Şiddeti Endeksi'ne göre ülkedeki ilçelerin neredeyse yarısı 'çok yüksek risk' ve 'yüksek risk' olarak sınıflandırılmaktadır. Taliban'ın 2022'de afyon ekimini yasaklamasının ardından ülke tarımında buğday ve diğer su yoğun ürünlere geçiş, su kaynakları üzerinde daha fazla baskı yaratarak yüzey ve yeraltı sularını daha da tüketmektedir (Acaps Analysis Hub, 3 Temmuz 2024, s.2-8).

Afganistan, iklim değişikliğine karşı en savunmasız ülkelerden biridir. Giderek kötüleşen kuraklık hali ve ani gelişen seller geçim kaynaklarını yok etmektedir ve yoksulluğu artırmaktadır. Ülkenin 34 ilinin 25'inde kuraklık yaşanmaktadır. Bu illerde halkın yaklaşık %80'i geçimini tarımdan sağlamakta ve tarım gayri safi yurt içi hasılanın %30'undan fazlasını oluşturmaktadır. Yükselen sıcaklıklar Afganistan genelindeki yağış modellerini hızla değiştirmekte ve insanların suya erişimini azaltmaktadır. Su kıtlığı geçim kaynaklarını etkilemekte, salgın hastalıkların artmasına katkıda bulunmaktadır. Bu da yerinden edilmelere yol açmaktadır; terk edilmiş köyler ülke genelinde oldukça yaygın bir görüntü oluşturmaktadır. Afganistan, amansız ormansızlaşma ve arazi ve mera bozulması da dahil olmak üzere büyük bir çevre krizi yaşıyor. Pek çok köydeki topluluklar, tekrarlayan kuraklık, şiddetli sel, ormansızlaşma, çölleşme ve tarım arazi ve meraların aşırı kullanımı nedeniyle çiftçilik yapamamaktadır (OCHA, 1 Ağustos 2023).

Tarihsel düzeyde Afganistan'dan göç ile iklim değişikliği arasında şiddetli bir bağlantı bulunmaktadır. İklim değişikliğinin bazı etkilerini hafifletmek ve buna bağlı oluşan göç akışını yavaşlatmak adına eski Afgan hükümeti ve uluslararası toplumun son yirmi yıllık periyotta su kaynaklarını geliştirmek ve yönetmek için önemli harcamalar yaptığı belirtilmektedir. Örneğin eski Afgan hükümeti, su akışını düzenlemek ve özellikle kurak mevsimde ülkenin güney ve güneybatı kesimlerindeki çiftçilere sulama sağlamak için iki depolama ve yönlendirme barajı inşa ettiği belirtilmektedir. Ayrıca, hükümet ve ortaklarının göçü, çevresel kaynakları yönetmek ve doğal afetlerin etkisini azaltmak için çeşitli plan ve politikalar geliştirdiği de bildirilmektedir. 2019 yılında geliştirilen Kapsamlı Göç Politikası (CMP), bu yönde uygulamaya konulan tek politika olduğu bilinmektedir (Migration Policy Institute, 2022).

2021-25 dönemini kapsayan güncel Afgan Ulusal Barış ve Kalkınma Çerçevesi (ANPDF-II), iklim değişikliğinin Afgan halkı ve doğal kaynaklar üzerindeki etkilerini vurgulamaktadır.

Ancak güvenlik ve siyasi irade eksikliği nedeniyle hem önceki hem de mevcut Afgan yönetimi uygulanması planlanan tedbirleri yeterince uygulayamamıştır. Aynı zamanda, bir önceki Afgan hükümeti komşularıyla sınır aşan su anlaşmaları gerçekleştirememiştir ve Helmand Nehri konusunda İran'la 1973'te imzalanan anlaşmayı gerektiği gibi hayata geçirememiştir. Güncel olarak Taliban'ın da farklı bir politika uygulaması mümkün görünmemektedir. Bu durum, Afganlara karşı damgalanmaya ve düşmanlığa yol açabilecek ve göçün itici güçlerini artırabilecek etkilere neden olurken aynı zamanda su kıtlığını ağırlaştırabilecek diplomatik gerilimlere de katkıda bulunmaktadır. Göç, iklim değişikliği ve kuraklığa verilebilecek pek çok olası yanıtta yalnızca biridir ancak adaletsizlik, ekonomik güvencesizlik ve çevresel dalgalanmalar devam ettikçe, çok daha fazla Afgan'ın başka yerlerde güvenlik aramak için evlerini terk etmeye devam etmesi oldukça muhtemel görünmektedir (Migration Policy Institute, 2022).

Onlarca yıl süren çatışmalar, doğal afetler ve kronik yoksulluğun ardından Afganistan'da ülke nüfusunun %90'ından fazlası yoksulluk sınırının altındadır ve yaklaşık ülkede 17 milyon insan akut gıda güvensizliği yaşamaktadır. Ayrıca, ülkede milyonlarca kişinin temiz suya veya uygun sağlık hizmetlerine erişimi bulunmamaktadır, bu da Afganları salgınlara karşı daha savunmasız hale getirmektedir. Afganistan'da 3 milyondan fazla çocuk akut yetersiz beslenme sorunuyla karşı karşıyadır. Dünya Gıda Programı, gelecek bir yıl içerisinde 5 yaşın altındaki çocukların neredeyse %50'sinin ve hamile ve emziren kadınların %25'inin hayat kurtarıcı beslenme desteğine ihtiyaç duyacağını tahmin etmektedir. Toparlamak gerekirse ülkede acil gıda yardımı, sağlık ve beslenme, acil durumlarda eğitim, temiz su ve sanitasyon tesislerine erişim barınma, gıda dışı ürünler, kış desteği ve mayın temizleme faaliyetleri dahil koruma hizmetlerine ihtiyaç duyulmaktadır. Tüm bu sebepler Afganistan'dan göçün başlıca nedenlerini oluşturmaktadır (European Commission, 2023).

Afganistan'da hanelerin temel gıda ve gıda dışı ihtiyaçlarını karşılayamadığını bildirenlerin oranı Mayıs 2021'de yaklaşık %35 iken iki kat artış göstererek %70'e yükseldiği ifade edilmektedir. Nüfusun %37'sini gıda masraflarını dahi karşılayamayan aşırı yoksul kesim oluşturmaktadır. Hem kentsel hem de kırsal alanlarda yaşayan hanelerde tüketilen gıdanın kalitesinde ve miktarında da önemli bir düşüş olduğu bildirilmektedir. Her gün tüketilen öğün sayısında azalma bildiren hanelerin sayısı %46'ya yükselmiştir. Mevcut desteğin ağırlıklı olarak BM kuruluşlarından veya sivil toplum kuruluşlarından gelmesi nedeniyle sosyal yardıma erişimin sınırlı olmaya devam edeceği vurgulanmaktadır (World Bank, 2022c). Çeşitli sivil toplum kuruluşlarının raporlarında öne çıkan hususlardan bir diğeri ise Taliban'ın ülkeyi ele

geçirmesinin ardından Afganistan'da yaşanan ekonomik çöküşten kurtulmak adına yoksul ailelerin çeyiz karşılığında genç kızlarını, hatta kız bebeklerini evlendirmeye çalıştığı belirtilmektedir (Batha ve Saif, 2021).

Ülkede Taliban hakimiyetinden sonra yardım kuruluşlarından ülkeye aktarılan finansman tedarikinde sıkıntılar yaşanmaktadır. Bu doğrultuda 9 milyondan fazla insanın sağlık hizmetlerine erişimlerini kaybettiği tahmin edilmektedir. Bu olumsuzluktan yaklaşık 600 mobil sağlık ekibi, aile sağlık evleri ve danışmanlık merkezinin etkileneceği ve çalışmalarının askıya alınacağını bildirilmektedir (BM, 4 Şubat 2025). Afganistan'da her iki saatte bir anne önlenebilir gebelik komplikasyonları nedeniyle ölmekte ve bu da Afganistan'ı kadınlar için dünyanın en ölümcül ülkelerinden biri haline getirmektedir. (BM Nüfus Fonu) UNFPA'nın desteği olmadan, Afgan kadınlarının ve kız çocuklarının haklarının yok sayıldığı bir dönemde daha fazla kadının hayatını kaybedeceği gerçeği Afganistan'dan göç etme sebepleri arasında oldukça önemli bir sebep oluşturmaktadır (BM, 5 Aralık 2024). Dünya Gıda Programı (WFP) verilerine göre ise 2024 yılında Afganistan'da yaklaşık dört milyon çocuk, bebek ve emziren annenin yetersiz beslenme yaşadığı bildirilmektedir. Ülke genelinde insani görünümün endişe verici düzeyde olduğu vurgulanmaktadır. 2025 yılı boyunca ise 23 milyon kişinin ise insani yardıma ihtiyaç duyacağı belirtilmektedir. Bu durum insanları göç etmeye zorlamaktadır (KABULNOW, 16 Nisan 2025).

2024 yılında Afganistan'a bağışlanan 1,72 milyar doların %43 ü ABD tarafından karşılandığı belirtilmektedir. D. Trump, ABD Uluslararası Kalkınma Ajansı'nın (USAID) faaliyetlerinin "Önce Amerika" gündemiyle uyumadığını gerekçe göstererek durdurma noktasına getirdiği ifade edilmektedir. Bu finansman krizi, dünyanın en kirli ülkelerinden biri olan Afganistan'daki mayın temizleme programlarını da büyük ölçüde etkilemektedir. Şöyle ki mayın temizleme operasyonları ülkede yalnızca hayat kurtarmakla kalmıyor, aynı zamanda insanların arazilerde çiftçilik yapmasına ve Afganların kliniklere, okullara ve temiz suya erişimlerini kolaylaştırmaktadır. Afganistan'da mayınlar nedeniyle gerçekleşen her 10 ölümden sekizini, oyun oynarken veya gelir elde etmek için hurda toplarken savaştan kalan patlayıcı maddeleri toplayan çocuklar oluşturmaktadır. Dolayısıyla günlük hayatı doğrudan etkileyen desteklemelerin zayıflaması halihazırda Afganistan'da yaşama tutunmaya çalışan Afganların durumunu daha da güçleştirdiği söylenebilir (Batha, 2 Nisan 2025).

Tüm bu gelişmeler Afganların dünyadaki göçmen nüfus içerisinde ilk üçte yer almasını kalıcı bir hale getirmektedir. Bu duruma paralel olarak Afganlar için göç hareketleri bir hayatta kalma stratejisi haline dönüşmektedir. Son yıllarda artan güvenlik riskleri ise Afganistan'a geri

dönüşleri giderek zorlaştırmaktadır ve Afganları yeni göç rotalarına yönlendirmektedir. Ayrıca, Afgan göç hareketinin süreklilik arz etmesi nedeniyle yoğun göç alan bazı ülkelerde Afganlı diasporasının oluşmasına neden olmuştur (Ekmekçioğlu, 2022; s.148-149).

3.2. Dünyada Afgan Göçü

Göç, küresel perspektifte ülkeler arasında farklılık gösteren ve hızla değişen ekonomik, siyasi ve kültürel bağların bir yansıması olarak görünmekle birlikte küresel bütünleşme sürecinin de bir parçasını oluşturmaktadır. Pek çok toplumda göç hareketleri neticesinde etnik ve kültürel farklılık çoğalmakta ve ayrıca bu durum demografik, sosyal ve ekonomik dinamiklerin şekillenmesine katkı sağlamaktadır. İkinci Dünya savaşından itibaren özellikle son yirmi yılda küresel göçün şiddetlenmesi başta batılı ülkeler olmak üzere çok sayıda ülkede göçü önemli bir sorun haline getirmiştir (Giddens, 2012, s.569).

Literatürde küreselleşmenin bilgi, mal, sermaye ve hizmetlerin hareketliliğini arttırıp genişletmesine rağmen göç hareketliliklerini sınırlandırmasına yönelik baskın bir fikir birliği bulunmaktadır. Öyle ki dünyadaki göçmen nüfusun %46'sının, mültecilerin ise %81'inin az gelişmiş ülkelerde yer alması sadece müreffeh ülkelerin uluslararası göçten etkilenen ülkeler olmadığını çok net bir şekilde göstermektedir. Bu bağlamda birkaç unsur öne çıkmaktadır. Günümüzde ülkelerin sınırları yerine Kuzey sınırları olarak adlandırılan (Kuzey Amerika, Batı Avrupa, Japonya, Okyanusya) ve Güney sınırları olarak tanımlanan (Afrika, Asya, Latin Amerika) arasındaki siyasi, ekonomik ve sosyal eşitsizlikler sebebiyle insan hareketliliklerinin yaşandığı, göç yönetiminin önemli bir düzeyinin bu iki sınır arasındaki eşitsizlikleri düzenlemekten geçtiğini belirten baskın bir görüş bulunmaktadır. Bir diğer unsur ise küreselleşmeyle birlikte hem kültürel sermayenin hem de teknik bilgi birikiminin artmasıyla birlikte göç yolculuklarının kolaylaşması ve daha erişilebilir hale gelmesidir. Bu döngüde kadınların tüm göç türlerinde belirgin bir artışından da söz edilmektedir (Ekmekçioğlu, 2022, s.64-67).

Buna ek olarak devletlerin iç politikaları, ikili veya bölgesel ülke ilişkileri ya da küresel düzlemde devletlerin ulusal güvenlik politikaları uluslararası göç olgusunun şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Ayrıca, AB ülkeleri ve ABD başta olmak üzere gelişmiş ülkelerin işgücü ihtiyacının azalmasıyla birlikte düzensiz göçün kontrol altına alınmasına yönelik siyasi ve kamusal düzenlemeler göç politikalarında bir hayli görünürlük kazanmıştır. Tüm tedbirlere rağmen 21. Yüzyılın başından bu yana göçmen akışlarının kontrol edilebilirlik düzeyinin oldukça azaldığı ifade edilebilir (Ekmekçioğlu, 2022, s.64-67).

Afganistan’da Taliban’ın Ağustos 2021’de Kabil’i ele geçirmesine neden olaylar ülke içinde yer değiştirme ve komşu ülkelere göçle sonuçlanmıştır. 2021 yılı içerisinde 790 binden fazla Afgan ülkelerine geri dönmüş olsa da ülke içinde yerinden edilenlerin sayısı 15 yıldır istikrarlı bir şekilde artış göstermektedir. Ülkede yaşanan iç çatışmalar kadar nüfusun %55’inin yaşadığı gıda krizi ve temel hizmetlere erişimden yoksunluk bu durumda önemli rol oynamaktadır. 98 ülkenin ev sahipliği yaptığı 2,7 milyondan fazla mülteci nüfusu ile Afganlar dünya çapında en büyük mülteci nüfuslarından birini temsil etmektedir. 2021 yılı süresince yeni varışlar ve yeni doğumların toplamıyla birlikte %5’lik bir artışın meydana geldiği belirtilmektedir (UNHCR, 2021, s.1-19).

Tablo 3.1. Küresel düzeyde yerinden edilenler arasında bulunan Afgan nüfus istatistikleri

MART 2022 İTİBARIYLA KÜRESEL OLARAK TOPLAM AFGAN MÜLTECİ SAYISI; 2,7 MİLYON	2024 SONU İTİBARIYLA ZORLA YERİNDEN EDİLENLER	2024 YILI SONU İTİBARIYLA YENİ İLTİCA BAŞVURULARIN IN BAŞLICA KAYNAK ÜLKELERİ (BİN Kişi)	2024 YILI SONU İTİBARIYLA MÜLTECİ VE BENZERİ DURUMDAKİ KİŞİLER, ULUSLARARASI KORUMAYA EN ÇOK İHTİYAÇ DUYNANLAR	EYLÜL 2024 İTİBARIYLA UNHCR TÜRKİYE VERİLERİ
2024 SONU İTİBARIYLA SADECE 5 ÜLKEDEKİ AFGAN SAYISI				
Kayıtlı Afgan Mülteciler, Sığınmacılar ve Mülteci Durumundaki Afganlar (İran, Pakistan, Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan) TOPLAM; 5.260.545 (Milyon)	AFGANİSTAN SURIYE VENEZÜELA GÜNEY SUDAN UKRAYNA	UKRAYNA 879.100 SUDAN 872.400 SURIYE 290.600 VENEZUELA 268.100 KOLOMBİYA 149.000 B. FASO:134.600 AFGANİSTAN 108.700 SOMALİ 101.600	VENEZUELA SURIYE AFGANİSTAN UKRAYNA SUDAN	ULUSLARARASI KORUMA ALTINDAKİLER TOPLAM; 194,637 AFGANİSTAN: 91,373 IRAK: 89,397 İRAN: 9,287

Kaynak: (Tablo UNHCR 2024’de Zorla Yerinden Edilenler Küresel Eğilimler Raporu s.10-64, UNHCR Zorla Yerinden Edilenler 2021 Yıl Sonu Raporu s.1-19 ve UNHCR Eylül 2024 Bilgi Formundan derlenerek tarafımızca düzenlenmiştir).

Dünyada yerinden edilmiş nüfusun önemli bir kısmını düşük gelirli az gelişmiş ülkeler misafir etmektedir. Dünya nüfusunun yaklaşık olarak %1,5’inin zorla yerinden edildiği bildirilmektedir. Bu rakam dünya genelinde her 69 kişiden birinin yerinden edildiği anlamına gelmektedir. BMMYK, zorla yerinden edilmelerin 2024 yılının ilk dört ayında artmaya devam ettiğini ve Nisan 2024 sonu itibariyle 120 milyonu aşmış olacağını tahmin etmektedir. Yıl boyunca, küresel mülteci nüfusu %7 artarak 43,4 milyona ulaşmıştır. Küresel olarak, neredeyse tamamı kendi ülkelerinde veya komşu ülkelerde olmak üzere yaklaşık 10,9 milyon Afgan

yerinden edilmiş durumdadır. 2023 yılında dünya genelinde bildirilen Afgan mülteci sayısı 741.400 artarak 6,4 milyona ulaşmıştır ve bu artış çoğunlukla İran İslam Cumhuriyeti ve Pakistan tarafından bildirilen yeni nüfus tahminlerini yansıtmaktadır. Afganistan'daki 40 milyonu aşkın nüfusun neredeyse yarısı akut gıda güvensizliği ile karşı karşıya olduğundan ve milyonlarca kişi ülke içinde evlerinden uzakta kaldığından dolayı sürdürülebilir geri dönüş fırsatları oldukça sınırlı olduğu bildirilmektedir. Her dört mülteciden neredeyse üçünün (%73) sadece beş ülkeden geldiği belirtilmektedir (UNHCR, 2024, s.1-18).

Küresel olarak en büyük mülteci nüfusunu Afganlar oluşturmaktadır ve bu UNHCR'nin yetki alanındaki tüm mültecilerin altıda birini oluşturmaktadır. Bir önceki yıla göre 741.400 veya %13'lük bir artışla 6,4 milyondan biraz fazla Afgan 108 ülkede misafir edilmektedir. Bu durum ağırlıklı olarak İran İslam Cumhuriyeti (+327,300) ve Pakistan'da (+189,800) mülteci benzeri durumlarda bulunan Afganların artışından kaynaklanmaktadır. Önceki yıllarda olduğu gibi, Afgan mültecilerin %90'ı İran İslam Cumhuriyeti (3,8 milyon) ve Pakistan'da (2 milyon) misafir edilmektedir. Çatışma ve zulümden kaçan insanların çoğu geldikleri ülkenin yakınlarına sığınmaktadır ve bu oran toplam mülteci nüfusunun %69'una tekabül etmektedir (UNHCR, 2024, s.1-18).

Tablo 3.2. Yıllara göre Afganistan'a geri dönen Afganistanlıların sayısı

2004	645.862	2014	39.665
2006	752.086	2016	61.381
2008	373.855	2018	60.541
2010	57.577	2020	8.404
2012	71.145	2022	1.429
2023	54.870	2024	825.600

Kaynak: (UNHCR, 2025, s.1).

1990'lı yıllardan itibaren Afganların AB ülkelerine yönelik sığınma başvurularında kademeli bir artış yaşandığı ve 2000'li yıllarda başvuru sayılarının ilk zirve olarak tanımlanabilecek 50 binlere ulaştığı belirtilmektedir. 2001 yılı sonrası Afganistan'a yapılan askeri ve politik müdahaleler ülkede barış beklentileri oluşturmuştur ve Avrupa'ya yönelik göçü yavaşlatmıştır. 2010 yılından itibaren AB'ye yönelik Afgan göçü ivme kazanmış ve 2015 yılında kıtada mülteci statüsü başvurusu yapan Afgan sayısı 178 binin üzerine çıkmıştır. 1980 ve 90'lı yıllarda Afganların AB'ye varış güzergahı Rusya ve Doğu Avrupa üzerinden şekillenmekteydi. 2000'li yıllarda Doğu Akdeniz rotası önem kazanmış ve göç eden Afganların çoğu ya Yunanistan üzerinden AB'ye girmiş ya da deniz yoluyla İtalya'ya ulaşmayı denemiştir. 2014 yılında Türkiye, Yunanistan ve İtalya sınırlarında artan kontroller nedeniyle Afganların göç yolu güzergahı daha çok Balkan karayolu üzerinden şekillenmiştir (Scalettari vd., 2019, s.2).

Afganlar nezdinde Avrupa'ya mülteci yerleştirme kotaları oldukça kısıtlı, pek çok Avrupa ülkesinde 5-10 bin kişi civarındadır. Sığınma talebinde bulunan Afganların sığınma talepleri çoğunlukla reddedilmektedir ve genellikle geri gönderme merkezleri üzerinden yasa dışı göçe yönelik çözüm üretilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca, Avrupa Sınır ve Sahil Güvenlik birimi FRONTEX üzerinden göçmenlerin caydırılma ve geri gönderilme kapasitelerinin oldukça güçlü olduğu bildirilmektedir (Chalmers, 19 Ağustos 2021).

ABD, Afganların iltica etmek için uğraş verdiği ülkelerden biridir. 1990 ile 2015 yılları arasında Kalifornia en yüksek Afgan nüfusuna sahip eyalettir. Özellikle 1990 yılında iltica edenlerin önemli bir kısmının üniversite diplomasına sahip eğitilmiş bir kitlenin olduğunu belirtmek gerekmektedir. Buna ek olarak ABD'de 2001 sonrası büyüyen siyasallaşma ve dini kimliğe yönelik damgalama ülkede bulunan ikincil nesil Afganları ekonomik ve sosyal açıdan olumsuz etkilemektedir (Stempel ve Alemi, 2021, s.17-18).

Afgan göçü tek bir nedene indirgenememekle birlikte her bireyi farklı şekilde etkileyen karmaşık bir sosyal ekonomik, politik ve kişisel faktörler ağına bağlanmaktadır. 2012 yılından bu yana doğrudan Afganistan kökenli ve aynı zamanda bölgedeki ülkelere gelen ve süreklilik gösteren göçmen akışları birçok faktöre bağlanmaktadır. Afganların Yunanistan'a yönelik hareketliliğinin özünde AB'ye ulaşmanın yanı sıra Pakistan ve İran kaynaklı göçmen itme politikalarının önemli bir etkisi bulunmaktadır. Ayrıca, Kuzey Avrupa rotaları gereği önce Türkiye sonra da Yunanistan sınırlarını geçmeleri gerekmektedir (Dimitriadi, 2017, s.60).

Ağustos 2021 sonrası Afgan göçünün dinamiklerinde değişiklik yaşanmıştır. Afganların ülkeden ayrılışı genellikle Taliban odaklı bir hal almıştır. Şöyle ki keyfi gözaltılar, yargısız infazlar, toplu tutuklamalar nedeniyle belirli grupların ve azınlıkların hedef alınmasıdır. Taliban yönetimi tarafından pasaport ve vize verilmesiyle ilgili süreçlerde yapılan değişiklikler (bu süreçlerin durdurulması dahil) nedeniyle normal yolların kapatılmasıdır. Batılı askeri güçler ve hükümetlerle bağlantısı olan sosyal konularda çalışan ve insan haklarıyla ilgili konuları destekliyor görünen kişilerin hedef alınmasıdır. Afgan kadınlarına ve kız çocuklarına kamusal alanda, işgücü piyasasında ve eğitimde uygulanan kısıtlamaların artmasıdır. Ülkenin işleyişini kolaylaştıran mevcut siyasi ve ekonomik sistemlerin bozulması, bunun sonucunda iş kayıpları, artan yoksulluk, gıda güvensizliği ve artan yoksunluk gibi sebepler Afganistan'dan göçü hızlandırmaktadır (Mixed Migration Centre, 2023, s.16).

Artan düzeyde çatışma ve insan hakları ihlalleri 2022'de devam etmiştir. İklim değişikliğinin etkileriyle birleşen yerel ve uluslararası çatışmalar, siyasi istikrarsızlık, toprak ve kaynaklara erişim konusunda toplumlararası anlaşmazlıklar dünyanın çeşitli yerlerinde devam etmektedir.

Afganistan, Burkina Faso, Orta Afrika Cumhuriyeti, Demokratik Kongo Cumhuriyeti, Etiyopya, Mozambik, Myanmar, Nikaragua, kuzey eksenindeki sivil nüfus üzerinde ciddi etkiler görülmektedir. Ülke içinde yerinden edilen 5,9 milyon Afgan olduğu bildirilmektedir. Dublin talepleriyle ilgili kararların 4/1'i Afgan vatandaşlarını ilgilendirmektedir. Taliban'ın Afganistan'da iktidara geldiği 2021'den bu yana bazı AB ülkeleri Afganistan'dan başvurular için karar verme sürecini askıya almıştır ve 2022'de kademeli olarak karar sürecini yeniden başlatmıştır (EUAA, 2023, s.21).

Tablo 3.3. İran ve Pakistan'da bulunan Afganların sayısı ve statüleri

İRAN 4,5 milyon	750 bin	Amayesh card sahipleri	PAKİSTAN 3,2 milyon	1.3 Milyon	Kayıtlı mülteciler
	360 bin	Oturma izinli		831 bin	Kayıtlı Afgan vatandaşı
	267 bin	Afgan aile pasaportlular		1 milyon	Belgesiz Afgan
	2,6 milyon	İran'da daha önce bulunanlar ve Taliban rejiminden kaçıp yeni gelenler			
	500 bin	Belgelenmemiş olanlar			

Kaynak: (UNHCR, 2023) Türkiye Bilgi Notu, Eylül.

Amayesh Kartı, mülteci kimlik belgesi işlevi gören, kart sahibinin ülkede kalmasına ve belirli avantajlara erişmesine olanak tanıyan geçici bir ikamet kartıdır. 2002 yılından önce İran'a gelen Afganlara verilmekteydi. Bu kartın eğitime erişim, sağlık hizmetleri, sağlık sigortası ve çalışma izni alınması halinde önceden tanımlanmış alanlarda istihdam gibi avantajları bulunmaktadır. BMMYK'ya göre İran'a yakın zamanda gelen Afganlar bu karta artık ulaşamamaktadır. Eylül 2021'de gerçekleştirilen en son yenileme süreci programın başlatıldığı 2003 yılından bu yana yapılan 16. Yeniden kayıt yılında durdurulmuştur. BMMYK verilerine göre İran'da yaşayan Afganların yarısından azının Amayesh kartı bulunmaktadır. Buna ilaveten kayıt yenileme süreci oldukça karmaşık, masraflı ve kayıt yenileme merkezleri erişilmesi zor alanlarda yer almaktadır. Ayrıca, 2015 yılından bu yana yeterli belgeleri olmayan Afgan çocuklarına mavi kart olarak da bilinen ve onlara ilk ve orta okullara erişim sağlayan eğitim destek fişi verilmektedir (Mixed Migration Centre, 2023, s.18-20).

2000 ve 2010 yılları arasında 11 Eylül olaylarının da etkisiyle İran, Afganistan'da barışın sağlanması, korunması ve yeniden inşası söylemlerinde bulunmuştur ve bu dönemde İran, ülkesinde bulunan Afganlara ülkelere geri dönmelerini teşvik etmek için daha fazla yaptırımda bulunmuştur. Bu yıllar boyunca özerk Afgan okullarının neredeyse tamamı, bu okulların güvenli olmayan ortamlarda düşük kaliteli eğitim verdiği gerekçesiyle hükümet tarafından kapatıldığı bildirilmektedir (Seddighi vd, 2022, s.716-720).

Afganların Pakistan'da erişebildiği 3 tür kimlik belgesi bulunmaktadır. Bunlar; Kayıt (sicil) kartı, önceden verilmiş vizeler ve Afgan vatandaşlık kartıdır. 4 Ocak 2022 itibariyle Pakistan'da Kayıt kartı (POR) sahibi 1,4 milyon Afgan olduğu bildirilmektedir. POR kart sahipleri Afgan vatandaşlık kartlılar ve belgesiz Afganlardan daha iyi olanaklara sahiptirler. POR kart ile Afganlar ülke içinde seyahat edebilmekte, banka hesabı açabilmekte ve mobil hat sahibi olabilmektedirler (Mixed Migration Centre, 2023, s.21-22).

Eylül 2023'ten buyana yaklaşık yarım milyon Afgan'ın Pakistan'dan Afganistan'a geri döndüğü belirtilmektedir. Geri dönenlerin çoğunluğu çocuk ve gençlerden oluşmaktadır. %24'ünü 5 yaşın altındaki çocuklardır. Pakistan ve Afganistan bulaşıcı hastalıklar ve çocuk felci virüsünün yaygın görüldüğü iki ülkedir. Afganistan'a geri dönenlerin kayıt süreci kabul merkezlerinde devam ederken geri dönenlerin çoğu Nangahar, Kandahar, Kunar, Kabil ve Kunduz'a gelerek yeniden yerleşmiştir. Evlerini kaybettikleri için geçici barınaklarda yaşamak zorunda olanlar çoğunluktadır. Bu savunmasız nüfusun sağlık risklerine duyarlılığı endişeleri arttırmaktadır ve bunların tümü ülkenin zaten kırılğan olan sağlık sistemine ağır bir yük getirmektedir. Bu durum çevre ülkelere göç hareketliliğini tetikleyen nedenlerden birisi olarak görülmektedir (WHO, 2023, s.1-2). Pakistan'daki haber yayınları incelendiğinde Pakistan basınının Afganları hem ekonomik ve politik bir tehdit unsuru olarak gördükleri hem de "terörizmi" temsil ettikleri yönünde bulgular saptanmıştır (Çakıcı, 2024, s.168). Nitekim İslamabad merkezli bir düşünce kuruluşu olan Pakistan Barış Çalışmaları Enstitüsü'ne göre, 2024'te Pakistan'da 521 terörist saldırı gerçekleşmiştir ve bu bir önceki yıla göre %70'lik bir artışı ifade etmektedir. Pakistan'da azalan militan şiddetin, 2021'de Taliban'ın Afganistan'da iktidara gelmesinden bu yana her yıl arttığı belirtilmektedir (The Economist, 6 Şubat 2025).

Afganistan ve Pakistan arasındaki ilişkiler, Pakistanlı yetkililerin Afganistan'ı Tehrik-i Taliban'ın Pakistan topraklarında faaliyet göstermesine izin vermekle suçlaması ve sınırın her iki tarafında da çatışmalara neden olması nedeniyle giderek kötüleştiği belirtilmektedir. Bozulan ilişkiler iki ülke arasındaki ticaretin azalmasına, gümrük tarifelerinin artmasına, yeni yaptırımlara ve Pakistan'ın sınırı kapatmasına neden olduğu bildirilmektedir. Pakistan ile ilişkilerin bozulmasının makroekonomi üzerinde doğrudan bir etkisi olmasa da Pakistan, el dokuması Afgan halıları gibi tarım ve sanayi ürünleri de dahil olmak üzere birçok Afgan malının en önemli ihracat noktasıdır. Pakistan ile ticaretin azalması bu sektörleri etkileyeceği düşünülmektedir (Acaps Analysis Hub, 2024).

IOM ve UNHCR kayıtlarına göre, 1 Temmuz ve 31 Aralık 2023 tarihleri arasında 645.239 Afgan İran ve Pakistan'dan geri dönmüştür. 2023'ün ikinci yarısında geri dönen her on

Afgan'dan dokuzu belgesizdir yani yurtdışında kalışları için yasal belgelere sahip olmayanlardan oluştuğu bildirilmektedir. Pakistan'daki Afganlar Pakistan hükümetinin sert yaptırımları ve tutuklanma korkusuyla Afganistan'a geri dönmektedir. Mevcut Afganistan nüfusuyla karşılaştırıldığında, geri dönüş dalgası önemli ölçüde daha genç bir demografik profile sahip olduğu ifade edilmektedir. Geri dönenler arasında 15 yaşın altındaki çocuklar toplamın yüzde 56'sını oluşturmaktadır. Geri dönen nüfus arasında çocuk oranının daha yüksek olması, daha yüksek bağımlılık oranına işaret etmektedir. Bu da çalışma çağındaki her geri dönen kişinin bakmakla yükümlü olduğu 3 kişiye tekabül etmektedir. Mevcut geri dönenler arasında 15 yaş altı nüfusun yüksek payı, göçten etkilenen bölgelerin çoğunda eğitime erişim talebini arttıracakı düşünülmektedir. Geri dönenlerin düşük eğitimli profili, yoksulluğa karşı yüksek düzeyde potansiyel kırılganlığa işaret etmektedir ve Afgan toplumunun en yoksul kesimlerinin halihazırda karşı karşıya olduğu geçim fırsatları üzerindeki kısıtlamaları daha da kötüleştirebileceği düşünülmektedir. Geri dönen nüfusun çoğunluğu Pakistan'da öncelikle düşük vasıflı el işçiliği (tarım sektörü dışında) çalışmaktadır. Afganistan'a dönen alanlarının kırsal profili göz önüne alındığında, geri dönenlerin şu anda "ev sahibi" Afganların yüzde 40'ının istihdam edildiği tarım sektörüne entegre becerilere sahip olmadığı düşünülmektedir (IOM, World Bank ve UNHCR Ortak Raporu, Mayıs 2024, s. 1-7).

Pakistan'dan Afganistan'a gelecekteki potansiyel geri dönüşlerin olasılığı ve zamanlaması, belge statülerinin sağladığı koruma derecesine bağlı olacağı düşünülmektedir. Afganların ülkelerine geri gönderilmesine yönelik yoğun baskının devam ettiği Pakistan'da, "Yasadışı Yabancıların Geri Gönderilmesi Planı" kapsamında belgesiz Afganlar sınır dışı edilmeye karşı en savunmasız grup olmaya devam edeceği belirtilmektedir. Mart 2024 itibarıyla basında yer alan son haberler, Pakistan Hükümeti'nin Pakistan'daki belgesiz Afganların varlığını haritalandırma çabalarının Afgan Vatandaş Kart Sahiplerini (ACC) de kapsayacak şekilde genişletildiğini ve muhtemelen bir sonraki adımın bu kişilerin ülkelere geri gönderilmeleri olacağını ifade etmektedir. Pakistan'da bu karta sahip olan Afganların hizmetlere ve istihdama erişimlerinin sınırlı olduğu bildirilmektedir. Hazırlanan program Pakistan'da geçerli belgeleri olmadan ikamet eden veya vize sürelerini aşan tüm yabancıların kendi ülkelere iade edilmesini öngörmektedir. Yine açıklanan programa göre kendi istekleriyle ülkelere dönen belgesiz yabancılar tutuklanmayacak veya gözaltına alınmayacaktır. Pakistan vatandaşları, kendi bölgelerinde yaşayan belgesiz yabancılar hakkında yetkilileri bilgilendirmeye teşvik edilmektedir. Program ayrıca ülkedeki belgesiz yabancıların veri tabanlarının birleştirilmesi, yeni yasadışı girişlerin kontrol edilmesi ve fazla kalan yabancıların yakalanması, sınır dışı

edilmesi ve ülkelerine geri gönderilmesi için çeşitli mekanizmalar içermektedir (Acaps Analysis Hub, 7 Aralık 2023).

Pakistan'dan Afganistan'a geri dönenlerin sayısındaki büyük artış ve Nisan 2024'ten itibaren bu sayının artacağı yönündeki öngörü Afganistan'da insani yardım ve temel insani ihtiyaçlar açısından ciddi düzeyde zorluklara yol açtığı belirtilmektedir. Geri dönen hane halklarının en acil ihtiyaçlarının karşılanması için gerekli kaynakların oluşturulmasına ek olarak Afganistan ekonomisini etkileyen yapısal kısıtlamalar ve aynı zamanda geri dönüşlerin mekânsal olarak yoğunlaşmış profili nedeniyle bazı bölgelerdeki nüfus artışının büyüklüğüne paralel olarak hizmet sunumu ve işgücü piyasasına entegrasyon konusunda daha da zorluklar yaşanacağı belirtilmektedir. Daha önceki büyük ölçekli geri dönüş dönemlerinde görüldüğü üzere, ikincil yerinden edilme hareketlerinin gözlemlenmesi olasılığı göz ardı edilmemelidir. Bu bağlamda hem geri dönenlerin hem de ev sahibi toplulukların yerel entegrasyonunu ve refah sonuçlarını desteklemeyi amaçlayan müdahaleler, ülke içi nüfus hareketlerinin izlenmesini güçlendirme çabalarıyla tamamlanması gerektiği düşünülmektedir (IOM, World Bank ve UNHCR Ortak Raporu, Mayıs 2024, s. 9-10).

Küresel ölçekteki istatistikleri Afganlar özelinde yorumlamak gerekirse, özellikle 2016 yılından bu yana Afganların uluslararası koruma almalarının giderek zorlaştığı ifade edilebilir. Uluslararası arenada daha çok ekonomik göçmen olarak algılanmalarına karşın pek çok Afgan'ın kendisini mülteci olarak tanımlamasından doğan boşluk ülkelerin Afgan hareketliliğine yönelik tepkisinde önemli bir belirleyici kriter olarak görülmektedir. Daha çok ekonomik göçmen olarak algılanmaları, hareketlilik geçmişleri ve birden fazla çıkış ülkesinin bulunması Afganların uluslararası koruma almasını zorlaştırmaktadır (Dimitriadi, 2018, s.2).

Yaşanan tüm zorluklara rağmen Afganlar, Taliban'ın ülkede hakimiyeti ele geçirmesinin ardından ülkeden ayrılmanın yollarını aramaya devam etmektedirler. Sınırların kapatılmasına rağmen Ağustos 2021 ile Şubat 2022 arasında sadece 1 milyon Afgan'ın İran sınırlarından giriş yaptığı belirtilmektedir. Buna ilaveten Avrupa'da da Afganların yapmış olduğu sığınma başvuruları da ciddi düzeyde artış göstermektedir. 2022 yılında 97.800 Afgan'ın Avrupa'da sığınma başvurusunda bulunduğu bildirilmektedir. Buna ilaveten 24 Aralık 2022 itibariyle ABD'ye gelen Afganların sayısının 75 bini geçtiği belirtilmektedir (Bathke, 2022).

Kabil'den yapılan son uluslararası hava taşımacılığının sona ermesinden iki ay sonra, insan hakları örgütü olan Uluslararası Af Örgütü, ülkede kalan ve Taliban'ın misilleme riskiyle karşı karşıya olan Afganların "ülke dışında güvenlik arama konusunda zorlu engellerle" karşı karşıya olduğunu belirtmektedir. Pakistan, Özbekistan, İran, Tacikistan ve Türkmenistan'ın da

aralarında bulunduğu Afganistan'a komşu ülkelerin çoğunun, doğru seyahat belgelerine sahip olmayan Afganlara sınırlarını kapattığı belirtilmektedir. Bu durum, Afganistan'dan ayrılmayı ümit edenlerin komşu ülke sınırlarını düzensiz bir şekilde geçmeye çalıştığı anlamına gelmektedir (Wallis, 2021).

Coğrafi Konumu itibariyle Türkiye, Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının arasında uluslararası göç güzergahı olarak tanımlanabilecek kavşak noktada yer almaktadır. Bu bağlantısallık sebebiyle Türkiye, göç alan ve göç veren ülkelerin göç eğilimlerinden oldukça etkilenmektedir. Bu bağlamda Türkiye'ye yönelik gerçekleşen göç hareketlerinin önemli bir kısmının düzensiz göç hareketlerinden oluştuğu söylenebilir. Yetkili makamlar tarafından yakalanan göçmenler ise temelde üç gruba ayrılmaktadır. İlk grubu batı ülkelerine ulaşmak amacıyla Türkiye'yi bir geçiş güzergahı olarak kullanmak isteyenler, ikinci grubu Türkiye'de yaşamını sürdürmek ve ekonomik faaliyetlerde bulunmak isteyenler ve son grubu ise mültecilik ya da sığınma başvuruları reddedildiği halde ülkeden ayrılmayan, ülkede kalış süresini tamamlamış göçmenler oluşturmaktadır (İçduygu ve Aksel, 2012, s.17-28).

Göçmen grupları açısından Türkiye, coğrafi konumu itibariyle hareket ve varış ülkeleri arasında aracı ya da tampon bölge olarak nitelendirilen transit bir geçiş ülkesidir. Bu tanımlamaya paralel şekilde Afgan sığınmacılar için Türkiye hem önemli bir geçiş güzergahı hem de şehir merkezlerinde kayıt dışı istihdama nispeten daha kolay katılabildikleri önemli bir varış ülkesi olarak tanımlanabilir (Dimitriadi, 2018, s.31).

3.2.1. Türkiye'ye yönelik Afgan göçü

1970'li yıllardan itibaren Türkiye'nin komşu ülkelerinde yaşanan siyasi ve ekonomik dönüşümler Türkiye'nin göç örüntüsünde önemli değişikliklere neden olmuştur. Türkiye'ye yönelen göç hareketlerinin profili düzensiz transit göç, düzenli ve düzensiz işgücü ve sığınmacı hareketliliği şeklinde değişime uğradığı söylenebilir. Bu süreçte Türkiye'nin İran'da yaşanan din devrimi, Körfez savaşları, Bosna, Kosova, Afganistan ve Irak gibi ülkelerde yaşanan savaş ve çatışmalar ve son dönemlerde Somali ve Sudan gibi ülkelere gelen milyonlarca sığınmacının geldiği bir ülkeye dönüştüğü söylenebilir (Bozkurt ve Yılmaz, 2019, s.81).

Göçmenlerin yoğunluğuna göre dünya göç koridorlarının sıralandığı listede Afganistan, İran ve Pakistan ile olan sınır komşuluğunun da yoğun etkisiyle dünyanın en büyük üçüncü göçmen kaynağı ülkesi olarak gösterilmektedir. Köken ülke olarak Afganistan merkezli göç hareketlerinde İran ve Pakistan'ın ardından bir sonraki durak Türkiye ve Türkiye üzerinden

Avrupa ülkeleri olmaktadır. Dolayısıyla, Afganistan kaynaklı göçlerde transit ve hedef ülke olarak Türkiye'nin önemli bir güzergâhta olduğu söylenebilir (Ünay, 2022, s.6).

Tarihsel açıdan değerlendirildiğinde Afgan göçmenlerin Türkiye'yi bir geçiş ülkesi olarak değerlendirdikleri belirtilmektedir. Ancak son yıllarda Türkiye hedefli yerleşme ve istihdam odaklı göç hareketlerinin çoğaldığı ve ilerleyen süreçte artarak devam edeceği öngörülmektedir. Şüphesiz Türkiye'ye yönelik Afgan göçü yeni değildir. Türkiye'ye yönelik ilk Afgan göçü atağı, 1970'li yılların sonu itibarıyla Sovyet işgali sebebiyle ülkede oluşan siyasi kriz ve kaos ortamından kaçanların oluşturduğu, Türkiye'nin doğusundaki çeşitli köy ve kasabalara yerleştirilen 7 bin Afgan'dan meydana geldiği ifade edilmektedir (İçduygu ve Sirkeci, 1999, s.264).

Zamanla İran ve Pakistan güzergâhında Afgan göçü artarken Türkiye'ye yönelik göç de devamlılığını korumuştur. Türkiye'de yaklaşık 300 bin kişilik Afgan diasporasının oluştuğu belirtilmektedir. Türkiye'ye yönelik Afgan göçünün ikinci safhası ise Sovyetlerin Afganistan'dan çekilmesi üzerine 1996 yılında Taliban'ın yönetime gelmesiyle yaşanmıştır. 2001 yılında ABD'nin Afganistan'a girmesiyle ülkede yaşanan savaş ve karışıklık hali Türkiye'ye yönelik üçüncü göç dalgasını başlatmış ve bu dönem günümüze kadar devam etmiştir. Buna ek olarak, 2021 yılında ise ABD'nin Afganistan'dan çekilmesi ve Taliban'ın ülke yönetimini ele geçirmesiyle birlikte Türkiye'ye yönelik Afgan göçünün artış gösterdiği belirtilmektedir (Efe ve Arıcı, 2021, s.12-13).

Şüphesiz göçte kaynak ve hedef ülke olgusu kadar güzergâh ülkelerin önemi ve rolü de oldukça büyüktür. Ülkeler arası ortaklık bulunmadığında ve çıkar bağı tek taraflı olduğunda göçün güzergahı, yapısı ve oluşturduğu etkiler de değişiklik göstermektedir. Türkiye'ye yönelik Afgan hareketliliğinden bahsederken göç güzergâhında bulunan İran ve Pakistan gibi ülkelere de özel bir parantez açmak gerekmektedir. Türkiye ve İran arasındaki göç hareketliliği, iki ülkenin kendi vatandaşlarının dışındaki kaynak bölgelere aittir. Dolayısıyla iki ülkenin de geçiş güzergâhı konumunda olduğunu ifade etmek mümkündür (Hoş,2021, 88-93).

Türkiye hedefli göç hareketliliğinde ülkenin coğrafi konumu kadar sınırların fiziki özellikleri de önem taşımaktadır. Ülkeye çok fazla düzensiz göçmenin giriş yaptığı doğu sınırının çetin fiziki şartları nedeniyle sınırın kontrolü de bir hayli güçleşmektedir. Doğu sınırının ana geçiş güzergâhlarından biri olan Türkiye-İran sınırı, son yıllardaki yükselen insan hareketliliği nedeniyle göç araştırmalarına fazlaca konu olmaktadır. Özellikle Ortadoğu ve Asya ülkelerinden gelen göçmenlerin büyük bir bölümü Van il sınırları üzerinden ülkeye giriş yapmaktadır. Güzergahtaki insan hareketliliğinin önemli bir kısmını Afgan göçmenler

oluşturmaktadır. İran'ın ise Türkiye'ye yönelik Afgan göçmen hareketliliğini engellemek yerine siyasi, sosyal ve ekonomik sebeplerle teşvik ettiği belirtilmektedir (Deniz, 2022, s.257-264).

Kaynak: (Mixed Migration Center, 18 Ekim 2021).

Şekil 3.1. Afgan göçmenlerin Türkiye'ye ulaşmak için en çok kullandıkları rotalar

Ülkeyi terk etmek isteyen Afgan göçmenlerin ülke dışına düzenli şekilde çıkışları oldukça sınırlı olduğu bilinmektedir. Taliban sonrası bu durum daha da karmaşık bir hal almıştır, ülke dışına göç etmek isteyen Afganların neredeyse tamamı kaçakçıların yardımıyla düzensiz yolculuklara çıkmaktadır. Örneğin, Afganistan'ın Zaranj şehrinde İran'ın Tahran şehrine yapılan yolculukların maliyeti, 2020'nin 1. çeyreğinde 250 ABD dolarından Ağustos 2021'de 320 ABD dolarına yükseldiği belirtilmektedir. Benzer şekilde, bir aracı aracılığıyla alınan bir Türkiye vizesinin maliyeti de 2020'nin 1. çeyreğinde 2.500 ABD dolarından Temmuz 2021'de 5.500 ABD dolarına yükselmiştir. Bu artışlar büyük ölçüde, Afganistan'daki kötüleşen siyasi ve güvenlik durumu göz önünde bulundurulduğunda kaçakçılık hizmetlerine olan talebin artması ve sınırlarda artan geri itmelerin, tespit edilmekten kaçınmaya çalıştıkları veya yetkililere daha fazla rüşvet ödemek zorunda kaldıkları için kaçakçılık operasyonlarını daha karmaşık ve maliyetli hale getirmesinden kaynaklandığı belirtilmektedir (Mixed Migration Center, 18 Ekim 2021).

Afganistan kaynaklı göçte mesafe açısından en uygun durak noktasını Pakistan oluşturmaktadır. Ancak Pakistan ve Afganistan arasındaki siyasi gerilim iki ülkenin toplumsal ilişkilerine ve dolayısıyla Pakistan'da bulunan ve oraya göç eden Afganlara kötü muamele olarak yansımaktadır. Pakistan'daki Afgan vatandaşları 2016 yılında değiştirilen ve yetkililere uygun belgeleri olmayan yabancıları sınır dışı etme yetkisi veren bir Pakistan yasası olan

Yabancılar Yasasını ihlal etmekle suçlandığı bildirilmektedir. Ayrıca, mahkemeler yabancılara yasayı ihlal etmeleri nedeniyle para cezası veya hapis cezası verebilmektedir. Pakistan’da bulunan yüzlerce Afgan’ın hukuka aykırı bir şekilde tutuklandığı da belirtilmektedir. Kitleli tutuklamalar, Pakistan’da yaşayan milyonlarca Afgan mülteci ve göçmene karşı yeni bir baskı başlatmıştır. Öte yandan, yetkililerin vizelerini 31 Aralık'a kadar yenilemeyen yabancıların sınır dışı edilecekleri veya üç yıla kadar hapis cezasına çarptırılacakları konusunda uyarılar yaptıkları belirtilmektedir (Siddique, 2022).

Benzer şekilde İran’da da Afganların mezhepsel farklılıkları ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle hoş karşılanmadıkları belirtilmektedir. İran polisi Afganlara kötü muamele etmekle birlikte yaygın rüşvet ağırları vasıtasıyla Afganların sınır geçişlerini kolaylaştırdığı yönünde bildirimler yapılmaktadır. Buna ek olarak Afganların İran-Türkiye rotasındaki yaygın durak noktaları Tahran, Tebriz, Urumiye, Hoy ve Van şehirleridir (İdiz, 2023, s.163-188).

İran, özellikle 1997 ve 2005 yılları arasında güvenlik ve göç konularında önceki dönemlere göre farklılaşmaya gitmiş, 2005-2013 Mahmud Ahmedinejad ve 2013 yılından günümüze kadar olan Hasan Ruhani dönemleri ise bu süreci desteklemiştir. Öyle ki, bu süreçte İran ekonomik ve güvenlik merkezli kaygılarla sığınmacı sorununa kesin bir çözüm arayışına girmiş ve özellikle 2001 yılından itibaren İran’da bulunan Afgan göçmenleri aşamalı olarak ülke dışına itmeye başlamıştır. (Alagöz ve Demirkıran, 2020, s.214).

Günümüzde ise resmi kayıtlara göre İran’da 1,5 milyonu aşkın Afgan yaşamaktadır. Afganlar, genellikle kentlerin kenar mahallelerinde yaşamları sürdürmekte ve ucuz işgücü olarak tehlikeli ve güvencesiz işlerde çalıştırılmaktadır. İran’ın, Afgan göçmenlere yönelik oturum izni ve evlilik gibi demografiyi temelden etkileyecek konularda katı bir politika izlediği belirtilmektedir. Vatandaşlık alamama, medeni ve sosyal haklardan mahrumiyet, yetersiz istihdam koşulları gibi nedenler Afganların İran’a yönelik göç kararını olumsuz etkilemekte ve ayrıca İran’da bulunan Afganların da farklı ülkelere göç etmesine neden olmaktadır. Bu ülkelerin başında Türkiye bulunmaktadır ve İran’ın bu göç akışını destekleyici yönde bir politika izlediği söylenebilir (Koç, 2019, s. 5-11).

2000’li yılların başından bu yana İran ve Pakistan’ın göç politikalarının bu ülkelerde bulunan Afgan göçmenlerin aleyhine geliştiği söylenebilir. Alınan tedbir ve uygulanan yaptırımlara rağmen halen bu ülkelerde milyonlarca Afgan’ın bulunması ve Afganistan’a geri gönderilememesi, Afganistan’da siyasi ve ekonomik koşulların ne kadar kötü olduğunun bir tezahürü niteliğindedir. Afganistan’a dönüş yapan Afganların %30’u başkent Kabil’e dönmektedir. Ancak, Kabil’in konut, altyapı hizmetleri ve istihdam olanakları yönünden

yüksek nüfusu hazmetme kapasitesinin bulunmaması önemli bir kriterdir (Koç, 2017, s.49-50). Ayrıca bkz.²

Tablo 3.4. Afganistan'dan kaçış ve göç hareketlerinin arkasındaki itici ve çekici faktörler

İTİCİ FAKTÖRLER				PEKİŞTİRİCİ FAKTÖRLER
SİYASİ FAKTÖRLER 1-Terörizm ve savaş. 2-Zulüm ve insan hakları ihlalleri. 3- Yolsuzluk ve kötü yönetim. 4-Şiddet, kayıt dışılık, suç ve güvencesizlik.	EKONOMİK FAKTÖRLER 1-Yoksulluk ve açlık. 2-Yaygın işsizlik. 3-Kötü istihdam biçimleri.	DEMOGRAFİK VE SOSYAL FAKTÖRLER 1-Genç yaş yapısı 2-Eğitim ve sağlığa erişim. 3-Zayıf sosyal koruma 4-Düşük alt yapılaşma.	ÇEVRESEL FAKTÖRLER 1-İklim değişikliği. 2-Doğal afetler.	
ÇEKİCİ FAKTÖRLER				
SİYASİ FAKTÖRLER 1-İltica yasası. 2-Siyası çıkarlar.	EKONOMİK FAKTÖRLER 1-Ev sahibi ülkedeki işgücü piyasası koşulları. 2-Eğitim.	DEMOGRAFİK VE SOSYAL FAKTÖRLER 1-Sosyal ağlar. 2-Medya, kültür ve dil.	1-Taliban'ın tekrar ülkeye dönüşü. 2-Uluslararası birliklerin geri çekilmesi ve kalkınma yardımlarında azalma.	

Kaynak: (Çallı Kaplan, 2022, s.310-311).

Afganların Türkiye odaklı hareketlilikleri incelendiğinde bu göçlerin dönemsel özellikler, küresel etkiler, yerel ve politik kararlar ile paralellik gösterdiği görülmektedir. Ülke nüfusunun yarısından fazlasının yoksulluk sınırı altında yaşaması nedeniyle Afganların göç kararında “daha iyi ekonomik fırsatlar arayışı” önemli bir faktördür. Yakın gelecekte Türkiye’ye yönelik Afgan göçlerinin kesintiye uğramadan artarak süreceği öngörülmektedir. Bu akınların bir kısmı batı ülkelerine gidiş yolları ararken bir kısmı da sosyal ağlar yoluyla Türkiye’de kalıcı yerleşimin yollarını aramaktadır. Bu bağlamda Afgan hareketliliğinin Türkiye gündemini en az Suriyeli sığınmacılar kadar meşgul edeceği oldukça net bir şekilde anlaşılmaktadır Yıldırım, 2020a, s.461-467).

² “What Does The Future Hold For Afghan Refugees In Iran? <https://www.aljazeera.com/news/2022/6/12/what-does-the-future-hold-for-afghan-refugees-in-iran>. Reports Of Abuse Of Afghan Refugees As Iran Continues Deportations, <https://www.infomigrants.net/en/post/40266/reports-of-abuse-of-afghan-refugees-as-iran-continues-deportations>.

Türkiye'ye gelen Afganların zorunlu göçmenlik hallerinin değerlendirilmesinde uluslararası mültecilik halleri ile yasa dışı göçmenlik durumları arasındaki ayrımın çoğu zaman karıştırıldığı ve bir anlam karmaşasının yaşadığı ifade edilebilir. Bir diğer husus ise Afgan göç hareketliliğinde İran'ın Afganları istenilmeyen, ötekileştirici tutumudur. İran'ın sert göç politikaları sebebiyle Afganların öncelikli tercih olarak Türkiye'yi tercih ettikleri bilinmektedir. Bu bağlamda, Afgan göçünün yönetiminde alınan ulusal önlemlere ilaveten bölgesel ve küresel olarak diplomatik ilişki ve ortaklıkların kurulmasının ya da mevcut bağlantıların geliştirilmesinin oldukça önemli olduğu söylenebilir (Geyik Yıldırım, 2020a, s.461-467).

Özellikle 2018 yılından bu yana Türkiye'ye yönelik Afgan hareketliliğinde ciddi bir yoğunluk yaşandığı söylenebilir. Ağustos 2021'de Taliban'ın Afganistan'ı ele geçirmesi ve ardından yaşanan siyasi belirsizlik ve ekonomik çöküş bu göç akınında oldukça önemli rol oynamaktadır. Afganistan'da yaşanan bu tip gelişmeler, yeni ve büyük göç akınlarının yaşanma ihtimaline karşı Türkiye'yi harekete geçirmektedir. Öyle ki İran sınırında yapılan güvenlik duvarlarının tamamlanmak istenmesi, AB ile olan batı sınır noktalarında polis kontrol noktalarının kurulması gibi gelişmeler Afgan göç yoğunluğu ile ilişkilendirilmektedir. Afgan göçmenler ise Türkiye'den Avrupa'ya yönelik göç yollarındaki engellemeler, ABD'nin İran'a yönelik yaptırım politikalarının yansıması sebebiyle Türkiye'ye göç etme ve burada kalma konusunda daha istekli görünmektedir. Fakat 2021 yılından bu yana Türkiye'de derinleşen ekonomik kriz nedeniyle Türkiye'de belgesiz bulunan Afganlar için durum belirsiz, kamu hizmetlerine erişimin olmadığı ve istihdam koşullarının ağırlaştığı bir yaşam biçimine dönüştüğü söylenebilir (Foschini, 2022).

2011 yılından itibaren Suriyelilerin Türkiye'ye kitlesel göçüyle birlikte başlayan kamuoyunda göçmenlerin varlığını sorgulayıcı tutum son yıllarda Afgan hareketliliğiyle birlikte iyice şiddetlenmiş ve düzensiz göç konusu ülkenin en önemli meselelerinden biri haline gelmiştir. Buradaki başlıca endişe konusu ise ülke asayiş ve güvenliğinin bozulması ve ucuz işgücünün yaygınlaşacağı düşüncesidir. Türkiye'ye yönelik Afgan göç hareketliliği farklı neden ve amaçlarla gerçekleşse de başlıca üç kategoriye ayrılabilir. Bunlar; eğitim, istihdam ya da farklı nedenlerle ülkeye yasal yolla girenler, Türkiye'ye yasal veya yasadışı yollarla girip uluslararası korumaya başvurmuş ve bu statüden yararlananlar ve son olarak yasa dışı yollarla ülkeye girip yakalandıktan sonra geri gönderme merkezlerinde bulunanlar olarak sıralanabilir (Işığışok ve Kariman, 2022, s.455-466).

Göç tercihinde bulunanların ya da göç etmek zorunda kalanların önemli bir kısmının aile, arkadaş, akraba çevresinin Taliban'ın baskıcı şiddet içeren uygulamalarına maruz kalması hatta

öldürülmesi, zorla kaçırılmaları, ailelerinden alınan kızların zorla evlendirilmesi ve ayrıca aile fertlerinin eğitim imkanının bulunması göç kararı almada oldukça önemli sebeplerdir (Augustová, 2021, s.8).

3.2.2. Göç kuramları bağlamında Türkiye'ye yönelik Afgan göçünün nedenleri

Göç, genellikle sosyal, ekonomik ve politik değişimden kaynaklanan hem kaynak hem de hedef bölge ya da ülkelerdeki tüm toplulukları etkileyen kolektif bir eylemdir. Sonuçları itibariyle de dünya gündemini önemli ölçüde değiştirmektedir. 19. Yüzyıldan itibaren göç olgusunu açıklamak üzere sistematik olarak pek çok kez göç kuramı geliştirilmiştir. Çalışılan kuramlar benzer olguları açıklamasına rağmen birbirinden farklı hipotez ve önermelere sahip olmaları sebebiyle başlangıçtan bütüne tutarlı bir uluslararası göç kuramı geliştirilememiştir. Bu bağlamda, karmaşık yapısı sebebiyle göç süreçlerinin analizi karma araştırma kuramlarını gerekli kılmaktadır. Geliştirilecek politikalara katkı sağlamak ve mevcut sorunları minimize etmek oldukça önem taşımaktadır. Göç kuramları açısından Afgan göçü değerlendirilirken birincisi göçün sebepleri ve failleri ikincisi ise göç süreci ve toplumsal boyutları üzerinde odaklanılabilir. Afganistan'dan göç edenlerin yerinden edilme sebeplerine odaklanan realist yaklaşım Afgan göçü için önemli bir bakış açısı sunmaktadır. Benzer şekilde küresel aktörlerin Afganistan'a yönelik yaklaşımı, çatışma ve yoksulluğa bağlı göçün devamlılığını sağlamakta aynı zamanda gelen göçmenlerin gelişini engelleme çabası da bu döngüyü bir sömürü alanına dönüştürmektedir (İnce, 2019, s.2581-2583).

Afganistan, vatandaşlarının neredeyse üçte birinin hayatları boyunca bir ya da daha fazla kez ülke dışına göç etmek zorunda kaldığı dünyadaki tek ülkedir. Özellikle son 35 yılda göç eylemi Afganlar için bir hayatta kalma stratejisine dönüşmüştür. Afganların Türkiye'ye yönelik göç nedenleri arasında güvenlik, ekonomik, siyasi ve dini sebepler bulunmaktadır. Türkiye'ye yönelik Afgan hareketliliğinde itici gücü oynayan bu faktörler pek çok Afgan'ın yoksulluk ve çaresizlik nedeniyle göç kararı almasında önemli rol oynamaktadır. Afganların Türkiye'ye yönelik hareketliliği bu çalışmanın ana problemlerinden biridir ve araştırmanın teorik çerçevesinde de yer almaktadır. Bu bağlamda, Afgan göçünün etkenleri makro düzeyde itme çekme göç teorisine dayandırılabilir. Teori, insanların yurtlarından ayrılmasına sebep olan faktörler ile farklı bir ülkeye gitmelerinde etkili olan faktörleri analiz etmektedir. Burada itici faktörler olarak menşe ülkeden uzaklaştırıcı sebepler öne çıkarken çekici faktörler olarak varış yerindeki istihdam ve konaklama olanakları, dini ve siyasi özgürlükler belirleyici olmaktadır (Pouya, 2022, s.289-294).

İtme çekme teorisine göre insanlar kendi ülkelerinde olmadığına inandıkları bazı şeyler nedeniyle beklentilerinin karşılanacağını düşündükleri yerlere göç ederler. Bu çerçevede göçmen işçi akışları da ekonomik bağlamda ele alınmaktadır. Özellikle 2001 yılından itibaren İran, Taliban ile yaşanan mücadeleler ve ABD ambargosu sebebiyle ülkede bulunan Afganlara işgücü pazarında oldukça katı düzenlemeler getirmiştir. Ülkede çalışan Afganlara sağlanan sosyal hizmetler azaltılırken yasa dışı Afgan işçi çalıştıran işverenlere de çeşitli cezalar verilmiştir. Bu politikaların etkisiyle binlerce Afgan ya ülkesine dönmüş ya da Türkiye başta olmak üzere farklı ülkelere göç etmiştir (Ekmekçioğlu, 2021, s.161).

İtme çekme kuramında göç süreci nüfusun büyümesi, istihdam olanaklarının kısıtlılığı ya da siyasal baskılar gibi itici etkenler ile işgücü talebi, çeşitli ekonomik fırsatlar veya daha geniş siyasal kazanımlar gibi çekici etkenlerin bulunduğu bir süreci kapsamaktadır. Genel olarak ise bireylerin yerel bölgelerini ya da ülkelerini terk etmeye zorlayan ekonomik, sosyal ya da politik unsurların bir derlemesi ve onları başka bir bölge ya da ülkeye doğru iten benzer bir etkenler listesi söz konusudur. Göç veren ve göç alan yerler arasındaki çekici ve itici unsurların dengesinde göç hareketinin oluştuğunu varsayan bu teori ne yazık ki göç hareketlerinin önemli bir kısmını açıklamaktan ziyade olasılığı mevcut potansiyelde bir göç akımına işaret etmektedir. Buna ek olarak teorinin temelinde hem Ravenstein'den kalma aşırı ekonomik vurgu hem de yüksek oranda kişiye atfedilen göç kararı yetkisi bu modelin hem eksik yanlarından birini oluşturmaktadır hem de Afgan göçünü yeterince açıklama konusunda zayıf kalmaktadır (Sirkeci ve Yaylacı, 2019, s.13).

Uluslararası göç olgusunu açıklamaya katkıda bulunan bir diğer kuram kesişen fırsatlar kuramıdır. Bu kuramda Stouffer, verilen göç kararında mesafenin olduğu kadar göç edilecek kentlerin çekim gücünün de önemli bir rol oynadığını ve ayrıca göç ile fırsatlar arasında pozitif yönde bir ilişkinin olduğunu belirtmektedir. Bu unsurların kesişimi ise göçün yoğunluğu üzerinde belirleyicilik göstermektedir. Göç edenler ise göç yolculuğunun neticesindeki potansiyel kar ve zararı hesaplayarak göç kararını oluşturmaktadır. Menşe ülke olan Afganistan'dan yapılan göçlerin önemli bir kısmı ülke içinde yaşanan çatışmalarla ve yoksullukla ilişkilendirilmektedir. Stouffer'in göç teorisi Afganların Türkiye'ye yönelik göç tercihleriyle ilişkilendirilebilir. Hayatlarını idame ettirme zorluğu ve düzenli olarak yaşam tehlikesine maruz kalma durumu göç yolunda zorlu fiziki ve ekonomik koşullara ve mesafe uzaklığına rağmen Türkiye'deki çekici faktörlerin etkisiyle göç kararında belirleyici rol oynayabilmektedir. Bu unsurların Türkiye'ye yönelik göç kararı alan kişi sayısını arttırdığı söylenebilir (İnce, 2019, s.2581-2588).

Günümüzdeki düzensiz göç hareketlilikleri küreselleşmenin de etkisiyle birlikte ucuz işgücü talebinin artması ve buna bağlı olarak artan göç hareketliliğiyle de ilişkilendirilmektedir. Türkiye'ye yönelik gerçekleşen Afgan hareketliliğinde göç eden kişiler yeni fırsatlar yakalamaktan ziyade seçenek azlığından dolayı Türkiye'yi tercih etmektedir. Bu seçeneksizlikte Afganistan'ın komşu ülkelerinin yürüttüğü sert göç politikaları oldukça belirleyicidir. Dolayısıyla Türkiye'deki imkanlar Afganlar için her ne kadar çekici unsur olarak değerlendirilse de aslında mecburi bir hareketten doğan ve çoğunlukla Türkiye'deki yeni ve çekici fırsatlardan çok fazla haberi olmayan insanların oluşturduğu bir göç hareketi olarak ifade edilebilir (Erdoğan, 2020, s.35-36).

Uluslararası göç yaklaşımlarını açıklamada faydalanılan bir diğer kuram neoklasik ekonomi kuramıdır. Bu kurama göre göç sermayenin zengin olduğu bölgeler ve ülkeler ile diğerleri arasında oluşan bir denge ya da geri yükleme mekanizması sonucu gerçekleşmektedir. Özellikle makroekonomik çerçevede göç olgusunda ekonomik gelişme süreci ve ücret farklılıklarının belirgin rol oynadığını varsaymaktadır (Sirkeci ve Yaylacı, 2019; s.14). Teori, neo klasik iktisadın uzantılarını taşımaktadır ve ayrıca göç olgusunun yapısal belirleyicilerini makro yaklaşımla, göçün bireysel davranışa yön veren belirleyicilerini ise mikro yaklaşıma dayandırmaktadır. Ücretler ve yaşam standardındaki eşitsizlikler vurgulanır ve göç arzın itmesi ve talebin çekmesine bağlı oluşmaktadır. Bu şekilde göç, emeğin karşılığının daha yüksek olduğu yerlere giderek hayat kalitesini yükseltmek isteyen rasyonel bireylerin aldıkları kararlar sonucu ortaya çıkmaktadır (Toksöz, 2006, s.16).

Kuram, uluslararası göçü ekonomik temelli açıklaması nedeniyle Afganistan'da yoksullukla mücadele eden ve Türkiye'ye göç kararı alan Afganların göç hareketini açıklama konusunda bir bakış açısı sunabilir. Savaş, çatışma ve siyasi baskıların olduğu bir ortamda sağlıklı bir istihdam ortamından söz edilemez. Özellikle Avrupa hayali kuran Afganlar için Türkiye kısıtlı bir dönemde çalışmak ve Avrupa göç yollarını denemek için önemli bir güzergahtır. Afganlar çatışmalar ve refah arayışı sebebiyle 2016 yılından buyana artış gösteren bir trendde Türkiye'ye göç etmektedir. 2010 yılında Türkiye'de Suriyeli sığınmacılar için uygulamaya konulan "açık kapı politikası" ve AB ülkelerinin düzensiz göçe yönelik sert tavrı Avrupa hayali kuran Afgan göçmenler için Avrupa sınırlarını aşılması zor bir hale getirirken Türkiye'yi hedef ülke konumuna geçirmiştir. Avrupa'ya geçemeyen Afganların genellikle birkaç başarısız denemeden sonra Türkiye'de kaldıkları belirtilmektedir (VOA, ty).

Türkiye'ye gelen Afganların önemli bir kısmı Türkiye'deki yaşam şartlarının Afganistan'a göre oldukça iyi olduğunu sosyal ekonomik sıkıntı yaşamalarına rağmen Türkiye'de kendilerini

güvende hissettiklerini belirtmektedir. Gelecek planlarında Türkiye’de yaşam önemli bir yer edinmekle birlikte geri dönüşü düşünen Afgan sayısı oldukça azdır. Afganların önemli bir kısmı İran sınırındaki illerden istihdam olanaklarının çeşitli olduğu batı illerine ulaşabilmeyi amaçlamaktadır. (Efe ve Arıcı, 2021, s.72-97). Afgan göçmenler için istihdam ve ekonomik temelli hareketlilik büyük bir önem taşımaktadır. Dolayısıyla neoklasik ekonomi kuramı ile Afgan göçmenlerin Türkiye’de çalışma odaklı ekonomik hedefleri arasında paralel bir bağ kurulabilir.

Bulunulan bölgede ya da ülkede istihdam oranlarının düşmesi ve buna bağlı olarak ailenin ekonomik şartlarının kötüleşmesi hane halkı için uluslararası göçü gündeme getirmektedir. Bu bağlamda hane halkı gelirinin arttırılması ve yoksulluğun azaltılması uluslararası göçe yol açan önemli bir nedendir. Yeni ekonomi kuramında bu bağlantılar irdelenmektedir ve gerçekleştirilen göçte nihai amaç kaynak ülkeye geri dönmektir. Dolayısıyla, göç edilen ülkede elde edilen kazanımlar kaynak ülkeye döndüğünde yatırım olarak değerlendirilir. Göçmenin kaynak ülkeye geri dönüşü bu süreçte bir başarı olarak görülebilir, geri dönüş beklenen ve istenen bir durumdur (Güzel ve Gencer, 2021, s.57-58). Yeni ekonomi kuramı ile Türkiye’ye yönelik Afgan hareketliliği belirli yönlerden ilişkilendirilebilir. Şöyle ki, Türkiye’ye gelenler arasında bir süre Türkiye’de geçici işlerde çalışıp para biriktirip sonrasında Afganistan’a dönen Afganlar mevcuttur. Evlenmek için başlık parası biriktirmek ya da Afganistan’da kalan ailelerinin geçimini sağlamak amacıyla Türkiye’ye gelen Afganlar genellikle Peştun, Türkmen ve Özbek kökenlidir. Tarım, hayvancılık ve inşaat gibi sektörlerde ağırlıklı olarak mevsimlik işçi olarak çalıştıkları belirtilmektedir. (Tılıç, 2021).

Göç kuramları arasında göçmenler arasındaki sosyal ilişkilere en çok önem veren kuramın göçmen ilişkiler ağı (network) kuramı olduğu söylenebilir. Bu kuram, sosyal ağlar üzerinden sosyokültürel faktörleri içermesi sebebiyle bu başlık altında değerlendirilmektedir. Sosyokültürel bağlamda ele alınan pek çok unsurun göç kararında etkili olduğu söylenebilir. Temelde göçmenlerin gittikleri yer ile kaynak ülkedekiler arasında etnik, mezhepsel köken, kan bağı, arkadaşlık gibi bağlamlarda kurdukları ve sürdürdükleri ilişkiler ve bağları ifade etmektedir. Dolayısıyla kuram, bu kişiler arası bağların göçü hızlandırdığını ve yaygınlaştırdığının altını çizmektedir. Basit bir çerçevede işleyiş göçmenin vardığı ülkede edindiği deneyimleri kaynak ülkeye aktarması ve geride kalanlarla arada bir ağ oluşturması şeklinde gerçekleşmektedir. Sonraki süreçlerde ise aradaki hareketlilik hızlanır ve uluslararası engellere rağmen bir şekilde göç hareketliliği devam eder ve varlığını sürdürür. Göçmen ağlarının gelişimi hedef ülkedeki istihdam bilgilerinin kaynak ülkedeki bireylere sunulması ve

yeni göç hareketlerinin teşvikine de neden olabilmektedir. Dolayısıyla bu ağlar vasıtasıyla göçmenler arasında iş ve barınacak yer bulma, maddi ve manevi destek alma, çalışma ve ikamet izni konusunda yönlendirmede bulunma, ortak dil kullanımı gibi pek çok konuda konfor ve güven sağlaması nedeniyle oldukça kıymetli bir bağıdır (Güzel ve Gencer, 2021, s.65-67).

Uluslararası göç; aktörler, yapılar, ağlar ve kurumların dahil olduğu çok katmanlı sosyolojik bir olgudur. Zorunlu göç süreçlerinde din ve din merkezli kurum ve ağların göç travma ve kayıplarına karşı göçmenlere birçok açıdan destek ve kaynak sağlayan, entegrasyona belirli ölçülerde katkı sağlayan yönlerinin olduğu ileri sürülmüştür. Bu doğrultuda, ilişkiler ağı teorisinin göç sürecini anlamada önemli bir teorik bakış açısı sunduğu söylenebilir. Göçmenlerin ağlara yönelişi, kayıpların telafisi ve güçlüklerle başa çıkma arayışına dayanmaktadır. Kendi ülkesinden ayrılanların sosyal stres, yeni ortama yerleşme ve adaptasyon zorluğu yaşamaları muhtemeldir. Dolayısıyla toplulukların ortak bir değeri olan dinin formel ve informal olarak örgütlenen yapıları aracılığıyla göç sürecinin zorlu aşamaları atlatılmaya çalışılmaktadır (Kaya, 2022, s.11-23). Karar verme aşamasından yerleşim ve uyum sürecine kadar her bir aşamada din göç sürecine etki etmektedir. Türkiye’ye gelen Afganlara ilişkin saha araştırmalarının çoğunluğunda Türkiye’ye geliş ve buraya yerleşme kararlarında Türkiye’nin Müslüman bir ülke olmasının önemli bir etken olduğu belirtilmektedir (Demir, 2022, s.73).

Afganistan’da göç uzun yıllar boyunca savaş ve yoksulluğa karşı bir tepki olarak gelişen yaşam tarzına dönüşmüştür. Göçün arkasındaki motivasyonların karmaşıklığı ve hedef ülkede kalma kararı, karmaşık sosyal düzenlemeler ve dinamik bir sürecin parçası olarak Afganları sürekli olarak kaynak ve hedef ülkeler arasında ileri geri yolculuk yapan bir göç toplumu haline gelmiştir. Dolayısıyla ne uluslararası mülteci tanımlaması ne de çeşitli göç tipolojileri Afganlar tarafından geliştirilen göç stratejilerini açıklamak ve anlamak için tatmin edici bir analitik çerçeve sunamamaktadır. Ancak Afgan göç geleneği ve ulusötesi bağlantılarını açıklama konusunda ilişkiler ağı kuramı oldukça fayda sağlamaktadır (Monsutti, 2006, s.1-4). Türkiye özelinde Afganların yoğun olarak bulunduğu ve çalıştığı yerler ilişkiler ağının bir neticesidir. Örneğin, İstanbul’un Beykoz ilçesine bağlı Küçüksu Mahallesi, Afgan nüfusun yoğunluğundan dolayı “Afgan mahallesi” olarak adlandırılmaktadır. Genellikle kaçak yollardan gelen genç erkeklerin oluşturduğu bu mahalle topluluğu gündelik hamallık, bahçıvanlık, inşaat işçiliği gibi işlerde çalışarak yaşamlarını sürdürmektedir. Görüşme sağlanan Afgan göçmenlerin önemli bir kısmı aynı veya birbirine yakın soylardan gelmektedir, dil ve soy bağının göç yolculuğunda ve Türkiye’de yaşanan zorlukların giderilmesinde fayda sağladığı ifade edilmektedir (Erdem, 2020).

Farklı bir örnek olarak İstanbul ilinin Zeytinburnu ilçesinde bulunan Afganistan Özbeklerinin yoğunluğu verilebilir. Göçmenlerin Zeytinburnu ilçesine yerleşim tercihlerinde bu ilçeye 1950’li yıllardan itibaren yerleşmeye başlayan Kazaklar ile kurmuş oldukları ekonomik ve kültürel temelli göçmen ağları etkili olmuştur. Zeytinburnu dericilik ve konfeksiyon sektöründe ülkenin öne çıkan ticaret merkezlerinden biridir. İlçede geniş çaplı tesislerden apartman altı olarak tanımlanan atölyelere kadar yüzlerce işletme mevcuttur. Dolayısıyla göçmenlerin Zeytinburnu’nu tercih etmelerinde en önemli neden büyük fabrika ya da markalara ara mal üreten küçük işletmelerin sayıca fazlalığıdır. İlçede çoğunluğu oluşturan Afganistan Özbeklerinin de pek çok küçük işletmesi bulunmaktadır. Burada dikkat çekici husus ise bu iş yerlerinin neredeyse tamamının Afganistan Özbeklerine ya da farklı kökenden gelen Afganistanlılara hizmet vermesidir. Ticari faaliyetlerin kendi etnisiteleri üzerinden şekillendiğini ve bu döngünün Afganistan’dan gelen sürekli göçlerle genişlediğini ifade etmek mümkündür (Göçmez, 2022, s.198-200).

Göçmenler arasındaki düzenleyici ağların oturma izni olan Afganlar tarafından sağlandığı söylenebilir. Özellikle 1990’dan itibaren Türkiye’ye yerleşmeye başlayan Afgan Özbekler ve Afgan Türkmenleri, yeni gelen Afganlara yasal, iş temelli, birincil ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik Afgan derneklerinin kurucularındandır. Dolayısıyla, Afganlara yönelik Türkiye’deki ağ bağlantılarında Özbek ve Türkmenlerin Türk kökenli olmalarından dolayı İstanbul’da en ayrıcalıklı Afgan grubu temsil ettiği söylenebilir. Bu gruplar sahip oldukları küçük işletmelerin sağladığı ekonomik ve sosyal avantajlar nedeniyle Afganistan’dan gelen genç erkeklere ev kiralama faaliyetleri ile kazanç sağlayabilmektedirler. Benzer şekilde İstanbul’a yerleşen Afganlar, uzun mesafeli ağ bağlantıları kurarak Afganistan’da bulunan Afganların göç kararlarında etkili olabilmektedirler. Tüm bunlara ek olarak, mevcut ağ bağlantılarının zaman zaman Afganlar arasında kötüye kullanıldığını, Türkiye’de kayıtlı yaşam vaadiyle istismar amaçlı kullanıldığını da belirtmek gerekmektedir (Karadağ, 2021, s.28).

İstanbul’da yoğunluk gösteren Afgan diasporasının bölgedeki göçmen ağlarının gelişmişliği ve dil ortaklığı nedeniyle göçmen akışlarının kolaylaştığına işaret edilmektedir. Ayrıca, önceki yıllarda Türkiye’ye gelip vatandaşlığa geçenlerin varlığı, yeni gelenlere oluşturdukları soydaşlık hissi özellikle Türkmen kökenli Afganların Türkiye’de yabancılık çekmemesine neden olmaktadır. Mevcut ağlar yardımıyla sosyal ortam, iş ve konuta erişim sağlanmaktadır. Ayrıca, yasadışı gelenlerin sağlık hizmetlerine erişim engeli gibi konularda ağlar yardımıyla bu tip sorunları aştıkları belirtilmektedir. İlk gelenler ve yasal engelleri olmayanlar yeni gelenlere ekonomik ve sosyal açıdan destek sağlamaktadır. Zamanla artan göçmen yoğunluğu nedeniyle

bölgede göçmenlere yönelik güvenlik güçlerinin yoğun takibi olsa da ilçede yoğun faaliyet gösteren küçük ölçekli deri ve tekstil atölyeleri kaçak göçmenleri barındırmaktadır. Bölgede göçmen grupları genel olarak çıkış ülkelerine göre ayrımlaşırken bunun dışında alt köken olarak da ayrımlaşmaya gitmektedir. Benzer şekilde Afganların; Afganistan Özbek'i, Türkmen'i, Kazak'ı, Tacik'i, Farisi vb. birçok alt etnik kökene ayrıldığı görülmektedir. Bölgedeki göçmenlerin resmi örgütlenmeleri ise dernekleşme yoluyla oluşmaktadır. Türkiye'de toplam 433 adet uluslararası göçmen ya da göçmenlerin memleketlerine yönelik derneğin olduğu belirtilmektedir. Örgütlenme bakımından Doğu Türkistan ve Afganistan Türklerinin daha aktif olduğu ve politik açıdan diaspora çabalarının olduğu dernek sayılarından da anlaşılmaktadır. Dernekler genellikle erkeklere hitabetse de kadınların sosyalleşmesine katkı sağlayan organizasyonları da bulunmaktadır. Bu dernekler kültürel, dini ve politik amaçlı faaliyetlerde de bulunmaktadır. Bu dernekler kültürel, dini ve politik amaçlı faaliyetleri gerçekleştirmektedir (Çakırer Özservet, 2014, s.236-242).

Afgan göçüne ilişkin kuramsal yaklaşımların bir bölümü genellikle Afganların savaş ve çatışmalardan kaçmak için Pakistan ya da İran'a yöneldiğini ve ülke içi karışıklar bittiğinde geri döneceklerini varsayan çatışma ve güvenlik modeli yaklaşımı çerçevesinde birleşmiştir. Ancak Afganistan, Pakistan ve İran'da gerçekleştirilen saha araştırmaları Afgan nüfusu için karmaşık durumları kabul etmekle birlikte konuya daha geniş şekilde ele alan "ulusötesi ağlar" perspektifinden yaklaşmaktadır. Aynı zamanda, Afganların komşu ülkelere göç nedenleri salt silahlı çatışmalara maruz kalmalarına indirgenemez. 1970'li yılların sonlarından itibaren Afganlar için şiddet ve güvensizlik göç sebeplerinin arka planını oluştururken başlıca nedenler bireyler, aileleri ve etnik gruplar arasında farklılık göstermektedir. Dolayısıyla, Afganistan'dan ayrılma kararının, seçilen yerle ilgili önceden var olan bağlantılardan ve ekonomik beklentilerden bağımsız olduğu söylenemez. 1970'lerin sonlarından itibaren, tekrarlanan ayrılma ve ülkeye geri dönüş de dahil olmak üzere, bireylerin ve ailelerin karmaşık hareket modellerini gözlemlemek oldukça yaygındır (Monsutti, 2006, s.38). Dönemsel ihtiyaçlara göre değişen ekonomik ve siyasi konjonktürün etkisiyle göç eden bireyi yaşadığı yerden iten ya da göç edilen yere çeken gerekçeler farklılaşmaktadır. Dolayısıyla durumu birden çok kuramla açıklamak faydalı olacaktır (Nalbant vd., 2022, s.20).

3.2.3. Türkiye'ye göç eden Afganlara ilişkin mevcut durum

Yaklaşık yarım yüzyılda bir Afganistan'da yeni bir göç kültürünün oluştuğu söylenebilir. Uzun yıllar devam eden istikrarsızlık, emperyal güçlerin işgali altında geçirilen dönemler ve bu süreçlerde ülkede yapılan terörist grupların etkisi, bitmeyen iç çatışmalar, ülke altyapısının

tahribatı ve bu koşullarda toparlanması mümkün olmayan kötü bir ekonomi göç olgusunu Afgan nesilleri arasında yaygınlaştıran etmenlerdir. Afganların ülkeden ayrılış sebebi kişiden kişiye farklılık gösterse de göç döngüsünün Türkiye açısından değerlendirilmesi pek çok dinamik etkene bağlanabilir. Bu noktada hem Afganistan'ın hem de Türkiye'nin sınır komşusu olan İran'ın ülkede bulunan Afganlara yönelik tutumu oldukça önem taşımaktadır. ABD ve AB ülkeleri tarafından İran'a uygulanan ambargolar ve ülke içinde yaşanan mezhepsel çatışmaların etkisiyle ülkede bulunan yabancılara ve özellikle yaklaşık 1,5 milyon Afgan'a yönelik sert politikalar uygulanmaya başlamıştır. İran'da Afganlara uygulanan sert politikalar Afgan göçmenlerin Türkiye'ye yönelik göç rotasını belirginleştirmiştir (Doğu, 2022, s.38-50).

Türkiye, tarih boyunca coğrafi konumu itibariyle çeşitli göç hareketliliklerine yoğun şekilde maruz kalmış bir ülkedir. Ortadoğu'da savaş, terör, çatışma ve siyasi baskılar nedeniyle kitlesel göç veren ülkelerle komşu olma durumu Türkiye'yi ülkelerinden ayrılmak isteyenler için bir geçiş ya da varış noktası haline getirmektedir. Türkiye, özellikle 1980'li yıllardan itibaren Afganistan, İran, Irak, Bosna ve Kosova'dan aldığı göçlerle önemli bir sığınma ülkesi profiline dönüşmüştür. Düzensiz Afgan göçü ise 2018 yılında ülkemizde bulunan 170 bin Afgan'ın ülkemizdeki varlığıyla belirginlik kazanmıştır.

- a) Düzenli göç kapsamında çalışma, eğitim ya da farklı bir nedenle Türkiye'ye göç eden Afganistan uyruklular,
- b) Türkiye'ye göç eden ve halen uluslararası koruma başvuru veya statü sahibi konumunda olan Afganistan uyruklular,
- c) İlk iki grubun dışında kalan ve düzensiz göç yoluyla Türkiye'ye göç eden ve geri gönderme merkezlerinde bulunan Afganistan uyruklular” şeklinde ifade edilebilir (Uğur Türksoy, 2023, s.129-130).

Afganlar Türkiye'de en fazla uluslararası koruma başvurusu yapan uyruktur. Türkiye'ye göç eden Afganlara ilişkin mevcut durumun daha net bir şekilde anlaşılabilmesi adına istatistiksel verilere başvurulmuştur.

Buna göre Tablo 3.5'de Göç İdaresi Başkanlığının verilerinden derlenen yıllara göre uluslararası başvurusu yapan uyruk ve kişi sayısı belirtilmiştir.

Tablo 3.5. Yıllara göre uluslararası koruma göstergeleri

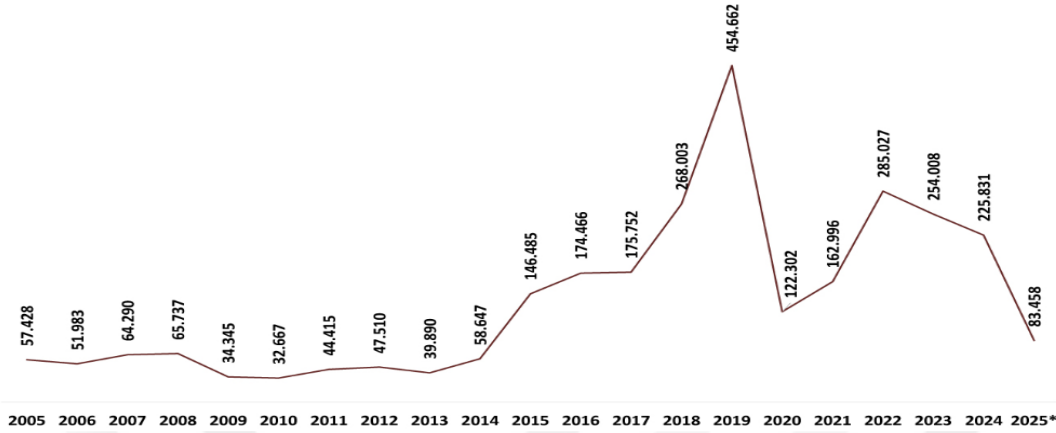
TÜRKİYE’DE YILLARA GÖRE ULUSLARARASI KORUMA BAŞVURUSU SAYILARI (2024 Yılı Sonu İtibariyle, bin kişi)				ULUSLARARASI KORUMA BAŞVURUSU YAPAN İLK 3 ÜLKE (2024 Yılı Sonu İtibariyle, bin kişi)	
2010	8.932	2017	112.415	1-AFGANİSTAN	5.550
2011	17.925	2018	114.537	2-IRAK	1.881
2012	29.678	2019	56.417	3-İRAN	784
2013	30.311	2020	31.334	DİĞER	794
2014	34.112	2021	29.256		
2015	64.232	2022	33.246		
2016	66.167	2023	19.017		
		2024	9.009		

Kaynak: (Göç İdaresi Başkanlığı, Uluslararası Koruma İstatistikleri sayfasından derlenmiştir, <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>, Erişim Tarihi:01.02.2025).

Tablo 3.5’deki verileri yorumlamak gerekirse 2014 yılından itibaren Türkiye’de uluslararası koruma başvurusu yapan Afgan sayısında belirgin bir artış görülmektedir. 2019 yılından itibaren ise artan bu göç trendinin düşme eğilimine girdiği söylenebilir. Ancak yıllara göre başvuru sayılarındaki dalgalanmalara rağmen Afganların istikrarlı bir şekilde Türkiye’den uluslararası koruma almaya çalıştıkları tablodaki verilerden net bir şekilde anlaşılmaktadır. Yine tablodaki verilerden hareketle şu çıkarımı da yapmak mümkündür; Afganlar nezdinde Türkiye’nin İran’a kıyasla gelişmiş bir ekonomiye sahip olması ve coğrafi olarak Avrupa’ya açılan bir kapı olarak görülmesi Afganların Türkiye odaklı hareketlerini yoğunlaştırmaktadır. Göç İdaresi Başkanlığı verileri de bu durumu doğrulamaktadır, uluslararası koruma başvurusu yapan ve düzensiz göçmen kategorisinde Afganlar ön plana çıkmaktadır.

Nitekim (UNHCR) Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği verileri de Göç İdaresi Başkanlığı verilerini desteklemektedir. Türkiye, geçici koruma ve uluslararası koruma altında olan 4 milyondan fazla kişiye ev sahipliği yapmaktadır ve Afganlar bu sayı içerisinde önemli bir topluluğu oluşturmaktadır (UNHCR, 2023). Ancak gerek göç yazınında gerekse de kamuoyunda düzenli göçten ziyade düzensiz göçle gelen Afganların yoğunluğuna dikkat çekilmektedir. Durumları yasal çerçeveye uyuşmayan ülkeye yasa dışı yollarla giriş yaparak kayıt yaptırmayan, kayıtsız şekilde yaşayan kişiler düzensiz göçmen statüsünde yer almaktadır.

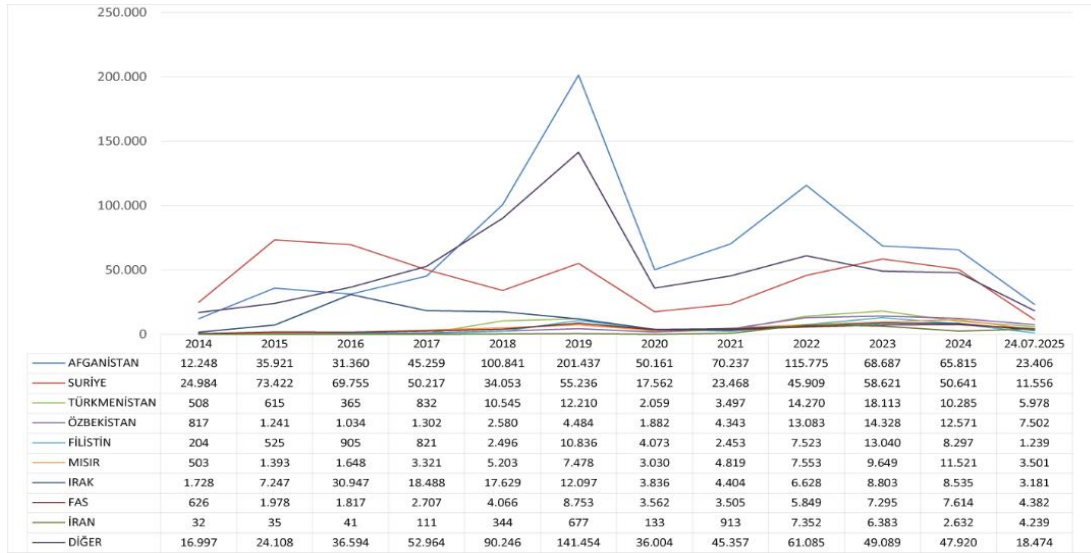
Bu noktada Afgan göçünden bahsederken düzensiz göçe ve istatistiklerine değinmenin yerinde olacağı düşünülmüştür.

Kaynak: (Göç İdaresi Başkanlığı, Düzensiz göç İstatistikleri, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, Erişim Tarihi:02.08.2025).

Şekil 3.2. Türkiye’de yıllara göre yakalanan düzensiz göçmen sayısı (2005-2025)

Yasa dışı göç olarak da adlandırılan düzensiz göç 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda; yabancıların yasa dışı yollarla Türkiye’ye girmesi, Türkiye’de kalması, çalışma izni almadan kayıt dışı çalışması ve yine yasa dışı yollardan Türkiye’den çıkış yapma çabası ya da çıkması olarak nitelendirilmiştir. Benzer şekilde düzensiz göçmen de bir ülkeye giriş ve çıkışlarda tabi olunan kuralları ihlal ederek transit veya hedef ülkeye giriş/çıkış yapan, vize serbestisi süresini geçirdiği halde ülkeden ayrılmayan, ikamet veya çalışma izni süresini uzatmadan ülkede kalmaya devam eden kişiye denmektedir. Düzensiz ya da kontrolsüz göç, bireyin yaşamını çeşitli kategorilerde etkilediği gibi, devletlerin iç dengelerini etkilemekte, uluslararası ve bölgesel istikrarı da tehlikeye atmaktadır. Ayrıca, yasa dışı göçle birlikte sınır ihlalleri ön plana çıktığından dolayı hedef ülkenin sınırlarından başlayan güvenlik yapısında aşınmalar oluşmaktadır. Bu durum zamanla sınır hattında oluşan her türlü kaçakçılık eylemine zemin hazırlamaktadır. Düzensiz göç bağlamında gerçekleşen bir kaçakçılık eyleminden söz edildiğinde göçmen kaçakçılığı suçu organize suç türü olarak ortaya çıkmaktadır. Buna ek olarak yasa dışı göçlerde ülkeye giren ve çıkan yabancı sayılarına ilişkin veriler sağlıklı şekilde elde edilememektedir. Dolayısıyla, temel halk sağlığı, eğitim, istihdam, barınma gibi konularda planlamalar aksar, hizmetler tam olarak sunulamaz ya da farklı kısıtlamalara gidilmek durumunda kalınabilir (Asar ve Öğdü,2021, s.26-28).

Kaynak: (Göç İdaresi Başkanlığı, Düzensiz göç İstatistikleri, <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, Erişim Tarihi:02.08.2025).

Şekil 3.3. Yıllara göre yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruk dağılımı

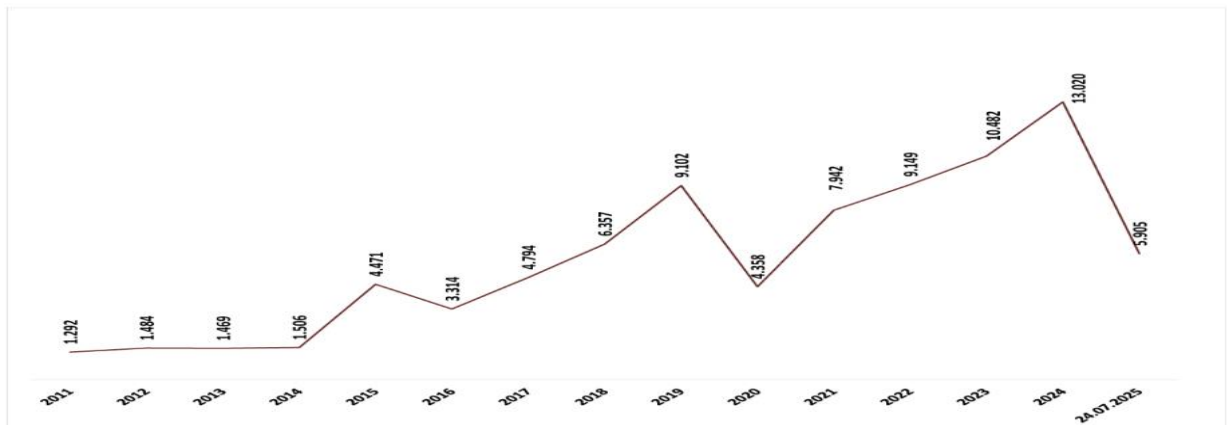
Şekil 3.3’de Göç İdaresi Başkanlığı’nın 24.07. 2025 tarihi itibarıyla yayınlamış olduğu 2014 yılından günümüze değin yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruk dağılım verileri yer almaktadır. Buna göre Afganistan uyrukluların 2014-24.07.2025 tarih aralığındaki süreçte en çok yakalanan düzensiz göçmen uyruğu olduğu anlaşılmaktadır. İkinci sırayı Suriye uyruklu göçmenler oluşturmaktadır ve her iki uyruktan yakalanan düzensiz göçmen sayıları bölgenin istikrarsız doğasına ve problemlerine dikkat çekmektedir.

Yine şekil 3.3’den hareketle 2015 ve 2016 yıllarından itibaren yakalanan düzensiz Afgan göçmen sayısında ciddi bir artış yaşandığı görülmektedir. Afganistan’da yaşanan siyasi ve ekonomik gerilimler nedeniyle sınır komşusu olan İran yoğun Afgan göçüne maruz kalmaktadır. İran devletinin yoğun Afgan göçüne yönelik tutum ve politikalarının oldukça önemli olduğunun altını çizmek gerekmektedir. Türkiye’ye yönelen Afganların göç karar ve hareketlerinde İran’ın göç politikasının önemi büyüktür. İran’da Humeyni’nin ölümünden sonra ülkede Afganlara yönelik oluşan sosyal ve ekonomik yük algısı 2002 ve 2014 yılları arasında zaruri bir güvenlik tedbirine dönüşmüş ve neticesinde 1 milyonu aşkın Afgan’ın gönüllü geri dönüş adı altında ülkelerine gönderilmesiyle sonuçlanmıştır. Bu süreçte İran’ın Afganlara yönelik sert politikaları Afganların Türkiye’ye yönelik göç hareketini yoğunlaştırmaktadır. Dolayısıyla, şekil 3.2’deki 2014 yılından itibaren yakalanan düzensiz göçmen sayısındaki artış İran’daki gelişmelerin bir tezahürü olarak da değerlendirilebilir (Tuncel, 2022, s.182).

Türkiye’de bulunan Afgan göçmen profili değerlendirildiğinde göçmenlerin çok önemli bir kısmının yasa dışı yollarla İran üzerinden Türkiye’ye giriş yaptığı anlaşılmaktadır. Direkt olarak Afganistan’dan Türkiye’ye gelenlerin sayısı oldukça düşüktür ve toplamda Türkiye’ye göç eden Afgan sayısı içerisinde oldukça az bir yer kaplamaktadır. Buna ek olarak, gelenlerin neredeyse yarısı Türkiye’ye çekirdek ailesiyle birlikte gelmekteyken bir kısmı ise akrabalarıyla birlikte gelmektedir. Göçmenler arasında göç yolculuğunun finansmanının sağlanması genellikle Afganistan’daki mal varlıklarının satılması ve geniş aile çevresinden sağlanan desteklerle sağlanmaktadır. Türkiye’ye yönelik göçte insan kaçakçılarından sıklıkla yararlanılmaktadır. Daha önce Türkiye’ye giriş çıkış yapmış Afganların tecrübelerini birbirlerine aktarmaları ve birbirlerini bilgilendirdikleri sosyal medya kanalları da bu konuda başvurulan kaynaklar arasındadır (Özgün, 2021, s.10-11).

Afgan göçmen kaçakçılığı ağının yaygınlığı ise sosyal medya imkanlarının genişlemesiyle birlikte yeni dolandırıcılık yöntemlerine de zemin hazırlamaktadır. Öyle ki sosyal medya sayfalarında illegal seyahat acenteleri ve hatta elçilikler kurularak sahte vizeler hazırlanmakta ve binlerce dolara batıya güvenli geçiş vaadiyle satılmaktadır. Bu şekilde Afgan göçmenler tuzağa düşürülmektedir (The Economist, 27 Kasım 2021).

Emniyet Genel Müdürlüğü’nün en çok sınır dışı edilen yabancı uyruklu şahıslar kategorisinde Afganistan, Pakistan, İran ve Irak uyrukluların en çok illegal giriş suçunu işleyen uyruklar olduğu belirtilmektedir. Yüzdelik dağılımda Afganların %93’ü, Pakistan uyrukluların %88’i, İran uyrukluların %61’i ve Irak uyrukluların %96’sı ülkeye illegal giriş ve illegal konumda bulunma nedeniyle yakalanan yabancılardan oluşmaktadır. Yasa dışı yollarla gelenlerin önemli bir kısmı ülkemizde yerleşik bir konuma geçmeyi hedeflemekte, yasal veya yasadışı işlerde çalışmakta, yasal statüye geçme maksadıyla pek çok formalite evlilik gerçekleştirebilmektedir (Sever,2014, s.71-72). Dolayısıyla, şekil 3.4’teki göçmen kaçakçılığı sayılarındaki yıllara göre dalgalanma bölgesel ve ülkesel bazdaki sorunlara bağlanabilir.

Kaynak: Kaynak: (Göç İdaresi Başkanlığı, Düzensiz göç İstatistikleri, 24.07. 2025 tarihi itibariyle yıllara göre göçmen kaçakçılığı verileri. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>, Erişim Tarihi:02.08.2025).

Şekil 3.4. Yıllara göre göçmen kaçakçılığı (2010-2025)

Şekil 3.4 incelendiğinde yıllık dalgalanmalara rağmen 2010 ve 2020 yılları arasında belirgin şekilde göçmen kaçakçılığı faaliyetlerinin artış gösterdiği görülmektedir. Göçmen hareketliliğiyle bağlantılı olarak tıpkı göçmen ağlarında olduğu gibi göçmen kaçakçılığı organizasyonlarında da kurulan kaçakçılık ağları bu faaliyetleri kolaylaştırmaktadır. Kullanılan cep telefonu uygulamaları, kırsaldaki çobanlarla yapılan iş birlikleri, kaçakçı çeteler ve İran güvenlik güçleri arasındaki bağlantılar Afgan göçmenlerin yasadışı sınır geçişlerini kolaylaştırmaktadır. Sınır geçişlerinde genellikle örülen duvarlar üzerine merdiven atmak, duvar diplerini kazmak ya da menfezler kullanmak suretiyle sınır geçişleri sağlanmaktadır. Koronavirüs pandemisinin sıkılaştırdığı sınır güvenlik tedbirleri nedeniyle 2020 yılında göçmen kaçakçılığında düşüş eğilimi yaşanmış ancak salgına karşı tıbbi müdahalelerin geliştirilmesiyle birlikte alınan güvenlik tedbirleri zayıflatılmış ve bu da göçmen kaçakçılığı sayılarına artış olarak yansımaktadır (Hamsici, 2021).

3.3. Çalışma Yaşamında Afgan Göçmenler

3.3.1. Dünya işgücü piyasasında Afgan göçmenler

Son 30 yıldır süren şiddetli çatışmalar ve diğer faktörlerin de etkisiyle Afgan hareketliliği güncel göç tartışmalarında yerini korumaktadır. Konuyla ilgili literatür çoğunlukla nitelikseldir ve sıklıkla röportajlara dayanmaktadır. Veri toplamadaki boşluk ve zorluklar göçmen profillerinin göç kararlarında ve eylemlerindeki etkenlerin analizini engellemektedir. Göçü yönlendiren temel faktör çatışma ve güvensizlik olsa da çoğu zaman birbiriyle bağlantılıdır ve ekonomik faktörlerden ayrılamaz. Örneğin, kırsal geçim kaynaklarını etkileyen çatışmalar şehirlere ve komşu ülkelere göçü etkilemektedir. Uluslararası güçler tarafından kurulan askeri üsler nedeniyle tarlaların ekilip biçilemez hale gelmesi nedeniyle üretim varlıkları yok edilen Afganların göçten başka seçenekleri bulunmamaktadır. Dolayısıyla göç etmek Afganlar için yoksullukla başa çıkma mekanizması haline gelmiştir (Lopez-Lucia, 2015, s.2-4).

2012-2014 yılları arasında Afganistan, uluslararası güvenlik güçlerinin hızla geri çekilmesinden bu yana iç güvelik ve ekonomi anlamında zorluklar yaşamaya başlamış ve bu duruma dış yardımların önemli düzeyde azalmasının eklenmesiyle birlikte yaşanan süreç daha da zorlaşmıştır. Ekonomik alandaki bu hızlı gerileme, ülkedeki güvenlik durumunun kötüleşmesi, ülke içinde yerinden edilmişlerin ve sivil kayıpların rekor artışı Afganistan'da

durumu daha da kötüleştirmiştir. Ülkedeki ekonomik krizin boyutu istihdam perspektifinden değerlendirildiğinde daha net anlaşılmaktadır. Şöyle ki ülke nüfusunun yaklaşık üçte ikisi 20 yaş altında olup dünyanın en geç nüfus yoğunluğuna sahip ülkelerinden birisidir. Ancak, mevcut nüfus artışına paralel olarak işgücüne katılım bekleyen yeni 400 bin gence iş yaratma konusunda Afganistan oldukça yetersizdir. Ayrıca, uzun süreli çatışmalara maruz kalan ülkelerin fiziksel ve kurumsal altyapılarında tahribata uğramış ekonomik koşullar mevcuttur. En iyi planlamalarda dahi ülkede ekonomik toparlanma hemen gerçekleşemez ve kısa vadede yeterli istihdam alanı oluşturmak da mümkün görünmemektedir. Ülkedeki yaygın işsizlik gençler arasında terör örgütlerinin nüfusunu da arttırmaktadır. Böylece ülkedeki işsizlik ve çatışma sarmalı bitmeyen bir kısır döngüye dönüşmektedir. Dolayısıyla bu durum Afganistan'dan çevre ülkelere yönelik göç baskısının en önemli nedenini oluşturmaktadır (ILO, 2019, s.3-6).

İran ve Pakistan, Afganistan'da yaşanan çalkantılardan göçmen akını bakımından en çok etkilenen iki ülkedir. İran'da işverenlerin Afgan göçmenleri tercih etme nedenleri arasında düşük ücrete çalıştırma, vergi, sigorta vb. ek ödemelerin olmayışı, esnek ve uzun çalışma saatleri, Afganların mecburi hallerinden dolayı zor ve kötü işleri yapmaya hazır olmaları ve pek çok sektörde kötü koşullarda çalışabilecek İranlı işçi bulmanın zorluğu olarak sıralanabilir. İran'da Afganların istihdama katılımı imalat, inşaat, küçük ölçekli ticari işletmeler ve nitelik gerektirmeyen hizmetler gibi sektörler aracılığıyla sağlanmaktadır. Afganları çalıştıran küçük ve orta ölçekli işletmeler kayıt dışı ekonomik faaliyetlerle karakterize edilmektedir. İran'da yer alan Afgan nüfusun büyük kısmı ülke geneline yayılmış vaziyettedir ancak Tahran, İsfahan ve Horasan gibi şehirlerdeki Afganların sayısı toplam Afgan nüfusunun %70'ini oluşturmaktadır. Düşük eğitim kazanımları Afgan nüfusuyla karakterize edilmektedir. İran'da yer alan Afgan nüfusun %31'i eğitimsiz, %50'si ise sadece ilk ve ortaokul mezunudur. İran'da bulunan Afganların %10'undan az bir kısmı tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Hizmetler sektörü büyük ölçüde kayıt dışı sektör faaliyetlerini yansıtmaktadır. Ayrıca, inşaat sektörü düşük vasıflı Afganlar için önemli bir istihdam alanıdır. Ortalama çalışma süresi bakımından bir Afgan erkeğin haftalık çalışması 51 saatin üzerindedir, kadınlar için ise bu süre 49 saatin üzerindedir. Makro ekonomik düzeyde ise Afgan işgücünün İran işgücü piyasası üzerindeki etkisi oldukça yerel ve belirli illerle sınırlı olduğu belirtilmektedir (ILO, 2009, s.16-72).

İran'da yaşayan belgesiz Afganlar düzenli istihdama erişime olanak tanıyan geçici çalışma iznine başvuramamaktadırlar. Bu durum onları çeşitli sömürü biçimlerine karşı savunmasız hale getirmektedir. 2004 yılından itibaren uygulanmaya başlanan kısıtlamalar Afgan

göçmenlere İran'da inşaat, tarım ve diğer ikincil ve üçüncül işlerde mevsimlik, geçici iş imkanları sunmaktadır. Geçtiğimiz yıllarda bu tür işlere olan talepler covid 19 salgını ve ekonomik durgunluk nedeniyle azalmıştır. Birçok mevsimlik çalışan Afgan işçi Afganistan'daki hane halkına para gönderecek düzeyde kazanamadığı için İran'ı terk ettiği belirtilmektedir. Şubat-Mayıs 2021 döneminde İran'dan ayrılan belgesiz Afgan göçmen sayısının bir önceki yıla göre 94.000 daha arttığı bildirilmektedir. Ancak, Taliban'ın Afganistan'da ilerlemesiyle birlikte bu geri dönüş hareketinin azaldığı ifade edilmektedir (EUAA, 2022, s.66).

Pakistan'da 1 milyondan fazla Afgan göçmenin olduğu bildirilmektedir. Etnik köken olarak göçmen yoğunluğunun önemli bir kısmını Peştunlar oluşturmaktadır. Pakistan'da bulunan Afgan göçmenlerin işgücü piyasasında en çok iki farklı meslekte öne çıktığı görülmektedir. Bunlar; inşaatlarda çalışan günlük ücretli işçiler ve yine tarım sektöründe çalışan günlük ücretli işçilerdir. Kırsal alanlarda yaşayan Afganlar tarım ürünleri yetiştiriciliği ya da ticareti, hayvancılık, halı dokuma, terzilik, yevmiyeli işçilik, oto tamiri ve elektrik gibi işlerle uğraşırken kentsel alanlarda yaşayanlar kasaplık, marangozluk, küçük bireysel işletmeler (lokanta, bakkal vs), taksi şoförlüğü, boyacılık, ustalık ya da yükleme boşaltma gibi günlük yevmiyeli işlerde çalışmaktadır. Göçmenlerin önemli kısmı Afganistan'da yaptıkları meslekleri Pakistan'da sürdürememiş ve tıpkı İran'da olduğu gibi düşük vasıflı, kayıt dışı sektörlerde yoğunlaşmışlardır. Tarımdan elde edilen gelir hane halkının geçimine yetmediği için Afganlar arasında ek işte çalışma yaygındır ve çalışılan sezonun dışında alternatif iş arayışına girmektedirler (ILO, 2018, s.5-9).

Tıpkı İran'da olduğu gibi Pakistan'da da göçmen politikası olarak Afganlara yönelik çeşitli alanlarda sınırlamalar getirilmiştir. Pakistan'da Afgan göçmenler her geçen gün biraz daha işgücü piyasasından dışlanmaktadır. Bu durum ülkede kayıt dışı bulunan Afganlar için yaşamı daha da zorlaştırmaktadır. Kayıt dışı yaşayan Afgan göçmenlerin bir kısmının Pakistan'daki en vasıfsız işlerden biri olarak gösterilen tuğla fırınlarında düşük ücretlerle ve borçlandırılarak çalıştırıldıkları bildirilmektedir (ILO, 2004, s.12-26).

Birleşik Arap Emirlikleri'nde Afgan göçmenlerin inşaat sektöründe ön plana çıktıkları belirtilmektedir. Genellikle taşeron firmalar aracılığıyla inşaat işçiliğinde istihdam edildikleri, zaman zaman bu firmaların Afgan göçmenlerin pasaportlarına el koyma gibi baskılara ve günlük 15 saate kadar çalıştırma gibi ağır koşullara maruz bırakıldıkları bildirilmektedir (ILO, 2013, s.106).

Göçmenlerin para transferlerinin önemli bir bölümü gayri resmi kanallar vasıtasıyla (arkadaş veya akrabalar vb.) gönderilirken küçük bir miktarı resmi kanallar vasıtasıyla gönderilmektedir. Kısıtlayıcı ve engelleyici göç politikaları, belgesiz göçmenlerin resmi kanallara erişmesini engellemektedir (Çamkaya ve Yılmaz, 2023, s.28-29).

Göçmen dövizleri Afgan göçmen işçilerin aileleri ve bir bütün olarak Afgan ekonomisi için hayati bir önem taşımaktadır. 2021 yılında aşamalı olarak Taliban'ın yönetimi ele geçirmesinden önceki dönemlerde dahi göçmen dövizleri birçok Afgan ailesi ve genel olarak Afgan ekonomisi için büyük önem taşımaktaydı. Pakistan'da, İran İslam Cumhuriyeti'nde, Türkiye'de, Körfez ülkelerinde ve ayrıca Avustralya, Avrupa ve ABD'de çalışan Afganlar onlarca yıldır Afganistan'daki ailelerine para göndermektedir. Afganistan'dan ve diasporalarından gelen 5,8 milyon göçmenin yurt dışında ikamet ettiği göz önüne alındığında, onların memleketlerindeki topluluklara ve ailelere destekleri vazgeçilmez olarak tanımlanabilir. 2020 yılında Afganistan'a yapılan resmi havalelerin toplamı 788 milyon doları aştığı belirtilmektedir ve bu da Afganistan'ın toplam GSYİH 'sının yaklaşık %4'üne tekabül etmektedir. 2016-2017 Afganistan Yaşam Koşulları Araştırması'na (ALCS) göre, işçi dövizleri neredeyse her 10 Afgan hanesinden 1'inin gelir kaynağını temsil etmektedir. Western Union ve Moneygram'ın Afganistan'daki hizmetlerini geçici olarak durdurması ve Taliban'ın ülkeyi ele geçirmesinin ardından bankaların operasyonları tehlikeye girse de Taliban Afganistan'da otoriteyi yeniden ele geçirmeden önce Afganların yalnızca %15'inin banka hesabının bulunduğu belirtilmektedir buna ilaveten bu oranın daha da azının banka hesaplarını düzenli bir şekilde kullandığı belirtilmektedir. Afganistan'da gayri resmi sektör ve Hawala sisteminin yaygın olduğu söylenebilir. Hawala sistemi, "hawaladers" olarak adlandırılan para komisyoncuları ağı aracılığıyla, sınırlar arası da dahil olmak üzere, para transferinin resmi olmayan bir yöntemle gerçekleştirilmesi olarak tanımlanabilir. Afganistan'daki mali işlemlerin %90'ının hawala üzerinden gerçekleştiği ve ülke çapında 900'den fazla sağlayıcının faaliyet gösterdiği ileri sürülmektedir. Ancak, değişen ve kötüleşen ekonomik durum, yaşanan insani krizler, Covid 19'un olumsuz etkileri gibi sorunlar ülkede bağımlılık ve kullanım açısından göçmen dövizlerinin önemini arttırdığı söylenebilir (Migration Data Portal, 2022).

3.3.2. Türkiye işgücü piyasasında Afgan göçmenler

Yabancıların istihdam amacıyla Türkiye'ye gelişleriyle başlayan sürecin tarihi bir hayli eski bir döneme rastlamaktadır. Bu konudaki yazılı eserler, Türkiye'ye çalışma amacıyla gelen ilk yabancıların Yalova'da 18. Yüzyılda kurulan bir kâğıt fabrikasına gelen Polonyalı ustalar olduğunu belirtmektedir. Hem Osmanlı döneminde hem de Türkiye Cumhuriyeti döneminde

kurulan pek çok sanayi işletmesinde yabancı işçiler çalıştırılmıştır. Osmanlı döneminden farklı olarak ise Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında yabancıların çalışması bazı mesleklerle sınırlandırılarak iktisadi hayatın yönlendirilmesi ve çalışma koşullarının düzenlemesi konusunda Türk vatandaşlarına öncelik tanınmıştır. Son yıllarda ise Türkiye'ye gelen yabancıların hem sayısal olarak arttığı hem de köken olarak oldukça çeşitlendiği görülmektedir. Amaç olarak istihdam yabancıların birincil öncelikte Türkiye'ye giriş nedeni olmasa bile zamanla bu yöndeki eğilimler ortaya çıkabilmektedir. Bu bağlamda işgücü piyasasının dinamik bir görünüm sergilediği belirli oranda yabancıyı yasal veya yasadışı şekilde içinde barındırdığı söylenebilir (Lordoğlu, 2007, s.84-87).

Yabancıların işgücü piyasasındaki varlığı Türkiye'ye yönelen göç akımlarıyla yakından ilgilidir. Bu bağlamda Türkiye'ye yönelik göç akımları üç ana kategoriye ayrılabilir. İlk olarak; sıcak çatışma bölge/ülkelerinden oluşan kitlesel sığınmacı ve mülteci akınlarıdır. İkinci sırada, Afganistan, Irak ve İran gibi ülkelerden çoğunluğu yasadışı yollardan olmak üzere gelenlerdir. Bu grup genel olarak belirli bir süre sonra Türkiye'den ayrılmayı hedefleyen, daha gelişmiş bir Avrupa ülkesine gitmeyi hedefleyen transit göçmen grubudur. Son olarak, sadece ekonomik kaygılarla gönüllü, kısa süreli, düzensiz, sözde turizm amaçlı mekik göçü olarak tanımlanan akımlarla gelen göçmenlerdir (Tanyılmaz ve Kurtulmuş Kıroğlu, 2007, s.138-144).

Zorunlu göç ile gelenlerin yaşamlarını sürdürebilmeleri adına işgücü piyasasında yer alma talepleri incelendiğinde imkanların farklılık gösterdiği söylenebilir. Örneğin geçici statü ile Türkiye gelen yabancılardan mesleki anlamda yüksek niteliklere sahip olanların batı ülkelerine geçmesi oldukça hızlı gerçekleşirken düşük beceri ve niteliklere sahip olanların batı ülkelerine geçme ihtimali oldukça düşüktür ya da göç etme imkânı bulamamaktadırlar. Bu durum Türkiye gibi geçiş güzergahında olan ülkeler için işsizlik sorununun büyümesi anlamına gelmektedir. Ayrıca, Türkiye'de kalan ve çoğunluğu oluşturan nitelik ve beceri yönünden düşük yabancıların genellikle kayıt dışı işlerde çalıştığı ve ülkede kayıt dışılık sorununu önemli ölçüde arttırdığı söylenebilir (Bayar, 2020, s.242-243).

Aşağıda yer alan tablo 3.6'da (2011-2024) yıllara ve izin türlerine göre yabancılara verilen çalışma izin sayıları düzenlenmiştir. Tablodaki veriler doğrultusunda, 2011 yılından buyana süreli çalışma izinlerinde düzenli olarak belirgin bir artış yaşandığı söylenebilir. Bu artışta belirgin rol ülkemizde 3 milyondan fazla Suriyelinin varlığıdır. 2016 yılında yürürlüğe giren 6575 sayılı "Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik" düzenlemesiyle Suriyeli sığınmacıların işgücü piyasasına katılımı daha da belirgin hale gelmiş

ve bu da çalışma izin sayılarına yansımıştır. Bu durum aynı yıllarda Türkiye'nin Orta Doğu ülkelerinden yoğun göç almasıyla ilişkilendirilebilir.

Tablo 3.6. Yıllara ve izin türlerine göre yabancılara verilen çalışma izin sayısı (2011-2024).

YIL	İZİN TÜRÜ					
	SÜRELİ	SÜRESİZ	BAĞIMSIZ	TOPLAM	KADIN%	ERKEK%
2011	17.318	132	16	17.466	48,1	51,9
2012	32.191	79	9	32.279	60,6	39,4
2013	45.721	93	9	45.823	62,0	38,0
2014	52.197	95	3	52.295	59,9	40,1
2015	64.402	115	4	64.521	58,3	41,7
2016	73.410	115	24	73.549	48,4	51,6
2017	87.150	19	13	87.182	43,3	56,7
2018	115.826	4	7	115.837	41,5	58,5
2019	145.232	0	0	145.232	34,9	65,1
2020	123.574	0	0	123.574	33,9	66,1
2021	168.103	0	0	168.103	28,8	71,2
2022	212.682	0	0	212.682	27,2	72,8
2023	-	-	-	230.835	27,6	72,4
2024				300.852	29,0	71,0

Kaynak: (Yüksel Oktay ve Güder, 2024, s.1190-1991; ÇSGB, ty).³

Tablo 3.6'da verilen süreli ve süresiz alınan çalışma izin sayılarında keskin düzeyde farklılıklar görülmektedir. Bu noktada ilgili kanunun 10. Maddesi önemli dayanaktır. Ülkedeki göçmen profili de göz önünde bulundurulduğunda süreli alınan çalışma izin sayılarındaki yoğunluğu açıklayabilmektedir (Bayar, 2020, s.248-249).

³ **Süreli Çalışma İzni;** Çalışma izni başvurusu olumlu olarak değerlendirilen yabancının işvereni ile yapmış olduğu iş sözleşmesinin süresi içinde yalnızca başvurusunun ilk etabında bir yıl olarak verilen çalışma iznine denilmektedir. Buna ilaveten yabancının aynı işveren ile çalışma hayatına devam etmesi durumunda, çalışma iznini ilk uzatma başvurusunda en fazla iki yıl, en fazla ise üç yıl çalışma izni verilebilmektedir. **Süresiz Çalışma İzni;** Türkiye'de en az 8 yıl çalışma kanuni izni bulunan yabancılar ile uzun dönem ikamet izni bulunan yabancılar süresiz çalışma başvurusunda bulunabilirler. Yabancının başvuru hakkı taşıması yabancıya süresiz çalışma izni hususunda mutlak hak sağlamadığı gibi yabancının çalışma izni belgeleri her beş yılın sonunda yenilenmektedir. **Bağımsız Çalışma İzni;** Süreli olarak düzenlenmekle birlikte, profesyonel meslek grubu olarak tanımlanan yabancılara Türkiye sınırları içerisinde kendi işini kurma ve kendi hesabına çalışma hakkı verilmektedir (ÇSGB, t.y.a).

Tablo 3.7. Türkiye’de yıllara göre çalışma izni alan kişilerin uyruk tablosu 2017-2024 (bin kişi).

2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
1-Suriye (20.966)	1-Suriye (34.573)	1-Suriye 63.789	1-Suriye (62.369)	1-Suriye (91.500)	1-Suriye (113.208)	1-Suriye (108.520)
2-Gürcistan (7.317)	2-Kırgızistan (13.452)	2-Kırgızistan 11.003	2-Türkmen (9.721)	2-Türkmen (7.850)	2-Rusya (11.561)	2-Türkmenistan (13.128)
3-Kırgızistan (6.359)	3-Gürcistan (7.321)	3-Ukrayna 6.197	3-Gürcistan (4.873)	3-Rusya (6.253)	3-İran (6.905)	3-İran (8.521)
4-Ukrayna (5.760)	4-Ukrayna (6.394)	4-Türkmen (6.128)	4-Özbekistan (4.383)	4-İran (5.072)	4-Kırgız (6.648)	4-Özbekistan (8.437)
5-Çin (4.288)	5-Türkmen (5.547)	5-Gürcistan (5.220)	5-İran (4.015)	5-Kırgızistan (4.570)	5-Afgan (4.957)	5-Kırgızistan (8.187)
6-Türkmen (3.847)	6-Özbekistan (3.969)	6-Özbekistan (4.480)	6-Kırgızistan (3.505)	6-Özbekistan (3.912)	6-Kazak (4.742)	6-Kazakistan (6.457)
7-Hindistan (3.055)	7-Nepal (3.186)	7-İran (3.935)	7-Rusya (3.124)	7-Azerbaycan (3.612)	7-Endon (4.722)	7-Afganistan (6.204)
8-Azerbaycan (2.449)	8-Azerbaycan (2.997)	8-Rusya (3.922)	8-Azerbaycan (2.945)	8-Afganistan (2.923)	8-Özbek (4.677)	8-Azerbaycan (6.036)
9-Filipinler (1.959)	9-Çin (2.992)	9-Azerbaycan (2.977)	9-Ukrayna (2.271)	9-Endonezya (2.871)	9-Azeri (4.493)	9-Endonezya (5.607)
10-Endonezya (1.956)	10-Rusya (2.944)	10-Endonezya (2.704)	10-Afganistan (1.921)	10-İrak (2.497)	10-İrak (3.606)	10-Hindistan (4.703)
*Afganistan (609)	*Afganistan (894)	*Afganistan (1.466)				
2024	1-Suriye-117.334 2-Türkmenistan-32.276 3-Özbekistan-15.644		4-Kırgızistan-10.869 5-İran-10.466 6-Kazakistan-8.597 7-Afganistan-8.335		8-Azerbaycan-7.560 9-Hindistan-5.52 10-İrak-4.971	

Kaynak:(ÇSGB, Çalışma Hayatı İstatistiklerinden derlenmiştir, <https://www.csgb.gov.tr/%C4%B1statistikler/calisma-hayati-%C4%B1statistikleri/resmi-%C4%B1statistik-programi/yabancilarin-calisma-%C4%B1zinleri/>, Erişim Tarihi:02.08.2025).

Tablo 3.7’de 2017 ve 2024 yılları arasında çalışma izni alan yabancıların ait olduğu uyruk tablosu verilmiştir. Tablodaki verilerden hareketle Suriyelilere ayrı bir parantez açmak yerinde olacaktır. Zira, tablodan istikrarlı bir şekilde Suriyelilerin işgücü piyasasında mevcudiyetinin arttığı anlaşılmaktadır. Ancak, 2016 yılında yürürlüğe giren Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzinlerine Dair Yönetmelik ile Suriyelilerin istihdam edilme koşul ve şartları düzenlenmesine rağmen uygulamada karşılığının alınamadığı tablodaki verilerden net bir şekilde anlaşılmaktadır. Göç İdaresi Başkanlığı verilerinden Türkiye sınırları içerisinde bulunan Suriyeli sayısı günümüz itibariyle 2.870.226 kişidir. (Göç İdaresi Başkanlığı, t.y.e). Bu veriler doğrultusunda alınan çalışma izin sayıları ise yasal düzenlemelerin işgücü piyasasında kayıtlı çalışmaya sınırlı düzeyde bir katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı'nın yabancılara vermiş olduğu çalışma izin sayıları ile yabancıların aldıkları ikamet izinleri arasında da bağlantı kurulmaktadır. Şöyle ki aynı uyruktan alınan çalışma izin sayısı düşük düzeyde olsa da aynı uyruk için ikamet izin sayısı yüksek olabilmektedir. Bu durum hem kayıt dışı çalışmayla ilişkilendirilebilmektedir hem de yasal düzenlemedeki muafiyet alanları ve aynı kişilerin çalışma izinlerindeki yıllık yenilemeden kaynaklandığı düşünülmektedir (Erdoğan, 2022, s. 81).

Afganlar nezdinde tablo 3.6'yı incelemek gerekirse 2019 yılına kadar Türkiye'de çalışma izni alan ilk on uyruk arasında Afgan göçmenlerin görünürlükleri bulunmamaktadır. Afganlar, 2020 yılında çalışma izni alan ilk on uyruk arasında yer alırken bir sonraki yıl bin kişi artarak sekizinci sıraya kadar yükselmişlerdir. 2024 yılı itibarıyla 8.335 kişiyle çalışma izni alan ilk 10 uyruk arasındaki varlıklarını korumaktadırlar. Düşük düzeyde de olsa bu artan eğilimi Afganistan'da yaşanan gelişmelerle ilişkilendirmek yerinde olacaktır. Taliban'ın ülkeyi ele geçirmesiyle birlikte daha da kötüleşen sosyal ve ekonomik yaşam Türkiye'ye yönelik Afgan göçünü arttırmıştır (Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2021).

Yine tablo 3.6'dan hareketle Afgan çalışma izni başvurularının oldukça düşük kalmasında Afganların Türkiye'ye çoğunlukla düzensiz göç ile giriş yapmaları ve buna bağlı olarak sınır dışı edilme korkusu ile genel olarak kayıt dışı istihdam edilmelerinin önemli bir etken olduğu söylenebilir. Konu hakkında pek çok saha araştırmasından elde edilen bulgulara göre Afganların önemli bir kısmı Türkiye'de kayıt dışı olarak çalışmaktadır. İşgücünde kayıt dışılık pek çok problemi de beraberinde getirmektedir. Edindikleri kimlik belgeleri, çalışma izni anlamına gelmemekle birlikte Afganların Türkiye'de çalışma izni başvurusu yapabilmeleri için 6 aylık başvuru sürecini tamamlamaları gerekmektedir (Dağ ve İkizoğlu, 2023, s. 176-178).

Yapısal, kurumsal ve bürokratik engeller nedeniyle resmi kayıtlanmadan ve uluslararası korumadan kısıtlı düzeyde faydalanma Afganları belgesiz yaşama ve kayıt dışı çalışma koşullarına zorlamaktadır. Türkiye'de genel olarak Özbek, Türkmen, Peştun, Tacik ve Hasara kökenli Afganlar bulunmaktadır. Özbek ve Türkmen Afganlar, Türkçe konuşabilme avantajına sahip oldukları için diğer kökenlere nazaran işgücü piyasasında avantajlı bir konuma sahip oldukları söylenebilir. Buna ek olarak, Özbek ve Türkmenler dışındaki diğer Afganların farklı kayıt dışı sektörlerde kesişen önemli bir kol gücü emeği oluşturduğu ifade edilmektedir. Afganlar arasında “çek çek” olarak adlandırılan kâğıt toplama işi Afgan grupları arasında hiyerarşinin en alt kategorisinde yer almaktadır. Araştırmada yer alan önemli bulgulardan biri de Afganların kendi namına çalışma, ticaret, girişimcilik zihniyetine sahip olmayan,

Türkiye’deki diğer yabancılardan farklı olarak, istisnai bir topluluğu temsil ettikleri görüşüdür (Karadağ, 2021, s.27-35).

2019 yılında 200.000'den fazla Afgan’ın yasadışı yollardan Türkiye’ye girerken yakalandığı ve birçoğunun Afganistan’a geri gönderildiği belirtilmektedir. Ancak 2020 yılındaki covid salgını nedeniyle genel düzensiz göçmen ve yakalanan kişi sayılarında azalma olmasına rağmen Afganlar deniz veya kara yoluyla Yunanistan’a tehlikeli geçiş yapan en büyük göçmen grubunu temsil etmeye devam etmektedir. Afganlar, Suriyelilerden sonra Türkiye’de en büyük ikinci göçmen grubunu oluşturmakta ve açık ara en yoksul göçmen grubudur. Yıllarca Afganistan’daki askeri üslerde çalışan eğitilmiş elektrikçiler ve sıvacıların Türkiye’de taşeron olarak güvencesiz ve düşük ücretli çalıştığı ifade edilmektedir (Gall, 2021).

Uluslararası göç akışları giderek kıtalar arası bir hal alsa da en yüksek kapasitedeki akışlar aynı bölgedeki ülkeler arasında gerçekleşmektedir. Afganistan gibi yoksul ülkelere iş olanakların kısıtlı olması nedeniyle çevre ülkelere yapılan göçler gençler için bir geçim stratejisi haline dönüşmektedir (ILO, 2010; s.42). Türkiye’nin doğu sınırları üzerinden yoğunlukla Ağrı ve Erzurum illerini geçiş noktaları olarak kullanan Afgan göçmenlerin konu edildiği çalışmada; göçmenlerin önemli bir kısmının göç öncesi yaşamlarında çalıştıkları iş ve meslek sahibi olmadıkları yoğunluğun ise nitelik gerektirmeyen geçimlik işlerde çalıştığı belirtilmektedir. Tüm gruplardaki göçmenlerin göç öncesi eğitim durumlarına yönelik bulgulara ise neredeyse yarısının okuryazar olmadığı ya da herhangi bir okul bitirmediği vurgulanırken üniversite mezunu sayısının oldukça düşük olduğu belirtilmektedir (Akpolat vd., 2019, s.99-100).

Benzer şekilde göçle gelen Afganların büyük bir kısmının zorlu yaşam şartlarında kayıt dışı sektörde çalışmış ya da çalışmaya devam eden kişilerden oluştuğu belirtilmektedir. Maddi sıkıntılar yaşadıklarını, çay hasadı, fındık toplama gibi yerel tarım işlerinde ve inşaat sektöründe istihdam edildikleri ifade edilmektedir. Ayrıca, kayıt/kimlik problemi nedeniyle karşılaştıkları sağlık problemlerinde sağlık kuruluşlarına başvuramamanın önemli bir aksilik olduğu vurgulanmaktadır. Toparlamak gerekirse sürekliliği olmayan düşük ücretli işler Afganların Türkiye’deki çalışma yaşamında ön plana çıkmaktadır (Doğan, 2019, s.24-25).

İşgücü piyasalarının temel dinamikleri üzerinde göç hareketlerinin önemli etkileri olduğu bilinmektedir. İşgücü piyasasını oluşturan dinamik ve değişkenler nüfustan türetilerek hesaplandığından dolayı nüfusu etkileyen her durum işgücü piyasalarını da etkilemektedir. Bu etkiler sayısal ve nitelik yönünden işgücü piyasalarının çeşitli değişkenlerini açıklayabilmemizi sağlar. Gelen göçmenlerin niteliği, nüfusun yoğunluğu ve geliş zamanı varılan ülkedeki topluma ve bunun doğal bir uzantısı olarak yerel işgücü piyasalarına farklı şekillerde

eklemlenmektedir. Bu bağlamda, yabancıların işgücü piyasaları üzerindeki etkilerini; güncel işgücü piyasası ile ilgili olanlar ve işgücü piyasalarının gelecekteki durumu ile ilgili olanlar biçiminde zaman boyutu ile açıklamak mümkün olabilmektedir. Ayrıca, yabancıların işgücü piyasalarında dolaylı ya da doğrudan etkileri, tamamlayıcılık ve ikame ilişkileri üzerinden değerlendirilmesi de oldukça önem taşımaktadır (Özgüler, 2022, s.128-136).

3.3.3. Türkiye’de yabancıların çalışmasına dair hukuki düzenlemeler

Kelime anlamı olarak yabancı, bir devletin ülkesinde bulunan ve o devletin vatandaşlığından hak iddia edemeyen kişiye denir. Bu bağlamda, başka bir devletin vatandaşı olan kişiler, vatansızlar ya da mülteci olarak nitelendirilen kimseler yabancı sayılırlar (Güzel ve Bayram, 2007; s.159). Son on yıldır orta doğuda yaşanan gelişmeler Türkiye’yi dünyanın en büyük mülteci nüfusuna ev sahipliği yapan ülke konumuna getirmiştir. Yoğun göç hareketliliği sebebiyle yalnızca yabancı olarak tanımlanan kişilere yönelik düzenlenen kurallar değil, ayrıca genel itibariyle Türk yabancı hukukunun yenilenme sürecine girdiği de görülmektedir. Bu düzenlemeler ile, dağınık ve günün koşullarına uyum sağlayamayan kurallar yerine güncel ihtiyaçlar doğrultusunda oluşturulmuş AB müktesebatı ile uyumlu kurallar benimsendiği söylenebilir (Demirkol, 2018, s.423).

Türkiye’de yabancıların istihdamını izne bağlamak ve söz konusu yabancılara verilecek çalışma izinleri ile ilgili başlıca hususları belirlemek üzere 2003 yılında 4817 sayılı Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun kabul edilmiştir. Kanun, Türkiye’de bağımlı ve bağımsız olarak çalışan yabancıları ya da bir işverenin yanında mesleki eğitim görenleri ve ayrıca yabancı çalıştıran gerçek ve tüzel kişileri kapsamaktadır (RG, 29 Ağustos 2003, sayı 25214). Bu kanunla yabancıların çalışma izinleri uyruk kriterine göre değil işgücü piyasasının ihtiyaçlarına göre verilmeye başlanmıştır. Aynı zamanda, çalışma izninin şirketler özelinde verilmesinin önüne geçilerek bireysel olarak da verilebileceği beyan edilmiş ve bu konuda yetkilendirme (ÇSGB) T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına devredilmiştir. 4817 sayılı kanun öncesinde yabancılara yönelik çalışma izninin her kurumun ayrı inisiyatifine sunulması denetim mekanizması hususunda aksaklıklara neden olmaktaydı. Bu bağlamda kanunun yabancı istihdamı sürecinde kurumsallaşma sağladığı söylenebilir (Yüksel Oktay ve Güder, 2024, s. 1185).

Yabancıların Türkiye’deki çalışma yaşamını düzenleyen bir diğer önemli kanun 2013 yılında yürürlüğe giren 6458 sayılı (YUKK) Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu’dur. Bu kanuna göre mülteci ya da ikincil koruma statüsü sahibi kişiye verilecek kimlik belgesi, çalışma

izni yerine de geçmektedir ve bu durum yabancının kimlik belgesine de yazılmaktadır. Ayrıca 6458 sayılı kanuna göre Türkiye’de aralıksız sekiz yıl ikamet eden kişilere bu kanun uyarınca Bakanlık onayı ve valilikler aracılığıyla uzun dönemli oturma izni, çalışma ve kamu görevlerinde yer alma, seçme ve seçilme hakkı ve ayrıca yurtdışından araç ithalinde vergiden muaf tutulma gibi çeşitli kazanımlar verilmiştir (RG, 11 Nisan 2013, sayı 28615).

2016 yılında kabul edilen 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu ile uluslararası işgücüne ilişkin politikaların belirlenmesi, uygulanması, izlenmesi ile yabancılara verilecek çalışma izni ve çalışma izni muafiyetlerine dair iş ve işlemlerde izlenecek usul ve esasları, yetki ve sorumlulukları ve uluslararası işgücü alanındaki hak ve yükümlülüklerin düzenlenilmesi amaçlanmaktadır. Kanuna göre, çalışma izni almak isteyen yabancının Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığına başvurmaları gerekmektedir. Ayrıca kanun kapsamında geçici koruma statüsüne sahip olan yabancının çalışma izni alabilmeleri için 99 ile başlayan kimlik numaralı kartlara sahip olmaları gerektiği belirtilmektedir. Buna ek olarak uluslararası koruma statülerine sahip kişilere verilen kimlik kartları aynı zamanda çalışma izni yerine geçtiği için ayrıyeten çalışma iznine başvurmalarına gerek kalmamaktadır (RG, 28 Temmuz 2016, sayı 6735).

Türkiye’ye yönelik yoğun göç hareketliliği, taraf olunan anlaşmalar dahilinde yabancının Türkiye işgücü piyasasına girişini kolaylaştırma yükümlülüğümüzün bir neticesi olarak 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu hayata geçirilmiştir. Bu durum Türkiye perspektifinden değerlendirildiğinde; gerek (DTÖ) Dünya Ticaret Örgütü nezdinde verilen taahhütler gerekse (AB) Avrupa Birliği ile sürdürülen ilişkiler ve yürütülen müktesebata göre uygulamaya konulan uyum çalışmaları neticesinde işgücü piyasalarında serbestleşmeye gidilmesi önemli bir aşamayı temsil etmektedir. Bu bağlamda AB ile Türkiye arasında olan müktesebata göre üye ülkeler arasında vatandaşların serbest giriş, ikamet gibi kazanımlarının arasına çalışma hakkının da girdiğini ifade etmek mümkündür (Mehter Aykın ve Öztürk, 2017,626-627).

6735 Sayılı kanunun getirmiş olduğu en önemli yeniliklerden birinin Turkuaz Kart uygulaması olduğu söylenebilir. Bu kapsamda; uluslararası alanda kabul görmüş akademik başarıları olanlar, bilim, teknoloji ya da sanayide Türkiye nezdinde stratejik olarak değerlendirilen bir alanda çalışmalarıyla öne çıkanlar ya da yatırım kapasitesini artırıcı, ihracatı destekleyen ve yeni istihdam alanları yaratan ve ulusal ekonomiye önemli katkılar sağlayan kişilerin yani nitelikli işgücünün ülkeye çekilmesi amaçlanmıştır (Ekşi, 2018, s.232).

Şartlı mülteci ya da uluslararası koruma kapsamında bulunan yabancılara çalışma iznini veren kurum (ÇSGB) Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı’dır. Uluslararası korumaya başvuran yabancılar, başvurularının altıncı ayından itibaren çalışma izni için bakanlığa başvuruda

bulunabilirler. Bu kapsamda bulunan yabancılar, ikamet izinlerinin bulunduğu illerde çalışabilirler. İkamet izni dışındaki bir ilde çalışma talepleri İç İşleri Bakanlığının değerlendirmesine göre sonuçlanmaktadır. Bu noktada ilgili yabancının ikamet ettiği ilde bulunan İl Göç İdaresine giderek ikametinin bulunduğu ili değiştirmesi önem taşımaktadır. Ayrıca, uluslararası koruma kapsamında bulunan yabancıların çalışma izni başvurusu yapabilmesi için işverenle bir iş sözleşmesi yapmış olması gerekmektedir (ÇSGB, t.y.b).

Türkiye’de yabancıların çalışamayacağı bazı meslekler bulunmaktadır. Bu mesleklerden öne çıkan bazıları şu şekildedir; özel güvenlik şirketlerinde tüzel kişi ortağının yetkilendirdiği temsilciler ve özel güvenlik görevlileri, mali müşavirler ve gümrük müşavir yardımcıları, özel hastanelerin mesul müdürleri, noterlik, veterinerlik, hastabakıcılık, diş hekimliği, avukatlık, hakimlik, savcılık ve arabuluculuk, bilirkişilik, seyahat acente sorumluları ve turist rehberleri, katiplik, dalgıçlık, kılavuz kaptanlık, kara suları dahilinde balık istiridye, midye, sünger, inci, mercan ihracı, çarşı ve mahalle bekçiliği şeklinde sıralanabilir (ÇSGB, t.y.c).

En az 6 aylık geçici koruma süresini dolduran geçici koruma altındaki yabancılar İŞKUR tarafından düzenlenen kurs ve çeşitli etkinliklere katılabilir ve bu kapsamda bir işyerinde mesleki eğitim ve işbaşı eğitimi alabilirler. Mesleki eğitimin tamamlandığı işyerinde yabancının çalıştırılmak istenmesi durumunda işverenin mevzuatta belirlenen usul ve esaslar doğrultusunda Bakanlığa başvuruda bulunarak izin alması zorunludur. Ayrıca, bu kapsamda yapılan başvurularda istihdam kotası Bakanlıkça farklı uygulanabilir. Buna ek olarak, en az 6 aylık geçici koruma süresini dolduran ve çalışma izni başvurusu yapan geçici koruma altındaki yabancılar sadece mevsimlik tarım ve hayvancılık işlerinde çalışmak üzere ikamet ettikleri il harici bir ilde çalışabilirler. Başvurular İl Göç İdareleri üzerinden gerçekleştirilmekte ve başvurunun olumlu sonuçlanması halinde yabancının farklı bir ilde çalışacağı süre 3 ayı geçememektedir (ÇSGB, t.y.d).

Türk vatandaşları gibi kendi işini kurmak isteyen geçici koruma altındaki yabancılar, kendi işyerlerini açabilmek için çalışma iznini bireysel başvuru ile almış olmaları gerekmektedir. Uluslararası koruma ve şartlı mülteci statüsüne sahip kişiler ise T.C. Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının deklare etmiş olduğu ölçütleri karşıladıkları sürece ve çalışma izinlerinin bulunması koşuluyla kendi işyerlerini açabilme hakkına sahiptirler. Mülteci ve ikincil koruma statüsü altında bulunan yabancılar ise sahip oldukları kimlik belgeleri ile herhangi bir çalışma izni başvurusu yapmadan kendi işlerini kurma hakkına sahiptirler (Özçürümez ve İçduygu, 2020, s.73-74).

6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu, Türkiye’de yabancıların çalışma haklarını düzenleyen en temel kanundur. Kanun kapsamına çalışma izninden muaf tutulan yabancıların da dahil edilmesi mevzuatın bütünleştiriciliği açısından pozitif yönde değerlendirilebilir. Bu şekilde çalışma izninden muaf tutulsa dahi ülkede işgücüne katılan yabancıların takibinin tek elden sağlanması amaçlanmıştır. Ancak, çalışma izni muafiyetinin çalışma izni gibi bir algı yaratması ve bir tür çalışma izni olmadığına net bir şekilde açıklanmaması doldurulması gereken boşluklardan biri olarak görülmektedir. Benzer şekilde, çalışma izni muafiyetinin reddediliş sebeplerinin belirtilmemesi ve çalışma izni muafiyetinin vize muafiyetini kapsayıp kapsamadığı konusunda karışıklıklara yol açabileceği düşüncesi oluşmaktadır. Bu unsurlar 6735 sayılı kanuna yönelik öne çıkan eleştiriler ya da boşluklar olarak sıralanabilir (Kaya, 2021, s.242-243).

3.4. Türkiye’de Yaşayan Afganların Problemleri

3.4.1. Statü almada yaşanan problemler

Savaş, zulüm görme gibi nedenlerle menşe ülkelerinden ayrılmak zorunda kalmış ve geri dönemeyecek durumda olan kişilerin Türkiye’de sığınma hakları bulunmaktadır. Türkiye’de 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanun’una göre sığınma başvurusu yapmak isteyen kişiler Göç İdaresi Genel Müdürlüklerine (GİGM) müracaat ederek “uluslararası koruma” başvurusu yapabilirler. Uluslararası koruma başvurusu yapan kişilerin başvuruları sonuçlanana kadar Türkiye’de kalmalarına ve bazı temel hak ve hizmetlerden yararlanmalarına izin verilmektedir (Mülteci Hakları Merkezi, 2017, s.3). 6458 sayılı kanunun üçüncü bölümünde uluslararası koruma başvurusu ve statü sahiplerinin işgücü piyasasına erişim, eğitim, sosyal yardım alma ve çeşitli hizmetlere erişim hakları düzenlenmiştir. Kanun hem statüye başvuru yapanları hem de statü sahiplerine çalışma hakkı tanımaktadır. Ancak hak kapsamında yabancıların statülerine bağlı olarak kazanımlarındaki usul ve esaslar farklılık gösterebilmektedir (Çelik, 2015, s.119-121).

Türkiye’deki Afgan göçmenlerin iki gruba ayrıldığı söylenebilir. İlk grup; uluslararası koruma başvurusunda bulunmuş veya statüyü kazanmış Afganlardır. İkinci grup ise ekonomik nedenler ve daha iyi bir hayat yaşamak için Türkiye’ye geçici hedeflerle ülkeye düzenli veya düzensiz olarak gelen Afgan göçmenlerdir. İkinci grubun uluslararası koruma başvurusu yapma veya statü alma konusunda genellikle sorun yaşadığı söylenebilir. Afganların Türkiye’ye yönelik göçü siyasi, ekonomik, güvenlik, sağlık veya eğitim gibi pek çok nedeni içerisinde barındırmaktadır. Buna paralel olarak da Afgan uyruklular, Türkiye’de statülerine göre pek çok

zorlukla karşılaşmaktadırlar. Ayrıca Türkiye’den üçüncü ülkelere geçme veya Türkiye’de kalıcı olma konularında ikilemler yaşayan Afgan göçmenlerin üçüncü ülkelere geçişte veya Türkiye’de kalıcı olma hususunda birtakım engellerle karşılaştıkları görülmektedir. Türkiye’ye göç eden Afganların başvurularının kabul edilmesi halinde bu kişilere uluslararası koruma kapsamında şartlı mülteci statüsü tanınmaktadır. Üçüncü ülkelere yerleştirilme sürecinin uzunluğu ve azalan kotalar, statü alma konusundaki belirsizlik Afganları kayıtlı çalışmadan ve kamusal hizmetlerden mahrum bırakmaktadır. Ayrıca, uluslararası koruma başvurusunda bulunmayan ya da başvuruları reddedilen Afgan göçmenler içinse durum daha olumsuz görünmektedir. Türkiye’de kaçak olarak yaşayan Afgan göçmenlerin kimlik sahibi olamama durumları yaşamlarını her yönden olumsuz etkilemektedir. Sığınma sistemi ve sistemdeki statülerinin belli bir zaman diliminde ne olduğuna dair bilgilerinin olmaması belirsizlik hallerini arttırmaktadır. Bu durum sığınma başvurusu yapmalarında isteksiz olmalarına, yanlış algılara sahip olmalarına da neden olabilmektedir (Karakaya ve Karakaya, 2021, s. 106-107).

3.4.2. Barınma konusunda yaşanan problemler

Barınma en temel insani haklardan biridir. Savaş, afet ve ekonomik nedenlerle göç eden mültecilerin önemli bir kısmı barınma sorunu yaşamaktadır. YUKK’ta, özel ihtiyaç sahiplerine öncelik verilen; barınma, iâşe, sağlık, sosyal ve diğer ihtiyaçların karşılanabileceği düzenlenmişse de uluslararası koruma başvuru sahipleri ile uluslararası koruma statüsü almış kişilerin barınma ihtiyaçlarını kendilerinin karşılamaları esası benimsenmiştir. Geçici barınma merkezlerinin azlığı ve çeşitli yönlerden kısıtlılığı nedeniyle mülteciler illere dağılmış halde kendi imkanlarıyla barınma problemini çözmeye çalışmaktadır. Kentlerde yaşayan mültecilerin önemli bir kısmı yetersiz barınma ve yaşam koşullarına sahiptir. Mültecilerin birçoğunun herhangi bir desteğin ya da tanıdığı yokluğunda haftalarca naylon çadırlarda, parklarda, sokaklarda, terk edilmiş bina ve harabelerde yatmak zorunda kaldıkları belirtilmektedir (Barut, 2022, s.243-244).

Belirtilen durum Afganlar özelinde de değişmemektedir. Ev bulabilenler, sağlıksız ve kalabalık ortamlarda kira bedelini denkleştirebilme mücadelesi vermektedir. Ev bulmada yaşanan zorlukların yalnız veya çocuklarıyla birlikte yaşamak zorunda olan kadınlar için daha da çetrefilli bir hal aldığı, sıklıkla hiç tanımadıkları insanlarla aynı evi paylaşmak zorunda kaldıkları belirtilmektedir (Leghtas ve Sullivan, 2016, s.9-10).

3.4.3. Çalışma yaşamında yaşanan problemler

Afganların Türkiye'nin hemen hemen her ilinde yaşadığı söylenebilir. Afgan göçmenler erkek yoğunluklu, yarı vasıflı ve kırsal kökenli bir göç karakteri taşımaktadır. Bundan dolayı emek piyasasına dahil olurken vasıf gerektirmeyen sektörlerde iş bulmaktadırlar. 2020 ve sonrası artan bu kontrolsüz Afgan göçünün temel profilinin genç bekar erkeklerden oluşması ve aynı zamanda bu göçün politik bir karakterinin de olması nedeniyle hem politik hem de ekonomik göçün sınırları içinde tartışılmasını mümkün kılmaktadır. Göç, gelenler için para kazanmak, geride kalanlara maddi yardım sağlamak ve nihayetinde imkân bulunursa yola devam edilip Avrupa'ya geçme anlamı taşımaktadır. Geleceğin belirsizliği ve sürekli bir geçicilik halinin varlığı hem yaşanan toplumla bütünleşme konusunda hem de çalışma yaşamında bir dizi problemi beraberinde getirmektedir (Güler, 2023, s. 550-551).

YUKK 71. Maddesinde uluslararası koruma başvuru sahiplerinin GİGM'e bildirilen ilde ikamet etme zorunluluğunun olduğu ve başvuru sürecinin sonuna kadar kayıtlı ilde bulunmaları gerektiğine dair dağıtım politikası sürdürülmektedir. Ancak bu durum mültecilerin toplumsal ve ekonomik anlamda Türkiye'ye entegrasyon sağlamalarına yönelik önemli bir engel olduğu belirtilmektedir (Kaya vd., 2021, s.144). Saha çalışmalarında görüşülen Afganların mevzuat ve sürece dair dile getirmiş olduğu problemlerden biri kayıtlanma sürecinde karşılaşılan gecikmeler olduğu söylenebilir. Geçici koruma altında olmayan uluslararası koruma altındaki uyrukların uydu kent sisteminden kaynaklanan zorluklar yaşadığı ifade edilmektedir. Şöyle ki resmi prosedürlere göre başvuru sahibi kişi İstanbul, Ankara gibi büyük şehirler dışında 62 ilden birine yönlendirilmektedir. Dolayısıyla, mültecilerin yönlendirildikleri illerde ikamet etmesi ve belirli periyotlarla yerel makamlara bildirimde bulunmaları gerekmektedir. Özel izin alınmadan ikamet edilen şehrin dışına çıkılamamaktadır. Uydu kentlerin genel anlamda iş barındırma kapasitelerinin düşük olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda, her ne kadar mültecilere büyükşehirlerde ikamet izni verilmiyor olsa da kayıt dışı sektördeki iş imkanlarının çokluğu nedeniyle mültecilerin çalışma izni almaksızın büyükşehirlerde ikamet ettiği bilinmektedir (Leghtas ve Hollingsworth, 2017, s.14).

Göçmenlerin işgücü piyasasına uyumlarını araştırıldığı raporda mültecilerin yasal işgücüne katılımında istihdam sorunu kadar istihdama ulaşma konusundaki hukuki engellerin de önemli bir sorun oluşturduğu belirtilmektedir. Kayıt yaptırma, kimlik belgesi alma, kimlik belgesi alınan il ile istihdama dahil olunmak istenen ilin farklılığı, çalışma izni alma sürecindeki olumsuzluklar ve sürecin uzunluğu, çalışma izninin kısıtlılığı, yenilenme veya uzatılma prosedürleri ve son olarak beyaz yaka pozisyonlar için diploma denklik sorunları şeklinde özetlenebilir. Bilhassa istihdam sağlayıcılar için çalışma izni alma süreci, iş yükü bir hayli fazla

olan zorlu bir süreç olarak ifade edilmekte ve bu prosedür trafiğine yeteri kadar vakıf olmadıkları belirtilmektedir. Benzer şekilde çalışma izin süresinin kısıllığı ve uzatılma ihtiyacı işverenleri bir sonraki sene benzer resmi prosedürlerden geçer miyim endişesine sevk etmekte ve uzun süreli işçi istihdamını zorlaştırmaktadır (TİSK, 2020, s.85-88).

Afganlar ekonomik yaşamda genellikle ucuz işgücü olarak görülmekte ve kayıt dışı istihdam edilmektedir. Düzensiz ve kayıt dışı olarak nitelendirilen işlerde sosyal güvenceden yoksun ağır işlerde çalıştırılmaktadırlar. Bu ve benzeri emek sömürsüne maruz kalan Afgan göçmenler genellikle 10 saatten fazla uzun çalışma saatlerine rağmen yerel halka ödenen ücretlerden ve asgari ücretten daha düşük ücretlere çalıştırılmaktadır. Bu duruma emeğin karşılığının zamanında alamama ya da sınır dışı edilme tehdidi sebebiyle hakkedişi hiç alamama gibi sorunlar da eklenmektedir. Ayrıca, istihdama erişimlerinin kısıtlı olması ve geçim zorluğu nedeniyle çocuk işçilik sorunu da yaygın şekilde görülmektedir (Aygül, 2022, s.185-186).

3.4.4. Sağlık hizmetlerinde ve sosyal hizmetlere erişimde yaşanan problemler

Afgan göçmenlerin Türkiye'ye çoğunlukla kayıt dışı şekilde gelmesi, bağışıklama ve tedavi hizmetlerinin yetersiz kalmasına ve çeşitli sağlık sorunlarının görülmesine yol açmaktadır. Buna ilaveten ekonomik sorunlar, yetersiz beslenme, kalabalık ve hijyenik olmayan ortamlar, sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan zorluklar da hastalık risklerini arttırmaktadır. Tüm kapsayıcı çalışmalara rağmen sağlık hizmetlerine erişimde sorunlar olduğu anlaşılmaktadır. Bu sorunların başında yine kayıt konusunun öne çıktığı görülmektedir. Hem idare kaynaklı problemler hem de geri gönderilme korkusu veya üçüncü bir ülkeye geçme isteği gibi nedenlerle göçmenlerin kayıttan kaçınması sağlık hizmetlerine erişimi önemli ölçüde zorlaştırmaktadır. Bu nedenle geçici barınma merkezileri dışında kalanların takibinde ve sağlık hizmetleri sunumunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Ayrıca kayıtsız nüfus hareketliliği koruyucu sağlık hizmetlerinin etkin bir şekilde planlanıp uygulanmasına da engel olmaktadır. Dolayısıyla hem göçmenlerin hem de toplumun sağlığı tehlikeye girmektedir. Buna ek olarak maddi imkansızlıklar nedeniyle ilaca erişimin de oldukça sınırlı olduğu söylenebilir (Barut, 2022, s. 240-241).

Göçmenlere yönelik uygulamalar; güvenlik sorunları, iktisadi yetersizlikler ve ani kapasite artışı gibi beklenmeyen nedenlerle uygulamada sınırlı kalabilmektedir. Bu sebeple pek çok sektörde yönetilmesi güç krizler ortaya çıkmaktadır. Bu sektörlerin en önemlilerinden biri hiç kuşkusuz eğitimidir (Şimşek Ademi, 2021, s.122).

Kayıtsızlık göçmen çocukların eğitim süreçlerine dahil olmasını da engellemektedir. Buna ilaveten maddi zorluklar ve dil engeli göçmen çocuklarının eğitim alma ihtimalini iyice sınırlamaktadır. Benzer şekilde kültürel farklılıklar da eğitim gören çocukların uyum sorununu arttırmaktadır (Koç ve Bozdoğan, 2017, s.1338).

4. YALOVA İLİNDE ULUSLARARASI KORUMA ALTINDAKİ AFGANLARIN ÇALIŞMA YAŞAM KOŞULLARINA İLİŞKİN ARAŞTIRMA

4.1. Araştırmanın Metodolojisi

4.1.1. Araştırmanın konusu ve amacı

Türkiye'ye yönelik Afgan göçü yeni değildir ve 1970'li yıllardan itibaren devam etmektedir. Türkiye'ye yönelik Afgan göçü 2021 yılında Taliban'ın Afganistan'da yönetimi ele geçirmesiyle birlikte hızlanmıştır. Afganistan'dan Türkiye'ye göç eden Afganların yaşadığı şehirlerden bir tanesi de Yalova'dır. Yalova'da ikamet eden uluslararası koruma altındaki Afganların işgücü piyasasındaki durumlarını incelemek, çalışma ve yaşam koşullarına dair bir durum tespiti sunabilmek bu çalışmanın başlıca konusunu oluşturmaktadır. Buna ilaveten uluslararası koruma altındaki Afganların Yalova'ya göç etme nedenleri, göç yolculuğu deneyimleri ve gelecek yaşamlarına dair beklentileri aktarılmaktadır.

Bu tez çalışmasıyla Afganistan'dan Türkiye'ye göç eden ve uluslararası koruma altına alınan yabancıların çalışma hayatındaki mevcut durumlarını ortaya koyarak konuya ilişkin çalışma yapanlara katkıda bulunmak amaçlanmıştır. Yalova ili özelinde uluslararası koruma altındaki Afganları konu alan lisansüstü bir çalışma bulunmamaktadır. Çalışmamızın bundan sonra yapılacak olan çalışmalara basamak olması hedeflenmektedir. Buna ilaveten bu konuya ilişkin geliştirilmesi planlanan politikalara da yol göstermesi açısından çalışmamızın önemli olduğunu düşünmekteyiz.

4.1.2. Araştırmanın önemi

Geçmişten günümüze göç çalışmalarında Türkiye hem hedef hem transit hem de kaynak ülke olarak literatürde yer almaktadır. 2011 yılında Suriye'de yaşanan olaylarla birlikte Türkiye'ye yönelik başlayan göç dalgası sebebiyle bu konuya dair çok sayıda çalışmanın yapıldığı ve bu durumun günümüzde de devam ettiği gözlenmektedir. Literatürde geçici koruma altındakilere ilişkin yapılan çalışmalar oldukça fazla olmasına rağmen uluslararası koruma altında olan diğer yabancı uyruklulara ve özellikle Afganlara ilişkin çalışmaların yeterli düzeyde olmadığını düşünmekteyiz.

Ulusal Tez Merkezi veri tabanı incelendiğinde Afganistan'dan Türkiye'ye yönelik göçü konu alan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Afgan hareketliliğini merkezine alan nitel çalışmaların genellikle İran sınır illeri olan Iğdır, Ağrı, Hakkâri ve Van'da yoğunlaştığı

söylenbilir (Efe ve Arıcı, 2021, s.25). Buna ilaveten Yalova ili özelinde Afgan hareketliliğinin çalışıldığı yüksek lisans ve doktora düzeyinde bir tez bulunmamaktadır.

Önceki bölümlerde değinildiği üzere Göç İdaresi Müdürlüğü verilerine göre Afganların Türkiye'ye yönelik hareketliliği yeni değildir ve süreklilik arz etmektedir. Afganların Türkiye'de bulundukları illerden bir tanesi de Yalova'dır. Bu bağlamda Yalova'da ikamet eden uluslararası koruma altındaki Afganların çalışma ve yaşam koşullarına dair bir durum tespiti ortaya koyabilmenin bu yabancı grubuna dair geliştirilebilecek politika süreçlerini kolaylaştıracağını düşünmekteyiz.

Yalova büyük şehirlere yakın bir il olması hasebiyle göçmenlerin de ilgisini çeken bir ildir. Öyle ki yabancı yoğunluğu nedeniyle bazı mahalleler ikamet iznine kapatılmıştır. 16.05.2022 itibarıyla *“ülkenin çeşitli bölgelerindeki yabancı yoğunluğu göz önünde bulundurularak bakanlık tarafından 781 mahalle yeni doğan ve çekirdek aile birleşimi dışında geçici koruma kaydına, uluslararası koruma kaydına, ikamet iznine, geçici koruma veya uluslararası koruma ile ikamet izni kapsamındaki yabancıların ikamet ili değişikliği yapılması işlemlerine kapatılmıştır.”* Yalova'nın Merkez ilçesindeki Sugören Köyü, Sugören Mücavir Mevkii, Bahçelievler Mahallesi ve Çınarcık İlçesindeki Çamlık Mahallesi ikamet iznine kapatılmıştır (T.C. Yalova Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü, 2022).

4.1.3. Araştırma soruları

Çalışmamızın temel sorunsalı Yalova'da ikamet eden uluslararası koruma altındaki Afganların işgücü piyasasına yönelik etkileri ne yöndedir? Yalova'da yaşayan uluslararası koruma altındaki Afganların bu ilde yaşamayı tercih etmelerinde istihdam fırsatlarının etkisi nedir? Bu temel sorunsala ek olarak yine araştırma boyunca aşağıdaki soruların cevapları aranacaktır:

- 1) Afganların Türkiye'ye yönelik göç kararı almalarında etkili olan sebepler nelerdir?
- 2) Afganların Yalova'ya göç etmelerinin nedenleri nelerdir?
- 3) Uluslararası koruma altındaki Afganlar Yalova'da ikametgâh zorunluluğu nedeniyle mi bulunmaktadırlar yoksa Yalova'da yaşamaktan memnundurlar mı? Yalova, katılımcıların ekonomik, sosyal ve kültürel anlamda beklentilerini karşılıyor mu?
- 4) Yasal çalışma ya da uygun barınmaya erişimde ne tür zorluklarla karşılaşmaktadırlar?

4.1.4. Araştırmanın sınırlılıkları

Göç çalışmalarında oldukça hassas ve ulaşılması zor gruplar üzerinde çalışmayı güçleştiren pek çok neden bulunmaktadır. Tamamen yasal bir statüsü olmasına rağmen yaşam şekilleri ve ağır çalışma koşullarından ciddi şekilde etkilenen, kayıt dışı ve tehlikeli ortamlarda çalışan insanlara ulaşmak oldukça zordur. Ayrıca, yatılı ev içi hizmetleri gibi gıda işleme çiftliklerinde, lojistik aktarım alanlarında, inşaat şantiyelerinde çalışanlar, gece vardiyasında çalışanlar ve mevsimlik tarım işlerinde çalışan göçmenlere ulaşmak ve onlarla görüşmeler gerçekleştirmek de oldukça zordur (Fedyuk ve Zentai, 2019, s. 204).

Çalışmanın en belirgin sınırlılığı olarak tarafımızca belirlenen örneklem dışında Yalova’da ikamet eden Afgan sayısının net şekilde bilinmemesidir. Ayrıca, görüşülen uluslararası koruma altındaki Afganların görüşmeler esnasında genel olarak çekince içinde olmaları nedeniyle bazı konularda kendileriyle ilgili detaylı bilgi vermek istemedikleri gözlenmiştir. Dolayısıyla bu durum çalışmanın başlıca sınırlılıklarından bir diğerini oluşturmaktadır. Görüşmeyi hedeflediğimiz kişilerin bir kısmı araştırma konusuna dair güven sorunu yaşadığı için bizimle görüşmekten kaçınmıştır. İletişim problemi çalışmada önemli bir sınırlılık olup görüşülen kişilerin birbirlerinin telefon numaralarını vermek istememesi nedeniyle görüşülecek kişilere ulaşmada sıkıntılar yaşanmıştır. Benzer şekilde Afgan kadınlara ulaşmak erkek göçmenlere nazaran daha zor olduğu için çalışma kapsamında ağırlıklı olarak erkeklerle görüşülmüştür. Görüşülen katılımcılar uzun süredir Türkiye’de bulunmaları nedeniyle Türkçe iletişim kurma konusunda bir sorun yaşanmamıştır.

4.1.5. Araştırmanın yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Nitel araştırma; *“Görüşme, gözlem ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı olay ve olguların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma yöntemi olarak tanımlanabilir”* (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.39).

Nitel araştırma sıklıkla sosyal bilim araştırmalarında başvurulan bir yöntemdir. Sosyal bilim alanında çalışanlar genellikle araştırmalarının doğası gereği nitel yöntemlere başvurmakta ya da çalışmalarını destekleyici olarak nicel araştırma yöntemleriyle birlikte nitel araştırma yöntemlerine de başvurmaktadır. İstatistiksel yöntemlere nazaran nitel araştırma yöntemleri ile çalışmalarda daha detaylı verilere erişilmesi ve sorunların irdelenmesi amaçlanmaktadır (Ceylan, 2023, s.6).

Bu çalışmada araştırma verilerini toplayabilmek adına nitel araştırma yöntemlerinden görüşme tekniği kullanılmıştır. Yapılan araştırmada konu hakkında karşılıklı konuşma yoluyla bilgi

toplama yöntemine görüşme denmektedir. Görüşme tekniğinde görüşme yapılan kişiyi anlamak nihai amaçtır. Amaç, görüşme yapılan kişinin kelimelerini, öyküsünü, bakış açısını ve algılarını kendi sesinden dinleyebilmektir. Görüşülen kişinin anlatısının derinine erişebilmek, düşüncelerin eyleme nasıl dönüştüğünü anlamlandırmak esastır. Görüşme tekniğinde elde edilen bulgular genelleme hedeflememektedir (Erdoğan ve Uyan Semerci, 2021, s.158-161). Bu bağlamda, görüşme tekniği kullanılarak yapılan çalışmalarda göçmenlerin duygu, düşünce, inanç ve çeşitli olaylara yönelik tepkilerini ayrıntılı bir şekilde görebilme ve görüşme yapılan kişileri kendi sözcükleriyle dinleme imkanına erişilmektedir.

Göçün dinamik ve değişken yapısı göz önünde bulundurulunca niteliksel yöntemlerin daha az sınırlayıcı ve daha az yapılandırılmış yöntemler olmalarından dolayı daha faydalı oldukları gözlenmektedir. Sosyal ve kültürel değişkenlere daha duyarlı olmaları, göçmenlere daha fazla söz hakkı ve göçmenleri keşfedecek daha fazla alan tanıdıkları için de nitel çalışmaların tercih edilmeleri gerektiği düşünülmüştür. Ayrıca nitel yöntemlerin keşifsel yönlerinden dolayı, yeni kuram ve kavram oluşturmaya daha uygun oldukları da belirtilmektedir. Nitel araştırma teknikleri; sorgulama ya da kişinin kendini ifadesinin ötesinde karşılıklı konuşma şeklinde geçtiği için hem katılımcıya çok geniş alan tanınması hem de uygulama sırasında katılımcının da farkında olmadığı konularda farkındalık yaratması açısından oldukça faydalıdır (Gün, 2023, s.78).

Bu çalışma kapsamında yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmedeki amaç, görüşülen bireylerin verdikleri bilgiler arasındaki paralelliği ve farklılığı saptamak ve buna göre karşılaştırmalar yapmaktır (Yıldırım ve Şimşek, 2011, s.120). Yarı yapılandırılmış görüşmede görüşmecinin genel hatlarıyla bir yol haritasına sahip olduğu, görüşülen kişiye göre bu plandaki sorular üzerinde esnekliğe gidebileceği söylenebilir. Bu görüşme türünde önceden hazırlanan ve bir dizi soru içeren bir görüşme formu bulunmaktadır. Bu özellik araştırmanın hedefine uygun şekilde etraflıca bilgi almayı sağlamak içindir. Bu bağlamda yarı yapılandırılmış görüşmelerin, yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşmelerin orta noktasında bulunduğu söylenebilir (Akman Dömbekçi ve Erişen, 2022, s.146).

4.1.6. Araştırmanın evreni ve araştırma grubu

Bu çalışmanın evreni yasal veya yasa dışı yollardan Türkiye'ye göç eden ve Yalova'da yaşayan uluslararası koruma altındaki çalışma çağındaki Afganlardır. Türkiye'de yaşayan Afganistan uyruklu yabancılar için çeşitli çalışmalarda sığınmacı, uluslararası koruma başvuru sahibi,

uluslararası koruma statü sahibi, şartlı mülteci, düzensiz göçmen veya göçmen terimleri kullanılmaktadır. Bu tez çalışmasında mevzuatta da açıkça belirtilen uluslararası koruma kavramı kullanılmaktadır. Çalışmamız da uluslararası koruma altındaki Afganlar kapsamında gerçekleştirilmiştir.

T.C. Yalova Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü'ne 7.2.2024 tarihinde sunduğumuz yazı ile Yalova'da yaşayan uluslararası koruma altındaki Afganların sayısına dair güncel veriler talep edilmiştir. Ancak talebimizin yanıtsız bırakılması hasebiyle Yalova'da uluslararası koruma altındaki Afgan sayısına ilişkin net bir bilgiye vakıf değiliz. Araştırma evreni tarafımızca net şekilde bilinmediği için araştırma grubu en az 30 kişi olacak şekilde planlanmış ve neticesinde 33 kişi ile görüşülmüştür.

Araştırmanın örnekleme, Patton'un niteliksel araştırmaları içerisinde yer alan amaçlı örnekleme yöntemidir. Mümkün olabilecek en yüksek düzeyde veri toplanabilmesi için örneklemin maksimum genişlikte alınabilmesi ve teori oluşturulmasına uygun koşulların sağlanmasıdır (Başkale, 2016, s.26). Dolayısıyla bu yöntemde araştırma sorusunun dikkate alınarak belirli bir bölgenin veya mekânın seçilmesi durumu söz konusudur. Benzer şekilde, araştırmacı teorik bilgisiyle araştırma sorusuna uygun vaka veya denekleri bulmaya çalışır ve araştırmasına dahil eder. Diğer örnekleme yöntemlerinden farklı olarak amaçlı örnek yönteminde görüşme yapılacak bireylerin özellikleri saha araştırmasına başlamadan önce belirlenmiştir (Erdoğan ve Uyan Semerci, 2021, s.86).

Çalışmada amaçlı örnekleme yöntemi sınıflarından maksimum çeşitlilik örnekleme ve kartopu örnekleme yöntemi tercih edilerek görüşülecek kişiler belirlenmiştir. Maksimum çeşitlilik örneklemeyle amaçlanan görece küçük bir örneklem oluşturmak ve ayrıca bu örneklem içerisinde araştırmaya dahil olan kişilere yönelik maksimum çeşitliliği sağlamaktır. Kartopu örnekleme ise temel amaç mülakat için bir ya da iki kişi belirlenmesi ve onlarla yapılan mülakat sonrası onlar aracılığıyla görüşülecek yeni kişilere ulaşılmaktadır. Bu şekilde kartopu örnekleme, ağların ve ilişkilerin izlerinin sürülmesine olanak tanımaktadır. Aynı zamanda bu örnekleme tekniği göç araştırmalarındaki metodolojik güçlüklerle de dikkat çekmektedir. Araştırmacılar bir ağ içerisinde çeşitli sayıda ulusal ve etnik aidiyet sahibi kişiye ulaşabilmektedirler. (Barglowski, 2019, s. 189-190).

Çalışmamız kapsamında uluslararası koruma altındaki Afganlarla yapılan görüşmelerden sonra katılımcılardan elde edilen verilerin kendini tekrarlamaya başladığı anlaşıldığı noktada araştırmanın doyum noktasına geldiği düşünülerek görüşmeler sonlandırılmıştır.

4.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmanın amacı ve kapsamına uygun olarak tarafımızca Türkçe olarak hazırlanmış Yalova Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu tarafından onaylanan, sosyal ve demografik bilgileri de içeren yarı yapılandırılmış görüşme formu (EK-1) kullanılmıştır.

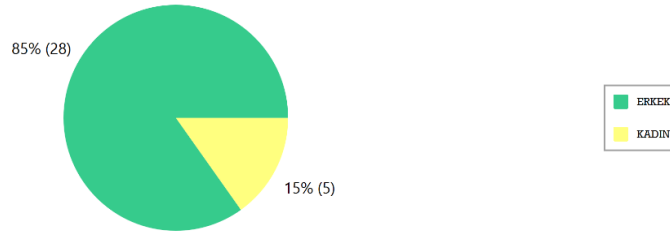
4.2.1. Verilerin toplanması

Araştırmada, ölçüt örneklem niteliklerine sahip katılımcılarla kartopu tekniğinden faydalanılarak yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Yapılan görüşmelerde katılımcılara Türkçe olarak hazırlanan 20 adet açık uçlu soru yöneltilmiştir. Soruların hazırlanmasında, katılımcıların göç hikayelerine bütüncül olarak ulaşılması amaçlanmıştır. Görüşmelerde yarı yapılandırılmış görüşme formundaki sorulara bağlı kalınmıştır. Buna ilaveten katılımcıların aktarmış olduğu göç tecrübelerinin farklılık göstermesi sebebiyle katılımcılara zaman zaman ek sorular da yöneltilmiştir. Soruların katılımcılar tarafından açık bir şekilde anlaşılmasına özen gösterilmiştir. Katılımcıların tamamı yönetilen soruları rahat bir şekilde anlayabildiği ve yeterli düzeyde Türkçe konuşabilmeleri sebebiyle tercüman desteğine başvurulmamıştır. Organize edilen görüşmeler ise bireysel olarak gerçekleştirilmiştir. Katılımcılara araştırmanın amacı açıklanarak bilgilendirilmiş ve aydınlatılmış onam formu (EK.2) imzalatılmıştır. Katılımcıların rızaları doğrultusunda görüşmelerde ses kaydı alınmıştır. Ses kayıtlarının transkripsiyonu bizzat araştırmacı tarafından yapılmıştır. Katılımcı kodlarına uygun şekilde dosyalanmıştır.

4.2.2. Veri ve bilgilerin analizi

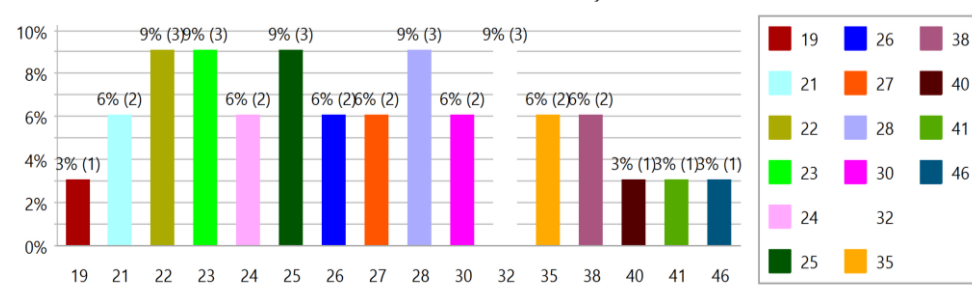
Çalışmanın konusuyla ilgili olarak yarı yapılandırılmış mülakat formu kullanılmıştır. Araştırmada elde edilen veriler MAXQDA Analytics Pro (24.6.0) programı kullanılarak katılımcıların göç hikayelerindeki benzerlik ve farklılıkları kodlanmış ve analiz edilmiştir. Veriler kategorize edildikten sonra alt temaları oluşturulmuş ve betimsel analiz yapılmıştır. Transkripsiyondan elde edilen belgeler öncelikle MAXQDA programında kodlanmış, kodlama işleminin tamamlanması ile alt temalar belirlenmiştir. Ulaşılan bulgular aşağıdaki bölümde özetlenmiş ve değerlendirilmiştir.

Araştırmamızın örneklemini oluşturan 33 katılımcıdan 28'i erkek, 5'i ise kadınlardan oluşmaktadır.

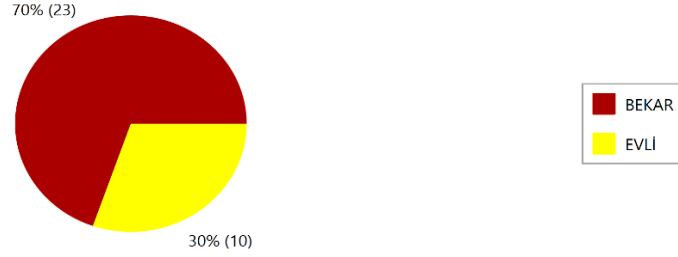
Şekil 4.3. Katılımcıların cinsiyeti

Literatürde de düzensiz göç sürecinin oldukça zor geçtiği ve uzun mesafeli yollardan gelenlerin büyük bir çoğunluğunun erkek olduğu ortaya çıkmıştır (Tümtaş, 2022, s.345). Afgan kadınlara ulaşmak erkeklere nazaran daha zor olduğundan araştırmada ağırlıklı olarak erkek katılımcılarla görüşülmüştür. Erkek göçmenlerin yoğunlukta olması bir yandan da toplumsal algının bir tezahürü olan medya haberlerinde Afganların huzur bozan, sapkın, toplum yapısı için tehlike arz eden bireyler olarak nitelendirilmesine de sebep olabilmektedir (Köse ve Aydemir Demir, 2023, s.65).

Şekil 4.4. Katılımcıların yaşları

Katılımcılara görüşme formu kapsamında yönetilen ikinci soru yaş değişkeniyle ilgiliydi. Şekil 4.4'de yaş değişkenine göre dağılım incelendiğinde %63,6'sının (21 kişi) 30 yaşın altında yer aldığı, %36,4'ünün ise 30 yaş ve üzeri olduğu görülmektedir. Yorumlamak gerekirse bir önceki başlıkta da belirtildiği üzere hem zorlu göç yollarının ve sürecinin varlığı hem de Afganistan'daki genç nüfus fazlalığının göçmen profilini gençleştirdiği söylenebilir. Buna ilaveten görüşülen katılımcılar arasında 50 yaş ve üzerinde katılımcının bulunmaması yaşlılarda göç eğiliminin oldukça düşük düzeyde olduğu ve bu durum yaşa bağlı olarak bulundukları yerden ayrılmayı göze alamadıkları ya da bulundukları yerden ayrılma eğilimi gösteremedikleri şeklinde yorumlanabilir.

Şekil 4.5. Katılımcıların medeni durumları

Şekil 4.5 incelendiğinde katılımcıların %70 gibi önemli bir kısmının bekar olduğu görülmektedir. Hem şekil 4.3 hem de şekil 4.4 incelendiğinde görüşülen kişilerin büyük çoğunluğunun genç erkeklerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu dağılıma göre katılımcıların önemli kısmının genç nüfustan oluştuğu söylenebilir.

Afganistan'a ait nüfus verileri incelendiğinde 1 Temmuz 2024 itibariyle Afganistan'ın nüfusu 43.647.492 ve nüfusun ortanca yaşı 17,1'dir (Worldometer, 2024). Bu veriler araştırma sonuçlarıyla uyumludur. Şöyle ki, araştırmamızda yer alan katılımcıların %63,6'sının 30 yaş ve altında olduğu düşünüldüğünde verilerin araştırma sonuçlarıyla uyumlu olduğu ve genç Afgan nüfusun bulundukları yerden kendileri için gelecek vaat eden yer veya ülkeye gitme konusunda daha kolay hareket edebildikleri söylenebilir.

Aile üyelerim Kabil'de. Buraya aileden bir ben geldim. Annem ve iki kız kardeşim var. Babam vefat ettiği için buraya eve para göndermek için çalışmaya geldim. Şu an için ailemi yanıma aldırma gibi bir düşüncem yok. (K1, erkek, 27 yaşında).

Babam Kandahar'da memurdu, savaş nedeniyle vefat etti. Annem felçli, bir abim ve evli bir ablam var Kandahar'da. Hem abim hem ablam annemle ilgileniyorlar. Buraya tek başına iş bulmak için geldim. (K7, erkek, 22 yaşında).

Anne ve babam, iki kız kardeşim Afganistan'da. Buraya tek başına geldim. (K11, erkek, 23 yaşında).

Bir kız kardeşim var. Anne ve babamla birlikte Bamyan, Afganistan'dalar. (K14, erkek, 28 yaşında).

Annemle babam Afganistan'da. Cihatçılar abimi öldürdü. Ben tek çocuğum. Buraya tanıdıklarımla geldim. Anne ve babam Baghlan'da kaldı. Onları mecburen orada bırakmak zorunda kaldım. (K19, erkek, 21 yaşında).

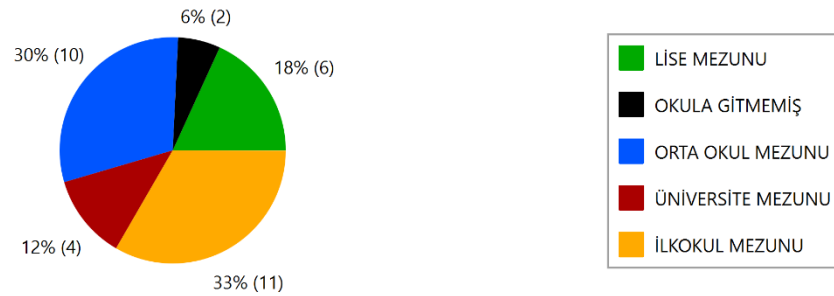
Görüşülen kişilerin profilleri incelendiğinde göçe neden olan etkenlerin ve göç kararlarının şiddet ve ekonomik yoksulluk kökenli faktörler çerçevesinde şekillendiği anlaşılmaktadır. Bekar katılımcıların tümü benzer ifadeleri vurgulamıştır.

Afganistan, Mezarı Şerif'te anne, babam ve iki kız kardeşim var. Aileden bir ben buradayım, yalnız geldim. (K22, erkek, 23 yaşında).

Annem hastalıktan vefat etti. Babam ve kardeşlerim Herat'da. Buraya tek başına geldim. (K24, erkek, 26 yaşında).

Bekarım, buraya memleketten arkadaşlarımla geldim. Anne ve babam Kabil'de kaldı. Onları buraya getirmem zor, o yolu aşamazlardı. Bir kardeşim vardı o hastalıktan öldü. Çalışmak için buraya tek geldim. (K28, erkek, 25 yaşında).

Uzun süreli çatışma, siyasi istikrarsızlık, şiddet, çeşitli baskı unsurları Afganistan'ı önemli bir göçmen kaynağı haline getirmiştir. 2018 yılı sonunda Afgan göçmenlerin sayısı (2,7 milyon) Suriye Arap Cumhuriyetinden sonra dünyadaki en yüksek ikinci mülteci nüfustur. Buna ilaveten, ülkede yoksulluk, yüksek işsizlik ve düşük ücret gibi ekonomik temelli etkenler dışa yönelik göç hareketliliğini itici yönde etkilemektedir (IOM, 2020, s.75). Afganistan kökenli göçmen hareketlerinde geçim kaynağı ve gelir yaratma odaklı nedenler zaman zaman şiddet ve güvenlik arayışı gibi faktörlerin önüne geçebilmektedir (McAuliffe ve Jayasuriya, 2016, s.12). Afganistan'ın şu anda dünyanın en büyük insani krizlerinden biriyle karşı karşıya olduğu söylenebilir. Afganların yaklaşık yüzde 95'i yeterli yiyecek bulamamaktadır. Ülkede pek çok insan kız çocuklarının okula gidememesi, kadınların çalışamaması ve benzeri sosyal kısıtlamalar nedeniyle ülkeden ayrılmak istemektedir (IOM, 2024, s.73)

Şekil 4.6. Katılımcıların eğitim durumları

Katılımcıların eğitim durumları incelendiğinde görüşülen kişilerin önemli bir kısmının ilk ve orta öğretim mezunu olduğu görülmektedir. %33 (11 kişi) ilk okul mezunu, %30(10 kişi) orta okul mezunudur. Bu grubu lise mezunları %18 ile (6 kişi) takip etmektedir. Görüşülen kişiler arasında yalnızca 4'ü üniversite mezunu olduğunu belirtmiştir. Üniversite eğitimini tamamlayanlar mühendislik, iktisat ve (İngilizce) yabancı dil alanlarında eğitimlerini tamamladığını bildirmiştir. Katılımcılar arasında iki kişi ise hiç okula gitmediğini, kendi imkanlarıyla okuma ve yazma öğrendiğini belirtmiştir. Bu durum UNESCO (2021) raporunun sonuçlarıyla da uyumludur. Afganistan, dünyadaki en düşük okuryazarlık oranlarından birine sahiptir. 2018 yılında yetişkin nüfusun (15 yaş ve üzeri) yarısından fazlası (%57) okuma yazma bilmemektedir (s.8).

Okula birkaç yıl gidebildim. İlkokul mezunuyum. Okuldan sonra çalışmak zorunda kaldım. (K1, erkek, 27 yaşında).

15 yaşında Afganistan'dan ayrıldım. Orada o yaşma kadar okula gidiyordum. Normal liseyi bitirmeden ayrıldım. (K3 erkek, 24 yaşında).

Okula gidemedim. Okuyabiliyorum biraz yazabiliyorum sonradan öğrendim. (K4, kadın, 46 yaşında).

Lise terk, tamamlayamadım. (K19, erkek, 21 yaşında).

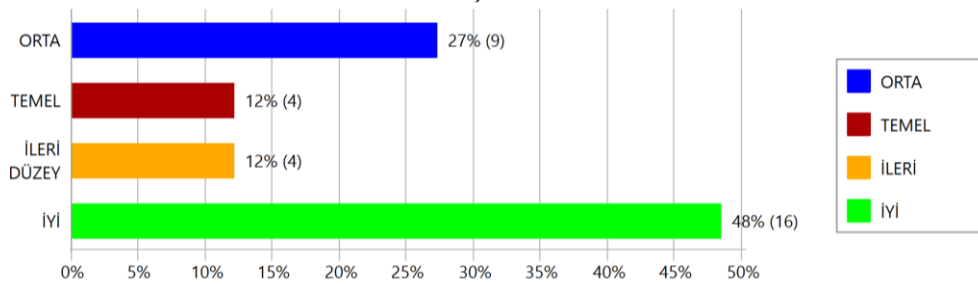
Üniversite mezunuyum hem okudum hem büroda çalıştım Kabil'deyken. (K27, erkek, 28 yaşında).

İlkokulu bitirdim. Sonra fakirlikten devam edemedim, çalışmam gerekiyordu. (K25, erkek, 22 yaşında).

Çok okuyamadım, ortaokulu yarıda bıraktım. (K30, erkek, 19 yaşında).

Afgan katılımcıların eğitim durumları hakkında; katılımcıların %69'unun lise altı eğitim düzeyine sahip olduğu ve genel itibarıyla çoğunluğun düşük eğitim profiline sahip bireylerden oluştuğu anlaşılmaktadır. Bu bağlamda Yalova'da ikamet eden uluslararası koruma altındaki Afganların az eğitilmiş bireylerden oluştuğu ve kaynak ülkedeki eğitim verileriyle uyumlu bir profil çizdikleri söylenebilir.

Görüşme formunda katılımcılara "Çalışma yaşamında ya da sosyal ilişkilerde dil konusunda problem yaşıyor musunuz?" şeklinde dil problemi yaşıyor ya da yaşamadıklarını tespit etmeye yönelik bir soru yöneltilmiştir.

Şekil 4.7. Katılımcıların Türkçe dilini bilme düzeyleri

Katılımcıların dil bilme düzeyleri incelendiğinde %87'sinin ortalama ve üzerinde düzeyde Türkçe bildiği görülmektedir. Katılımcılar arasında sadece 4 kişinin temel seviyede Türkçe bildiği ve kendilerini ifade etmede zaman zaman problem yaşadıkları anlaşılmaktadır.

5 yıl oldu. 2019 yılında geldik, iş görüyor şimdi. Türkçeyi öğrendim. Yeni geldiğimizde kimseyle konuşamıyordum. Alışveriş falan yapamıyordum, eşim ve çocuklar hallediyordu. Komşular bir şey söylediğinde anlamıyordum yani öyle gülümseyip bakıyordum, çok zordu. (K4, kadın, 46 yaşında).

Türkçe de konuşurken zorlanmıyorum ama yazıda bazen hatalarım oluyor. (K6 kadın, 24 yaşında).

2017 yılında geldiğim için artık dil sorunu yaşamıyorum. İlk zamanlar biraz zordu alışmak. (K9, erkek, 25 yaşında).

Biraz zorlanıyorum hala alışmaya çalışıyorum. (K14, erkek, 28 yaşında).

Türkçe biliyorum. Sıkıntı yaşamıyorum. 2018 yılında gelmişim buraya. (K20, erkek, 32 yaşında).

Bazen biraz zorluk yaşıyorum, söyleyemediğim kelimeler oluyor. Ben inşaatlarda çalıştığım için dilim çok iyi değil, bunun sıkıntısını yaşadım iş ararken de. (K24, erkek, 26 yaşında).

Türkçem iyi, bir sıkıntı yaşamıyorum şu an için ben burada. İlk geldiğimde çok sıkıntıydı, birine bir şey sormaya bir şey istemeye çekiniyordum. (K28, erkek, 25 yaşında).

Bir sıkıntı yaşamıyorum, 2015’de Türkiye’ye geldim. Türkçe öğrenmeye özen gösteriyorum, gazeteleri okuyorum, bir yere giderken tabelaları okuyorum, Türk arkadaşlarla çalışırken konuşmaya önem veriyorum yani. (K32, erkek, 38 yaşında).

Yani ilk geldiğimde evet sıkıntıydı, sadece yolda öğrendiğim birkaç kelimeyle insanlarla anlaşmaya çalıştım. Biraz Türkçe biraz İngilizce. O şekilde kayıt falan oldum. Sonra zamanla alışyorsun öğrendim. (K33, erkek, 32 yaşında).

7 senedir buradayız artık rahat bir şekilde konuşabiliyorum. (K18, kadın, 35 yaşında).

İlk geldiğimde dil bilmiyordum. Aileme bakmam lazımdı, acilen iş gerekiyordu birkaç aç işsiz gezdim. Hazırdan yedik, ekonomik olarak çok zordu sıkıntıda kaldık. İş bulana kadar geçen zaman çok sıkıntılıydı. Dil bilmeyince iş bulamıyorsun. (K23, erkek, 41 yaşında).

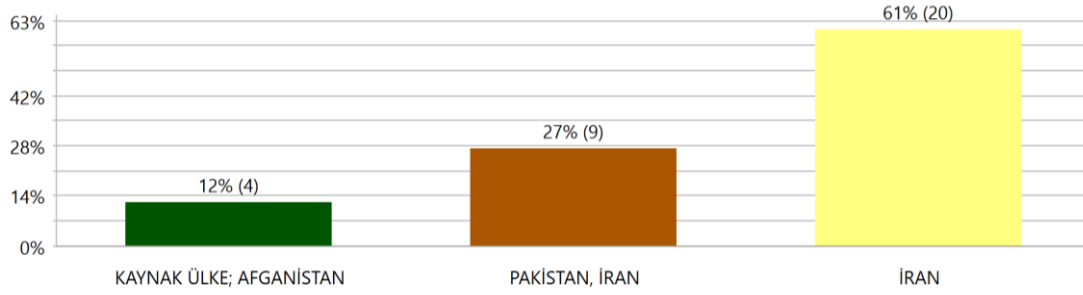
Türkçeye memlekette izlediğim dizilerden falan alışkanlık vardı ama yine de ilk geldiğimde oldukça sıkıntı çektim. Zorlandım yani. Buradaki arkadaşlarım sağ olsun yardımcı oldu. Çalıştığım yerde falan onların yardımıyla alıştım. Memleketten arkadaşlarla birlikte iş gördüğüm için çok fazla sıkıntım olmadı. (K1, erkek, 27 yaşında).

Katılımcılarla yapılan mülakatlar değerlendirildiğinde görüşülen Afganların ülkeye ilk giriş yaptıkları dönemde yoğun şekilde dil problemi yaşadıkları ancak zamanla bu durumu aştıkları anlaşılmaktadır. Dikkat çeken husus ise görüşülen göçmenlerin %87 gibi önemli bir kısmının orta ve üzeri sevide Türkçeye hâkim olmasıdır. Bu durum göçmenlerin Türkiye’ye geliş yılıyla ilişkilendirilebilir. Öyle ki katılımcıların %84’ü 2020 yılından önce Türkiye’ye giriş yaptığı belirtilmektedir. Ülkede geçirilen sürenin uzunluğu göçmenlerin dil probleminden doğan entegrasyon sorunlarını da azaltmaktadır. Görüşülen kişilerin çoğunluğu ülkeye giriş yaptıktan sonra zamanla Türkçeyi öğrendiklerini belirtmiş ve bu şekilde çalışma ve sosyal yaşamdaki dil kökenli uyum güçlüklerini aştıklarını ifade etmişlerdir. Öte yandan dil problemini aşamamış, Türkçeyi temel düzeyde konuşabilen katılımcıların sosyal yaşamda yalnızlaşma yaşadıkları ve günlük işlerini halletme hususunda sıkıntılarla karşılaştıkları ifade edilmektedir.

4.3.2. Katılımcıların Türkiye’ye geliş süreci

4.3.2.1. Katılımcıların Türkiye’ye gelmeden önce bulundukları ülkeler

Katılımcıların önemli bir kısmı Afganistan’dan Türkiye’ye direkt olarak gelmediklerini belirtmişlerdir. Türkiye’ye giriş yapmadan önceki süreçte ise Pakistan ve İran gibi ülkelerde bir süre yaşamlarını sürdürdüklerini ifade etmişlerdir. Bu ülkelerde bulunmalarının başlıca amacı ise geçici işlerde çalışarak Türkiye’ye geçiş masraflarını çıkarabilmektir. Katılımcıların sadece %12’si (4 kişi) direk olarak kaynak ülkeden Türkiye’ye giriş yaptığını belirtmiştir.

Şekil. 4.8. Katılımcıların Türkiye’ye gelmeden önce bulundukları ülkeler

Şekil 4.8’de görüldüğü üzere katılımcıların %88’i Türkiye’ye varış yapmadan önce Pakistan ve İran gibi ülkelerde bulunmuştur. Mülakatlardan çıkarılan bulgular, katılımcıların bu ülkeleri Türkiye’ye ulaşmadan önce bir ara durak olarak kullandıkları yönündedir.

Türkiye geldiğim ilk ülke değil. Mesafe yakınlığından dolayı ilk olarak 2017 yılında Pakistan’a gittim. Orada çalışmayı denedim ama orada yapamadım. Afganları çok hor görüyorlar orada, devleti ayrı insanı ayrı seni aşağılıyor. Afganlara karşı siyasi tepkiler oldukça yüksek orada. İstemiyorlar yani seni. Sonrasında çok sıkıntılı oldu, İran’a geçtim. 2019 yılında Türkiye’ye geldim. (K1, erkek, 27 yaşında).

İlk İran’daydım. Orada baya Afgan var. Orada ekonomik de kötü. İmkânı olan orada kalmak istemez. İran’dan Türkiye’ye giriş yaptım. Afganistan’dan önce İran’a geldim, sonra Türkiye’ye geçtim, öyle yani. (K2, erkek 38 yaşında).

Biz İran’da yaşıyorduk. Sonra kocam orada hapis yattı. Orada bize rahat vermediler. Türkiye’ye gelmek zorunda kaldık. (K4, kadın, 46 yaşında).

İran’dan Türkiye’ye geçtik. Dört yıl kadar Tahran’da yaşadık. 2018 yılında Türkiye’ye geldik. (K6, kadın, 24 yaşında).

Daha önce iki sene Pakistan’da yaşadım, buraya 2018 yılında kaçak olarak geldim. Pakistan’dan Tahran’a geçtim, kaçakçıyla orada anlaştım. (K7, erkek, 22 yaşında).

Türkiye geldiğim ilk ülke. Yasal yollarla geldim buraya. 2018 yılında yani 6 yıl önce geldim. (K8, erkek, 40 yaşında).

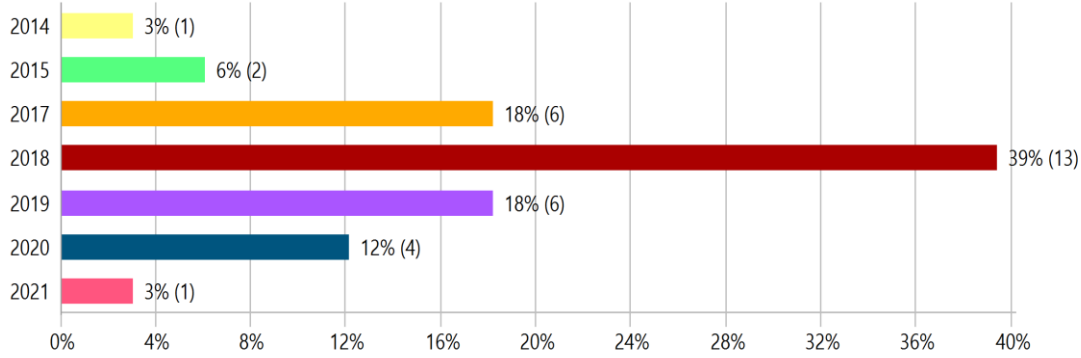
İran’ da çalıştım, yaşadım bir süre. Eşim ve kızım hala oradadır, onları getiremedim. 2019 yılında Türkiye’ye geldim, kaçak geldim. (K17, erkek, 30 yaşında).

Daha önce Pakistan’da yaşadım, sonra Afganistan’a geri döndüm. Türkiye geldiğim üçüncü ülke. Afganistan’dan İran’a geçip buraya geldim. (K14, erkek, 28 yaşında)

İç ve dış göç hareketliliği Afganistan tarihiyle paralel bir olgu olarak görülmektedir. Ülkenin jeopotik konumu hasebiyle ülke topraklarında emperyal güçlerin çekişmesi, terör örgütlerinin faaliyetleri, yoğun uyuşturucu üretim ve ticareti hem ülke içinde hem de ülke dışına yönelik göç hareketliliğini sürekli kılmaktadır (Şeyhanlıoğlu, 2021, s.172). Katılımcılarla yapılan görüşmelerden de anlaşılacağı üzere Afganların yaşamlarında göç önemli bir dinamiktir ve Afganistan’daki olumsuz yaşam koşulları Afgan halkını göçe zorlamaktadır.

4.3.2.2. Katılımcıların Türkiye'ye geliş yılı

Görüşülen katılımcıların Türkiye'ye geliş tarihleri incelendiğinde yoğunluğun 2020 yılı öncesinde olduğu, 2017, 2018, 2019 yıllarında Türkiye'ye varış sıklığının arttığı anlaşılmaktadır.

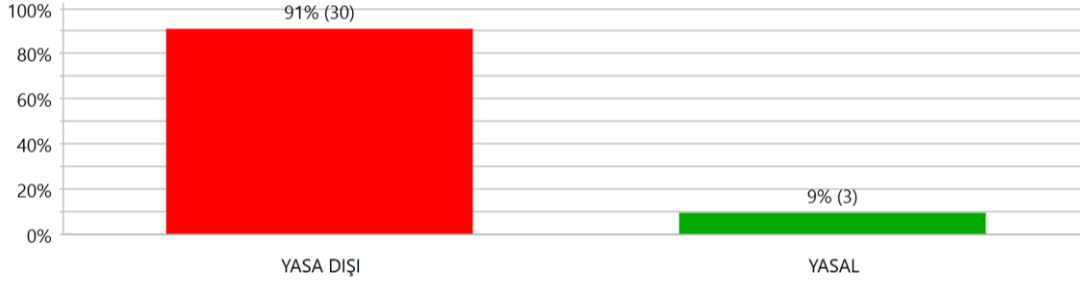
Şekil 4.9. Katılımcıların Türkiye'ye geliş yılı

Bu durum Göç İdaresi Başkanlığı verileriyle de uyumaktadır. Şöyle ki yıllara göre yakalanan düzensiz göçmen sayısı 2014 yılından itibaren düzenli bir artış trendine girmiştir. 2014 yılında 58.647, 2015 yılında 146.485, 2016 yılında 174.466, 2017 yılında 175.752, 2018 yılında 268.003, 2019 yılında ise 454.662 kişiye ulaşarak son 14 yıl içerisinde en yüksek seviyesini görmüştür. Yıllara göre yakalanan düzensiz göçmenlerin uyruk dağılımları incelendiğinde ise Afganistan uyruklu göçmenlerin ilk sırada yer aldığını, özellikle 2018 (100.841 kişi) ve 2019 (201.437 kişi) düzensiz Afgan göçmen sayısının en üst seviyeye ulaştığı anlaşılmaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, Düzensiz Göç İstatistikleri sayfasından derlenmiştir, t.y).

Ayrıca belirtilen yıllar, Afganistan'da yönetimi ele alan Taliban'ın ülkede baskıyı arttırmaya başladığı ve gerilimin yükseldiği yıllardır. Taliban'ın Afganistan'ı ele geçirmesiyle birlikte Taliban öncesi ülkeyi yöneten Kabil hükümetinin yöneticileri, devlet memurları, öğrenciler ve yüksek düzeyli çalışanlar öncelikli olarak ülkeyi terk etmeye başlamışlardır. Bu durum savaş ve yoksulluk nedeniyle günlük yaşamını idame ettiremez hale gelen Afgan halkına da sirayet etmiştir. Bu nedenle Türkiye'ye yönelik düzensiz Afgan göçünün son yıllarda en üst seviyelere ulaştığı belirtilmektedir (Euronews, 2021).

4.3.2.3. Katılımcıların ülkeye giriş biçimi, kayıtlı olmaları ve sınır dışı edilip edilmeme durumları

Araştırma kapsamında görüşülen katılımcıların %91'i Türkiye sınırını yasa dışı yollarla geçtiğini belirtmektedir.

Şekil 4.10. Katılımcıların ülkeye giriş biçimi

Kaçak geldim buraya. Herkes kaçak gelir. Van tarafından kaçakçılar geçirdi. (K2, erkek 38 yaşında).

Yasadışı yollarla geldik. İran’da kaçakçılık işini yapan çok fazla insan var. Bir tanıdık ya da telefon numarası vasıtasıyla ulaőabiliyorsun kaçakçılara. Zaten herkes birbirine telefon numarası veriyor. Öyle kolay yani. Seni yönlendiriyorlar Őuraya kadar gel Őuran sonra seni falanca kişi alacak Őuraya getirecek diyor. Sık sık birbirlerine devrediyorlar kaçakları. Bir yere kadar bir kaçakçı diğer noktaya kadar başka bir kaçakçı öyle yani. (K6, kadın, 24 yaşında).

Yasal yollarla geldim buraya. 2018 yılında. 6 yıl önce geldim. Kalış sürem dolunca il göç idaresine başvuru yaptım koruma almak için o şekilde. (K8, erkek, 40 yaşında).

Üç arkadaş birlikte yola çıktık. Kaçak yollarla geldik 6 sene önce. (K15, erkek 25 yaşında).

2017 yılında Van’dan kaçak olarak Türkiye’ye geldim. (K26, erkek, 32 yaşında).

Katılımcıların vermiş olduğu cevapların yasa dışı g  te yoėunlaőıėı anlaşılmaktadır. Ayrıca yasa dışı g   i kolaylaştıran aracı kişileri g   g  zergahında bulmanın oldukça kolay olduğu belirtilmektedir.

Katılımcılara sorulan; “Türkiye’de ne kadar süre kayıtsız yaşadınız? Gelir gelmez mi kayıt yaptırdınız?” sorusuna katılımcıların çoğunlukla Türkiye’ye giriş yaptıktan kısa bir süre sonra kayıtlarını yaptırdığı yönünde cevap verdikleri görülmektedir.

Birkaç hafta kayıtsız şekilde gizlendim, günü birlik işlerde çalışmak zorunda kaldım. Sonrasında kaydımı yaptırdım. Sınır dışı edilmedim, bunun için mutluyum. (K1, erkek 27 yaşında).

Geldiğimde Ankara’da kayıt yaptırdım. (K2 erkek, 38 yaşında).

Bir sene kayıtsız yaşamak zorunda kaldım (K5, erkek, 35 yaşında).

6 ay Türkiye’de kayıtsız yaşadım, sonra kayıt yaptırdım. (K7, erkek, 22 yaşında).

Bir sene kadar kayıtsız yaşadım. Nasıl kayıt olacağımı falan öğrendikten sonra kayıt oldum (K9, erkek, 25 yaşında).

2017 yılında kaçak olarak geldim. İki yıl kaçak yaşadım, sonra kayıt yaptırdım. İki kez sınır dışı edildim. Sonra yine geri gelmek zorunda kaldım buraya, mecburen geldim. (K14, erkek, 28 yaşında).

Gelir gelmez g   idaresine başvurup kayıtlandım. (K16, erkek, 27 yaşında).

Biz  nce İran’a sonra Türkiye’ye geldik. Bu ülkeye 7 yıl önce geldik. Kaçak olarak geldik, gelir gelmez kayıt olduk. (K18, erkek, 35 yaşında).

Sınırı geçince kaçakçının anlaştığı Ankara’daki eve götürüldüm, orada birkaç gün kaldım. Kaydımı daha sonra yaptırdım. (K17, erkek, 30 yaşında).

Türkçe hiç bilmiyordum sadece biraz İngilizce birkaç kelime. O şekilde BM binasını buldum, kayıt oldum. (K21, erkek, 21 yaşında).

Türkiye'ye geçer geçmez hastaneye gitmek zorunda kaldım, zaten orada sana soruyorlar, hastaneden sonra kayıtlılandım (K24, erkek, 26 yaşında).

Gelmeden önce bilgilim vardı, gelir gelmez kayıt yaptırdım. (K27, erkek, 28 yaşında).

2019 yılında kaçak olarak giriş yaptım, birkaç ay kayıtsız gezdim, sonra kayıt oldum. (K25, erkek, 22 yaşında).

Katılımcılarla yapılan görüşmelerden çıkarılan bir diğer sonuç ise kayıtlanma tarihini çok net hatırlamadıkları, Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra belirli bir süre kayıtsız bir şekilde ülkede bulundukları anlaşılmaktadır.

Katılımcılara görüşme kapsamında “Daha önce hiç sınır dışı edildiniz mi ya da sınır dışı edilip geri geldiniz mi?” sorusu yöneltilmiş ve katılımcıların önemli bir kısmı Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra hiç sınır dışı edilmediklerini ifade etmişlerdir.

Van tarafından kaçakçılar geçirdi. Yakalandık, Sınır dışı edildim. İran'da biraz durdum sonra yine buraya giriş yaptım. Geldiğimde Ankara'da kayıt yaptırdım. (K2, erkek, 38 yaşında).

Kaçak geçiş yaptık Van sınırından, geldikten sonra bizim kaydımızı yaptılar. Sınır dışı edilmedik. (K4, kadın, 46 yaşında).

Daha önce sınır dışı edildim, sonra tekrar giriş yaptım. (K3, erkek 24 yaşında).

Gelir gelmez Ankara'da kayıt yaptırdık. Sınır dışı edilmedik. (K6, kadın, 24 yaşında).

Yakalanmadığım için sınır dışı edilmedim. (K13, erkek, 26 yaşında).

Evet, bir sefer yakalanıp sınır dışı edildim. Sonra tekrar giriş yaptım. (K9, erkek, 25 yaşında).

Doğu Beyazıt'tan giriş yaptım, hiç sınır dışı edilmedim (K16, erkek, 27 yaşında).

2019 yılında Türkiye'ye geldim, kaçak geldim. Sınırdan bir kez yakalandım, Türk askerleri beni İran sınırına geri bıraktı. Sonra tekrar geldim. (K17, erkek, 30 yaşında).

Kaçak geldim. Bir kere sınır dışı edildim. Yakalandım, sonra yine geldim. (K22, erkek, 23 yaşında).

2021 yılında Türkiye'ye geldim, geldiğim gibi kayıt oldum. Sınır dışı edilmedim. (K19, erkek, 21 yaşında).

Kayıt olmadan önce sınır dışı edildim. İki ay İran'da bekledim sonra yine geldim. Tüm param kaçakçılara yollarda gitti. Öyle yani. Çok zor gelebildim. (K25, erkek, 22 yaşında).

Yasadışı geldim buraya. Bir kere yakalandım beni geri deport ettiler. 5-6 ay geçince tekrar geri geldim. Yasa dışı geldim yine ikinci gelişimde kaydımı yaptırdım kaçak gezmedim. (K31, erkek, 28 yaşında).

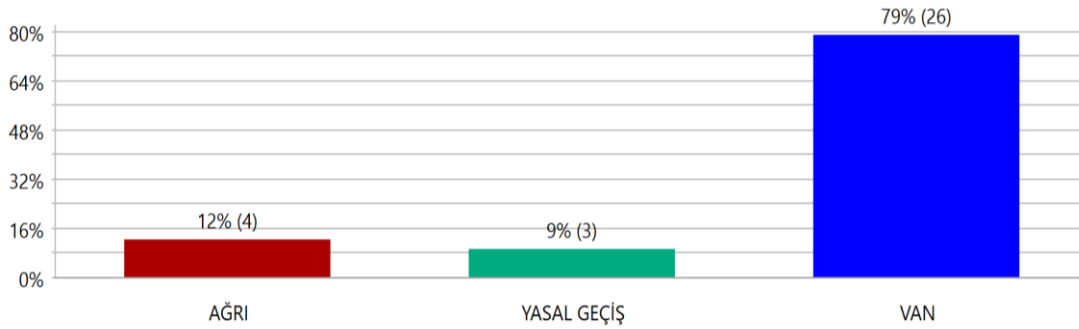
Sınır dışı edilmedik. Sınır dışı edilseydik bir daha girmek zor olurdu. (K30, erkek, 19 yaşında).

Kaçak geldim, bir süre kayıt dışı yaşadım. Sınır dışı edilmedim (K33, erkek, 32 yaşında).

Görüşmelerden elde edilen bir diğer bulgu ise katılımcıların neredeyse tamamının Van sınırının çeşitli bölümlerinden geçiş yaparak Türkiye'ye girmiş olduklarıdır. Ayrıca, Van sınırında çeşitli sınır güvenlik zafiyetlerinin olduğu konusunda da bir düşünce oluşmaktadır. Sınır dışı edilip tekrar giriş yapan katılımcıların beyanları dikkate alındığında bu konuda alınan tedbirlerin yeterli boyutta olmadığı da düşünülebilir. Buna ilaveten görüşmelerden çıkarılan en önemli bulgunun Afgan katılımcıların Türkiye'ye ulaşmayı bir hayatta kalma mücadelesi olarak gördükleri ve bu yolda her türlü zorluğu göze aldıkları yönündedir.

4.3.2.4. Katılımcıların Türkiye'ye yönelik göç yolculuk deneyimleri

Çalışma kapsamında katılımcılara hangi şehirden Türkiye'ye giriş yaptıkları sorulmuştur. Görüşülen kişilerin %79'u İran ile sınırımızın bulunduğu Van ilinin çeşitli sınır köylerinden geçiş yaptığını belirtmiştir. %12'si ise yine Afgan göçmenlerin yoğun olarak geçiş bölgesi olarak kullandığı Ağrı/Doğubayazıt'tan Türkiye'ye giriş yaptıklarını belirtmektedir. %9'u ise yasal yollarla sınırı geçtiğini, ilerleyen süreçlerde ilgili kurumlara müracaat ederek uluslararası koruma başvurusu yaptıklarını belirtmişlerdir.

Şekil 4.11 Katılımcıların Türkiye'ye giriş yaptıkları iller

Giriş yapılan il ile ilgili katılımcıların beyanları şu şekildedir;

Van'dan giriş yaptım. Sınır oradadır yani. Bildiğim herkes oradan geçer. (K2, erkek, 38 yaşında).

Van'dan geçiş yaptık. Çok korkunç bir yolculuktu. (K4, kadın, 46 yaşında).

Van ilinden giriş yaptık. Urmiye üzerinden Van'a geçtik. İlk yakalandığımızda askerler bizim ayakkabılarımızı alıp bizi sınır dışı etti. Dağlarda bayırlarda o şekilde yürüdük bir süre, çok kötü yolları. (K9, erkek, 25 yaşında).

Doğubayazıt'tan giriş yaptım, 1200 dolar geldiğim arkadaşlarımla kişi başı verdik. (K12, erkek, 22 yaşında).

Van sınırından girdim.50 kişilik bir gruptuk. Afgan, Pakistanlı her türlü insan vardı. (K17, erkek, 30 yaşında).

Van'dan giriş yaptık. O günleri hatırlamak dahi istemiyorum. Saatlerce dağlarda yürüdük. (K18, kadın,35 yaşında).

Van'dan giriş yaptım. Yolun yarısına kadar kaçakçıların arabasıyla geldik. Diğer yarısını iki gün dağlardan yürüyerek devam ettik. 1 gün sınıra yakın saklandık, sonra sınırı geçtik. (K19, erkek, 21 yaşında).

İran'a kadar yasal geliyorsun zaten. O zamanlar yasal gelebiliyordun yani, sıkıntılıydı ama şimdiki gibi değildi. Van ilinden giriş yaptık Türkiye'ye, çocuk olduğu için yolculukta çok zorlandık (K23, erkek, 41 yaşında).

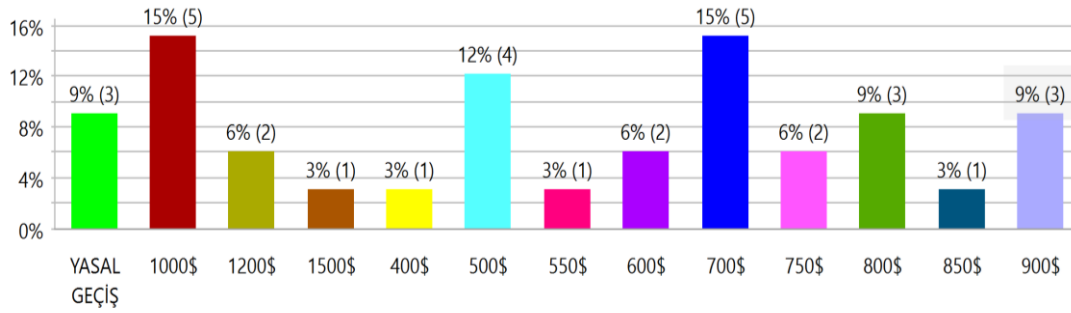
Van'dan giriş yaptım, kaçakçıya 1200 dolar para ödedim. Afganistan, Kabil'den yola çıkıp önce Pakistan'a geldik. Orada biraz para biriktirip yine kaçak yollarla İran'a geçtik. Sonra kaçak olarak Türkiye'ye geçtik. Bir aya yakın sürdü Türkiye sınırına gelmemiz, sınırı geçmemiz falan. (K25, erkek, 22 yaşında).

Van'dan giriş yaptık, kişi başı 900 dolar verdik. Yani kaçakçıyla anlaşıyorsun İran'da. Sonra gün belirliyorlar gitmek için, sana anlatıyorlar her şeyi yola çıkıyorsun. (K30, erkek, 19 yaşında).

Van ilinden giriş yaptım, İran tarafından arabayla gelirken taksinin bagajında yolculuk yapmışım, baygınlık geçirdim havasızlıktan. Zorlukla gelmişim yani. Taksiyle bir de yürüyerek 1 hafta sürmüştü yol, o zaman 500 dolar para ödedim. (K32, erkek, 38 yaşında).

Afganistan'daki siyasi değişiklikler ve Taliban iktidarının etkileri gündelik yaşamı sekteye uğratmaktadır. Afganlar, dünyanın en zayıf pasaportlarından birine sahiptir ve bu durum onları çoğunlukla kaçakçıların yardımıyla düzensiz göçmenler olarak göç etmeye zorlamaktadır. Bu göç yollarından biri olarak Van ili oldukça öne çıkmaktadır. Afgan göçünü Van ili özelinde inceleyen araştırmalar dikkate alındığında bu göç hareketinin yarım yüzyıllık bir tarihi geçmişi olduğu belirtilmektedir. Dolayısıyla Van ili Afgan göçmenlerin göç yolculuğunda önemli bir güzergahı oluşturmaktadır ve ayrıca bu göç trafiğine bağlı olarak bölgede ve Van ilinde göçmen kaçakçılarından oluşan bir ticaret ağı meydana geldiği söylenebilir (Danış, 2021).

Şekil 4.12'de katılımcıların insan kaçakçılarına ödemiş oldukları ücretler verilmiştir. Görüşülen katılımcıların geliş yılları farklılık gösterdiği için ödenen miktarlar da değişkenlik göstermektedir. Ayrıca, katılımcıların göç yolculuğuna nereden başladığı, kaçakçı ile hangi ülke veya hangi şehirde anlaştığı gibi unsurlar da ücret değişkenliğini etkilemektedir.

Şekil 4.12. Katılımcıların insan kaçakçılarına Türkiye sınırını geçebilmek için ödedikleri tutar

Kişi başı 1000 dolar para verdik. Neredeyse tüm birikimimizi onlara verdik. Biraz fazla para verince seni daha rahat geçiriyorlar. (K6, kadın, 24 yaşında).

3 milyon tümen ödeme yaptım. (Yaklaşık 30 milyon İran riyalı, 700-800 dolar civarı) (K11, erkek, 23 yaşında).

Toplamda 1000 dolar ödeme yaptım. Yarısını yola başlamadan önce diğer yarısını Türkiye'ye varınca ödedim. (K19, erkek, 21 yaşında).

Kaçakçı tanıdığım, kişi başı 550 dolar para verdik. (K23, erkek, 41 yaşında).

1000 dolar verdim, yolculuğum zordu ama kalabalık değildik (K24, erkek 26 yaşında).

O zaman 700 dolar falan oluyor onlara ödemiştik. Çok kötü günlerdi. (K31, erkek, 28 yaşında).

İşte geliyorsun kaçak. 700 dolar ödemem gerekiyordu, param yetmedi, 1 ay kadar kaçakçıya çalıştım (K33, erkek, 32 yaşında).

İran sınırı fiziki koşulları nedeniyle kontrolü oldukça zor ve yasa dışı geçişlerin oldukça yüksek olduğu bir sınır bölgesidir. Mal, eşya veya göçmen kaçakçılığı küresel düzende olduğu gibi Türkiye'de de sermaye gerektirmeyen düşük riske karşı getirisi yüksek olan organize bir eyleme

dönüşmüş durumdadır. Türkiye- İran sınırında birbiriyle entegre çalışan kaçakçılar göçmenlere kaynak ülkeden Türkiye'ye veya Avrupa'ya kadar birlikte veya ayrı ayrı paket sunmakta ve yaptıkları işin reklamını da sosyal medya ağlarında rahatlıkla yapabilmektedirler. Facebook, Tik Tok, Youtube ve Twitter gibi Sosyal medya ağlarında kaçakçıların Pakistan'dan Türkiye'ye kadar nasıl geldiklerini, göçmenleri nasıl taşıdıklarını ve duvara rağmen sınırı nasıl geçtiklerine dair reklam videolarına rastlamak mümkündür. Mevcut ekonomik koşullarda Afganistan'dan göç etmek kolay değildir. 2021 yılına kadar Afganistan'dan Van'a gelinceye kadar, (kaçakçılara ödenen para dahil) kişi başına göçün maliyeti 600 Dolar civarı olduğu belirtilmektedir. IMF'nin 2021 verilerine göre Afganistan'da kişi başına gelir 592 Dolardır. Bu veriye göre Afganistan, dünyadaki 197 ülke arasında en düşük gelir düzeyine sahip 188. ülkedir (Deniz, 2022, s.266-268).

Görüşmelerde katılımcıların kaçakçılara yaptıkları ödemeler hakkındaki beyanları Deniz'in düşüncelerini destekler niteliktedir. Katılımcılar, kaçakçılara ödenen ücretleri toplayabilmek için oldukça zorlu koşullarda çalışmak zorunda kaldıklarını ve neredeyse tüm birikimlerini kaçakçılara verdiklerini ifade etmişlerdir.

Katılımcılara, geliş yolculuğunuz hakkında biraz bilgi verebilir misiniz? Yaşadığınız zorluklar nelerdi? Sorusu yöneltmiştir. Bu kapsamda katılımcıların vermiş olduğu öne çıkan yanıtlar şu şekildedir;

Van üzerinden giriş yaptım. 7 yıl önce 500 dolar ödeme yaptım. Geliş yolculuğum zordu. Dağlardan tepelerden geçip geldik.30 kişi bir arabada bazen bir gün bazen 3 gün bazen bir hafta sürüyor sınırı geçmek hep farklı. (K3, erkek, 24 yaşında).

Çok korkunç bir yolculuktu. Hayatımın en zor günleriydi. Yakalanmamak için dağda saklanmak zorunda kaldık. Küçük oğlum soğuktan donmak üzereydi, duman görülmemesi için ateş yakmıyorduk. Sınırdan 8-10 saat yürüyerek Türkiye'ye vardık. Bizi getiren kaçakçıya Türkiye'ye varınca 3 bin dolar ödedik. (K4, kadın, 46 yaşında).

Öncesinde Afganistan'da bir kaçakçıyla anlaşıp İran'a geçtik. İran'dan Türkiye sınırına kadar hep farklı kaçakçıların yardımıyla araç değiştirerek geldik. Sınıra yakın dağ bayır yürümek zorunda kaldık, gece gündüz yürüdük. Çok yorulduk. Eşim dedi ki ben artık burada kalacağım daha fazla devam edemeyeceğim, öleceğim. 6-7 gün yürümek zorunda kaldık. Kaçakçı bizi öyle yollardan getirdi ki çok zorluklar yaşadık. 3500 dolar para ödedik toplamda. (K5, erkek, 35 yaşında).

Bir hafta içinde hazırlandık yola çıktık. Ailemle birlikte aynı araçta geldik. Kaçakçılar beş kişilik bir arabaya 15 kişi doldurmaya çalışıyorlardı. Yolda hırsızlara yakalanmamaya çalıştık. Yolda soyulan başına türlü işler gelen çok insan oluyor. Çok zordu. Kişi başı 1000 dolar para verdik. Neredeyse tüm birikimimizi onlara verdik. Biraz fazla para verince seni daha rahat geçiriyorlar. (K6 kadın, 24 yaşında).

Kaçakçılara 2018 yılında 1500 dolar para ödedim. Bu o zaman için çok iyi bir para. Rahat bir şekilde gelebilmek için o kadar para ödedim. 4 kişi bir arabada sınıra kadar geldik. Van'a geçtikten sonra kaçakçının ayarladığı güvenli evde saklandım iki gün. Sonra beni ve yanımda gelenleri İstanbul'a getirdiler. İstanbul'a gelene kadar kaçakçının anlaştığı insanlar vasıtasıyla birkaç tane araç değiştirdik. (K7, erkek, 22 yaşında).

Urmiye üzerinden Van'a geçtik. İlk yakalandığımızda askerler bizim ayakkabılarımızı alıp bizi sınır dışı etti. Dağlarda bayırlarda o şekilde yürüdük bir süre. Çok kötü yollardı. Düşsen yuvarlansan bir

daha kalkamazsın. Bayılsan seni kaldırmıyorlar bile. İkinci seferki girişimde bir sıkıntı yaşamadım. Kaçakçı aracılığıyla geçtim yine. Bu sefer daha fazla para verdim sıkıntı yaşamamak için. Van'da kaçakçının ayarladığı evde bir gece kaldım. Sonra Ankara'ya geçtim. (K9, erkek, 25 yaşında).

İran'dan sınırı geçerken çok problem yaşamadım ama sınırı geçtikten sonra hırsızların saldırısına uğradım. Sadece çorabın içindeki para kaldı. Onu otobüs parası yapıp Ankara'ya geldim. Çarşıda yattım kalktım, birkaç gün sokakta kaldım. Sonra ASAM'a geldim kayıt yaptırdım, ASAM'ın gönderdiği yerde iki hafta kadar kaldım. Sonra iş bulmak için İstanbul'a kaçtım, sonrasında Yalova'ya geldim. 3 milyon tümen ödeme yaptım. Yaklaşık 30 milyon İran riyalı. (700-800 dolar civarı). (K11, erkek, 23 yaşında)

Doğubayazıt'tan giriş yaptım, 1200 dolar geldiğim arkadaşlarımla kişi başı verdik. Sınıra kadar 4 /5 gün dağ bayır yürüdük. Bizim getiren kaçakçının getirdiği grupta İran'dan kaçan bir katil de vardı. Tehlikeliydi yani. Geçtiğimiz yerleri hatırlamak zor. Kaçakçı bize sürekli bağıırıyordu dışarı çıkmayın şöyle yapmayın falan gibi. Yolda biraz hastalandım birkaç kilo verdim. Sonra Türkiye'ye geçince kaçakçı bize belge gibi bir şey verdi, bilet verdi Erzincan için öyle devam ettik. (K12, erkek, 22 yaşında).

Sınırı geçmek üzereyken askerler tarafından fark edildik. Bizi durdurmak için havaya ateş açtılar. İran topraklarına kaçtık. İki gün sınıra yakın yerde bekledik. Sonra farklı bir güzergahtan sınırı geçtik. (K13, erkek, 26 yaşında).

Bir kamyonet gibi bir şeyle 30 kişi birlikte havasız üst üste yolculuk yaptık. Kaçakçılar sürekli birbirleriyle haberleşiyordu. Kamyonetten indiriyorlar sonra dağ bayır yürütüyorlar. Hava buz gibi, düşsen kalsan kimse ardına bakmıyor. Bizimle gelen kadının küçük çocuğu hastalıktan bayıldı falan. Sonra biraz ben biraz diğer arkadaşlarım çocuğu taşıdık. Askerlerden saklamak için Van'da ahıra sakladılar bizi. Havasız pis yerler. İnsan kendini çok kötü hissediyor ama mecbur katlanıyorsun. Çok zorlu bir yolculuktu. (K15, erkek, 25 yaşında).

2020 yılında Türkiye ye geldim. Kaçak olarak geldim. Sınır dışı edilmedim, Doğubayazıt'tan giriş yaptım. Neredeyse 5 gün yürüdük. Yolda açlık susuzluk var. Geldiğimiz yolda iki kişiyi ölmüş halde gördük. Kadınlar çocuklar hep yollarda kalıyor açlığa susuzluğa dayanamıyorlar. Gelir gelmez göç idaresine başvurup kayıtlandım. (K16, erkek, 27 yaşında).

Van sınırından girdim.50 kişilik bir gruptuk. Afgan, Pakistanlı her türlü insan vardı. Zaten büyük büyük dağlar var geçmek çok zor, durmadan yürüyorsun. 8-9 saat durmadan yürüyorsun. Ayakların bitiyor, yara oldu parmaklarım falan. Yollar çok kötü hep, çok para veriyorsun kaçakçılara hem de zor geliyorsun buraya. Biz 4 günde geldik. 850 dolar para ödedim kaçakçıya. (K17, erkek, 30 yaşında).

O günleri hatırlamak dahi istemiyorum. Saatlerce dağlarda yürüdük. Yorgunluktan bayılacak gibiydik. Bir kadın için bir çocuk için çok zor. İnsan öleceğini düşünüyor sonra diyorsun devam etmelisin yola senin çocuğun var. 20 kişinin içinde kadın olarak bir ben bir de kızım yalnız bizdik. İran'dan geçerken birkaç araba değiştirdik. Van'dan Ankara'ya gelene kadar tanıdığımız Afganların evlerinde kaldık. Sonra İstanbul'a geçtik. Çok zordu tekrar o günleri yaşamak istemem. Burada güvendeyiz. 600 dolar civarı kişi başı ödeme yapmıştık. (K18, kadın, 35 yaşında).

Van ilinden Türkiye'ye giriş yaptım. İran'dan kaçakçıların arabayla çıktık, yolun bir kısmını arabayla sınıra yakın yerini yürüyerek üç günde geçtik. Çok korkunçtu hiç o günleri hatırlamak istemiyorum. Sınırı geçtik sonra kaçakçının köydeki evinde 4 gün kaldık. Haberleştiler bizi Ankara'ya götürecek kişilerle irtibat kurdular. Bizi Ankara'ya getirdiler, birkaç gün sokakta kaldım.700 dolar para ödedim. Türkçe hiç bilmiyordum sadece biraz İngilizce birkaç kelime. O şekilde BM binasını buldum, kayıt oldum. Yaşım küçük olduğu için beni yurda götürdüler 6-7 ay o yurttta kaldım. Sonra Yalova'ya yönlendirdiler (K21, erkek, 21 yaşında).

İran'a kadar yasal geliyorsun zaten. O zamanlar yasal gelebiliyordun yani, sıkıntılıydı ama şimdiki gibi değildi. Van ilinden giriş yaptık Türkiye'ye, çocuk olduğu için yolculukta çok zorlandık. Sadece kendimiz olsak kolayca kaçabiliyorsun, koşabiliyorsun. Çocuğumuz küçük olduğu için çok zorlandık, bir şey anlatamıyorsun yollarda çok zorlandık. Kaçakçı tanıdığım kişi başı 550 dolar para verdik. Mecbur olmasak kimse bu zorluğu çekmek istemez. Canımız elimizde o yolları aştık. Dere tepe o yolları yürüdük, kaçakçıya güvenmek zorundasın yolda çetelere soyulmamak öldürülmemek için. Çocuğumu mu koruyayım eşimi mi koruyayım. İran'dan Türkiye'ye doğru biraz arabayla geldik. İki araba değiştirdik, sınıra yakın 5 gün boyunca yürüdük. Çocuğumu sırtımda taşıdım. (K23, erkek, 41 yaşında).

İki haftada ancak ulaşabildim sınıra. Kaçakçının anlaştığı kişiler el değiştiriyor sürekli, mesela biri bir yere kadar bir araçla getiriyor, diğeri seni oradan alıyor. Yolda kaçakçılar tarafından dolandırılanlar, çetelerin eline düşenler var. Benim içinde olduğum grupta böyle bir şey yaşanmadı. Sınıra yakın yolda cesetler falan görüyorsun. Çok korkunçtu o günleri hatırlamak istemiyorum. (K27, erkek, 28 yaşında).

Yürüme geçtiğimiz yolda dereye yuvarlandım, ayağım kırıldı. Acılı şekilde geçti yolculuğum. Kaçakçı devam ediyorsan et yoksa seni burada bırakırız dedi. Sınırı geçtikten sonra kaçakçının anlaştığı evlerde kaldım, hastaneye gidemedim kaldığım eve birini getirdiler o şekilde tedavi oldum. 800 dolar ödemişim (K28, erkek, 25 yaşında).

İran'da kaçakçı çetesine para kaptırdım. Beni 3 hafta oyaladı sonra ona ulaşamadım. Param azalmıştı, yeni kaçakçıyla anlaştım. 700 dolar ödemem gerekiyordu, param yetmedi, 1 ay kadar kaçakçıya çalıştım. İşte geliyorsun kaçak, kaçakçı seni bir yere koyuyor, gel bize çalış diyor, paramı bu şekilde öde diyor sana. Bu şekilde ben 1 ay kadar kaçakçıya çalıştım öyle yani. Ya otobüse biniyorsun ya da yürüyorsun falan. Bir şekilde geçiriyorlar seni bu tarafa. (K33, erkek, 32 yaşında).

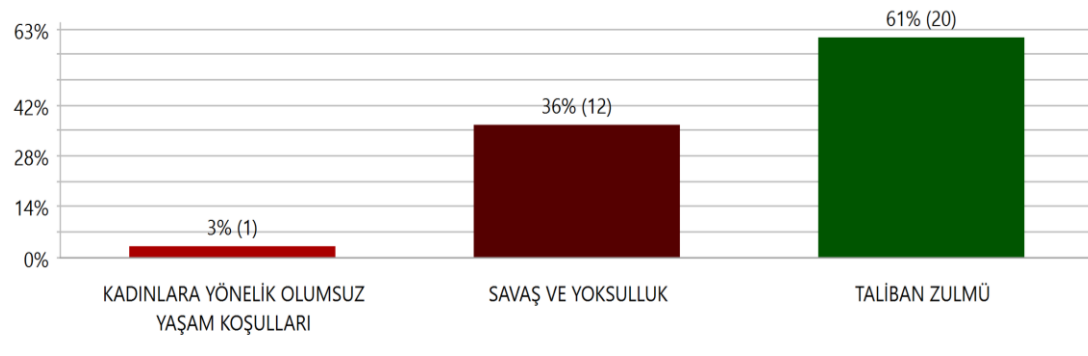
Görüşülen kişilerin ifadeleri değerlendirildiğinde göç yolculuklarının farklı zorluklarda ve süreçlerde geçtiği ayrıca Van ili ve çevresinde ciddi bir göçmen kaçakçılığı ağı olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum zaman zaman göçmenlerin soyulması, yaralanması ya da hayati tehlike atlatmalarıyla sonuçlanmaktadır. Kadın katılımcıların bu süreci daha güç koşullarda atlattıkları aktarılan tecrübeler arasındadır. Göç yolunda toplumsal cinsiyete dayalı emarelerin etkisinin yoğun şekilde görüldüğü söylenebilir. Özellikle yalnız göç eden Afgan kadınların kaçakçılar tarafından taciz, cinsel istismar gibi durumlara daha fazla maruz kaldığı pek çok saha araştırmasında vurgulanmaktadır. Sahipsiz kadın olarak nitelendirilmekte ve her türlü fiziksel ve cinsel şiddetle karşılaşabilmektedirler (Habıbullah, 2023, s.18). Kadınlara odaklanan göç ve kentleşme çalışmalarında kadınların göçe ilişkin tecrübelerinin büyük farklılıklar gösterdiğini ortaya koymaktadır. Kadın medeni durumları, yaşları, göç ediş biçimleri, göç kararına katılımları, göçe uyum kapasiteleri, sosyal destek alıp almadıkları gibi durumlar kadınların göç deneyimini farklılaştırmaktadır (Buz, 2009, s.47).

Görüşülen kişilerin önemli bir kısmının uluslararası koruma başvurusu yapabilmek için Ankara'ya gittikleri belirlenmiştir. 10 Eylül 2018 tarihine kadar Türkiye'de üçüncü bir ülkeye sığınma talebinde bulunmak isteyen kişiler BMMYK'ya başvurarak kayıt altına alınma ve yeniden yerleşim hizmetinden faydalanabiliyorlardı. Dolayısıyla bu tarihe kadar ülkeye giriş yapmış olan katılımcıların kayıtlanmak için Ankara'da BMMYK'ya başvurmaları gerekmiştir. Ancak bu tarihten itibaren BMMYK, Türkiye'de kayıt alma ve mülteci statüsü belirleme işlemlerini sonlandırmış ve kayıt altına alma ve değerlendirme işlemlerini Göç İdaresi Genel Müdürlüğü'ne devretmiştir (UNHCR, 2018). Dolayısıyla, çalışmamızda 10 Eylül 2018 tarihinden itibaren Türkiye'ye yasadışı yollardan ulaşan katılımcıların uluslararası koruma başvurusu yaptıkları iller bu nedenle değişiklik göstermektedir.

Katılımcıların ifadelerinden çıkarılan bir diğer sonuç ise katılımcıların bir kısmı kaçakçıların organize ettiği imkanlarla Türkiye’de şehirler arası yer değişikliği yaparken büyük bir kısmı kendi imkanlarıyla şehirler arası yer değişikliği yapmakta, barınma ve geçimlik iş bulma ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Ayrıca, görüşülen kişilerin ifadelerinden hareketle, yasadışı yollardan Türkiye’ye ulaşan göçmenlerin Türkiye’de nerede bırakılacakları, kayıt olana kadar nasıl gizlenecekleri durumunu kaçakçılara ödedikleri meblağ miktarının belirlediği düşünülmektedir.

4.3.2.5. Katılımcıların Türkiye’ye göç kararı almasını etkileyen unsurlar ve Türkiye’ye göç nedenleri

Bu bölümde katılımcılara göç etmeye nasıl karar verdikleri, bu kararı almada kendileri için belirleyici olan nedenleri ve Türkiye hakkında edindikleri bilgileri hangi vasıta ile edindikleri sorulmuştur.

Şekil 4.13. Katılımcıların Türkiye’ye geliş nedenleri

Şekil 4.13’de katılımcıların Türkiye’ye geliş nedenleri kategorize edilmeye çalışılmıştır. Buna istinaden katılımcıların cevaplarını ağırlıklı olarak Afganistan’da yönetimi ele geçiren Taliban’ın sosyal ve ekonomik hayatı sekteye uğratan baskıcı rejiminden yana şikayetleri oluşturmaktadır. Neredeyse Afganistan tarihine denk sayılabilecek savaşlar ve buna bağlı oluşan istikrarsız ortam yoksulluk ve şiddet temelli yönetim anlayışı günümüzde Afganistan’ı yaşanmak istenilmeyen bir ülke haline getirmiştir.

Afganistan’dakiler için göç normal bir şey. Orada çalışacak iş olsa kimse buraya gelmek istemez. Evi geçindirmek için gelmek zorundaydım. (K1, erkek, 27 yaşında).

Afganistan’da savaş bir yana fakirlik bir yana. Kalacak bir durum yok. Annem yaşlı olduğu için onun yanında kaldım o ölünce ben de Kandahar’dan ayrıldım. Abimlerin yanına geldim. Bahçede çalışıyorlar, hayvan otlatıyorlar. (K2, erkek, 38 yaşında).

Afganistan göç etmek istedim çünkü orada yaşam çok zor. Hazara olduğum için Afganistan’da yaşam ekstra zor. Taliban Peştulardan oluşuyor. Hazara’ları sevmiyorlar. Yolda okulda köprüde her yerde bomba patlayabilir. Mesela burada İstanbul’a gidiyorsun en yakın, sabah çıkıp akşam geri gelmenin garantisi yok. Okula gidiyorsun geri dönmenin garantisi yok öyle bir şey. (K3, erkek, 24 yaşında).

Afganistan'da durumumuz fena değildi ancak can güvenliğimiz yoktu. Taliban yaşadığımız yere hâkim oldu. Sürekli savaş savaş... Mecburen bu yola çıkmak zorunda kaldık. Yaşadığımız yerde her gün yolumuz kesilip duruyordu. Kimsin nerenden geldin ne yapıyorsun. Hoşlarına gitmeyen bir şey söylersen öldürülebilirsin. (K5, erkek, 35 yaşında).

Afganistan'da savaş var, oraya dönemezdik. Orada kadınlara zulüm var. Çok küçük yaşta evlendiriyorlar. İran da Afganistan'dan çok farklı değil orada Afganlara çok baskı var. Bizi orada küçümsüyorlar, öğrenir gibi konuşuyorlar. Afgan nüfusu çok fazla olduğu için bizi orada istemiyorlar, okul hastane her şey çok pahalı. Babam kasap dükkânında çalışarak annem de halı dokumada çalışarak para biriktirdik. Orada her şeyde ayrımcılık var, sen Afgansın diyorlar istemiyorlar. Türkiye bize vize vermiyor, herkes kaçak geliyor tabi. Avrupa'ya geçmek istediğimiz için Türkiye'ye geldik. Ailece geçmek çok zordu paramız da yetersiz. Türkiye'ye gelmek zorundaydık burada kaldık. Avrupa'ya geçmek istiyorsan Türkiye'ye gelmek zorundasın bunu herkes biliyor. Gidecek başka bir yer yok. (K6, kadın, 24 yaşında).

İran'da yaşam şartları kötüleşiyordu. Avrupa'ya geçme niyetim vardı ama yollar kapalı olduğu için geçemedim. Gerçekten çok az kişi gidebiliyor. Türkiye'de kalmak zorunda kaldım. (K9, erkek, 25 yaşında).

Kardeşim Taliban sempatizanları tarafından okulda öldürülünce Afganistan'dan ayrılma kararı aldık. Ben eşimle Türkiye'ye geldim. Ailem teyzemlerin yanına Tebriz'e gittiler. Türkiye rahat bir ülke İran gibi değil o yüzden biz buraya gelmeye karar verdik. (K10, kadın, 30 yaşında).

Afganistan'ın durumu çok iyi değil. Emniyet yok. İran zaten seni kayıt yapmıyor mülteci almıyor artık. Afganistan'da güvenlik olmadığı için yaşam çok zor. Kimse kalmak istemiyor. Avrupa'ya geçmek için ilk ülke Türkiye, o yüzden buraya geldim. (K11, erkek, 23 yaşında).

Afganistan'da durum çok kötü. Bedahşan'dan geliyorum. Taliban'ın ele geçirdiği yerlerden biri. Tacik sınırına yakın olduğu için Taliban orada çok sert. Yunanistan'a geçmeyi istiyorduk. Buraya gidip gelen bir sürü arkadaşımız var. (K12, erkek, 22 yaşında).

Afganistan'da savaş var, Taliban her yerde. Kimseye rahat yok. Canına rahat yok parana rahat yok kızlara kadınlara rahat yok. İran'a da gidemezdik. Orada çok Afgan var artık bizi istemiyorlar bize sert davranıyorlar. İş vermek de istemiyorlar. Özellikle İran'a yeni gelen Afganlar için İran çok sıkıntılı. Daha önce biliyordum buradan Avrupa'ya giden ya da buraya çalışmaya gelen arkadaşlar vardı. (K13, erkek, 26 yaşında).

Taliban'ın korkusundan kaçtım. Orada askerdim. Yakalasalar beni direkt öldürürlerdi. Ölüm korkusuyla hep kaçtım. Zaten orada insanlar hepsi biliyor arkadaşı olmasa da hepsi biliyor burayı. Gidecek başka güvenli yer yok. İran iyi olsa orada kalabilirdim orada çok Afgan var ama artık orası çok sıkıntı. Sana kimlik vermiyorlar hiçbir şey alamıyorsun. (K14, erkek, 28 yaşında).

Katılımcıların ifadelerinden anlaşılabacağı üzere Afganların Türkiye'ye yönelik göç kararı almasında komşu ülke İran'ın Afgan göçmenlere yönelik uyguladığı sert politikalar önemli bir yer tutmaktadır. Ayrıca İran toplumu tarafından Afganlara gösterilen şiddetli tepki ve ayrımcılık önemli bir etkidir. 2018 yılında İran (Kapsamlı Ortak Eylem Planı-KOEP/Joint Comprehensive Plan of Action-JCPA) olarak adlandırılan ABD'nin nükleer uzlaşısı sürecinden çekilmiş ve bu süreçte yoğun ekonomik ambargoya maruz kalmıştır. Bu duruma ilaveten koronavirüs salgınının sebep olduğu küresel ekonomik krizin de etkisiyle İran'da ekonomik kriz tüm ülkede hissedilir bir boyuta ulaşmıştır. Krizden İran'da yaşayan kayıtlı ve kayıtsız olmak üzere binlerce Afgan göçmen etkilenmiş ve ülkeden ayrılmak zorunda kalmıştır. Ancak, 2021 yılında Taliban'ın Afganistan'da yönetimi tekrar devralmasıyla birlikte olumsuz ekonomik koşullar ve siyasi baskılara rağmen İran tekrar Afgan göçmenlerin göç etmeye mecbur kaldığı bir ülke haline gelmiştir. Günümüzde gelinen noktada İran, olumsuz ekonomik

şartlarının da etkisiyle Afgan göçmenleri dış politikasında bir pazarlık kozu olarak kullanmakta ve bu doğrultuda maruz kaldığı Afgan göçmen akınını Türkiye sınırına itmektedir (Cihangir Demirbaş, 2023, s.142-151).

İran'ın bu tutumu pek çok açıdan yasa dışı göçü arttıracakı düşünülmektedir. Halihazırda Afganistan'ın merkez bankası rezervleri dondurulmuş, uluslararası yardımlara bağımlı, savaş ve rejim değişikliğinin yanında şiddetli kuraklıkla da boğuşan yaygın yoksulluğun hüküm sürdüğü bir ülkedir. Dolayısıyla İran'da yaşayan Afganların Afganistan'a geri gönderilmesi de dolaylı olarak bu insanların Türkiye'ye yönelik göç hareketine neden olmaktadır (Kokotey, 2023).

Avrupa'ya gitme hayalim var o yüzden buraya geldim. Aynı zamanda amcam da İstanbul'da yaşıyor. Onun yanına geldim. (K7, erkek, 22 yaşında).

İran'a geçtim ama hayat kötüleşiyordu. Avrupa'ya geçme niyetim vardı ama yollar kapalı olduğu için geçemedim. Gerçekten çok az kişi gidebiliyor. Türkiye'de kalmak zorunda kaldım. (K9, erkek, 25 yaşında).

Afganistan'da uzun zamandır yaşam yok. Taliban gelmeden önce de iş zordu para azdı. Taliban gelince güvenlik kalmadı. Erkek çocuklarını alıyorlar silahlandırıyorlar. Ya onlarla ya öldün. Ya istediklerini yaparsın ya öldün yani öyle bir şey çok kötü. Avrupa'ya gitmek için Türkiye'den geçmek gerekiyor, başka yerden zor. Avrupa'ya giden arkadaşlarım var. Bu yüzden Türkiye'ye gelmem gerektiğini biliyordum. (K19, erkek, 21 yaşında).

İran'da çalıştım orada kalabilirdim ama Avrupa'ya gitmek için Türkiye'ye gelmeye mecbur kaldım. Tüm ailemi geride bıraktım, gelmek zorunda kaldım. Afganistan'da durum hiç iyi değil. Taliban var, çok insan ölüyor. Mezarı Şerif'te ailem yaşıyor, onları özlüyorum ama yapabilecek bir şey de yok. Oradan gelen videoları izliyoruz, çok üzüldüğüm. Kimse ailesini bırakıp kaçmak zorunda kalmamalı. Bilgi sahibi olduğum arkadaşlarım var burada o şekilde Türkiye'ye geldi. (K20, erkek, 32 yaşında).

Orada kim kimi vuruyor belli değil, çok savaş var. Yaşadığım mahalleyi DEAŞlılar bastı, sürekli çatışma. Yani çok zor. Amcamın çocukları öldürüldü. Savaş var ölüm var, iş yok açlık var orada. Mecbur kaçıp geliyorsun kim ülkesini bırakmak ister yani. Çok zor durumdaydık. Burası da zor ama orası başka. Haberleştiğimiz insanlar oldu ama burada çok tanıdığımız yoktu gelmeden önce, geldikten sonra arkadaşlarımız oldu. (K25, erkek, 22 yaşında).

Orada bir can güvenliği yok, ekmek kazanmak çok zor. Ailem evim orada ama her gün bir tehdit altındasın. Akşam normal yatıyorsun gece Taliban evini mahalleni basmış, Taliban, IŞİD orada. Orada rahat değildim. Maksat Avrupa'ya gitmek olduğu için mecbur Türkiye'ye gelmek zorundaydım. Beraber olduğumuz arkadaşlar vardı onlardan bilgi aldım. (K28, erkek, 25 yaşında).

Benim Avrupa'da arkadaşlarım var, akrabalar var. Almanya'da olsun Fransa'da olsun. Giden kendini kurtarıyor. Ben de gitmek istiyorum. Türkiye'yi biraz biliyordum yolda da öğrendim. Tanıdıklar da var. Afganistan da güvenlik yok. Aslında orada durumumuz o kadar kötü değildi, babamın motor parçaları satan dükkânı vardı. Ama can güvenliğimiz yoktu, hazara olduğumuz için Taliban bizden hoşlanmıyor, yaşadığımız yerlere saldırıyor, pusu kuruyor. Bazen yolunu kesiyor, seni sorguya çekiyor. Bunu bilerek yapıyorlar, istiyorlar bırakalım oradan gidelim. Sen kimsin nereden geldin, sürekli böyle yani, hazara olduğunu söylersen zaten zulüm işkence yapıyorlar. Sakin bir yerde yakalarlarsa seni öldürebilirler bile. Özbekleri ve Tacikleri de sevmiyorlar. Bize işkence yapıyorlar, kadınlarımızı esir köle yapıyorlar. Devletten yana çıkarsan seni vuruyorlar. Onları desteklemeni istiyorlar. Bu yüzden oradan ayrılmaya mecbur kaldık, amcamın çocukları, teyzemin oğlu vurularak öldürüldüler. Taliban bir yandan DAESH bir yandan biz çok acı çektik orada can korkusuyla yaşıyorsun. (K31, erkek, 28 yaşında).

Mecburen buradayım, ailemden ayrım. Kimse ailesini vatanını bırakıp gelmek istemez. Babamın kebab dükkânının olduğu caddede patlama oldu. Her yer ölümler, bacak yok kol yok, kafası kopmuş.

Ben hala unutamıyorum yani o günü aklımdan çıkmıyor. Babamın bacaklarına camlar girmişti her yer kandı. Öyle bir yerde nasıl yaşanabilir. Kadınlara ayrı zulüm ediyorlar erkekler ayrı zulüm ediyorlar. Öyle bir yerde çocuk yetiştirilir mi akşam eve dönecek misin belli değil, insanlar sanıyor biz keyif alıyoruz, hayır öyle değil. Çok zor orada bir hayat yok hep savaş var, yoksa kim ülkesini bırakıp buraya gelsin. Eskiden beri bu memlekete çok gidip gelen var bir şekilde bilgi sahibi oluyorsun. Benim tanıdıklarım yoktu, buraya gelince tanıştığım insanlar oldu. (K32, erkek, 38 yaşında).

Görüşülen kişilerin vermiş olduğu ifadelerden hareketle göç etme kararı almalarında etkili olan unsurlardan bir diğeri Avrupa ülkelerine gidebilme, orada müreffeh bir yaşam kurma arzusudur. Görüşmelerden de anlaşılacağı üzere katılımcıların Avrupa'ya gidebilme hususunda tanıdık, arkadaş, akraba gibi kişiler aracılığıyla bilgi sahibi oldukları, tanıdıkları birinin Avrupa'da yaşıyor olmasının göç etme motivasyonlarını önemli düzeyde arttırdığı anlaşılmaktadır.

Türkiye'de akrabalarım yok, daha önce buraya çalışmaya gelen arkadaşlarım var. Halen burada çalışan da var Yunanistan'a geçenler de. (K1, erkek, 27 yaşında).

Türkiye'yi daha önce biliyordum çünkü daha önce de amcalarım Afganistan'dan göç etti. Şu an Avustralya'dalar. Türkiye konusunda bilgi sahibiydim onlar sayesinde. Amcamlar oranın vatandaşı oldular (K3, erkek, 24 yaşında).

İran karışık, orada çalıştım ama yabancılara kötü davranıyorlar. Sizin yüzünüzden bize iş yok diyorlar. Kimlik almak da sıkıntı. Türkiye ye gelmek istedim. İstanbul da çok fazla tanıdık var onlarla da haberleştik. İki yıl Zeytinburnu'nda çalıştım. Daha önce gelen tanıdıklar var orada. (K16, erkek, 27 yaşında).

İstanbul'da tanıdığımız insanlar var, onlarla da gelmeden önce çok konuştuk. Onlar bizi cesaretlendirdi. Burada da bize yardımcı oluyorlar. (K23, erkek, 41 yaşında).

Oradan buraya gidip gelen bir sürü insan var, arkadaşlarım var. Oradan ayrılmam gerekiyordu arkadaşlarım, tanıdıklarım, kaçakçılar vasıtasıyla haberim oldu. (K24, erkek, 26 yaşında).

İstanbul'da çalışan arkadaşlarım var, onlar da çok yardımcı oldu ilk geldiğim süreçte, evlerinde kaldım. (K26, erkek, 32 yaşında).

Katılımcıların ifadelerinden Türkiye'ye gelmeden önce göç süreci ve Türkiye'de yaşama dair bilgi sahibi olmada daha önceden burada yaşamış ve halen Türkiye'de yaşamını sürdüren tanıdık/akrabalar arasında önemli bir iletişim ağı mevcuttur. Buna ilaven Türkiye'de daha önceden yaşayan ve yeni gelen Afgan göçmenler arasında bir yardımlaşma ağı da kurulmaktadır. Yeni gelenlerin daha önce gelen Afganların evlerinde kalması, ev ve iş bulmada birbirlerine yardımcı olmaları bu ilişkiler ağının en belirgin göstergesidir.

Türkiye hakkında Afganistan'daki herkesin bilgisi var neredeyse, sürekli konuşulan bir şey. Facebook'ta gruplar YouTube da kanallar falan var ama Afganistan da zaten Türkiye biliniyor. Tanıdıklar aracılığıyla falan kaçakçılarla haberleşiliyor. Ben de arkadaşlarımla sürekli haberleştim. (K1, erkek, 27 yaşında).

Türkiye'yi zaten biliyordum. Abimler burada. (K2, erkek, 38 yaşında).

Türkiye hakkında arkadaşlarıma danışarak bilgi sahibi oldum. Çok fazla gelen giden var onlardan bilgi aldım. (K5, erkek, 35 yaşında).

Buraya gidip gelen bir sürü arkadaşımız var. Bilgi aldık. İran'da da adım başı kaçakçı. Onlar da sana anlatıyor. (K12, erkek, 22 yaşında).

Daha önce biliyordum buradan Avrupa'ya giden ya da buraya çalışmaya gelen arkadaşlar vardı. Youtube sayfaları falan da var. Bilgi sahibi olabiliyorsun. (K13, erkek, 26 yaşında).

Kunduz'da Türkmen arkadaşlardan Türkiye'ye gidip gelen çok var, onlarla çok konuştum cesaretlendim. (K15, erkek, 25 yaşında).

Türkiye'ye daha önce gelen yakınlarımız var. Haberleşiyorduk. Gelenler gidenler hep oluyor. (K18, erkek, 35 yaşında).

Türkiye'yi oradan ayrılmak isteyen herkes bilir. İran'da kaçakçılık yapan çok kişi var onlar da anlatıyor sana her şeyi. (K21, erkek, 21 yaşında).

Türkiye hakkında genel bilgi her tarafta var. Aslında kimse çok net bilmiyor ama herkes her şeyi biliyor gibi konuşuyor, kaçakçılar çok iyi biliyor. Senin gitmeye niyetin varsa sana anlatıyor orada. (K22, erkek, 23 yaşında).

Oradan buraya gidip gelen bir sürü insan var, arkadaşlarım var. Oradan ayrılmam gerekiyordu arkadaşlarım, tanıdıklarım, kaçakçılar vasıtasıyla haberim oldu. (K24, erkek, 26 yaşında).

Haberleştiğimiz insanlar oldu ama burada çok tanıdığımız yoktu gelmeden önce, geldikten sonra arkadaşlarımız oldu. (K25, erkek, 22 yaşında).

Katılımcılara Türkiye hakkında edindikleri bilgilerin kaynağı sorulduğunda, katılımcılardan gelen cevapların Türkiye'ye yönelik Afgan göçünün yeni bir hadise olmadığı, köklü bir geçmişe sahip olduğunu ve Afganistan'da bu göç hareketine yönelik genel bir bilginin yaygın olduğuna yönelik bir görüş birliği mevcuttur. Ayrıca hem Afganistan'da hem de İran'da Türkiye'ye yönelik göç için anlaşılan kaçakçıların bu göç yolculuğuna dair oldukça tecrübeli olduğu ve Afgan göçmenleri bilgilendirdikleri, yönlendirdikleri ifade edilmektedir. Buna ilaveten Türkiye'den Afganistan'a geri dönen ya da belirli periyotlarla gidip gelen göçmenlerin tecrübelerinin de Türkiye'ye gelmek isteyen Afgan göçmenler üzerinde önemli bir etkisi bulunmaktadır. Aktarılan tecrübeler göç kararı alan Afgan göçmenleri göç yolculuğuna dair daha bilgili kılmaktadır.

4.3.3. Katılımcıların Yalova'da ikamet süreçleri

Görüşmelerde katılımcıların vermiş olduğu yanıtlar Yalova'daki yaşamları ve gelecek beklentileri üzerinde yoğunlaşmaktadır. Şekil 4.13'te mülakat analizlerinde sıklıkla kullanılan kod temaları verilmiştir.

Bu bölümde katılımcılara; ne kadar süredir Yalova'da ikamet ettikleri, Yalova'da yaşamayı katılımcıların kendi tercihleri mi yoksa tanıdık/akraba yönlendirmesiyle mi olduğunu, ikamet ilçeleri ve ödedikleri kira bedelleri hakkında bilgiler sunulmuştur.

4 senedir buradayım, Yalova'yı kendimiz seçtik. Altınova'da iş buldum kendime orada çalışıyorum. (K23, erkek, 41 yaşında).

Görüşülen kişilerin Yalova'da ikamet konusunda beyanları değerlendirildiğinde Yalova'ya yaşamaya uyum sağladıkları, bu şehri tercih etmelerinde istihdam olanaklarının kendileri için belirleyici bir kriter olarak öne çıktığı anlaşılmaktadır.

Yalova'yı kendim seçtim çünkü büyük şehirlere yakın. İşlerimiz oluyor gidip geliyoruz o şehirlere. Bizim şehir dışına çıkmamız zor. Her gidiş gelişte yol izni almamız lazım. (K3, erkek, 24 yaşında).

Arkadaşımın yönlendirmesiyle buradayız. (K5, erkek, 35 yaşında).

İstanbul'daki tanıdıklarımızın yönlendirmesiyle geldik. (K6 kadın, 24 yaşında).

6 yıl oluyor buraya geleli, benim mesleğimle uğraşan yakın arkadaşlarım burada o yüzden direkt Yalova'ya geldim. (K8, erkek, 40 yaşında).

Burada benim arkadaşlarım var. Aileleriyle yaşayan da var. Onlar bana yardımcı oldu yeni geldiğim zamanlarda. (K13, erkek, 26 yaşında).

Bekçilik yapan bir arkadaşın vasıtasıyla buraya geldim. (K15, erkek, 25 yaşında).

Buradaki arkadaşım sana iş buldum gel dedi ben de geldim buraya öyle yani (K16, İlyas, 27 yaşında).

Burada iki arkadaşım vardı onların yanına geldim, bana da burada yaşamak uygun geldi. (K19, erkek, 21 yaşında).

Tanıdıklarımın yanına geldim. (K20, erkek, 32 yaşında).

Buraya beni yurttan yönlendirdiler ben de gelmek istedim. Haberleştiğim arkadaşlar vardı. Büyük şehirlere göre burada yaşamak daha kolay. (K21, erkek, 21 yaşında).

Birlikte geldiğim arkadaşlarım vasıtasıyla bu şehirden haberim oldu, buraya geldik, daha önce konuştuğumuz burada görüştüğümüz insanlar oldu. O şekilde öyle devam etti yani çalışmaya başladık Yalova'da. (K25, erkek, 22 yaşında).

Arkadaşlarım vasıtasıyla haberim oldu burada daha rahat edeceğimi söylediler. (K28, erkek, 25 yaşında).

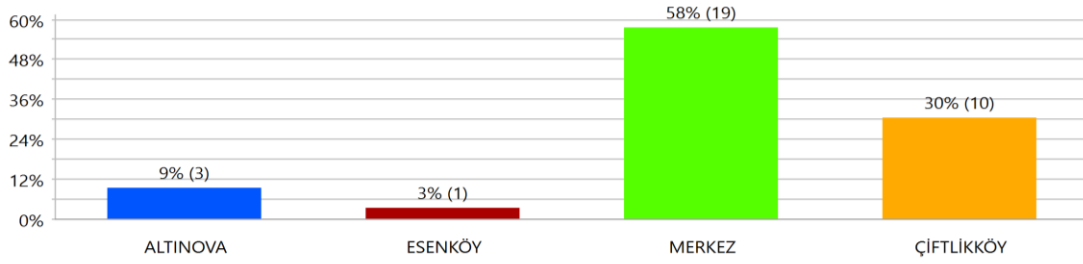
Daha önce de Yalova'da yaşamış tanıdıklarımız vardı, onlarla haberleşerek buraya geldik. (K29, erkek, 23 yaşında).

İstanbul gibi zor değildir, ulaşım parası falan çok vermezsiniz dediler. Burada yaşamamanın büyük şehirlere göre daha kolay olduğunu söylediler. (K29, kadın, 23 yaşında).

Burada bir akrabam var onun sayesinde buldum burayı. Evinde kaldım 4 ay. (K31, erkek, 28 yaşında).

Daha önce çeşitli şehirlerde kaldım çalışmak için. Yemek firmasında çalışan arkadaşımın tavsiyesiyle Yalova'ya geldim, o şekilde buraya gelme durumum oldu. Sonra çalışma ortamı olunca burada kaldım. (K32, erkek, 38 yaşında).

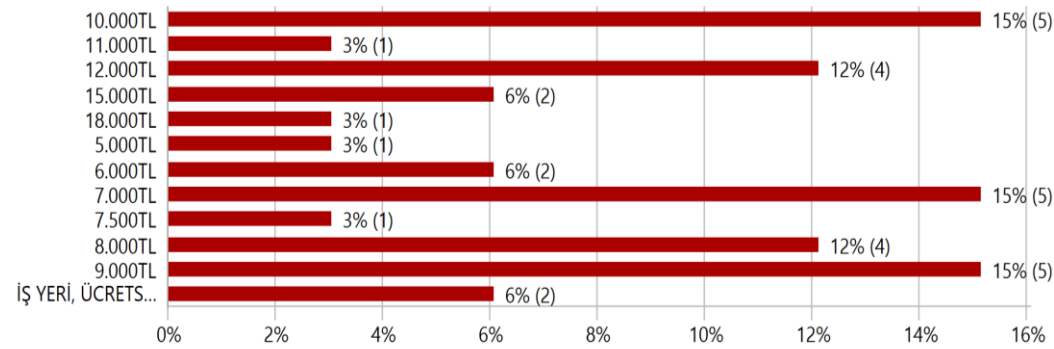
Görüşülen katılımcılara; "Yalova'da yaşamayı siz mi istediniz, yönlendirme üzerine mi geldiniz yoksa akraba/arkadaşlarınız mı var sorusu yöneltmiştir. Katılımcıların ifadelerinden Yalova'yı çoğunlukla akraba/arkadaş tavsiye veya yönlendirmesiyle tercih ettikleri, Yalova hakkında özel bilgilerinin ya da araştırmalarının olmadığı, tanıdıkları ile kurdukları bağlantılar sayesinde şehirdeki ekonomik ve sosyal yaşama daha çabuk uyum sağladıkları anlaşılmaktadır.

Şekil 4.16 Katılımcıların Yalova’da İkamet Ettiği İlçeler

Katılımcıların ikamet yerlerinin Yalova Merkez’de yoğunlaştığı, ikinci sırayı ise Çiftlikköy ilçesinin aldığı şekil 4.16’da görülmektedir. Katılımcıların Merkez ve Çiftlikköy ilçelerinde yoğunlaşmalarında istihdam durumları ve ulaşım kolaylığı önemli bir rol oynamaktadır.

Şekil 4.17’de katılımcıların ikamet ettiği konutlara ödedikleri kira bedelleri verilmiştir. Görüşülen kişilerin önemli bir kısmı 10.000 tl ve altındaki kira bedeline sahip konutlarda ikamet etmektedir.

Şekil 4.17. Katılımcıların ikamet ettikleri konutlara ödedikleri kira bedelleri

Kiradayız. Patronum buldu evi. Normal bir evdir. Çok yeni değil 3 odalı 6 bin lira kira veriyoruz. (K2, erkek, 38 yaşında).

Şantiyelere göre kaldığımız yerler değişiyor. Bundan önce Çınarcık’taydık. 3 odalı bir evde yaşıyoruz üçümüzün de bir odası var. Kiralar yüksek, kaldığımız ev fena sayılmaz. Bazen para gönderiyorum, biraz kendim biriktiriyorum. (K1, erkek, 27 yaşında).

Apartman. Eski bina. Zaten Yalova’da çoğu bina eski. 10 bin lira kira veriyorum, daha fazlası vardır, azı yoktur. (K3, erkek, 24 yaşında).

Çiftlikköy’de. Çok yeni bir ev değil. 7 bin lira kira veriyoruz. (K6, kadın, 24 yaşında).

Merkezde kalıyorum, 15 bin kira veriyorum ev yeni sayılır Uzmanlar Hastanesinin oralarda. (K8, erkek, 40 yaşında).

Yeni sayılan bir evde beş kişi yaşıyoruz 15 bin kirası var. (K14, erkek, 28 yaşında).

Büyük baş ağırında çalışan arkadaşımın kaldığı prefabrik evde onunla birlikte kalıyorum. (K15, erkek, 25 yaşında).

Çiftlikköy’de kalıyorum, orta yeni bir binada üç kişi kalıyoruz. 9 bin kirası var (K17, erkek, 30 yaşında).

Biraz eski bir ev ancak bize yetiyor, iki kişiyiz evde normal bir ev eşyalarımız az (K23, erkek, 41 yaşında).

Ev sahibi yaşlı yardımcı oluyor 7 bin kirası var evin, öyle yeni bir bina değil çok küçük bir ev. (K30, erkek, 19 yaşında).

Merkezde Bağlarbaşı mahallesinde kalıyorum 7 bin kirası var, 2 tane de arkadaşım var toplam 3 kişiyiz evde. (K22, erkek, 23 yaşında).

Ev sahibim çocuklar olduğu için biraz yardımcı oluyor, 6 bin TL'ye Çiftlikköy de kalıyorum (K23, erkek, 41 yaşında).

3 arkadaş, 2+1 de Mustafa Kemal Paşa'da kalıyoruz. (K28, erkek, 25 yaşında).

Görüşülen katılımcıların ifadelerinden kaldıkları evlerin ortalama ya da ortalama altı düzeyde meskenler olduğu, gelir durumuna göre nadiren ortalama üstü meskenlerde kaldıkları ancak bu durumda dahi kira bedellerinin yüksekliğinden dolayı ailesiyle yaşamayan bireylerin dahi aynı evi birden çok arkadaşıyla paylaştığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, katılımcılar arasında kalacak yer konusunda işverenlerinden destek alan, çalıştıkları iş yerinde kalan katılımcılar da bulunmaktadır.

4.3.4. Katılımcıların Yalova'da çalışma hayatı

4.3.4.1. Katılımcıların kaynak ülkede ve Yalova'daki istihdam durumlarına ilişkin bilgiler

Görüşülen kişilere; “Kendi ülkenizde ne iş yapıyordunuz? Burada ne iş yapıyorsunuz ne kadar zamandır çalışıyorsunuz? Burada, ülkenizde aldığınız eğitim alanında mı istihdam ediliyorsunuz? Sorusu yöneltilmiştir.

Bu bağlamda ilk etapta katılımcıların kaynak ülkelerindeki istihdam durumları incelenmiştir.

Kendi ülkemde de inşaat işiyle uğraşırdım. Babam ustaydı, çocukken yanında beni her yere götürürdü. Onun sayesinde duvar örmeyi sıva yapmayı öğrendim (K1, erkek, 27 yaşında).

Kendi ülkemde küçükbaş hayvanlarım vardı keçilerim koyunlarımla uğraşarak geçimimi sağladım (K2, erkek, 38 yaşında).

Kendi ülkemde öğrenciydim. (K3, erkek, 24 yaşında).

Ülkemden liseyi bitirmeden ayrıldım. Gazni'de kırtasiye benzeri bir dükkânda hem çalışıyordum hem okula gidiyordum (K3, erkek, 24 yaşında).

İran'dayken tekstilde çalışmışım. Gelinlik dikiyorduk. (K4, kadın, 46 yaşında).

Maydan, Wardak'da yaşıyordum bakliyat dükkânım vardı. Şimdi orada Taliban var. (K5, erkek, 35 yaşında).

Kendi ülkemde öğrenciydim zaten küçük yaşta ayrıldım. (K6, kadın, 24 yaşında).

Afganistan'da özel dersler veriyordum İngilizce üzerine. (K10, kadın, 30 yaşında).

Kendi ülkemde hem okuyordum hem de okul harici araba tekerlekçisinde çalışıyordum. (K12, erkek, 22 yaşında).

Az okula gidebildim. İlk okul mezunuyum. Kaynakçının yanında çıraktım sonra kaynakçılık yaptım. (K13, erkek, 26 yaşında).

Çiftçiydik biz. Hem de keçilerimiz vardı. Ekin ekerdik keçilerimizi otlatırdık (K15, erkek, 25 yaşında).

Hem okuyordum hem de acenta gibi yerde yazıhanede bilet satıyordum. Hem okuyordum hem çalışıyordum yani. (K16, erkek, 27 yaşında).

Hem babamın dükkânına bakıyordum hem okula gidiyordum, orada babamın dukyanını yaktilar. Siz diyorsunuz bakkal böyle market gibi yağmalayıp yaktilar. (K19, erkek, 21 yaşında).

Kendi ülkemde de inşaat işleri yapıyordum. Duvarcıydim. Burada da inşaatda çalışıyorum. İran'da da inşaatlarda çalıştım. Orada para az, bir de çalıştırıp paramı vermedikleri oldu. Buraya gelmek istedim. Burası daha rahat. Okulu yarıda bırakıp çalışmak zorunda kaldım. (K20, erkek, 32 yaşında).

Kendi ülkemde öğrenciydim. Burada şu an çiçekçide çalışıyorum. Bir sürü iş değiştirdim geldiğimden beri. Kendi ülkemde düz öğrenciydim. Boş zamanlarımda babama ve abime yardım ederdim. (K21, erkek, 21 yaşında).

Hem Pakistan da hem de Vardak, Afganistan'da demir işleriyle uğraştım, burada 3,5 yıla yakın çalışıyorum kaynakçılık yapıyorum. İşi biraz biliyordum burada ilerlettim. Bir eğitimim yok işe dair. (K23, erkek, 41 yaşında).

Kendi ülkemde öğrenciydim, okul bitince çalışmaya başladım, İran'a geçtim. Orada 3 yıl çalıştım. İnşaatlarda çalıştım, mermer işi yaptım (K24, erkek, 26 yaşında).

Afganistan'da iş yok zaten ne iş olsa yapıyorsun. Gittiğim diğer ülkelerde de ne iş olsa yaptım. İran da inşaatlarda çalıştım. Burada inşaatlayım. (K25, erkek, 22 yaşında).

Kendi ülkemde cam işleriyle uğraşıyordum. Tahran'da aynı işi yaptım. Gazni'den tanıdıklarımın yanında çalıştım İran'dayken. Türkiye'de bu işe devam ettim. (K26, erkek, 32 yaşında).

Game nette çalışıyordum, internet kafe gibi bir şey. (K28, erkek, 25 yaşında).

Afganistan'da öğrenciydim, Türkiye'de açıktan lise okuyup kafelerde çalıştım. Şu anda da kafede çalışıyorum. Abim fırında çalışıyor, annem ev hanımı. (K29, kadın, 23 yaşında).

Pidecide çalışıyorum burada ustayım. Kendi ülkemde babamın kebab dükkanı vardı onun yanındaydım. (K32, erkek, 38 yaşında).

Butik tarzı ip kıyafet satan dukanım vardı benim. Burada şimdi tekstilde çalışıyorum. Eğitimimle bağlantısı yok. (K33, erkek, 32 yaşında).

Katılımcıların vermiş oldukları cevaplardan kendi ülkelerinde genellikle ailelerinin yaptıkları geçim işlerini devam ettirdikleri, ekonomik ihtiyaçlarından dolayı eğitim yaşamlarına ilaveten iş yaşamına da katılmak zorunda kaldıkları ya da yoksulluk sebebiyle eğitim yaşamlarını çoğunlukla yarıda bırakıp istihdama katılmak zorunda kaldıkları anlaşılmaktadır. Afgan katılımcıların genellikle işgücü piyasası içerisinde kendilerini güvencede hissetmemeleri, vasıfsız işlerde düşük ücretlerle çalışmaları ve ekonomik sıkıntılar yaşamaları gibi unsurlar Afgan göçmenleri girişimci bireylere de dönüştürebilmektedir. Çalışmamızın bulgularıyla paralel sonuçları içeren Arıcıoğlu ve Afkarı (2023) çalışmalarında Türkiye'de girişimci olan, küçük çapta kendi işletmelerini kuran Afgan göçmenlerin hem kendi ülkelerinde hem de Türkiye'de aynı işi yapan kişi sayısının oldukça kısıtlı olduğu bildirilmektedir. Bu durumun etkili olmasında Afganistan ile Türkiye'deki sosyal ve ekonomik yapının farklılığı vurgulanmaktadır (s.27-35).

Tablo 4.1. Katılımcıların Yalova’da istihdam edildiği işler

	Frekans	Yüzde	Yüzde (Geçerli)
Aşçı	2	6,06	6,06
Emlakçıda Çalışıyor	1	3,03	3,03
Erkek Kuaföründe Çalışıyor	1	3,03	3,03
Garson	6	18,18	18,18
Kaynakçı	2	6,06	6,06
Lastikçide Çalışıyor	1	3,03	3,03
Marangoz	1	3,03	3,03
Mermer Ustası	1	3,03	3,03
Mühendis	1	3,03	3,03
Panjur Dükkanında Çalışıyor	1	3,03	3,03
Tekel Markette Çalışıyor	1	3,03	3,03
Tekstilde Çalışıyor	4	12,12	12,12
Yem/Zahire Dükkanında Çalışıyor	1	3,03	3,03
Çiftçi	1	3,03	3,03
Çiçekçide Çalışıyor	1	3,03	3,03
İngilizce Kursunda/Öğretmen	1	3,03	3,03
İnşaat İşçisi	6	18,18	18,18
İşsiz/İş Arıyor	1	3,03	3,03
Toplam (Geçerli)	33	100,00	100,00
Toplam	33	100,00	-

4.3.1. numaralı başlıkta katılımcıların eğitim durumlarına da değinilmiş ve eğitim durumları sorulduğunda önemli bir kısmının ortaokul terk, lise terk şeklinde cevaplar verdiği öğrenilmiştir. Dolayısıyla bu bilgi eğitim yaşamlarını yoksulluk sebebiyle sürdüremedikleri, çalışmak zorunda kaldıklarını teyit eder niteliktedir.

Tablo 4.1’de katılımcıların Yalova’da istihdam edildiği işler kategorize edilmiştir. Tablodaki veriler değerlendirildiğinde inşaat işçisi, garson ve tekstilde çalışanlar sayıca öne çıkmaktadır. Tablodan hareketle, Yalova’da bu alanlarda daha kolay iş bulunabildiği çıkarımı da yapılabilir. Katılımcıların istihdam bilgilerine ilişkin vermiş oldukları bilgiler şu şekildedir;

Buraya ilk geldiğimde Karacabey’de ve İznik’teki bahçelerde çalıştım. Şimdiki patronumun dükkânında yem sattım. Şimdi burada da yem satıyorum un satıyorum. Patronumun kamyonuyla köylere gidiyoruz besi yemi satıyoruz. (K2, erkek, 38 yaşında).

Burada 1,5 yıldır baristalık yapıyorum. Daha önce de farklı işlerde hep kaçak çalıştım. (K3, erkek, 24 yaşında).

Burada da gelinlikçide çalışıyorum. Gelinlik dikiyoruz. Ülkemde eğitim almadım. Babam okumamı istemedi. Beni evlendirdi. İşimi İran’dayken öğrendim. (K4, kadın, 46 yaşında).

İş bulamadım, şu an inşaatta duvarcılık yapıyorum. Ev bulurken bile zorlandım. (K5, erkek, 35 yaşında).

Burada bir yıldır tekstilde çalışıyorum. (K6, kadın, 24 yaşında).

Kendi ülkemde mühendislik ofisinde çalışıyordum. Burada bir firmada çalışıyorum, kendi mesleğimi yapıyorum, ben biraz daha saha işleriyle ilgileniyorum. Aldığım eğitim alanında çalışıyorum burada. (K8, erkek, 40 yaşında).

Burada da kebabçıda çalışıyorum. Geldiğimden beri lokantalarda çalıştım. Şu an et döner kebab ustalığı yapıyorum. (K9, erkek, 25 yaşında).

Dil kursunda çalışıyorum İngilizce dersler veriyorum. Aldığım eğitim üzerine çalışıyorum evet. (K10, kadın, 30 yaşında).

Ben burada şu an restoranda çalışıyorum yaklaşık 1,5 senedir. Eğitimimle alakalı değil. (K11, erkek, 23 yaşında).

Burada da benzer iş benimki. Tekerlek onarıyorum. Eğitimle alakası yok eğitim normal düz okul. (K12, erkek, 22 yaşında).

Burada da kaynakçılık yapıyorum. (K13, erkek, 26 yaşında).

Burada inşaattayım. Eğitimimle ilgili değil. (K14, erkek, 28 yaşında).

Burada bahçıvanlık da yaptım bekçilik de yaptım. Sonra çiçek serasına girdim. Patronumun seraları var. Sürekli çiçek ekip kesiyoruz. 4,5 yıldır çalışıyorum Yalova'da. (K15, erkek, 25 yaşında).

Burada geçen yaz plajda çalıştım. Sonra kafeye girdim. Bu yaz yine plajda çalışıyorum garson olarak. Yaz bittiğinde bakacağız yine. Ülkemde okul okumuşum burada okuyan da iş bulamıyor ben nasıl bulayım. (K16, erkek, 27 yaşında).

Yazları plajda, kışları lokanta veya kafede garsonluk yapıyorum. Çalıştığım yerlerde daha önce çalışan bir arkadaşım olduğu için beni yönlendiriyordu sorun olmuyordu. Zaten kaçak çalışıyorsun alıyorlar dönemlik. Bir de işi iyi biliyorsan sıkıntı çıkarmıyorlar sana. (K16, erkek, 27 yaşında).

İstanbul'a geldikten sonra Zeytinburnu'nda tekstil işi öğrendim. Dikiş biliyordum zaten o şekilde girdim eve destek olmak için. Burada da çalışıyorum işte tekstil işinde. (K18, erkek, 35 yaşında).

Kendi ülkemde de inşaat işleri yapıyordum. Duvarcıydım. Burada da inşaatta çalışıyorum. İran'da da inşaatlarda çalıştım. Orada para az, bir de çalıştırıp paramı vermedikleri oldu. Buraya gelmek istedim. Burası daha rahat. Okulu yarıda bırakıp çalışmak zorunda kaldım. (K20, erkek, 32 yaşında).

Kendi ülkemde öğrenciydim. Burada şu an çiçekçide çalışıyorum. Bir sürü iş değiştirdim geldiğimden beri. Kendi ülkemde sadece okul okuyordum. Boş zamanlarımda babama ve abime yardım ederdim. (K21, erkek, 21 yaşında).

Hem Pakistan da hem de Vardak Afganistan'da demir işleriyle uğraştım, burada 3,5 yıla yakın çalışıyorum kaynakçılık yapıyorum. İş biraz biliyordum burada ilerlettim. Bir eğitimim yok işe dair. (K23, erkek, 41 yaşında).

Kendi ülkemde öğrenciydim, okul bitince çalışmaya başladım, İran'a geçtim. Orada 3 yıl çalıştım. İnşaatlarda çalıştım, mermer işi yaptım. Burada da mermer işi yapıyorum, mermercide iş buldum. (K24, erkek, 26 yaşında).

Afganistan'da iş yok zaten ne iş olsa yapıyorsun. Gittiğim diğer ülkelerde de ne iş olsa yaptım. İran da inşaatlarda çalıştım. Burada inşaattayım. (K25, erkek, 22 yaşında).

Gazetecilik okudum orada ben, büroda çalıştım, bilet acentasında çalıştım ne iş bulursam çalışıyordum. Buraya geldiğim ilk yıl dönercide çalıştım, sonra emlakçıda çalışan bir arkadaşla tanıştım, onların yanında çalışmaya başladım. Orta derecede Arapçam var, emlak işinde iyi oluyor. (K27, erkek, 28 yaşında).

Katılımcıların istihdam durumlarına ilişkin vermiş oldukları bilgilerde çoğunlukla nitelik gerektirmeyen, güvencesiz, düşük ücretli, dönemlik işlerde çalıştıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca Yalova'da bulmuş oldukları işlerin kaynak ülkede almış oldukları eğitimle ilgili olmadığı,

kaynak ülkede veya Türkiye'ye gelmeden önce bulundukları ülkelerde yapmış oldukları işlerle bağlantılı olan tecrübelerine, beceri birikimlerine yönelik işler olduğu söylenebilir.

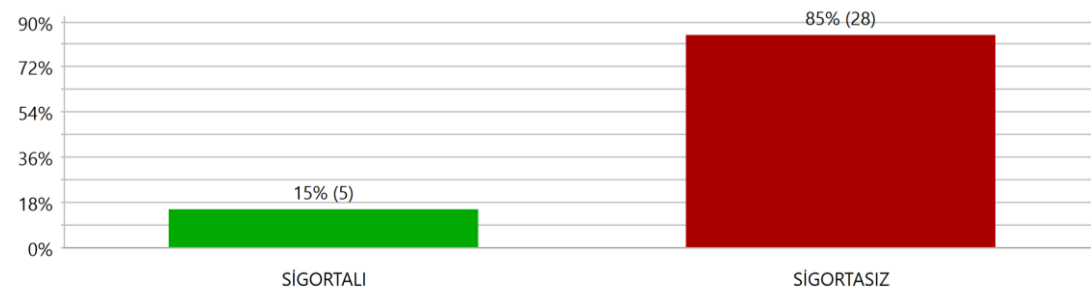
Akpınar (2020)'nin çalışması bu konuda oldukça yönlendiricidir. Geleneksel olarak göçmen emeğine dayalı inşaat sektörü kaçak göçmen işçi istihdamının da en yaygın olduğu sektörlerin başında gelmektedir. Buna karşılık işçiler ise aslında inşaat sektöründe çalışmak istememektedir. Çalışanlar ya başka seçenekleri olmadığı için zorunlu olarak çalışmakta ya da geçici süre katlanabilecek bir iş gözüyle baktıkları için çalışmaktadır (s. 82).

Özellikle inşaatlarda çalışan ve garson olarak hizmet veren katılımcıların ifadeleri değerlendirildiğinde istihdam konusunda seçenek azlığından ve işsiz kalmayı göze alamadıklarından dolayı bu işleri yapmayı seçtiklerine dair çaresizlik de anlaşılabilmektedir. Görüşülen katılımcılar arasında yalnızca iki kişi kaynak ülkede almış oldukları eğitime paralel olarak Yalova'da kendi mesleklerini icra edebilmektedir.

Ucuz işgücü, sigortasızlık, hak aranamaması ve uzun saatler çalıştırma gibi sebeplerle kayıt dışı istihdam edilen göçmenler işverenler tarafından kurtarıcı gözüyle görülmektedir. Türkiye'de göçmenler izinli olarak yasal çalışabilecekleri işlerde yer bulamadıkları için kayıt dışı ekonomiye yönelmeleri kaçınılmaz görülmektedir (Şahin, 2024, s.257).

4.3.4.2. Katılımcıların çalıştıkları işlerde kayıtlı olup olmama durumları

Çalışma kapsamında görüşülen katılımcılara Yalova'da sigortalı bir işte çalışıp çalışmadıkları sorulmuştur. Katılımcıların %85'inin (28 kişi) sosyal güvenlik kurumuna kayıtlarının olmadığı öğrenilmiştir.

Şekil 4.18. Katılımcıların çalıştıkları işlerde kayıtlı olup olmama durumları

Bir önceki bölümde katılımcıların Yalova'da istihdama dahil oldukları işlerden bahsedilmiştir ve katılımcıların büyük çoğunluğunun nitelik gerektirmeyen, düşük ücretli, tehlikeli ve sezonluk işlerde çalıştıkları belirtilmiştir. Bir önceki bölümdeki bu göstergeler şekil 4.18'de özetler niteliktedir. Sosyal güvence konusunda katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

Sigortam yoktur. Geldiğimden beri yok. (K2, erkek, 38 yaşında).

Burada kaçak çalışıyorum. Bize sigorta yapmazlar normalden daha fazla tutuyor sigorta. Burada Türklere bile zor sigorta yapıyorlar. (K3, erkek, 24 yaşında).

Çok az para veriyorlar. Mecbur olduğumuzu biliyorlar. (K4, kadın, 46 yaşında).

Kaçak çalışıyorum sigortam yok. (K5, erkek, 35 yaşında).

Kaçak çalışıyoruz maalesef sigortam yok. Bize sigorta zor. (K9, erkek, 25 yaşında).

Sigorta yok, gelen işe göre para alıyorum. (K12, erkek, 22 yaşında).

Sigortasızım kaçak çalışıyorum hep. K16, erkek, 27 yaşında).

Asgari ücret alıyorum sigorta yok bende. Bize sigorta yapmıyorlar kaçak çalışıyoruz. İsteyemezsin de zaten. Ya çalış ya çık diyorlar. Herkes asgari ücret alıyor burada. Türkler sigortalı. Bizi işe almadan söylediler size sigorta yüksek yapmak zor. (K18, kadın, 35 yaşında).

Sigortasızım, bizim işte zaten sigorta olmuyor inşaattayım. Başka işte çalışsam da yabancı olduğum için bana sigorta çok zor yani. Sigortalı çalışan bir arkadaşım yok. (K20, erkek, 32 yaşında).

Sigortasız tatbiki. İnşaatta çalışan herkes sigortasız. (K25, erkek, 22 yaşında).

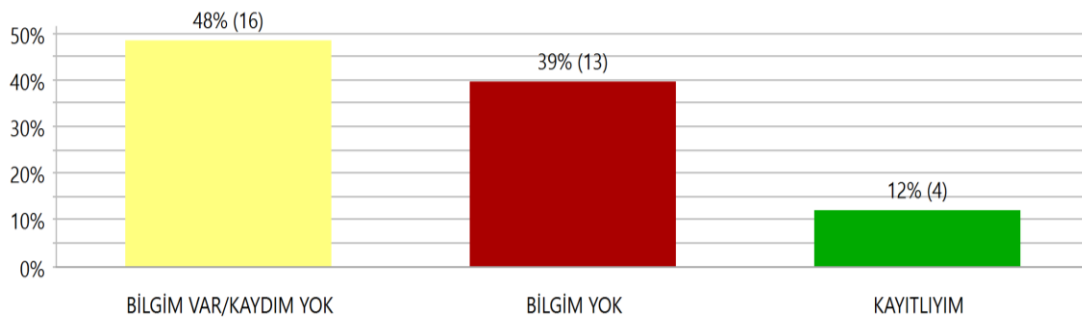
Bir sıkıntım yok, herkes kendi kazancına bakıyor, bizim oradaki herkes sigortasız. Türklere bile zor sigorta yapıyorlar zaten. (K27, erkek, 28 yaşında).

Sigorta yok, bize sigorta yapmak istemiyorlar. Belki daha çok para kazandırınca yaparlar (K27, erkek, 28 yaşında).

Katılımcıların ifadelerinden yapılan iş veya tecrübe fark etmeksizin görüşülen Afganlar arasında kayıtsız çalışmanın yaygın olduğu, kayıtsız çalışmanın ücret ve iş yoğunluğu yönünden daha fazla istismara uğramalarını kolaylaştırdığı yönünde bir görüş birliğinden bahsedilebilir.

4.3.4.3. Katılımcıların İŞKUR’a dair bilgilerinin ve kayıtlarının olup olmama durumları

Görüşmeler dahilinde katılımcılara İŞKUR hakkında bilgilerinin olup olmadığını ve ayrıca İŞKUR’a kayıtlarının olup olmama durumları sorulmuştur.

Şekil 4.19. Katılımcıların İŞKUR’a dair bilgilerinin ve kayıtlarının olup olmama durumları

Katılımcıların %48’i (16 kişi) İŞKUR’a ve faaliyetlerine yönelik bilgilerinin olduğunu ancak kayıtlarının olmadığını belirtmiştir. %39’u (13 kişi) bilgilerinin olmadığını belirtirken yalnızca %12’si (4 kişi) İŞKUR’a kayıtlarının olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların vermiş olduğu öne çıkan ifadeler şu şekildedir;

İŞKUR'u duymadım, kayıt olmadım. (K1, erkek, 27 yaşında).

İŞKUR hakkında bilgim var. Birkaç sefer kayıt yaptırdık, bir keresinde görüşmeye gittik. Bize burada yabancı olduğumuzu çalışmanın zor olduğunu zorlukları anttılar. (K3, erkek, 24 yaşında).

İŞKUR'u tam bilmiyorum. (K5, erkek, 35 yaşında).

Duymuştum aslında öyle bir şeyler ama ben inşaatçıyım yani bir yararı olacağını sanmıyorum. (K5, erkek, 35 yaşında).

İŞKUR duydum tam bilmiyorum biraz bilgim var kayıt olmadım. (K6, kadın, 24 yaşında).

İŞKUR hakkında bilgim var başvurmadım. (K7, erkek, 22 yaşında).

Arkadaşlarım vasıtasıyla çalışıyorum, onların aracılığıyla buldum işimi. İŞKUR'la irtibatım olmadı. (K8, erkek, 40 yaşında).

İŞKUR'u biliyorum fakat kayıtlanmaya gerek olmadı. (K10, kadın, 30 yaşında).

İŞKUR'u biliyorum araştırdım, başvurmadım. (K11, erkek, 23 yaşında).

İşi İŞKUR'dan buldum kaydım var. (K13, erkek, 26 yaşında).

İŞKUR'u biliyorum ama bana faydası yok. (K16, erkek, 27 yaşında).

İŞKUR'u biliyorum ama kayıt olmadım. Kayıt olunca da çok farklı olmuyor ya, arkadaşlar söylüyor. (K17, erkek, 30 yaşında).

İŞKUR'u duydum başvurmadım, bir şey çıkacağını sanmıyorum. (K18, kadın, 35 yaşında).

İŞKUR'u kayıtlansam da faydası olmaz. Dilim çok iyi değil. Kayıtlanan arkadaşlardan da iş bulan nadirdir. (K19, erkek, 21 yaşında).

İŞKUR'u duydum kaydolmaya gerek duymadım. Benim işime yaramaz. (K20, erkek, 32 yaşında).

İŞKUR'u biliyorum kaydım var (K21, erkek, 21 yaşında).

İŞKUR'u biliyorum ama bir bağlantı kurmadım, gerek olmadı. (K23, erkek, 41 yaşında).

İŞKUR'u biliyorum evet ama gerek duymadım. Burada yapabileceğin işler az çok belli zaten yani. Yabancıların çalışabileceği işler belli. (K27, erkek, 28 yaşında).

İŞKUR'u biliyorum ama kayıt olmadım bize etkisi yok diyor buraya daha önce gelenler (K28, erkek, 25 yaşında).

İŞKUR'da kaydım var ama bir şey çıkmadı. (K29, kadın, 23 yaşında).

İŞKUR'da kaydım yok çok detaylı bilmiyorum (K30, erkek, 19 yaşında).

Biliyorum ama bir yardımı olacağını sanmıyorum (K33, erkek, 32 yaşında).

Katılımcıların vermiş olduğu ifadelerden İŞKUR'a dair pek çoğunun bilgisi olduğu ancak çeşitli nedenlerle, en çok da yabancı olmaları sebebiyle kurumun faaliyet ve hizmetlerinden faydalanamayacakları düşüncesiyle başvuruda bulunmadıkları anlaşılmaktadır. Bu durumun yaşanmasında, daha önceden kuruma kaydolan Afganların olumsuz tecrübeleri de etkilidir.

Türkiye'nin aldığı göçmen yükü sebebiyle sosyal güvenlik politikalarındaki sürdürülebilirlik hali sıklıkla tartışılmaktadır. Vatandaşlık alan, kaçak yaşayan, geçici gelen ya da benzer durumlarla Türkiye'de bulunan yabancıların demografik yapı üzerinde önemli düzeyde etkide bulundukları ve dolayısıyla sosyal güvenliğin sürdürülebilir yapısını negatif yönde etkiledikleri belirtilmektedir. Özellikle Suriyeli sığınmacı nüfusunun %55'inin erkek ve %60'ının çalışma çağında olduğu göz önünde bulundurulduğunda kayıt dışı istihdamın boyutu daha net anlaşılabacaktır. (Yılmaz ve Uğur, 2024, s.1067).

Dünya genelinde iltica edenlerin karşılaştığı en önemli problemlerden biri işsizliktir. Bu sorun ülkemizde bulunan uluslararası koruma altındaki nüfus için de geçerlidir. Devletin ikamet için gösterdiği ilde istihdam imkânı olmaması bu kişileri başka illerde yasa dışı yaşamaya ve kayıt dışı çalışmaya sevk etmektedir. Uluslararası koruma kapsamı altında bulunanların sayısı ve yabancılara verilen toplam çalışma izni sayısı göz önünde bulundurulduğunda uluslararası koruma kapsamındaki kişilerin çalışma izni sayılarının oldukça düşük olduğu ve yaygın bir şekilde kayıt dışı istihdam edildikleri söylenebilir. Kanuni düzenlemeler ve pratikteki uygulamalar arasındaki boşluklar gündelik yaşamın pek çok kısmını etkilediği gibi bu kişilerin işgücüne katılımını da etkilemektedir (Yüksel Oktay ve Güder, 2024, s. 1200).

Veriler ışığında milyonlarca yabancının kayıt dışı istihdamda olması sosyal güvenlik sisteminde prim kaynaklı büyük gelir kayıplarının doğmasına neden olmaktadır. Türk halkı içinde 10 milyon kişinin kayıt dışı çalıştığı ve kayıt dışılık oranının ise yaklaşık %30 civarında olduğu ilaveten geçici koruma altında ve uluslararası koruma altında bulunan milyonlarca kişinin vergi dışında olduğu dikkate alınacak olursa bu kadar ağır bir gelir kaybını Türkiye ekonomisinin taşımayacağı söylenebilir (Yılmaz ve Uğur, 2024, s.1085-1090).

4.3.4.4. Katılımcıların Yalova’da iş bulma süreçleri, Yalova’da istihdam geçmişleri ve bu süreçte yaşadıkları zorluklar

Bu bölümde katılımcılara Yalova’daki işlerini kimin vasıtasıyla buldukları, Yalova’ya geldikten sonra kaç tane iş değiştirdikleri, hangi işleri yaptıkları, iş ararken hangi zorluklarla karşılaştıkları hakkında bilgiler öğrenilmeye çalışılmıştır.

Katılımcıların işlerini kimin vasıtasıyla bulduklarına dair ifadeleri şu şekildedir;

Buradaki işimizi arkadaşlarla haberleşerek bulduk, Yalova’ya gelince evlerinde kaldık. Çalıştıkları santiyede bize de iş ayarladılar. (K1, erkek, 27 yaşında).

Buradaki işimi patronum sayesinde buldum. Hala beraberiz besi yemi un falan satıyoruz. Burada hiç iş aramadım. (K2, erkek, 38 yaşında).

Komşumun kızı terzi. Onun vasıtasıyla bu işi buldum. Buraya geldikten sonra evde parçalı işler yaptım. Komşumun kızı tekstil içi getiriyordu. İç çamaşırı dikiyordum. Sonra bu işi buldu bana. 2 senedir çalışıyorum. (K4, kadın, 46 yaşında).

Bir arkadaşım vasıtasıyla buldum. (K5, erkek, 35 yaşında).

İşi kendim arayarak buldum, iş yerinde görüşmeye gittim. Bana makine denettirdiler, yapabildiğimi görünce beni işe aldılar. (K6, kadın, 24 yaşında).

Arkadaşlarım vasıtasıyla çalışıyorum, onların aracılığıyla buldum işimi. (K8, erkek, 40 yaşında).

Kendi çabamla arayarak buldum işimi. (K9, erkek, 25 yaşında).

İşimi arayarak buldum. (K11, erkek, 23 yaşında).

Arkadaşımın vasıtasıyla buldum çok olmadı geleli zaten ilk iş bu. (K12, erkek, 22 yaşında).

Arkadaşımın yönlendirmesiyle ve İŞKUR vasıtasıyla buldum. (K13, erkek, 26 yaşında).

Çalıştığımız kişilerin vasıtasıyla buldum. 3-4 tane iş değiştirdim. (K14, erkek, 28 yaşında).

Ağırdı bekçilik yapan arkadaşımın sayesinde buldum. (K15, erkek, 25 yaşında).

Arkadaşımın vasıtasıyla buldum. İstanbul'da işten çıkartılmışım buraya gel sana iş buldum deyince geldim. (K16, erkek, 27 yaşında).

Burada olan Afganlar var. Gelince zamanla tanıyorum görüyorsun konuşuyorsun nerden gelmiş ne yapıyor. Tekstilde çalışanlar varmış iş arıyorsan gel dediler. Bir süre evde oturdum bilmiyordum burayı. Sonra tekstilde işi buldum. (K18, kadın, 35 yaşında).

Arkadaşlarım vasıtasıyla buldum. Türkçem iyi olmadığı için işe almak istemediler zor buldum (K19, erkek, 21 yaşında).

Birkaç arkadaşımın tanıdıkları vasıtasıyla iş buldum. (K20, erkek, 32 yaşında).

Şu an çalıştığım işimi halk eğitimde birlikte fotoğrafçılık kursu aldığım abladan buldum. Kocasının organizasyon çiçekçi tarzı bir yeri var oradayım. Diğer işlerimde yabancı olduğum için sıkıntı yaşıyordum almak istemiyorlardı. (K21, erkek, 21 yaşında).

Yalova'da tanıştığım arkadaşlarım vasıtasıyla bu işi bulabildim. Bu işe girdikten sonra beni beğendiler bir daha iş değiştirmedim. (K23, erkek, 41 yaşında).

İşi biz kendimiz bulduk, şantiyede görüştük anlaştık. Geldiğimden beri hep aynı meslekte çalışıyorum hiç işsiz kalmadım. (K26, erkek, 32 yaşında).

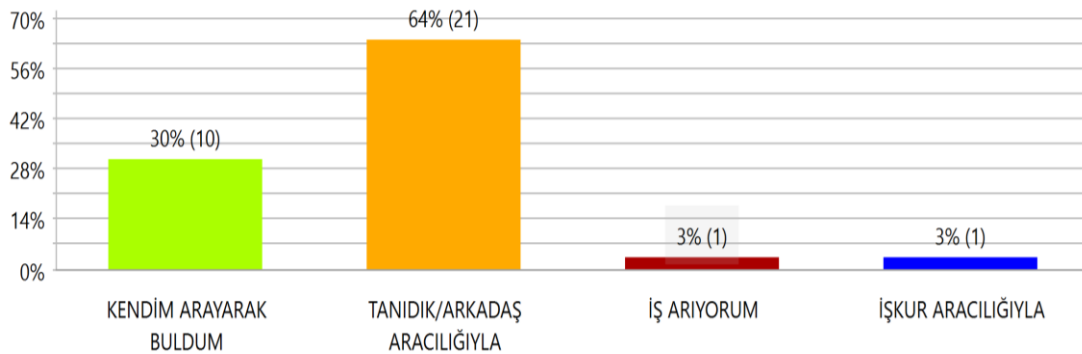
İş ararken buldum, 2 farklı lokantada çalıştım geldiğimden beri. (K28, erkek, 25 yaşında).

Kendim arayarak buldum, yabancı olduğum için sigortadan sebep sıkıntı yaşarız diye alınmadığım işler oldu, ilk geldiğimde konuşamıyordum uzun süre çalışmadım, evdeydim. (K29, kadın, 23 yaşında).

Abimin arkadaşları vasıtasıyla buldum, birkaç iş değiştirdim, lokantalara başvurdum dilim iyi değildi o zaman bir sıkıntı yaptılar yani, sonra parası da azdı yetmediği için çıktım. İnşaat çok zor ama parası iyi. Yabancı olduğumuz için işte biliyorsun sorun oluyor. Dil sorunu oluyor, yabancısın diyorlar güven sorunu oluyor. (K30, erkek, 19 yaşında).

Kendim arayarak buldum. Tekstille ilgili farklı bir yere girmiştim ama yapamadım orada. Çok kötü bir çalışma ortamıydı. İşsiz kaldım bir süre günlük işler yaptım. Şimdi yine tekstildeyim, şu an çalıştığım biraz daha iyi imkân olarak yani. (K33, erkek, 32 yaşında).

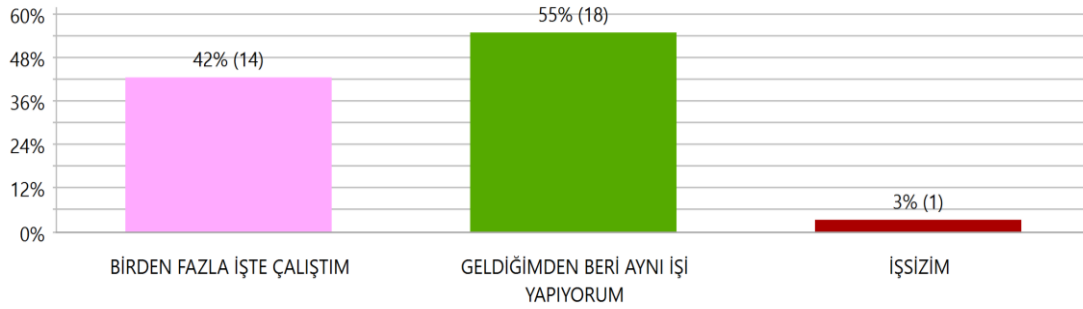
Ayrıca istatistiki anlamda incelemek gerekirse durumun daha net şekilde anlaşılacağı düşünülmektedir.

Şekil 4.20. Katılımcıların çalıştıkları işleri hangi yollarla bulduğuna ilişkin bilgiler

Katılımcıların vermiş oldukları ifadelerden istihdam edildikleri işleri çoğunlukla tanıdık veya arkadaş tavsiyesiyle buldukları, küçük bir kısmının ise kendi imkanlarıyla iş arayarak buldukları anlaşılmaktadır. Tanıdık aracılığıyla veya şahsi iş başvurularında Türkçeye yeterince

hâkim olamama probleminin katılımcılara iş bulma süreçlerinde olumsuz olarak yansıdığı belirtilen ifadeler arasındadır.

Şekil 4.21. Katılımcıların Yalova’da iş değiştirme sıklığı

Şekil 4.21’de katılımcıların Yalova’daki istihdam geçmişlerine değinilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların %42’si Yalova’da yaşadıkları süreç içerisinde birden fazla iş değiştirmiştir. %55’i ise sabit bir işte devamlılık sağlamıştır.

Katılımcıların Yalova’da ikamet süreleri boyunca istihdam edildikleri işlere ilişkin öne çıkan ifadeler şu şekildedir;

Bir sürü iş yaptım. İnşaatla çalıştım, bahçede de çalıştım. Garsonluk yaptım, dönercilerde çalıştım, lokantada çalıştım. En son işte baristalık işi. Bir arkadaşım vasıtasıyla buldum bu işi. İş aradığımız zaman yabancıları almadıkları için zorluk yaşadım. Sadece Türk istiyorlar. Bazı yerler de sigortalı işçi çalıştırıyor. Sigorta yapamadığı için bizi istemiyorlar. (K3, erkek, 24 yaşında).

Geldiğimden beri inşaat işleri değişti. Değişik inşaatlarda çalıştım başka iş yapmadım (K5, erkek, 35 yaşında).

İşsizdim bir süre iş aradım. Bir yıldır çalışıyorum. Burada girdiğim ilk işim. İşi kendim arayarak buldum, iş yerinde görüşmeye gittim. Bana makine denettirdiler, yapabildiğimi görünce beni işe aldılar. Çalıştığım yerdeki ortacı çok sert bir adam. Alışmaya çalışıyorum mecburen. (K6 kadın, 24 yaşında).

Geldiğimde ilk bir lokantaya girdim sonra kebab salonuna girdim. Sonra başka bir dönerci, en son şu anki işimdeyim kebab yapıyorum. Benzer işler yaptım geldiğimden beri. (K9, erkek, 25 yaşında).

İki iş değiştirdim. Bu çalıştığım yerden önce de lokantada çalıştım yine. (K11, erkek, 23 yaşında).

Geldiğimden beri inşaatlarda çalışıyorum, duvarcıyım (K20, erkek, 32 yaşında).

Tekel’i arkadaşım vasıtasıyla buldum. Patronum iyi bir insandır. 10 ay kadar da garsonluk yaptım Yalova’da. (K22, erkek, 23 yaşında).

Birkaç iş değiştirdim, lokantalara başvurduğum dilim iyi değildi o zaman bir sıkıntı yaptılar yani, sonra parası da azdı yetmediği için çıktım. İnşaat çok zor ama parası iyi. (K30, erkek, 19 yaşında).

Buraya ilk geldiğimde biraz işsiz gezdim, dili bilmiyordum. Biraz inşaatla gittim. Sonra kendim arayarak buldum bir berbere girdim maaşlı çalışıyorum. (K31, erkek, 28 yaşında).

Geldiğimden beri birkaç iş değiştirdim. Dönercilerde çalıştım daha çok. Şimdi bu işte iki yıldır çalışıyorum, pide lahmacun yapıyorum. (K32, erkek, 38 yaşında).

Verilen ifadelerden de anlaşılacağı üzere yabancı olmanın ve dile hâkim olmama durumunun olumsuzluklarını fazlaca yaşadıkları anlaşılmaktadır. Özellikle inşaat sektörü iş bulamayan erkek Afganların hayata tutunma mesleği olarak öne çıkmaktadır. Bunu garsonluk takip

etmektedir. Ayrıca, kayıtsız çalışma, düşük ücretle ve uzun saatlerde çalışma gibi olumsuzluklar katılımcıların ifadelerinden çıkarılan diğer bulgulardır.

Çalışma kapsamında katılımcılara iş ararken hangi zorluklarla karşılaştıkları sorulmuştur. Öne çıkan ifadeler şu şekildedir;

İş bulurken bir sıkıntı yaşamadım. Zaten inşaatta çalışacak az insan olduğu için çalışana ihtiyaç var burada kötü muamele görmüyoruz. (K1, erkek, 27 yaşında).

İş aradığımız zaman yabancıları almadıkları için zorluk yaşadım. Sadece Türk istiyorlar. Bazı yerler de sigortalı işçi çalıştırıyor. Sigorta yapmadığı için bizi istemiyorlar. (K3, erkek, 24 yaşında).

Birçok eğitim aldım ben. Fotoğrafçılık eğitimim var. Yazılım eğitimim var. Hepsini okudum iş bulamadım başka iş baktım kendime. (K3, erkek, 24 yaşında).

İlk geldiğimizde Türkçe konuşamıyordum. İş bulamam diye aramadım. Kızımın birlikte Türkçe kursuna gittik. Geldiğimiz ilk yıl çalışmadım. Sonrasında komşumun kızı bana yardımcı oldu eve iş verdi. (K4, kadın, 46 yaşında).

Yabancı olduğum için paramı vermeyenler oldu başka inşaat bulmak zorunda kaldım. (K5, erkek, 35 yaşında).

6 aydır buradayım, iş arıyorum. Henüz iş bulamadım, lokanta kafe gibi yerlerle görüştim, yabancı olduğum için ve Türkçeyi çok iyi konuşamadığım için beni istemediler. (K7, erkek, 22 yaşında).

Bu iş için Türkiye'ye geldim, arkadaşlarım vasıtasıyla buldum. Rahatım burada sıkıntı yaşamıyorum işimin kendine has zorlukları haricinde. 1-2 yıldır işler biraz azaldı ekonomi kötü olduğu için, kendi memleketimden gelen arkadaşlarım öyle söylüyor. Bazıları geri döndü burada iş bulamadığı için. (K8, erkek, 40 yaşında).

Yabancı olduğum için almak istemeyen oldu. Hem yabancı olduğum için hem de sigortam yapılırsa pahalı olacağı için istemediler. (K9, erkek, 25 yaşında).

Afganistan'dan geldiğimi öğrendiklerinde biraz negatif yaklaştılar. (K10, kadın, 30 yaşında).

Yabancı olduğumuz için bize güvenmiyorlar, Türklere öncelik veriyorlar ilk geldiğimde dilim de kötüydü. (K11, erkek, 23 yaşında).

3-4 tane iş değiştirdim. Az para verenler oldu çıktım. İş bulmak çok zor çünkü senin ülken olmadığı için tanıdıkların da çok az olduğu için daha az iş bulabiliyorsun. İhtiyacın olduğunu bildikleri için seni mecbur görüyorlar (K14, erkek, 28 yaşında).

Biraz günlük yevmiyeli çalıştım bahçelere gittim, bahçevanlık yaptım ama orada doğru düzgün paramı vermediler. En son çiçek seralarında çalışmaya başladım. Yabancı olduğum için sıkıntı yaşadım, iş vermek istemiyorlar ya da çok çalışmamı az para vermek istiyorlar (K15, erkek, 25 yaşında).

Türkçem iyi olmadığı için işe almak istemediler zor buldum. (K19, erkek, 21 yaşında).

İnşaat zor ama her zaman iş var. Afganistan'da yaşamaktansa buradaki zorluğa katlanmak daha iyi. (K20, erkek, 32 yaşında).

Şu an çalıştığım işimi halk eğitimde birlikte fotoğrafçılık kursu aldığım abladan buldum. Kocasının organizasyon çiçekçi tarzı bir yeri var oradayım. Diğer işlerimde yabancı olduğum için sıkıntı yaşıyordum almak istemiyorlardı. (K21, erkek, 21 yaşında).

Yabancı olmanın sıkıntılarını yaşadım. İşverenler istemiyor, sigortasız çalıştırıyor yakalanırım diye korkuyorlar. (K22, erkek, 23 yaşında).

İlk geldiğimde birkaç ay işsiz kaldım. Arada arkadaşlarımla inşaata gidiyordum, o süreçte arkadaşlarımla evinde kaldım. Sonra mermerciye girdim, hala orada çalışıyorum. Ben inşaatlarda çalıştığım için dilim çok iyi değil, bunun sıkıntısını yaşadım iş ararken (K24, erkek, 26 yaşında).

Yabancı çalıştırmaktan çekiniyor çoğu yer bundan dolayı iş ararken zorlandım. (K28, erkek, 25 yaşında).

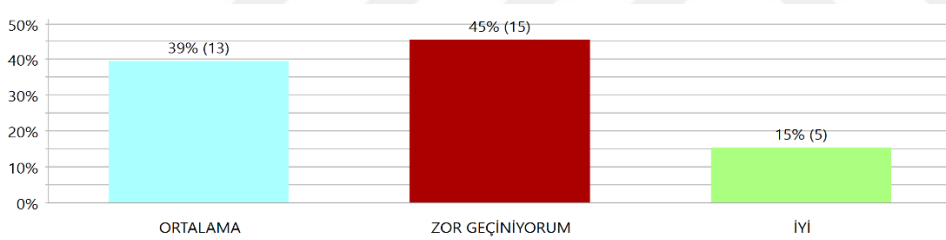
Abimin arkadaşları vasıtasıyla buldum, birkaç iş değiştirdim, lokantalara başvurdum dilim iyi değildi o zaman bir sıkıntı yaptılar yani, sonra parası da azdı yetmediği için çıktım. İnşaat çok zor ama parası iyi. Yabancı olduğumuz için işte biliyorsun sorun oluyor. Dil sorunu oluyor, yabancısın diyorlar güven sorunu oluyor. (K30, erkek, 19 yaşında).

Dil sıkıntılıydı, dil bilmeyince ne dediğin anlaşılmıyor ne iş yapabilirsin ki karşı taraf seni anlamadıktan sonra. Öyle yani dil çok problem. Zaten öyle çok iş yok Yalova'da. Arıyorsun bekliyorsun öyle yani. (K31, erkek, 28 yaşında).

İş ararken yaşadıkları zorluklar hakkında katılımcıların ifadeleri değerlendirildiğinde en kolay iş bulanların inşaat sektöründe çalışan kişiler olduğu anlaşılmaktadır. Bu kişilerin de çalıştıklarının karşılığını alamama, dil problemi yaşama gibi sıkıntılarla karşılaştıkları söylenebilir. Genel anlamda katılımcıların iş arama süreçlerinde dil probleminin zorluklarıyla baş etmeye çalıştıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca, işverenlerin Afganları yabancı olmalarından veya etnik kimliklerinden ötürü dışladıkları, verilen ücrette ayrımcılık yaptıkları ya da kayıtsız çalıştırmaktan çekindikleri için işe almak istemedikleri belirtilen diğer ifadelerdir.

4.3.4.5. Katılımcıların kazançları ile Yalova'da geçinebilme durumları

Katılımcılara Yalova'da aldığınız ücretle geçinebiliyor musunuz, hanenizde kaç kişi çalışıyor, eşiniz çalışıyor mu, eşiniz çalışıyor ise çalışmama halinde geçiminiz zorlaşır mıydı? sorusu yöneltilmiştir.

Şekil 4.22. Katılımcıların Yalova'daki geçim durumları

Katılımcıların %45'i (15 kişi) geçimlerini zor şartlar altında sağladıklarını belirtirken %39'u (13 kişi) geçim durumlarının ortalama olduğunu belirtmektedir. %15'i (5 kişi) ise geçim durumlarının iyi olduğunu ifade etmektedir. Katılımcıların genellikle düşük ücretli işlerde çalıştıkları göz önünde bulundurulursa geçim durumlarının ortalama ve altında olması sonucu şaşırtıcı değildir. Konu hakkında katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

Burada üç arkadaş aynı evde kalıyoruz kirayı bölüşüyoruz. Çok fazla masrafımız yok. (K1, erkek, 27 yaşında).

Kazandığım para fena değil. Patronum iyi bir insan arada fazla para da veriyor. Urdaki kazanç iyidir ama çocuklar falan artık zor yettirmek. Eşim örgü yapıyor bazen eve iş alıyor dikiş işi. Biraz o da kazanıyor harçlık oluyor. Karımın kazandığı çok değildir. Ama yine de çarşı Pazar parası oluyor hiç yoktan iyidir. (K2, erkek, 38 yaşında).

Burada kazancım daha iyi ama karşılamak. Bilmiyorum tek başına olsam geçinemem burada. ev arkadaşlarımla kirayı paylaşıyoruz. (K3, erkek, 24 yaşında).

Burada aldığım ücretle zor geçiniyorum. Burası iyidir kendi ülkemden ama yine de geçinmek çok zor. Sadece ben çalışıyorum. (K5, erkek, 35 yaşında).

Burası iyidir ama zorla geçiniyoruz. Annem de bazen temizliğe gidiyor. (K6, kadın, 24 yaşında).

Burada arkadaşlarımın yanında kalıyorum henüz bir kazancım yok. Pakistan'daki kazancım o kadar iyi değildi. İstanbul'dayken kazancım iyiydi. Ama orası çok kalabalık evler eski, evde kalabalık kalıyorduk buraya gelmek istedim (K7, erkek, 22 yaşında).

Aldığım para fena değildir. Buradaki kazancım İran'a göre biraz daha iyi. Hanemde sadece babam çalışıyor kız kardeşim ve annem evde. Ben burada arkadaşlarımlayım. (K9, erkek, 25 yaşında).

Buradaki kazancım daha iyi ama yetmiyor zor geçiniyoruz. Her şey pahalı. Eşim de çalışıyor. Eşim çalışmasa geçinemedik (K10, kadın, 30 yaşında).

Evler çok pahalı, kendi harcımız var. Bir para kalmıyor iki tane arkadaşımınla beraber kalıyorum. (K11, erkek, 23 yaşında).

Çok para kazanmıyorum anca geçim oluyor. (K12, erkek, 22 yaşında).

Aldığım ücretle geçinebiliyorum, beş kişi bir evde kaldığımız için gider azalıyor. (K14, erkek, 28 yaşında).

Geçinebiliyorum ama zorla. (K15, erkek, 25 yaşında).

Buradaki kazancım zor yetiyor. Memlekette babamın hayvanları var. Ben burada arkadaşımınla kalıyorum (K16, İlyas, 27 yaşında).

Kazandığım parayı arttırabiliyorum. (K17, 30 yaşında).

Burada kazanılan para yetmiyor, eşim çalışmasa geçinmemiz mümkün değil. İkimiz çalıştığımız halde geçinmek çok zor. Kira faturalar falan. (K18, erkek, 35 yaşında).

Fazla para almıyorum, Türkçe fazla olmadığı için fazla para vermiyorlar bana (K19, erkek, 21 yaşında).

Geçinebiliyorum, sağlığım el verdikçe işe gidiyorum, inşaat işi var (K20, erkek, 32 yaşında).

Aldığım parayla geçinebiliyorum ama masraf çok burada. Sana az para kalıyor. (K21, erkek, 21 yaşında).

İyidir fena değil kazancım burada. (K22, erkek, 23 yaşında).

Ailem yanımda olduğu için para ancak yetiyor. Sıkıntılı geçiniyoruz (K23, erkek, 41 yaşında).

İş çok ağır ama kazancım fena değil (K24, erkek, 26 yaşında).

Çalıştığım ay çok işe gidersem rahat geçiniyorum. Hastalanırsam çalışmıyorum bazen de kış aylarında işler iptal oluyor bazen. İşe gidişime bağlı geçinmem. (K25, erkek, 22 yaşında).

İdare eder yani. Hiç yoktan iyidir. Burası hem İran hem Afganistan'dan daha iyidir (K28, erkek, 25 yaşında).

Abim ve ben çalışıyoruz, annemin hastalığı var çalışmıyor. Biz çalışıp evimizi geçindiriyoruz. (K29, kadın, 23 yaşında).

Yani zor geçiniyoruz ancak yetiyor bazen yetmiyor. Bazen çalışmıyorum iş olmuyor o aylar zor geçiyor. Kız kardeşim daha küçük çalışmasını istemiyorum. Ben gayret ediyorum, birkaç aydır abim de para gönderiyor, o şekilde hallediyoruz. Destek almıyoruz. Komşularımız çok iyi insanlar bize sahip çıkıyorlar burada. (K30, erkek, 19 yaşında.)

Çok çalışıyorsun aldığın para çok az şeye yetiyor, geçinmek çok zor. (K30, erkek, 19 yaşında).

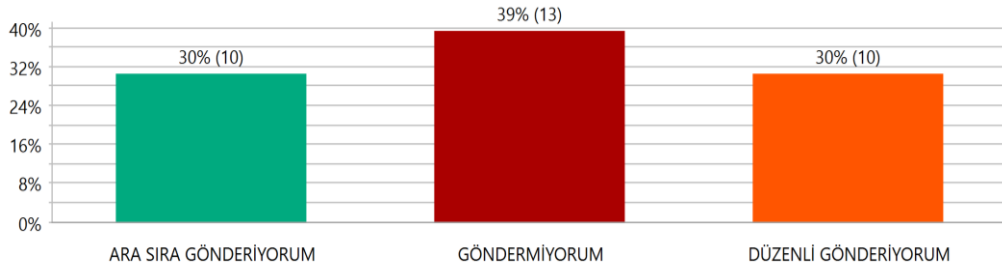
Geçinebiliyorum yani öyle çok çok para kalmıyor memlekete gönderiyorum. Ailemi buraya aldirmaya çalışıyorum. Bir yardım almıyorum. (K32, erkek, 38 yaşında).

Zor geçiniyorum, memlekete de para göndermek gerekiyor para yetmiyor. Yardım almıyorum. (K33, erkek, 32 yaşında).

Bekar katılımcıların geçimlerini sürdürmede genellikle arkadaşlarla ortak evde kalmanın ve masrafları bölüşüyor olmanın önemli bir katkısı olduğu anlaşılmaktadır. Aynı tespit ailede

birden fazla kişinin çalıştığı Afgan katılımcılar için de yapılabilir. Ailede çalışan kişi çoğaldıkça hayat kalitesi yükselmektedir. Bekar katılımcıların ifadelerinden elde edilen kazancın Yalova'daki hayat kalitesini arttırmasından çok kaynak ülkedeki aile üyelerine para göndermenin daha büyük bir motivasyon taşıdığı anlaşılmaktadır. Aileleriyle birlikte kalan Afganlar için ise genellikle geçim zorluğu yaşadıkları, asgari şartlarda yaşamlarını sürdürdükleri söylenebilir. Bu durumda ailede tek kişinin çalışması da önemli bir etkidir.

Geçim durumuyla ilişkili olarak katılımcıların kaynak ülkedeki aile üyelerine para gönderip göndermeme durumları da sorulmuştur.

Şekil 4.23. Katılımcıların Afganistan'a para gönderip göndermeme durumları

Katılımcıların vermiş olduğu ifadelere istinaden şekil 4.23 oluşturulmuştur. Buna göre katılımcıların %30'u memleketlerine kazançlarını arttırdıkça ara sıra para gönderdiklerini, diğer %30'u her ay düzenli para gönderdiğini, %39'u ise geçim güçlüğü ya da aile üyelerinin yanında bulunması sebebiyle Afganistan'a para göndermediklerini ifade etmektedir.

Aileme ara sıra para gönderebiliyorum. Burada yaşam pahalı ancak kendimiz geçinebiliyoruz. (K3, erkek 24 yaşında).

Para göndermiyoruz.biz ancak geçinebiliyoruz. (K4, kadın, 46 yaşında).

Kimseye para göndermiyorum kendime anca yetiyor. (K5, erkek, 35 yaşında).

Şu an için kimseye para göndermiyorum. İstanbul'dayken gönderiyordum. (K7, erkek, 22 yaşında).

Para göndermiyorum ailemi geçindiriyorum. (K8, erkek, 40 yaşında).

Ara sıra kız kardeşime para göndermeye çalışıyorum. (K9, erkek, 25 yaşında).

Kabil'e para gönderiyorum ayda bir veya iki ayda bir değişiyor miktarı. (K13, erkek, 26 yaşında).

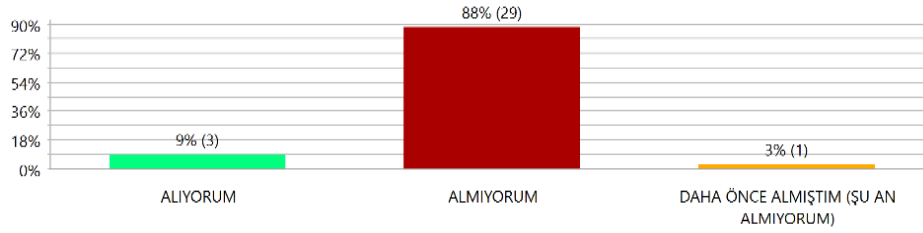
Kazandığımız bize ancak yetiyor ülkedekilere para göndermiyoruz. (K18, kadın, 35 yaşında).

Aileme sarraflar aracılığıyla para gönderiyorum.biz buradan parayı veriyoruz onlar Afganistan'a ulaştırıyor. Ben para vermesem ailem orada geçinemez. Gönderdiğim halde zordalar. Orada yoksulluk çok. (K20, erkek, 32 yaşında).

Babama para göndermiyorum. O istiyor oraya dönelim. (K30, erkek, 19 yaşında).

Görüşmelerde katılımcılar memleketlerinde bulunan ailelerine genellikle sarraflar aracılığıyla para gönderdiklerini, bankacılık hizmetlerini kullanmadıklarını da ifade etmiştir.

Sarraflar aracılığıyla yapılan para transferine havale sistemi denilmektedir. Havale sistemi için sosyal ağların en önemli örneklerinden biri olduğu söylenebilir. Güven esasına dayalı olarak işleyen bu sistem uzak coğrafyalardaki bireyleri birbirine bağlamaktadır. Buna ilaveten transfer edilen paralar birçok Afgan ailenin tek geçim kaynağını oluşturmaktadır. Temel ihtiyaçların giderilmesi için gönderilen transferler aynı zamanda potansiyel göçmen adayları için göçe teşvik edici bir unsurdur (Sulh, 2021, s.123).

Şekil 4.24. Katılımcıların herhangi bir kurumdan yardım alıp almama durumları

Katılımcıların %88'i (29 kişi) herhangi bir kuruluştan yardım almadığını belirtirken %9'u (3 kişi) ise Kızılay vb. kuruluşlardan destek gördüğünü belirtmiştir. Katılımcılar arasından biri ise Türkiye'ye ilk geldiği dönemlerde destek gördüğünü sonrasında herhangi bir yardım almadığını ifade etmiştir. Bu bilgilerden hareketle katılımcıların kısıtlı düzeyde farklı kurum ve kuruluşlardan yardım aldığı anlaşılmaktadır. Bu noktada ülkedeki göçmen yükünün fazlalığından dolayı kurumların yeterince kaynağının bulunmaması, göçmenlerin başvuru ve yardım takip süreçlerine hâkim olmaması gibi sebepler yardımdan faydalanamayan ya da faydalanmanın zor olduğunu düşünen göçmenlerle ilişkilendirilen bir durumdur. Afgan katılımcıların kentlere göç etmeleri ve genellikle bulundukları ilde tanıdıklarıyla bağ kurup birbirlerini desteklemesi de bu durumla ilişkilendirilebilir.

4.3.4.6. Katılımcıların çalışma hayatına ilişkin yasal haklara dair bilgilerinin öğrenilmesi

Araştırma kapsamında katılımcılara; “Çalışma hayatındaki yasal haklarınızı biliyor musunuz? Göçmenlere verilen eğitimlerden faydalandınız mı? Şu anda aldığınız bir eğitim var mı?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu yasal hakları kayıtlı çalışmayla ilişkilendirdiği söylenebilir.

Sigortalı çalışmıyorum bilmiyorum hakları çok fazla. (K3, erkek, 24 yaşında).

Haklarım konusunda çok fazla bilğim yok, yani uyulması gereken kuralları falan biliyorum işte öyle yani. (K6, kadın, 24 yaşında).

Yani bir hakkın yok ki, sınır dışı edilebilirsin. Zaten kaçak çalışıyorsun bir hakkın yok. (K7, erkek, 22 yaşında).

Haklarımı öğrendim ama kayıtlı çalışmıyorum kaçak çalıştığım için bir önemi yok. Sigorta yapmıyorlar (K9, erkek, 25 yaşında).

Biraz biliyorum, uymam gereken kuralları falan ya da bir şey lazım olduğunda nereye gidilir, bunları öğrendim. (K17, erkek, 30 yaşında).

Haklarımı burada yaşayacak kadar biliyorum yani sıkıntı çıkmayacak kadar. Zaten zaman geçtikçe öğreniyorsun çalışırken falan (K22, erkek, 23 yaşında).

Yani çok fazla bilmiyorum, öğrenmeye çalışıyorum. (K25, erkek, 22 yaşında).

Geldiğinde sana anlatıyorlar işte her şeyi, sonra sende yaşadıkça öğreniyorsun kuralları falan. (K26, erkek, 32 yaşında).

Yabancılarla ilgili birçok şeyi biliyorum, faydalandım. (K27, erkek, 28 yaşında).

Mültecilere ilişkin yapılan çalışmalarda mültecilerin bilgiye erişim, nitelikli çevirmenin erişilebilirliği ve iş birliği gibi konularda zorluklarla karşılaştıkları belirtilmektedir. Bu erişim problemini eğitim, sağlık, iltica işlemleri ve adli yardım konularında genişletebiliriz. Mültecilere pek çok ülkede iltica süreçleri ve hukuki destek almaları hususunda dijital bilgilendirme ağları sağlanmıştır. Ancak sağlanan bu ağ desteğine rağmen mülteciler bilgi almak için genellikle arkadaşlarına ya da yakınlarına başvurmaktadır. Bu durum pek çok konuda web tabanlı bilgilendirme araçlarının yetersiz kaldığını düşündürmektedir. Dolayısıyla mülteciler hizmet alma hususunda bilgi eksikliği, profesyonel hizmetin avantajlarının bilinmemesi ve bütçe ve finansman hususunda belirsizlik yaşanması gibi sorunlarla karşılaşmaktadır (Tunalı ve Erkitay, 2024, s.87-91).

Katılımcıların yasal haklara dair yüzeysel bilgiye sahip olmaları yapılan iş, Türkiye’de geçirilen süre ve gelecek yaşam hedefleriyle de oldukça ilgilidir. Afgan katılımcıların genellikle Türk vatandaşlarının tercih etmediği düşük ücretli, güvencesiz işlerde çalıştıkları göz önünde bulundurulacak olursa hak ve sorumluluklara dair bilgilerinin yetersiz olması şaşırtıcı olmayacaktır.

Uluslararası koruma altındaki Afganlara verilen eğitimlerden faydalanma hususunda da durum çok farklı değildir. İş yoğunluğu ya da bir fayda sağlamayacağı düşüncesi eğitim ve kurslardan düşük düzeyde yararlanmanın başlıca sebeplerini oluşturmaktadır.

Sadece çalışıyorum eğitim almıyorum (K1, erkek 27 yaşında).

Halk eğitimde 2-3 saatlik ders gibi eğitim veriliyor. Ülkenin kültürünü nasıl burada yaşayacağımızı anlatan bir eğitim aldım. Birçok eğitim aldım ben. Fotoğrafçılık eğitimim var. Yazılım eğitimim var. Hepsini okudum iş bulamadım başka iş baktım kendime. (K3, erkek, 24 yaşında).

Yabancılar için verilen kurslara katıldık. Şu an ancak işe gidebiliyorum. (K4, kadın, 46 yaşında).

Eğitimden faydalanmadım aldığım eğitim yok (K5, erkek, 35 yaşında).

Halk eğitimde Türkçe kursu aldım. İşe girmeden önce de iki hafta bana orada bir şeyler öğretiler. Şu an işe gidip geliyorum. (K6, kadın, 24 yaşında).

Türkçe kursuna gittim. Mesleğimle ilgili eğitimler olursa katılıyorum. Bazen işle ilgili sertifika programları oluyor. (K8, erkek, evli, 40 yaşında).

Türkçe kursuna gittim. Dizi izliyorum Türkçe (K11, erkek, 23 yaşında).

Hem İŞKUR'dan mesleki eğitimi aldım hem de halk eğitimde dil kursu aldım. Şu an eğitim almıyorum. (K13, erkek, 26 yaşında).

Kurs almadım eğitimim yok zaten. Gidecek vakit de yok (K15, erkek, 25 yaşında).

Eğitim katılamadım. Youtube'dan videolar izliyorum Türkçemi arttırmak için (K19, erkek, 21 yaşında).

Arkadaşım ile halk eğitimde kursa gittik. Türk dizilerini izliyoruz akşamları (K20, erkek, 32 yaşında).

Göçmen eğitimlerinden faydalandım. Şu anda İngilizce kursu alıyorum yurtdışına gitmek istiyorum. (K21, erkek, 21 yaşında).

Eğitim alma imkânım olmadı. Şu anda da evden işe gidip geliyorum. (K23, erkek, 41 yaşında).

Halk eğitimde bilgilendirme kursuna gittim sadece. Şu an ancak iş yapabiliyorum kursa katılmadım. (K24, erkek, 26 yaşında).

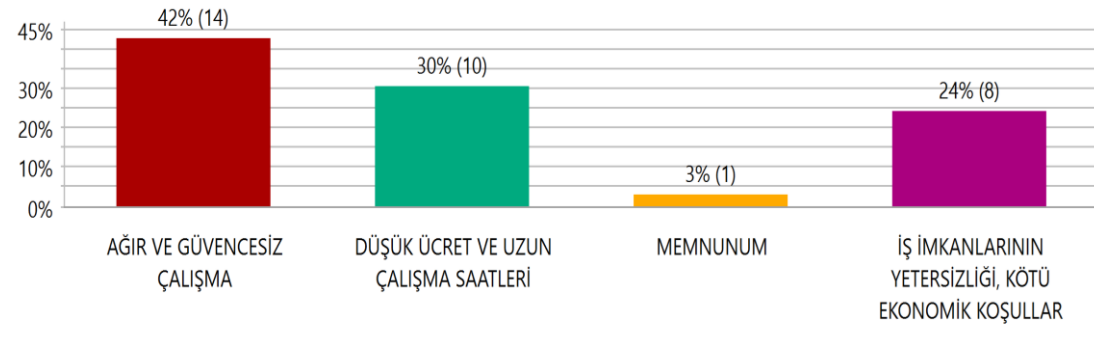
Eğitimlerden faydalandım, daha önce halk eğitimde Türkçe kursuna gittim, şu an eğitim almıyorum, YouTube dan İngilizce videoları izliyorum bir de chattan konuşuyorum. (K29, kadın, 23 yaşında).

Türkçe kursuna gittim. Arapça öğrenmeye çalışıyorum. Dükyana geliyorlar anlaşılabilmek için. (K31, erkek, 28 yaşında).

Katılımcıların ifadeleri değerlendirildiğinde düzenli kursa gitmeye ve eğitim almaya zaman ya da imkanlarının olmadığı, yoğunlukla halk eğitimin temel göçmen bilgilendirme ve dil kurslarına katılım sağlandığı anlaşılmaktadır. Ayrıca, katılımcıların dil konusunda YouTube gibi sosyal mecralardan kendilerini geliştirme çalıştıkları söylenebilir. Benzer şekilde seyredilen Türk dizileri için de aynı yorum yapılabilir.

4.3.4.7. Katılımcıların Yalova'da iş hayatında karşılaştıkları problemler

Katılımcılara; “Yalova iş hayatında karşılaştığınız sorunlar nelerdir? Geldiğiniz ülkedeki çalışma hayatı ile buradaki çalışma yaşamını karşılaştırır mısınız?” sorusu yöneltilmiştir.

Şekil 4.25. Katılımcıların Yalova işgücü piyasasında karşılaştıkları problemler

Şekil 4.25'te katılımcıların karşılaştıkları sorunlar özetlenmeye çalışılmıştır. %42'si ağır ve güvencesiz çalışmanın önemli bir problem olduğunu belirtirken %30'u düşük ücret ve uzun saatler çalışmadan dolayı sıkıntılar yaşadığını ifade etmektedir. %24'ü ise işsizliğin büyük bir problem olduğunu, iş bulma konusunda sıkıntılar yaşadığını ve ekonomik koşulların Yalova'da geçim durumlarını zorlaştırdığını belirtmektedir.

Daha önce gelen arkadaşlar sayesinde şanslıydık şantiyede işe girdik. İnşaat işi her yerde aynı. Zorluklar her yerde aynı. Şantiye şefi biraz sert biri, daha hızlı olmamızı söylüyor, bazen azarlıyor falan o kadar. Kötü bir davranış yok burada. (K1, erkek, 27 yaşında).

Yabancı olduğumuz için bizi işe almak istemiyorlar burada en büyük sorun bu (K3, erkek, 24 yaşında).

Kaçak çalışıyorum. Mecbur olduğumuzu biliyorlar para vermiyorlar. Yanımda çalışan diğer kadın benden iki kat fazla alıyor. (K4, kadın, 46 yaşında).

Yaptığım iş çok ağır. İlk geldiğimde paramı vermeyen az veren ustalar oldu ama artık biz de işi öğrendik. Düşük verenle zaten çalışmıyoruz. Bazen yabancı olduğumuz için baskı görüyoruz. (K5, erkek, 35 yaşında).

Burada iş bulmak çok zor. Aldığım para yetmiyor. Bu iş Yalova'da girdiğim ilk iş. Türkçe öğrenmek buraya alışmak zaman aldı çekindim. (K6, kadın, 24 yaşında).

Yalova'da iş çok az. Ev kiralari çok yüksek. Geriye bir şey kalmıyor. (K9, erkek, 25 yaşında).

Maaşlarda ayrıcalık yapıyorlar burada Suriyeli Iraklı Afganlar çok fazla olduğu için ayırım yapıyorlar. Kendi ülkem daha rahat tabi ama güvenlik yok. Burada sert davranıyorlar. Beni daha çok çalıştırıyorlar. (K11, erkek, 23 yaşında).

Zorla iş buldum. Yaptığım iş biraz zor aldığım para karşılamıyor. Az kazanıyorum (K12, erkek, 22 yaşında).

Çalıştığım yerde hepsi iyi insanlar. Paramda ayırım yok. İşimden memnunum. (K13, erkek, 26 yaşında).

Çok fazla çalışmaya rağmen parası yine de fazla değil. Çok az para arttırabiliyorum. Elimden kaza geçirdim. Parmağımın yarısı yok. Elim gitse kim çalışacak. Yaşam çok pahalı kazandığımın çoğu kira faturalara gidiyor. Markete gidiyor. Geldiğim ülkeler daha da kötü. (K17, erkek, 30 yaşında).

Hasta olunca çocuğu hastaneye götürmek sıkıntı hep parayla. Bir şey diyemiyorsun korkuyorum işten atarlar bizi buradan gönderirler (K18, kadın, 35 yaşında).

Yalova'da iş bulmak zor. İki sene fotoğrafçılık kursuna gittim. Herkes tanıdığını işe almak istiyor iş bulamadım. Kafede çalıştım, en son bu işe girdim. Yabancı kimliğimden dolayı ne eğitim alırsam alayım normal bir vatandaşın çok farklıyım, bir işe girebiliyorsun sana sigorta yapıyorlar bana yapmıyor. Yapıyor o da nasıl yapıyor sana çok ihtiyaç duyarsa minnet ederse yapıyor. Eskiden ziraat bankta hesap açabiliyorduk şimdi açamıyoruz. İş yerinde bir sıkıntı yaşamadım. (K21, erkek, 21 yaşında).

İnşaat işi ağır, çalışırsan para var çalışmazsan yok. Elimde sinir sıkışması var zorla çalışıyorum, hastane masraflı ameliyat lazım nasıl olacak bilmiyorum. (K25, erkek, 22 yaşında).

Burada yaşam kolay değil. Benim çalışma ortamım fena değil, işimiz kolay değil. Sabah 08:00 da gidiyorum işe akşam 19:00, iş varsa 20: 00 belli olmuyor bir istirahate gidebiliyorum eve. Farklı yerlerde çalıştırılıp parasını alamayan arkadaşlarım oldu. O daha kötü, Yabancıysın güvencen yok s. git buradan şikâyet etsen ne olacak diyorlar, kovuyorlar seni. Arkadaşlarımın başına geldi yani. (K26, erkek, 32 yaşında).

İş zor bulunuyor, kiralar da çok yüksek. İş yerinde bir sıkıntım yok. Burada İranlı da çok var. Onlardan iş kalmıyor. Geldiğim ülkeler buradan daha kötü bir halde. İyi olsa kimse ülkesinden kaçmak istemez. (K27, erkek, 28 yaşında).

Katılımcıların ifadelerinden güvencesiz çalışmanın sağlık problemleri ve harcamaları konusunda oldukça probleme neden olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, iş arama süreçlerinde sürecin olumsuz sonuçlanmasında katılımcıların yabancı olması önemli bir etkidir. Benzer şekilde bu durum düşük ücretler ve uzun saatler çalışmayla da ilişkilendirilebilmektedir.

Katılımcılardan geldikleri ülkenin çalışma hayatı ile Yalova'daki çalışma hayatını kıyaslamaları istenmiştir. Buna istinaden verdikleri cevaplar şu şekildedir;

İnşaat işi her yerde aynı. Zorluklar her yerde aynı. (K1, erkek, 27 yaşında).

Kandahar'da kendi hayvanlarım vardı. Benim şimdi. İnsanın kendi ülkesi daha rahat. (K2, erkek, 38 yaşında).

Afganistan Türkiye gibi değil hem yaşam tarzı hem iş. Orada bizim dükkân tarzı kırtasiye gibi. Sabah onunla meşguldüm öğleden sonra okula gidiyordum. Burada öyle değil. Kendi ülkem daha rahattı. 7 yıldır bu ülkede olduğum için burası da kendi ülkem gibi oldu her şeyi biliyorum. (K3, erkek, 24 yaşında).

Geldiğim ülkenin iş hayatı kendi ülkem olduğu için daha rahat. Buraya geleli 6 yıl oldu alışmaya çalışıyorum. Arkadaşlarımla çalışıyorum bir sıkıntı yaşamadım. Buradaki işlerde azalma var tek sıkıntı bu. Bunun haricinde yabancı bir kültür. Sevdiklerimizden uzaktayız o da zor. (K8, erkek, 40 yaşında).

Burada en büyük problem hayat pahalılığı. Onun haricinde bu ülkeyi seviyorum. Kadınlar rahat hareket edebiliyor. Afganistan gibi değil. Çalıştığım yerde hoşgörülü insanlar var sıkıntım yok. (K10, kadın, 30 yaşında).

İnsanın kendi ülkesi daha iyidir. Orada Taliban gitse DAESH rahat vermiyor özellikle gençlere. Onlar Peştun. Bizim gibi konuşacaksınız bizim gibi yaşayacaksınız bize katılacaksınız diyorlar. Karşı çıkarsan seni vururlar. Burada çalışacak iş çok az. (K16, erkek, 27 yaşında).

Paranın bir değeri yoktur. İş zor para yok. Alıyorsun harcıyorsun. Kabil de Afganistan da iş hayatı bitmiş halde. Yoksulluk perişanlık. Çalışacak iş nerde. Burası iyidir ama yaşamak pahalı burada. Patronlarım bana yardımcı oluyor iyi insanlar (K18, kadın, 35 yaşında).

Geldiğim ülkelerde çalışma hayatı sıkıntılı. Tanıdık çok rahat davransan da iş yok güvenlik yok yarın ne olacağı belli değil yaşar mısın yaşamaz mısın? Kendi karnını mı doyuracaksın ailene mi bakacaksın. Burada dil konusunda zayıf olduğum için biraz kaba davranıyorlar. İş bulduğum için mutluyum tepki vermiyorum istediklerini yapmaya çalışıyorum (K19, erkek, 21 yaşında).

Burada çok iyi bir hayat yaşamıyorum ama çalışmak zorundayım. Afganistan ve İran daha da kötü. Çok para kazanmıyorum ama özgürüm burada. Aileme para da gönderebiliyorum. Ailem bana bir şey olacak diye korkmuyor. Kimse ülkesini bırakıp gelmek istemez ama Afganistan da Taliban'ın dediğini yapmazsan seni öldürürler. Para istiyorlar onlar için savaşmanı istiyorlar. Burada işe gidebilirim para kazanıyorum gidemezsem kazanamıyorum. Hasta olunca gidemiyorum. İş çok ağır. Kötü davranan yok çok şükür. (K20, erkek, 32 yaşında).

Burada iş bulmak çok zor. Şehirden çıkıp bir şeyler yapmak da zor. Sana izin vermiyorlar. İran da 3 yıl çalıştım orada köle gibisin. Herat kendi memleketim orada rahattım ama Taliban ele geçirince her şey bozuldu. Sürekli çatışma var iş yok güvenlik yok. Taliban gençlere rahat vermiyor. Her yeri bombalıyorlar, iyi olan her şeyi yıkıyorlar. Burada iş zor ama yine çalışacak iş var, güvendesin. Patronum iyidir çalışmamı beğeniyor. (K24, erkek, 26 yaşında).

Yanımda çalışan Afgan ve Suriyeli arkadaşlar var hepimiz zorlanarak da olsa çalışıyoruz geçinmek için, ailelerimize bakmak para göndermek için çalışmak zorundayız. Eskiden sıkıntı oluyordu artık olmuyor para konusunda (K25, erkek, 22 yaşında).

Burada 10-12 saat çalışıyorum, çok yoruluyorum. Yabancılar iyi davranmıyorlar. Azarlıyorlar bir şeyi yanlış yaptığında. Ne tepki verebilirsin ki yapacak bir şey yok çalışmak zorundasın. Onlar biliyor mecbur olduğunu. Memleketin işleri daha kolay, bu kadar uzun çalışma yok. (K28, erkek, 25 yaşında).

İlk geldiğimizde çok zorlandık. Abim de öyle. Geldiğim ülkelerde kadınlar çalışmıyor. Bu şekilde bir kafede bir lokantada çalışamazsın, sokakta dolaşamazsın, burası o konuda çok rahat. Patronum tüm çalışanlara iyi davranıyor bir sıkıntı yaşamadım ben. (K29, kadın, 23 yaşında).

Yabancılığın zorluklarını yaşıyorum. Çok fazla saat çalışıyorsun, o kadar iyi bir maaş alamıyorsun. Her şey pahalı ayın sonunda sana çok bir şey kalmıyor yani. Eskiden para arttırabiliyordum, gittikçe hiç yetmiyor yani. Eve geliyorsun direkt yatıyorsun mesela, sana hiç vakit kalmıyor. Çalışma saatleri çok fazla gerçekten çalıştığım her yerde böyle. Ama bunun karşılığı yok, biz burada yabancı olduğumuz için böyle yani. Dayım yıllar önce Türkiye'ye gelmişti. Burada yapamayıp Kanada'ya gitti. Bana da burada kalma orada nasıl yapabiliyorsun diyor. İş yerimde bir problem yaşamıyorum patronum iyi bir insan (K31, erkek, 28 yaşında).

Yalova'da çok az iş var. İş bulmak zor bir de yabancısın yani seni istemiyorlar. Geldiğim ülkede kendi işim vardı çok rahattı. Savaş nedeniyle kapatmak zorunda kaldım. (K33, erkek, 32 yaşında).

Katılımcılar, geldikleri ülkede esnek iş yaşamına (çoğunlukla yoksulluktan veya çalışılacak iş olmadığından az iş ya da günün önemli bir kısmı boş) alışkın olmalarından dolayı buradaki dinamik iş yaşamına adapte olmada zorluk yaşadıklarını belirtmişlerdir. Yalova'da istihdam edildikleri işlerde iş yükünün ağırlığı, uzun çalışma saatleri ve alınan ücretlerin asgari yaşamın altında kalması gibi şikayetler neredeyse tüm katılımcıların ortak fikirlerini oluşturmaktadır. Buna ek olarak katılımcıların çoğunluğu iş bulmanın sıkıntılı süreçlerinden geçmişlerdir. Ancak belirtmiş oldukları bu olumsuz koşulların dahi göç ettikleri yerlerden daha iyi bir yaşam düzeyini temsil etmesi hasebiyle Yalova'da çalışmayı tercih etmişlerdir. Burada hayati tehlikelerinin bulunmadığını ve güvenle yaşadıklarını belirtmektedirler. Kadın katılımcılar ifadelerinde Afganistan'daki baskıcı, sosyal hayatı kısıtlayan unsurların Yalova'da bulunmadığını, burada her türlü zorlu ekonomik problemlere rağmen özgürlüklerini yaşadıklarını ifade etmektedir.

a) Katılımcıların işyerinde karşılaştıkları problemler

Çalışma kapsamında katılımcılara; “İşyerindeki amir/patron size baskı yapıyor mu? Böyle bir olay başınıza geldiyse nasıl tepki verdiniz?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

Başıma kötü bir davranış gelse de işimi kaybetmemek için sabırlı olmaya çalışırdım çünkü para göndermem gereken bir ailem var. (K1, erkek, 27 yaşında).

İşyerinde kimse sıkıntı çıkarmıyor, patronla arkadaş gibiyiz. Çalıştığım yerde genelde belediyede çalışan mimarlar mühendisler öyle insanlar geliyor. Patronun eşi belediyede çalışıyor anlayışlılar bize karşı (K3, erkek, 24 yaşında).

Yanımda çalışan diğer kadın benden iki kat fazla alıyor. Bir şey diyemiyorsun. Bazen iş yetişsin diye baskı oluyor ama alıştım. Tepki veremezsin mecbursun (K4, kadın, 46 yaşında).

Bazen yabancı olduğumuz için baskı görüyoruz. (K5, erkek, 35 yaşında).

Burada işyerindeki ortacı çok baskı yapıyor. (K6, kadın, 24 yaşında).

Patron biraz sıkıntılı bir insan ama geçiniyoruz bir şekilde. (K12, erkek, 22 yaşında).

Patronum tüm çalışanlara iyi davranıyor bir sıkıntı yaşamadım ben. (K29, kadın, 23 yaşında).

İş yerimde bir problem yaşamıyorum patronum iyi bir insan (K31, erkek, 28 yaşında).

Yani normal kimseyle bir sıkıntı yaşamamaya çalışıyorum (K33, erkek, 32 yaşında).

Katılımcıların ifadelerinden anlaşılaacağı üzere amir veya patrondan baskı görme hususunda öne çıkan memnuniyetsizlik genel anlamda katılımcıların yabancı olmasından kaynaklanan dezavantajların oluşturduğu unsurlardır. Katılımcıların çeşitli sebeplerle çalıştıkları işlere mecburiyetlerinin olması soruyu cevaplarırken nispeten çekingen cevaplar vermelerine de sebep olmuştur. Mecburiyet halleri, işyerlerinde olumsuz durum ya da davranışlara maruz kalsalar bile işlerine devam etmelerinin en büyük nedenini oluşturmaktadır.

b) Katılımcıların çalıştıkları işlerde aynı vasıf düzeyindeki kişilerle ücret, davranış gibi konularda ayrımcılık yaşıyıp yaşamama durumları

Çalışma kapsamında katılımcılara; “İş arkadaşlarınızın size karşı tutumu nasıl? İş arkadaşlarınız tarafından size baskı yapılıyor mu? İşyerinde ücret, davranış gibi konularda size karşı aynı vasıf düzeyindeki diğer işçilere ayrımcılık yapılıyor mu?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

Burada hepimiz aynı ücreti alıyoruz zaten sigorta yok. Birçok işte ayrımcılık var alınan parada da var ama inşaat işinde çok olmuyor. Burada yok. (K1, erkek, 27 yaşında).

Biz orada garsonların ustasıyız bir baskı yapılmıyor. Eskiden ücret ayrımcılığı yapılıyordu. Artık bizde burada yaşaya yaşaya öğrendik ayrımcılık yapılınca anlıyoruz. Ben orda hem salon şefiyim hem baristayım. Garson gelirse de ben onu işe alıyorum. Önce benimle görüşüyorlar. (K3, erkek, 24 yaşında).

Yanımda çalışan diğer kadın benden iki kat fazla alıyor. Bir şey diyemiyorsun. Bazen iş yetişsin diye baskı oluyor ama alıştım. Tepki veremezsin mecbursun. Bana kötü davranmıyor diğer çalışan arkadaşım. Dikişçi olarak iki kişiyiz. O benden çok para alıyor Türk olduğu için (K4, kadın, 46 yaşında).

İlk zamanlar bize güvenmiyorlardı. Ayrımcılık çok oluyordu. Ben de kuralları çok iyi bilmiyordum. Zaman geçtikçe alışılırsun, öğreniyorsun işte her şeyi. (K5, erkek, 35 yaşında).

Hepimize asgari ücret veriliyor. Onların sigortası var benim yok (K6, kadın, 24 yaşında).

Maaşlarda ayrıcalık yapıyorlar burada Suriyeli Iraklı Afganlar çok fazla olduğu için ayırım yapıyorlar. Kendi ülkem daha rahat tabi ama güvenlik yok. Burada sert davranıyorlar. Beni daha çok çalıştırıyorlar. Arkadaşlarımla aramda bir sıkıntı bulunmuyor (K11, erkek, 23 yaşında).

Çalıştığım yerde hepsi iyi insanlar. Paramda ayırım yok. İşimden memnunum. (K13, erkek, 26 yaşında).

Fena değil çalışıyoruz. Sigortalı çalışanlar var Türk arkadaşlardan. Fark var. İş zor ama tahammül etmeye çalışıyorum. (K15, erkek, 25 yaşında).

Hiç problem yaşamıyorum. Bazen işe yeni girenlere işi ben öğretiyorum. Herkes asgari ücret alıyor burada. Türkler sigortalı. Bizi işe almadan söylediler size sigorta yüksek yapmak zor. (K18, kadın, 35 yaşında).

Kaba davranıyorlar aşağılıyorlar bazen. (K19, erkek, 21 yaşında).

Bir sıkıntı yaşamıyorum. Hepimiz aynı parayı alıyoruz. Ayırım yapsalar çalışmam o işte. (K20, erkek, 32 yaşında).

Bir ayrımcılık yok şu an belki eskiden vardır bana rastlamadı. İnşaat işi zor zaten kimse orada durmak istemiyor. (K30, erkek, 19 yaşında).

Bir sıkıntı yaşamıyorum çalıştığım arkadaşlardan yana. Öğrenciler çalışıyor bazen yaz tatillerinde onların sigorta yok. Birkaç arkadaş var burada yıllarca çalışan onlar da sigortalı. (K32, erkek, 38 yaşında).

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde katılımcıların iş arkadaşlarıyla olan ilişkilerinin ortalama veya iyi düzeyde olduğu söylenebilir. Özellikle ücret ve sosyal güvence konusunda aynı işyerinde çalışan yerli vatandaşlarla Afgan katılımcılar arasında belirgin farklar olduğu verilen ifadelerden net şekilde anlaşılmaktadır. Genç erkek katılımcıların davranış konusunda kaba davranışlara maruz kaldığı da katılımcı ifadeleri arasında yer almaktadır. Bu ifadeler özellikle inşaat işçisi ve garsonluk yapan katılımcılar arasında yoğunlaşmaktadır. Türkiye’de geçirilen süre arttıkça deneyim ve tecrübeye paralel olarak aynı vasıf düzeyindeki diğer çalışanlarla Afgan katılımcılar arasındaki farkların azaldığı söylenebilir.

c) Katılımcıların daha önce işten çıkarılma ve tazminat alıp almama durumları

Katılımcılara; “Daha önce işten çıkarıldınız mı? Size işten ayrılmanıza karşılık tazminat ödendi mi?” sorusu yöneltilmiştir. Katılımcılar arasında işten çıkarılmasından dolayı tazminat alan bir katılımcı bulunmamaktadır. Bu durumda katılımcıların %85’inin kayıt dışı çalışması önemli bir etkidir. Daha önce işten çıkarıldınız mı sorusuna ise katılımcıların cevabı şu şekildedir;

Daha önce geçici işlerde çalıştım. Günlük yevmiye alıyordum. İş bitince sen de gidiyorsun. (K2, erkek, 38 yaşında).

Daha önce işten çıkarıldım. Başka birini yerime işe almışlardı. Kaçak çalıştığım için çıkarken paramı eksik verdiler. (K3, erkek, 24 yaşında).

İşten çıkarılmadım kendim çıktım para vermedikleri için. (K5, erkek, 35 yaşında).

Yok kendim ayrılmak zorunda kaldım. Hakkımızı doğru düzgün almıyoruz ki bir de üstüne para alalım (K12, erkek, 22 yaşında).

Paramı vermedikleri için işi bıraktım. Arıyorum açmıyorlar telefonumu, paramı istemeye gidiyorum patron nerede bilmiyoruz ne zaman gelir bilmiyoruz diyorlar. Yabancısın şikâyet edemezsin. Onlar şikâyet etse Afganistan’a gönderirler beni (K15, erkek, 25 yaşında).

İstanbul’da işyerinde kavga ettiğim için işten çıkarıldım. Maaşımı alamadım. (K16, erkek, 27 yaşında).

İşten çıkarılmadım günlük çalışıyorum zaten. Çalışırsam para var çalışmazsam yok (K20, erkek, 32 yaşında).

Öne çıkan ifadelerden de anlaşılabacağı üzere katılımcıların daha önce çalıştıkları işlerden kendi istekleriyle veya işyerinde yaşadıkları çeşitli uyuşmazlıklardan dolayı ayrıldıkları anlaşılmaktadır.

d) Katılımcıların çalışma ortamında rahatsız oldukları sorunlar

Katılımcılara; “Çalışma ortamında sizi rahatsız eden sorunlar nelerdir?” sorusu yöneltiştir. Verilen yanıtlarda uzun çalışma saatleri ve düşük ücret alma katılımcıların en çok ortak fikirde olduğu problemlerdir.

Yaptığımız iş zaten çok zor. Güvenlik yok, Allaha emanetsin. Ölebilirsin bir yerden düşüp sakat kalabilirsin. Her şey olabilir ama mecbursun. (K1, erkek 27 yaşında).

Beni rahatsız eden bir sorun yok sadece az kişi çok iş yapmaya çalışıyoruz yorgunluk çok oluyor. (K3, erkek, 24 yaşında).

Emeğimin karşılığını alsam iyi olurdu burada geçim zor kazancım çok az 9 bin lira alıyorum aylık. (K4, kadın, 46 yaşında).

Dükânın sahibi biraz sert davranıyor. Bir de kaçak çalışıyorum. (K9, erkek, 25 yaşında).

Az para kazanmak en büyük sıkıntı (K12, erkek, 22 yaşında).

Bazen parayı geciktirerek veriyorlar o biraz sıkıntı (K14, erkek, 28 yaşında).

İş çok zor ama parası o kadar değil. (K17, erkek, 30 yaşında).

Memnunum çalıştığım için bir sıkıntım yok. Sigortalı olsaydım daha iyi olurdu, İstanbul’da da yoktu. İş buluyorsan şanslısın (K18, kadın, 35 yaşında).

Şu anki işime dair bir sıkıntım yok, iş aramıyorum bundan iyisi olmaz. (K22, erkek, 23 yaşında).

İş çok ağır yorgunluktan eve zor geliyorum, vardiyalı çalışsam kazandığım para geçinmemeye yetmez. Yabancı olduğumuz için bizim mecburiyetimizi biliyorlar ona göre davranıyorlar. (K28, erkek, 25 yaşında).

Uzun saatler çalışıyorsun bu kadar çok çalışmaya aldığımız para çok az bir şey kalmıyor bana hepsi eve gidiyor. Evin masrafları çok yani. (K29, kadın, 23 yaşında).

Yani normal, çok çalışıyorsun. Kaçak çalışmıyorum bunun için mutluyum. Haberleştiğim arkadaşlar var burada, onlar zorlanıyor kaçak çalışıyor. (K32, erkek, 38 yaşında).

Asgari ücret alıyorum sigortasız. 11-12 saat çalışıyorum. Çalışmanın karşılığı yok gibi (K33, erkek, 32 yaşında).

Tehlikeli işlerde güvencesiz çalışma da katılımcıların çalışma ortamlarına dair problem yaşadığı diğer unsurlardır.

4.3.4.8. Katılımcıların Yalova’daki yaşamlarına dair görüşleri

Katılımcılara “Yalova’da yaşamayı nasıl buluyorsunuz?” sorusu yöneltiştir. Katılımcıların Yalova’yı Türkiye’nin diğer büyükşehirlerine nazaran oldukça sakın ve yaşanabilir buldukları

ancak istihdam fırsatlarının azlığı ve kira fiyatlarının yüksekliği yönünden yaşamın zorlaştığı hususunda fikir birliği bulunmaktadır. Konu hakkında katılımcıların ifadeleri şu şekildedir;

Yalova İstanbul'a göre çok sakın. İşine gidip geliyorsun. Çok bunalırsak çarşıya da çıkıyoruz kafamız rahat burada. (K1, erkek, 27 yaşında).

Yalova güzel. Bursa gibi kalabalık değil. Abimler Bursa'da görüşebiliyoruz uzak değil. Barış olursa Afganistan'a gitmek isterim. Sonuçta kendi toprağım. Yine keçilerimi koyunlarımı yetiştirmek isterim. Artık çocuklar da var. Onların güveliği için burada şimdilik devam. (K2, erkek, 38 yaşında).

Yalova çok güzel sakın bir şehir. Hem de İstanbul Bursa'ya yakın bir şey lazım olunca hemen gidebiliyorsun. Âma yabancı olduğumuz için rahat gidemiyoruz açıkçası (K3, erkek, 24 yaşında).

Yalova güzel bir şehir ama iş zor bulunuyor bir de geçim pahalı. (K4, kadın, 46 yaşında).

Şimdilik burada mecburen çalışmaya devam ediyorum. Müslüman bir ülke. Geçinmek zor olsa de yeteri kadar güvenilir bir ülke. (K5, erkek, 35 yaşında).

Burada yaşamaktan başka bir çaremiz yok. Müslüman bir ülkede yaşıyoruz bu iyi bir şey. Bir de güvenle dolaşıyorsun, gelecekte ne olacak bilmiyorum. Bir daha kaçak bir şekilde bir yolculuk yapabileceğimi sanmıyorum. Burada bize kimlik verseler çok güzel olur. (K6, kadın, 24 yaşında).

Burada şu an bir iş bulamadım bakalım böyle devam ederse İstanbul'a geri dönebilirim. En azından tekstilde yine çalışırım. Esas niyetim Avrupa'ya gidebilmek. (K7, erkek, 22 yaşında).

Kendi ülkem düzelmediği için şimdilik burada kalmayı tercih ediyorum, ailem yanımda. İlerisi ne olur bilmiyorum ama burası güvenli bir ülke. Yakın akrabalarımın Almanya ve Avusturya da olanlar var. Belki ileride onların yanına gidebilirim. Buradaki işimi seviyorum, memleketten arkadaşlarım da var, ailecek görüşüyoruz, rahat hissediyoruz burada (K8, erkek, 40 yaşında).

Yaşam zor, kiralar yüksek. Hastaneye falan gidemiyorsun (K9, erkek, 25 yaşında).

Burada yaşaması iyidir, kimse kimseye karışmıyor. (K14, erkek, 28 yaşında).

Katılımcıların geneli Yalova'daki yaşamlarını memleketlerine göre oldukça güvenli bulmakta ve buradaki yaşamlarını sürdürme eğilimindedir. Bazı katılımcılar ise Yalova'yı bir geçiş durağı olarak görmekte ve Avrupa ülkelerine gitmeyi hedeflemektedir. Bu kararlarında Yalova'daki yaşam maliyetlerinin pahalı olması önemli bir etkidir. Bu noktada katılımcıların ifadelerini değerlendirmek faydalı olacaktır;

Burada yaşam zor, Kanada'ya gitmeyi düşünüyorum bir yol bulursam. Gidemezsem kardeşlerimi de yanıma almak istiyorum. Şimdilik belli değil. (K16, erkek, 27 yaşında).

Ailemi yanıma aldıramıyorum, kaçak yoldan getirmek istiyorum ama çok zor riski çok var. Şu an için planım onlarla birlikte yaşamak. Sonra Almanya'ya gitmek istiyorum. Güzel bir hayat yaşamak istiyorum. İran'a veya Afganistan'a dönmek istemiyorum. (K17, erkek, 30 yaşında).

Yalova güzeldir ama yaşamak zordur. Kazandığın parayla geçinemiyorsun. Nasıl olacak bilmiyoruz şimdilik böyle devam. Geri dönemeyiz. Afganistan bir cehennem. Taliban, daış her yerde. Orada güvenlik yok. Burada güvendeyiz. (K18, kadın, 35 yaşında).

Geçinmekte sıkıntı yaşıyorum. Başarabilirsem Fransa'ya gideceğim. Oraya daha önce giden akrabalarım var, ben de gitmek istiyorum. Daha iyi bir hayat istiyorum. Burası güvenli ancak ekonomi çok kötü (K19, erkek, 21 yaşında).

Belki Avrupa'ya gidebilirim daha iyi bir gelecek olur. Sınırlar kapalı uzun zamandır, gidenler zor gidiyor, kaçakçılar çok para istiyor. Kaçakçıya da para biriktirmek lazım. Şu an arttırdığım tüm parayı aileme gönderiyorum. Ailemi buraya getirmek de zor Avrupa'ya gitmem de zor. Şu an belirsiz. Belki Afganistan'da durumlar düzelirse geri dönmek isterim. (K20, erkek, 32 yaşında).

Şimdilik mecburen burada, sınırlar kapalı gitmek zor. Avustralya'ya gitmek isterim. Bizim Hazara'lardan orada çok var. Gitmiş oraya doktor olmuş, pilot olmuş mecliste olan bile var. Hazara'larda okumuş çoktur. Çok var bizden orada. Oraya gitmek istiyorum. İngilizce kursa

gidiyorum burada. Para biriktiriyorum oraya gitmek için. Ama çok para lazımdır. (K21, erkek, 21 yaşında).

Fena değil, işim çok ağır değil şu an memnunum Yalova'da yaşamaktan. Sadece masraflar sürekli artıyor sana para az kalıyor. Geri dönme niyetim kesinlikle yok. Şu an bir planım yok belki ileride fırsatım olursa Avrupa'ya giderim. Bizden gidenler var Avrupa'da. Almanya'da Fransa'da İtalya'da tanıdıklarım var. Onlar buradan daha iyidir. Rahat yaşıyorlar. (K22, erkek, 23 yaşında).

Ailem yanımda olduğu için Avrupa'ya gitmek çok zor hem çok pahalı hem de güvenli değil. Her yer kapalı. Oraya gitsek daha iyi ama zor. Şimdilik durum belirsiz burada kalacağız. Geri dönmektense burada kalmak daha iyi güvendedir. İnsan memleketini akrabalarını özleyiyor ama Afganistan'a geri dönemeyiz (K23, erkek, 41 yaşında).

Afganistan'da savaşın düzelmesini istiyorum, geri dönüp orada evlenmek ailemi kurmak istiyorum. (K26, erkek, 32 yaşında).

Burası fena değil aslında, geri dönmeyi hiç düşünmüyorum, Avrupa'ya gitmeye çalışacağım, çok pahalı. Bir yandan onun için para biriktirmeye çalışıyorum. Avusturya da tanıdıklarım var, onlarla konuşuyorum. Bir yol bakacağım. (K27, erkek, 28 yaşında).

Avrupa'ya gidip orada çalışmak isterim, aileme daha iyi bakabilirim. Afganistan'da yoksulluk çok, oraya dönemem. Aileme daha fazla para göndermek isterim. Avrupa'da Müslümanlara eziyet ediyorlar, babam Türkiye'den başka ülkeye gitmemi istemiyor, Müslüman ülke olduğu için burada kalmamı istiyor, oralarda kalmak daha zor ama şansımı deneyeceğim. (K28, erkek, 25 yaşında).

Burada özgürsün en azından, Afganistan da erkeklere rahat vermiyorlar, para yok insanlarda ne iş yapacaksın kime ne satacaksın. Burada özgürsün çıkıp sokakta geziyorsun, kadınlar her işte çalışıyor güzel yani ama hedefim inşallah Avrupa. Burada zor yani iş yok, geçinmek zor hayat pahalı sana para kalmıyor. (K33, erkek, 32 yaşında).

Katılımcıların ifadelerinden de anlaşılacağı üzere Avrupa ülkelerine gitme hayali görüşülen Afganlar için önemli bir motivasyon oluşturmaktadır. Bu hayallerini gerçekleştirebilmek adına mevcut riskleri değerlendirmekte ve ayrıca bu göç planının masrafları için para biriktiren Afgan katılımcılar mevcuttur. Avrupa'da İslamofobi'nin yaygın olduğunu düşünen ve orada yaşamlarını rahat bir şekilde sürdüremeyeceklerini ifade eden katılımcılar da mevcuttur. Bu fikre sahip katılımcılar sosyal ve ekonomik problemlere rağmen Yalova'da kalmanın Afganistan'a geri dönmek veya Avrupa'ya göç etmeye çabalamaktan daha makul olduğunu belirtmektedirler.

Burada benim Afganistan'dan arkadaşlarım var. Özgür bir şekilde yaşıyoruz, sokaklarda rahatız. Burada iş bulmak kolay değil. Aldığımız para kiraya ve mutfığa gidiyor, yaşam pahalı. Geri dönme niyetimiz yok. Benim babam devlet memuruydu patlamada vuruldu. Abim de önce Pakistan sonra buraya getirdi bizi. Afganistan hiç güvenli değil oraya dönemeyiz. Abim sizi orada koruyamam size bakamam diyor. Artık Afganistan'a dönemeyiz. Gelecekte ne olur bilmiyorum. Avrupa'da yaşam daha iyidir, orada da Müslümanları istemiyorlar. (K29, kadın, 23 yaşında).

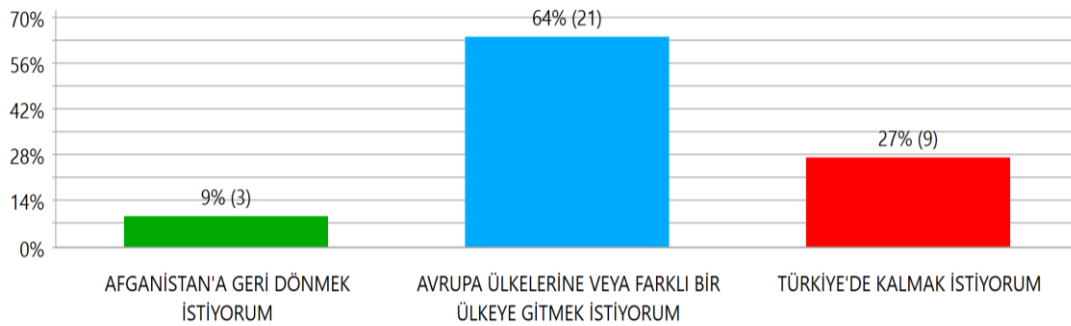
Yani Türkçe bildiğim halde ayrımcılık oluyor, ev kiralarken mesela çok zorlanmıştık. Yabancı olduğumuz için yüksek bir fiyat veriyorlar sana. Çalışma konusu da apayrı mesela iş bulmak kolay değil. Ben zorluk çektim şimdi çalıştığım işi bulana kadar. Psikolojin bozuluyor ayrı, ailene para gönderemiyorsun o da ayrı bir şey. İlk geldiğimde iş görüşmesine gittiğimde yabancı olduğum için direkt olumsuz bakıyorlardı yani. Yani zaten Yalova da çok yer de yok. Bir keresinde iş sahibi Suriyeliler yeter zaten bir de siz demişti. Yabancı olduğun için sorun oluyor. Her şeye rağmen Afganistan'dan iyidir burası. Ailemi yanıma aldırmaaya çalışıyorum. Çok risklidir ama yapacak bir şey yok. Bunun için uğraşıyorum. (K32, erkek, 38 yaşında).

Genel anlamda katılımcıların ifadelerinden çıkarılan ortak fikir, Yalova'nın sakin, yaşama isteği uyandıran bir şehir olduğu yönündedir. Yalova, büyük şehirlerde ikamet eden diğer tanıdık/akraba Afgan soydaşlara yakın olması yönünden çekici bulunmaktadır.

4.3.4.9. Katılımcıların kaynak ülkeye dönme veya farklı bir ülkeye gitme düşüncelerinin olup olmaması durumu

Çalışma kapsamında katılımcıların geldikleri ülkeye geri dönme veya farklı bir ülkeye gitme düşüncelerine genel olarak bir önceki başlıkta da değinmiştik. Ancak bu istek ve düşüncelerinin altında yatan sebepleri öğrenebilmek ve gelecek planlarını detaylı ele alabilmek adına bu başlık altında konuşulmasına ihtiyaç duyulmuştur.

Katılımcıların ifadeleri incelendiğinde geri dönme isteklerinin altında yatan en önemli dileğin Afganistan'ın güvenli bir ülke haline gelmesi, silahlı çatışmaların sona ermesidir. Katılımcıların gelecekteki hedeflerinde güvenlik ve refah düzeyi yüksek bir yaşam iki anahtar kavram olarak ön plana çıkmaktadır.

Şekil 4.26. Katılımcıların gelecek yaşam hedefleri

Geri dönme niyetim var, belki bir yıl daha burada para biriktiririm. Başka bir ülkeye gitme niyetim yok para biriktirip geri döneceğim. (K1, erkek, 27 yaşında).

Barış olursa Afganistan'a gitmek isterim. Sonuçta kendi toprağım. Yine keçilerimi koyunlarımı yetiştirmek isterim. Artık çocuklar da var. Onların güvenliği için burada şimdilik devam. (K2, erkek, 38 yaşında).

Avustralya'ya gitme niyetim var. Orası başka bir dünya. Afganistan'a gezmek için bile geri dönme niyetim yok. Ailemi yanıma almak istiyorum ama burada olmaz, Türkiye beni zorla kabul ediyor. Öyle bir ülkeye gideyim ki onları da yanıma alırdırayım. Avustralya ya gitmek istiyorum bu yüzden. (K3, erkek, 24 yaşında).

Afganistan'a dönmek çok zor, savaş var. Can güvenliğimiz yok. Avrupa'ya giden tanıdıklarım var onlardan haber alıyorum mutlular. Ben de gitmek isterim ama şimdilik ailece çok zor. Eskiden oralara gitmek biraz daha kolaydı, yani 2018 öncesi falan. Artık çok zor, sınırlar kapalı. Şimdilik burada mecburen çalışmaya devam ediyorum. Müslüman bir ülke. Geçinmek zor olsa da yeteri kadar güvenilir bir ülke. (K5, erkek, 35 yaşında).

Burada yaşam zor. İnşallah Avrupa olur Almanya'ya gitmek isterim. Afganistan'a geri dönemem orada yaşam yok. (K12, erkek, 22 yaşında).

Avrupa'ya gitmeyi birkaç sefer denedim olmadı. Şimdilik burada devam. (K14, erkek, 28 yaşında).

Burada yaşam zor, Kanada'ya gitmeyi düşünüyorum bir yol bulursam. Gidemezsem kardeşlerimi de yanıma almak istiyorum. Şimdilik belli değil. (K16, erkek, 27 yaşında).

Başarabilirsem Fransa'ya gideceğim. Oraya daha önce giden akrabalarım var, ben de gitmek istiyorum. Daha iyi bir hayat istiyorum. Burası güvenli ancak ekonomi çok kötü (K19, erkek, 21 yaşında).

Geri dönmeyi asla düşünmüyorum, bakmam gereken bir ailem var onlara para göndermeye çalışıyorum. Belki sınırlar açılırsa Avrupa'ya gidip berberlik yaparım. Kanada'da dayım var belki orası olur ama çok para lazım hiç kolay değil yani. (K31, erkek, 28 yaşında).

Şekil 4.26'da Afgan katılımcıların gelecek yaşam hedefleri verilmiştir. Şekildeki veriler görüşülen Afganların ifadelerinin bir özeti niteliğindedir. Buna göre Afgan katılımcıların %9'u Afganistan'a geri dönmek istemektedir. Kaynak ülkeye geri dönmek isteyen katılımcıların geride ailelerinin büyük kısmı kalan göçmenler olduğu söylenebilir. Aile ya da memleket özlemi gibi güçlü duygu ve bağlar pek çok katılımcı için güvenli bir yaşamın gerisinde kalmaktadır. Bunu Türkiye'de kalmak isteyen ya da farklı bir ülkeye gitmek isteyen katılımcıların sayıca çokluğundan anlamaktayız. Katılımcıların %27'si Türkiye'de yaşamını devam ettirmek istemektedir. %64'ü ise Avrupa ülkelerine veya farklı bir ülkeye gitmek istemektedir. Bu istek ve sarfedilen çabada müreffeh bir yaşam sürdürme isteği ve gitmek istenilen ülkelerdeki tanıdık veya akraba vasfı taşıyan kişilerin bulunması da önemli bir etkidir. Türkiye'deki yaşamın özellikle ekonomik manada sıkıntılı geçmesi görüşülen Afganları farklı arayışlara itmektedir. Refah düzeyi yüksek ülkelerde yaşayan Afgan göçmenlerin geride kalan göçmenlere aktarımları bu cazibeyi arttırmaktadır. Genel anlamda katılımcıların ifadelerinden demokratik, özgür bir ülkede yaşama isteklerinin önemli bir etken olduğu Afganistan'da yaşamama isteklerinin ise sadece şiddet olayları ve ekonomik unsurlarla açıklanamayacak düzeyde olduğu söylenebilir.

4.4. Araştırmaya İlişkin Değerlendirme

Afganistan 1970'li yılların sonlarından bu yana dünya çapında en büyük mülteci kaynaklarından biri olmuştur. Zamanla ülkeye geri dönüşler yaşansa da Taliban'ın ülkedeki azınlıklar üzerinde oluşturduğu kırılmalıklar ülkeden kaçışları sürekli hale getirmiştir (Maley, 2022, s.29). Türkiye'ye yönelik Afgan göçü yeni bir olgu değildir. Türkiye 1970'li yıllardan itibaren Afganlar tarafından transit ve hedef ülke olarak görülmektedir. Türkiye'ye yönelik bu göç hareketliliği 2021 yılında Taliban'ın Afganistan'da etkinliğini arttırmasıyla birlikte daha da görünürlük kazanmıştır.

Türkiye özelinde Afgan göçünü merkezine alan çalışmalar oldukça kısıtlıdır. Afganistan uyruklu katılımcıların gündelik yaşam pratiklerine dair bilgiler elde edebilmek, işgücü piyasasına yönelik etkilerini araştırabilmenin faydalı olacağını düşünmekteyiz. Katılımcıların

Türkiye'ye ve de Yalova'ya yönelik göç kararı almalarında etkili olan nedenlerin araştırılması, Yalova ilinin katılımcıların ekonomik, sosyal, kültürel beklentilerini karşılayıp karşılamadığı sorusu görüşülen Afganlara yönelik merakın yoğun olduğu sorunsalları oluşturmaktadır. Bizim çalışmamız da bu sorular çerçevesinde şekillenmiştir.

24.07.2025 tarihli Göç İdaresi Başkanlığı verilerinde Afganistan uyruklular hem düzensiz göç istatistiklerinde hem de uluslararası koruma başvurusu yapan uyruk sıralamasında birinci sırada yer almaktadır (Göç İdaresi Başkanlığı, t.y). Ülkeye düzenli veya düzensiz şekilde giriş yapan Afgan uyruklular genellikle istihdam imkanlarının bulunduğu büyükşehirlerde yoğunlaşmaktadır.

Yalova'da yaşayan uluslararası koruma altındaki Afganların sayısı tarafımızca net şekilde bilinmemekle birlikte çalışma kapsamında 33 kişiyle yüz yüze görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Görüşülen Afgan katılımcıların %85'i erkeklerden %15'i ise kadınlardan oluşmaktadır. %63,6'sı 30 yaşın altındadır ve katılımcıların %70'i bekar. Orta doğu kaynaklı göçlerde genellikle görülen aileyi geçindirme ya da evlilik için başlık parası biriktirme ve benzeri sebeplerden dolayı Afganistan'dan gelen kişilerin çoğunluğunun genç ve bekar erkek bireylerden oluşması doğal karşılanmaktadır. Bu yönüyle çalışmamızın bulguları Haydar Efe ve Nurcan Arıcı (2021); Vedat Yeşil (2020); Canan Bozkurt ve Cevdet Yılmaz (2019) çalışmalarının bulgularıyla benzerlik göstermektedir ve Türkiye'ye göç etmeye hazırlanan potansiyel Afgan göçmenlerin profilleri hakkında da fikir vermektedir.

Benzer bir çıkarımı görüşülen kişilerin eğitim durumları hakkında da yapabiliriz. Çalışmamızda katılımcıların %60'ı ilk ve orta öğretim mezunudur ve Türkiye'ye gelen Afganların genellikle düşük eğitim düzeyine sahip olduğu çıkarımıyla uyumludur. Çalışmamızın sonuçları Asiye Şimşek Ademi, Erkan Oktay ve Ömer Alkan (2024) araştırmalarının bulgularıyla uyumludur. Türkiye'nin orta doğu kaynaklı aldığı göçlerde durum çok farklı değildir. M. Murat Erdoğan'ın (2021) Suriyeli sığınmacıları merkezine alan çalışmasında Türkiye'deki Suriyelilerin %33,3'ünün okur yazar olmadığı, %13'ünün ise okur yazar ancak bir diploma sahibi olmadığı belirtilmektedir. Buradan hareketle orta doğu merkezli aldığı yoğun göçlerde Türkiye düşük eğitimli bir göçmen akınına maruz kalmakta çıkarımı yapılabilir. Bu durum aynı zamanda güvencesiz, niteliksiz işlerde çalışan kişilerle ve kayıt dışı ekonominin genişlemesiyle ilişkilendirilebilir.

Katılımcıların %87'si ortalama ve üzeri seviyede Türkçe konuşabilmektedir. Katılımcıların Türkçeyi iyi düzeyde kullanabilmeleri Türkiye'de geçirilen zamanın uzunluğuyla ilişkilendirilmektedir. Öyle ki çalışmada görüşülen katılımcıların %84'ü 2020 yılından önce

Türkiye'ye giriş yaptığını belirtmiştir. Ülkede geçirilen sürenin uzunluğu göçmenlerin dil probleminden doğan entegrasyon sorunlarını azalttığı söylenebilir. Ayrıca, gelecek nesiller ve kente uyum sağlama açısından da önem taşımaktadır. Bu bağlamda çalışmanın sonuçları Ensar Göçmez (2022) çalışmasıyla paralellik göstermektedir.

Katılımcıların %88'i Türkiye'ye giriş yapmadan önce Pakistan, İran gibi ülkelerde çalışmış ya da yaşamıştır. Görüşülen kişilerin önemli bir kısmı İran 'da bir süredir yaşadktan sonra Türkiye 'ye göç etmiştir. Bunun en belirgin sebebi Afganistan 'a komşu ülke olan İran 'ın katı göçmen politikalarıdır. Sınır dışı etme ve sağlık, eğitim gibi en temel haklardan yararlanamama ve sosyal dışlanmaların sıklıkla yaşanmasıdır. Katılımcıların %91'i ise yasa dışı yollarla Türkiye'ye giriş yapmıştır. Görüşülenlerin %79'u kaçak yollardan gelerek Van sınırımızdan giriş yapmıştır. İran-Van sınır yolunu kullanan katılımcılar kaçakçılar ile coğrafi olarak geçilmesi güç yerlerden, hayati tehlikelerle günlerce süren kaçak yolculuklarının bir kısmını araçlarla bir kısmını da yaya olarak ya da yük hayvanlarını kullanarak gerçekleştirmiştir. Bu bağlamda çalışmamızın bulguları Canan Bozkurt (2019) ile Yasemin Doğan (2019) çalışmalarının bulguları ve Göç İdaresi Başkanlığı düzensiz göç istatistikleriyle paralellik göstermektedir.

Görüşmelerden çıkarılan bir diğer sonuç ise katılımcıların neredeyse tamamının Van sınırının çeşitli bölümlerinden geçiş yaparak Türkiye'ye girmiş olduklarıdır. Bu durum, Van sınırında çeşitli sınır güvenlik zafiyetlerinin olduğu yönünde bir düşünce de oluşmaktadır. Sınır dışı edilip tekrar giriş yapan katılımcıların beyanları dikkate alındığında bu konuda alınan tedbirlerin yeterli boyutta olmadığı düşünülmektedir. Katılımcıların göç yolculuklarının farklı zorluklarda ve süreçlerde geçtiği ayrıca Van ili ve çevresinde ciddi bir göçmen kaçakçılığı ağının bulunduğu söylenebilir. Çalışmamıza dair bu bulgular Alper Ekmekçioğlu (2022) çalışmasının bulgularıyla paraleldir.

Katılımcılar savaş ve yoksulluk, Taliban'ın artan zulmü, kadınlara yönelik giderek sertleşen olumsuz yaşam koşulları nedeniyle Afganistan'dan ayrılma kararı aldıklarını ifade etmektedir. Araştırma kapsamında katılımcıların %61'i ülkeden ayrılma konusunda en çok hissedilen etkenin Taliban zulmü olduğunu belirtirken %36'sı ülkede sona ermeyen savaş ve yoksulluk halinin önemli bir etken olduğunu ifade etmektedir. Sosyal ve siyasi yaşamda ötekileştirme, etnik grupların sosyal ve ekonomik olarak kısıtlanması, etnik azınlıklar özelinde terör saldırılarının çoğalması Afganlara göç etmekten başka çözüm yolu bırakmamaktadır. Can güvenliğini sağlamak, ekonomik anlamda hayatta kalınabilecek bir yerde yaşamak Afgan göçü

perspektifinde öne çıkan unsurlardır. Bu bağlamda araştırmamızın bulguları Dilan Bilen (2023) çalışmasının bulgularıyla benzer sonuçlara ulaşılmıştır.

Türkiye'ye gelmeden önceki göç yolculuğu ve Türkiye'de yaşama dair bilgi sahibi olmada daha önceden burada yaşamış ve halen Türkiye'de yaşamını sürdüren tanıdık/akrabalar ve görüşülen katılımcılar arasında önemli bir iletişim ağlarının bulunduğu anlaşılmaktadır. Göçmen ağları, göçmenlerin sosyal uyumu da dahil olmak üzere hem olumlu hem de olumsuz etkilere neden olabilmektedir. Türkiye'ye gelen göçmenler Afganistan'daki yakınları ve İran'dan Türkiye'ye geçmek üzere bekleyen göçmenlerle sürekli irtibat halindedir. Buradaki koşullar, sağlanan yardımlar, güvenlik açıkları internet vasıtasıyla kaynak ülkede bekleyenlere iletilmektedir. Bu durum bir yandan da göç hareketinin süreklilik kazanmasına yardımcı olmaktadır. Çalışmamızın sonuçları bu yönüyle Hayrettin Şahin, Kemal Çiftiyıldız, Cemile ve Evkaya (2018) çalışma sonuçlarıyla paralellik göstermektedir.

Ayrıca, Türkiye'de daha önceki yıllarda yaşayan ve yeni gelen Afganistan uyruklular arasında zamanla bir yardımlaşma ağının kurulduğu söylenebilir. Yeni gelenlerin daha önce gelen Afganların evlerinde kalması, ev ve iş bulmada birbirlerine yardımcı olmaları bu ilişkiler ağının en belirgin göstergesidir. Katılımcıların yaklaşık %43'ü 4 yıl ve daha uzun süredir Yalova'da ikamet ettiğini belirtmiştir. Katılımcıların ifadelerinden Yalova'yı çoğunlukla akraba/arkadaş tavsiye veya yönlendirmesiyle tercih ettikleri, Yalova hakkında özel bilgilerinin ya da araştırmalarının olmadığı, tanıdıkları ile kurdukları bağlantılar sayesinde şehirdeki ekonomik ve sosyal yaşama daha çabuk uyum sağladıkları anlaşılmaktadır. Farklı bir deyişle Afgan katılımcılar yeni yaşam alanlarına ulaştıklarında daha önce şehre gelen tanıdıklarının ayarladıkları barınma alanlarında kalıp yine tanıdıklarının aracılığıyla bulunan işlerde çalışmaya başlamışlardır. Çalışmamız bu yönüyle Ekrem Demir (2022) ve Mim Sertaç Tümtaş (2022) çalışmalarının sonuçlarıyla benzerlik göstermektedir.

Yalova'da istihdam edilen katılımcılar arasında inşaat işçisi ve garson olarak çalışanların sayısı fazladır. Bu durum katılımcıların nitelikleriyle ilişkilendirilebileceği gibi Yalova'da bu alanlarda daha kolay iş bulunabildiği yönünde bir çıkarım da yapılabilir. Katılımcıların %85'i sigortasız, %15'i ise sigortalı bir işte çalışmaktadır. Dolayısıyla, katılımcıların nitelik gerektirmeyen, düşük ücretli, tehlikeli ve sezonluk işlerde çalıştıkları yönünde bir yorum yapılabilir. Emek yoğun ikincil sektörlerde çalışmak katılımcıların istihdam koşullarını istikrarsız hale getirmektedir. Dolayısıyla Afganlar arasında kayıtsız çalışmanın yaygın olduğu sonucuna da ulaşılmaktadır. Çalışmamız bu yönden Deniz Naz Öksüz (2021) çalışmasıyla paralel sonuçlar içermektedir.

İŞKUR'a ve faaliyetlerine dair görüşülen kişilerin %48' i bilgin var fakat kaydım yok ifadesini vermiş, %39'u ise bilgin yok demiştir. Yalnızca %12'si kuruma kayıtlı olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların vermiş olduğu ifadelerden İŞKUR'a dair pek çoğunun bilgisi olduğu ancak çeşitli nedenlerle, en çok da yabancı olmaları sebebiyle kurumun faaliyet ve hizmetlerinden faydalanamayacakları düşüncesiyle başvuruda bulunmadıkları anlaşılmaktadır. Bu durumun yaşanmasında, daha önceden kuruma kaydolan ancak kayıtlı olmanın pozitif etkisini görmeyen Afganistan uyrukluların olumsuz tecrübeleri de etkili olmaktadır. Göçmen işgücü, geldikleri ülkelerin ekonomilerinde, genelde vasıf gerektirmeyen ve yasal çalışma koşullarının dışında kalan enformel sektörün vazgeçilmez bir işgücü kaynağı olmuştur. Görüşülen kişilerin Yalova'daki işgücü hareketliliği, yasal çalışma prosedürü işverenlere fazladan bir yük yüklediği için genelde kaçak şekilde gerçekleşmektedir. Afganlar küçük ölçekli ve istihdamın düzensiz olduğu yasal kontrolden uzak mekânların aranılan işçi gruplarından biridir. Bu tespitler Hasan Güler (2020) çalışmasının sonuçları ile benzerlik göstermektedir.

Katılımcıların Yalova'da iş bulma deneyimleri incelendiğinde ise istihdam edildikleri işleri çoğunlukla tanıdık veya arkadaş tavsiyesiyle buldukları, küçük bir kısmının ise kendi imkanlarıyla iş arayarak buldukları belirtilmektedir. Katılımcıların %55'i Yalova'ya geldiğinden beri aynı işte istihdam edildiğini belirtirken, %42'si birden fazla işte çalıştığını belirtmiştir. Görüşülen kişiler arasında yalnızca bir kişi işsiz olduğunu ve iş aradığını belirtmiştir. Katılımcılar arasında en kolay iş bulan kesimin inşaat sektöründe çalışan kişiler olduğu söylenebilir. Bu kişilerin de çalıştıklarının karşılığını alamama, dil probleminden doğan aksaklıklar yaşadıkları söylenebilir. Genel anlamda katılımcılar, ülkeye geldikleri ilk dönemde ve iş arama süreçlerinde dil probleminin önemli bir sorun olarak karşılımlarına çıktığını söylemektedirler. Ayrıca, işverenler tarafından yabancı olmaları veya etnik kimliklerinden ötürü dışlanmaları, verilen ücrette ayrımcılık yapılması ya da işverenlerin kayıtsız çalıştırmaktan çekindikleri için katılımcıları işe almak istememeleri gibi sorunlar iş bulma süreçlerinde yaşanan olumsuzluklara yönelik katılımcıların ifadeleridir. Katılımcıların genellikle sosyal ağlar aracılığıyla çalıştıkları işleri bulmuş olmaları Yasemin Çakırer Özservet (2013) çalışmasının bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Yalova'da geçinebilme durumlarıyla ilgili katılımcıların %39'u geçim durumlarının ortalama olduğunu, %45'i zor geçindiğini, %15'i ise iyi düzeyde yaşamını sürdürdüğünü belirtmektedir. Bekar katılımcılar geçimlerini sağlamada genellikle arkadaşlarla ortak evde kalmanın ve masrafları bölüşüyor olmanın önemli bir katkısı olduğunu belirtmektedir. Aynı tespit ailede birden fazla kişinin çalıştığı katılımcılar için de yapılabilir. Ailede çalışan kişi çoğaldıkça hayat

kalitesi yükselmektedir. Genel olarak katılımcıların geçim sıkıntısı yaşadığı yönünde bir yorumda bulunabiliriz. Bu durum Nihan Bozok ve Mehmet Bozok (2020) çalışmalarında da ifade edilmiştir.

Bekar katılımcılar için elde edilen kazancın Yalova'daki hayat kalitesini arttırmadan çok kaynak ülkedeki aile üyelerine para göndermenin daha büyük bir motivasyon taşıdığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların %30'u belirli aralıklarla ailelerine para gönderdiklerini, %30'u düzenli her ay para gönderdiğini, %39'u ise gönderemediğini belirtmiştir. Türkiye'ye genellikle genç ve bekar erkek Afganistan uyrukluların geldiği ve bu göçmen grubunun kazandığı parayı dövize çevirerek kayıt dışı yollarla ailelerine gönderdikleri yönünde daha önce yapılan çalışma bulguları mevcuttur. Çalışmamızın bulguları bu bakımdan Özlem Işığışok ve Selami Kariman (2022) çalışmalarının bulgularıyla paralellik göstermektedir.

Yalova'da aileleriyle birlikte kalan katılımcıların ise genellikle geçim zorluğu yaşadıkları, asgari şartlarda yaşamlarını sürdürdükleri söylenebilir. Bu durumda ailede tek kişinin çalışması da önemli bir etkidir. Katılımcıların %88'i hiçbir kurum veya kuruluştan yardım almadığını belirtmiştir. Yardım alanların oranı %9 gibi oldukça düşük bir rakamdır. Ayrıca, uluslararası kuruluşlar veya sivil toplum kuruluşlarının yetkilileri tarafından fark edilme konusunda oldukça hassas oldukları söylenebilir. Sosyal yardım süreçlerinde birbirlerini bilgilendirdikleri ifade edilmektedir. Bu noktada görüşülen kişilerin yardıma ihtiyaç duydukları zamanlarda birbirlerinden destek aldığı yönünde bir çıkarım yapılabilir. Bu yönüyle çalışmamızın bulguları Tuğçe Doğru (2022); Deniz Yetkin Aker, İdris Akkuzu ve Murat Deniz (2024) çalışmalarının bulgularıyla benzerlik taşımaktadır.

Katılımcıların yasal haklara dair yüzeysel bilgiye sahip oldukları söylenebilir. Bu durum yaptıkları işlerle doğrudan ilişkilidir. Görüşülen kişilerin genellikle Türk vatandaşlarının tercih etmediği düşük ücretli, güvencesiz işlerde çalıştıkları göz önünde bulundurulacak olursa hak ve sorumluluklara dair bilgilerinin yetersiz olması şaşırtıcı olmayacaktır. Göçmenlere verilen eğitimlerden faydalanma hususunda da durum çok farklı değildir. İş yoğunluğu ya da bir fayda sağlamayacağı düşüncesi eğitim veya kurslardan düşük düzeyde yararlanmanın başlıca sebeplerini oluşturmaktadır. Katılımcıların düzenli kursa gitmeye ve eğitim almaya zaman ya da imkanlarının olmadığı, yoğunlukla halk eğitimin temel göçmen bilgilendirme ve dil kurslarına katılım sağlandıkları anlaşılmaktadır. Ayrıca, katılımcıların dil konusunda YouTube gibi sosyal mecralardan kendilerini geliştirmeye çalıştıkları söylenebilir. Benzer şekilde seyredilen Türk dizileri için de aynı yorum yapılabilir. Literatürde bu yönde bulguları olan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Yalova işgücü piyasasında karşılaşılan problemler hususunda; katılımcıların %42'si ağır ve güvencesiz çalışmanın önemli bir problem olduğunu belirtirken %30'u düşük ücret ve uzun saatler çalışmadan dolayı sıkıntılar yaşadığını ifade etmiştir. Katılımcıların %24'ü ise işsizliğin büyük bir problem olduğunu, iş bulma konusunda sıkıntılar yaşadığını ve ekonomik koşulların Yalova'da geçim durumlarını zorlaştırdığını belirtmiştir. İş arama süreçlerinde sürecin olumsuz sonuçlanmasında katılımcıların yabancı olması önemli bir etken olduğu söylenebilir. Benzer şekilde bu durum düşük ücretler ve uzun saatler çalışmayla da ilişkilendirilebilmektedir. Çalışmanın bulguları Sema Buz, Muhlise Canlı ve Edip Aygüler (2021) çalışma bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Katılımcıların Türkiye'deki iş hayatına adapte olmakta zorlandıkları söylenilebilir. Katılımcıların çoğunluğu iş bulmanın sıkıntılı süreçlerinden geçmişlerdir. Yalova'da olumsuz koşullarda yaşasalar dahi göç ettikleri yerlerin imkanlarından buradaki imkanların daha iyi bir düzeyde olduğunu, burada hayati tehlikelerinin bulunmadığı ve güvenle yaşadıklarını belirtmektedirler. Görüşülen kadın katılımcılar Afganistan'daki baskıcı, sosyal hayatı kısıtlayan unsurların Yalova'da bulunmadığını, burada her türlü zorlu ekonomik problemlere rağmen özgürce yaşamlarını sürdürdüklerini ifade etmektedirler. Dolayısıyla demokratik özgürlüklerin olduğu bir ülkede yaşamının katılımcılar için oldukça önemli bir unsur olduğu söylenebilir. Buna ilaveten katılımcıların kendilerinden daha önce Yalova'ya göç eden yakınlarının da olması bu düşünceleri taşımalarında önemli bir etken olarak görülmektedir. Bu durum Kutay Üstün, Berivan Vargün (2022); Emine Türkmen Er (2025) çalışmalarında da ifade edilmiştir.

Katılımcıların işyerinde amir veya patrondan baskı görme hususunda öne çıkan memnuniyetsizlik hallerinin genel anlamda yabancı olmalarından kaynaklanan dezavantajların oluşturduğu unsurlardan doğduğu söylenebilir. Katılımcıların mecburiyet halleri, işyerlerinde olumsuz durum ya da davranışlara maruz kalsalar bile işlerine devam etmelerinin en büyük motivasyonunu oluşturmaktadır.

Katılımcıların çalıştıkları işlerde aynı vasıf düzeyindeki kişilerle ücret, davranış gibi konularda ayrımcılık yaşayıp yaşamama durumları sorgulandığında özellikle ücret ve sosyal güvence konusunda aynı işyerinde çalışan yerli vatandaşlarla katılımcılar arasında belirgin farklar olduğu verilen ifadelerden net şekilde anlaşılmaktadır. Yaşça genç olan erkek katılımcıların davranış konusunda kaba davranışlara maruz kaldığı da belirtilen ifadeler arasındadır. Bu deneyim, özellikle inşaat işçileri ve garsonluk yapan katılımcılar arasında yoğunlaşmaktadır. Nihan Bozok ve Mehmet Bozok (2018) çalışma bulgularında ifade edilmiştir ve çalışmamızın

sonuçlarıyla paralellik göstermektedir. Türkiye’de geçirilen süre arttıkça deneyim ve tecrübeye paralel olarak aynı vasıf düzeyindeki Türk çalışanlarla görüşülen kişiler arasındaki farkların azaldığı söylenebilir. Katılımcıların çalışma ortamında rahatsızlık duyduğu sorunlar ise uzun çalışma saatleri ve düşük ücret alma ekseninde yoğunlaşmaktadır.

Yalova’da yaşam konusunda katılımcılar, Yalova’yı Türkiye’nin diğer büyükşehirlerine nazaran oldukça sakin ve yaşanabilir bulduklarını ancak istihdam fırsatlarının azlığı ve kira fiyatlarının yüksekliği yönünden yaşamın zorlaştığı yönünde fikir birliğindedir. Katılımcıların geneli Yalova’daki yaşamlarını memleketlerine göre oldukça güvenli bulmakta ve buradaki yaşamlarını sürdürme eğilimindedir. Bazı katılımcılar ise Yalova’yı bir geçiş süreci durağı olarak görmekte ve Avrupa ülkelerine gitmeyi hedeflemektedir. Bu kararlarında Yalova’daki yaşam maliyetlerinin pahalı olması önemli bir etkidir. Avrupa ülkelerine gitme hayali görüşülen kişiler için önemli bir motivasyon oluşturmaktadır. Bazı katılımcılar bu hayallerini gerçekleştirebilmek adına mevcut riskleri değerlendirmekte ve göç hareketinin masrafları için para biriktirmektedir. Avrupa’da İslamofobi’nin yaygın olduğunu düşünen ve orada yaşamlarını rahat bir şekilde sürdüremeyeceklerini öngören katılımcılar da mevcuttur. Bu fikre sahip katılımcılar yaşadıkları sosyal ve ekonomik problemlere rağmen Yalova’da kalmanın Afganistan’a geri dönmek ya da Avrupa ülkelerine yönelik göç riskine girmekten daha makul olduğunu belirtmektedirler. Literatürde bu yönde bulguları olan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Görüştüğümüz kişilerin %9’u Afganistan’a geri dönmek istemektedir. Kaynak ülkeye geri dönmek isteyen katılımcıların geride ailelerini bırakan göçmenler olduğu söylenebilir. Katılımcıların %27’si Türkiye’de yaşamını devam ettirmek istemektedir. %64’ü ise Avrupa ülkelerine veya farklı bir ülkeye gitmek istemektedir. Bu istek ve sarfedilen çabada müreffeh bir yaşam sürdürme isteği ve gitmek istenilen ülkelerdeki tanıdık veya akraba vasfı taşıyan kişilerin bulunması da önemli bir etkidir. Türkiye’deki yaşamın özellikle ekonomik manada sıkıntılı geçmesi katılımcıları farklı arayışlara itmektedir. Refah düzeyi yüksek ülkelerde yaşayan Afgan göçmenlerin geride kalanlara aktarımları bu cazibeyi arttırmaktadır. Genel anlamda katılımcıların ifadelerinden demokratik, özgür bir ülkede yaşama isteklerinin önemli bir etken olduğu Afganistan’da yaşama isteklerinin ise sadece şiddet olayları ve ekonomik unsurlarla açıklanamayacak düzeyde şekillendiği söylenebilir. Çalışmanın sonuçları Cengiz Özgün (2021) bulgularıyla benzerlik göstermektedir.

Çalışmamızın bulgularını göç kuramları bağlamında da incelemek elzemdir. İtme çekme ve ekonomik kuramlar Afgan göçünü açıklamakta belirli düzeyde yeterli olabilmektedir. Şöyle ki Türkiye ve Yalova özelindeki çekici faktörlerde ekonomik ve gelişmişlik düzeyini yansıtan

unsurlar belirleyici olduğu gibi önceden buraya gelip yerleşen Afganlarla kurulan ilişkiler ve yakınlık duygusu da mevcut çekici unsurlar arasında sayılabilir. Araştırma kapsamında katılımcıların %27'sinin Türkiye'de yaşamına devam etmek istemesi çekici faktörlerin varlığına dikkat çekmekte ve aynı zamanda yeni göç hareketlerinin gelişmesinde artı bir rol oynamaktadır. Benzer bir yorumu katılımcıların %64'ünün bir Avrupa ülkesine veya farklı gelişmiş bir ülkede yaşamak istiyorum şeklinde cevaplandırmasında da yapabiliriz. Türkiye'deki olumsuz ekonomik koşullar, Yalova özelinde barınma maliyetlerinin yüksekliği ve iş imkanlarının kısıtlılığı uluslararası koruma altındaki Afganları daha gelişmiş ülkelere göç etme konusunda itici bir etkide bulunmaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'nin çekim gücünün zayıflaması Afganlar nezdinde Türkiye'nin genel geçer bir göç güzergahı olarak değerlendirilmesinde önemli bir etkidir. Bu doğrultuda Abu Torab Rasooly (2020) çalışmasının sonuçları ile çalışmamızın bulguları benzerlik göstermektedir.

Afganların Türkiye'ye yönelik göçlerinde özellikle İstanbul ve büyükşehirler hedefli hareketlerinde itme çekme kuramının göç hareketini belirli düzeyde yorumlamaya yardımcı olduğunu belirtmiştik. Ancak, göç hareketinin bütününde gelişen sosyal, ekonomik ve kültürel gelişmeleri ilişkiler ağı teorisiyle açıklamak oldukça anlamlı olacaktır. Öyle ki Afganların Türkiye'ye gelmesi ve özellikle Yalova'ya yerleşmesi yeni göç dalgalarının oluşmasına yönelik yeni ağlar örmektedir. (2012) Güllüpnar'ın ifade ettiğı üzere; ilişki ağları göçün başlangıç ve varış noktalarının neresi olacağını ve göçmen profillerini belirlemekte, göç hareketinin hız ve büyüklüğünü de değiştirmektedir. Göçmen ağları sıklaştıkça göç hareketinin temelindeki sosyal ve ekonomik nedenler daha belirsiz bir hal alabilir. Benzer şekilde hedef ülke göç politikalarını sertleştirse dahi göçmenler bu ağları güçlendirmeye ve göç akışını sürdürmeye devam ederler.

Çalışmamız kapsamında görüşülen katılımcıların Yalova'yı çoğunlukla akraba/arkadaş tavsiye veya yönlendirmesiyle tercih ettikleri, Yalova hakkında özel bilgilerinin ya da araştırmalarının olmadığı, tanıdıkları ile kurdukları bağlantılar sayesinde şehirdeki ekonomik ve sosyal yaşama daha çabuk uyum sağladıkları anlaşılmaktadır. Bu noktada kurulan ağ ilişkileri vasıtasıyla göçün yarattığı masraf ve risklerin minimize edildiğı çıkarımı yapılabilir. Bu durumu araştırmamıza katılan katılımcıların %43'ünün 4 yıl ve daha uzun süre Yalova'da ikamet etmelerinden, il değişikliği yapmamalarından da anlayabiliriz. Bu bağlamda Sümeyye Açıkgöz (2019) çalışmasında çalışmamızın bulguları ile benzer sonuçlara varmıştır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Türkiye, geçmişten günümüze kadar çeşitli göç hareketlerinin odağında bulunan, göçmenler için geçiş veya hedef ülke niteliği taşıyan bir ülkedir. Son 10 yıldır orta doğu kaynaklı göç hareketlerinde Türkiye merkezi bir hedef ülke olarak görülmektedir. Bu algının değişmesinde ise çevre ülkelerdeki siyasi istikrarsızlıklar, çatışmalar, sosyal ve kültürel alandaki baskılar, çevresel felaketler ve kötü ekonomik koşullar önemli etkindir. Orta doğu ülkelerinden Türkiye'ye yönelik gerçekleşen ve milyonlarca insanı içeren kitlesel göç hareketlerinde küresel güçlerin bölgedeki çıkarıcı politikalarının etkilerini de vurgulamak elzemdir.

Afganların Türkiye'ye yönelik göçü 1970'lere kadar eskiye dayanmaktadır. 2021 yılında Taliban'ın Afganistan'da yönetimi ele geçirmesiyle birlikte ülkede çatışmalar ve siyasi baskılar Afganların çevre ülkelere yönelik göçünü arttırmıştır. Ülke, Taliban yönetimiyle uluslararası yaptırımlara ve izolasyona maruz kalmaktadır. Taliban'ın diplomatik anlamda tanınmaması nedeniyle ülkeye yapılan insani yardımlara da kısıtlamalar getirilmiştir. Ayrıca ülkedeki hanelerin %80'inden fazlası son iki yıldır yaşanan şiddetli kuraklık ve sellerden dolayı geçim zorluğu yaşamaktadır. Afganistan'da her dört haneden üçü geçinebilmek için yardıma ihtiyaç duymaktadır (Acaps Analysis Hub, 2024a). Yaşanan bu olumsuzluklar ülke dışına göçü hızlandırmaktadır.

Hem Afganistan'da yaşanan gelişmeler hem de önemli bir Afgan nüfusa ev sahipliği yapan İran'ın Afgan göçüne yönelik değişen ve bu süreçte sertleşen göç politikaları Afganistan'dan ayrılmak isteyen Afganları Türkiye istikametine yöneltmektedir. Buna ilaveten bu göç dalgasının Türkiye ekseninde şekillenmesinde AB ülkelerinin yasa dışı göçe yönelik almış oldukları tedbirler ve uyguladıkları yaptırımların da etkisi büyüktür. Avrupa ülkelerine gitmek için yola çıkan Afganların önemli bir kısmı Türkiye'den Yunanistan ve Bulgaristan gibi ülkelere geçmeye çalışırken önlerine çıkan sınır güvenlik engellerini aşamadıklarında Avrupa ülkelerine gitmekten vazgeçip Türkiye'de kalmaya karar vermektedirler. Türkiye'nin hemen hemen her ilinde Afganlara rastlamak mümkündür. Avrupa'ya geçebilme ümidi taşıyan Afganlar için Avrupa sınırlarına yakınlık ve istihdam olanakları bakımından batı illerimiz Afganlar için artı bir önem taşımaktadır.

Görüştüğümüz Afganların önemli bir kısmı genç ve bekar erkeklerden oluşmaktadır. Alan yazınından da hareketle göçe katılan bireylerin büyük çoğunluğunun bu özellikleri taşıyor olması yeni oluşacak göç dalgalarının profili hakkında bize bilgi vermektedir. Yalova'da istihdam fırsatlarının sınırlı olmasının görüşülen Afganlar açısından problemlere neden olduğu

söylenbilir. Ayrıca, katılımcıların %69 gibi önemli bir kısmının lise altı eğitim düzeyine sahip olması nitelsiz istihdam ve toplumsal uyum hususunda yaşanması muhtemel olan pek çok sorunu düşündürmektedir.

Katılımcıların %45'i zor şartlar altında yaşadıklarını belirtmişlerdir. Düşük ücretli işlerde çalıştıkları göz önünde bulundurulacak olursa bu durum şaşırtıcı değildir. Ancak görüşülen kişilerin %88'i hiçbir kurum veya kuruluştan yardım almadıklarını da belirtmişlerdir. Bu bağlamda Afganların yardım talep etme kanalları hakkında yeterli bilgiye sahip olmadıkları ve statülerindeki belirsizlikler hasebiyle resmi verilere yansıyan faaliyetlerde görünür olmaktan kaçındıkları, yapacakları bu tip başvuruların Türkiye'deki yaşamlarını olumsuz etkileyeceği düşüncesine sahip oldukları söylenebilir. Bu durum ihtiyaç sahiplerinin mağduriyetine sebep olabilmektedir.

Benzer bir çıkarım katılımcıların eğitim ve kurslara katılımı hususunda yapılabilir. İş yoğunluğu nedeniyle ya da eğitim ve kursların bir fayda sağlamayacağı düşüncesi eğitim ve kurslardan düşük düzeyde yararlanmanın başlıca sebeplerini oluşturmaktadır. Düzenli kursa gitmeye ve eğitim almaya zaman ya da imkânın bulunmaması, katılımcılarımızı yoğunlukla halk eğitimin temel göçmen bilgilendirme ve dil kurslarına yönelttiği görülmüştür. Bu doğrultuda onlar için bu tür faaliyetlerin genellikle web tabanlı dijital bilgilendirme kanalları aracılığıyla yapılması daha verimli olacaktır. Onlara yönelik web tabanlı kanallar ve içerikler güçlendirilebilir. Akıllı telefonlar için uygulamalar hazırlanabilir. Bilgi eksikliklerini giderebilmek açısından fiziki profesyonel hizmetler daha nitelikli hale getirilebilir. Göçmen odaklı mesleki ya da kültürel temalı kurs ve çeşitli eğitimlerin nitelik ve nicelik olarak iyileştirilmesi katılımcıların bilgi ve becerilerinin artırılması hususunda faydalı olacaktır.

Katılımcıların İŞKUR'a ilişkin bilgileri olduğu ancak çeşitli nedenlerle, en çok da yabancı olmaları sebebiyle kurumun faaliyet ve hizmetlerinden faydalanamayacakları düşüncesiyle İŞKUR'a başvuruda bulunmadıkları anlaşılmaktadır. Bu durumun yaşanmasında, daha önceden İŞKUR'a kaydolan ancak çalışma yaşamında pozitif bir etkisini görmeyen Afganların olumsuz tecrübelerinin de etkisi vardır. Bu noktada kayıt dışı çalışmanın ayrıca altını çizmek gerekmektedir. Etkin bir göç politikasının olmayışı ve mevcut politikaların muğlaklığı göçmen istihdamına da fazlaca yansımaktadır. İstihdam fırsatlarının azlığı işyerlerinde yabancı kotalarıyla birleştiğinde göçmenler için emek sömürsünü kaçınılmaz bir hale getiren kayıt dışı çalışmayı yaygınlaştırmaktadır. Bu durum İŞKUR gibi meslek edindirme ve işe yerleştirmeyi kolaylaştıran kurumların faaliyetlerini çoğu zaman karşılıksız bırakmaktadır. Buna ilaveten genişleyen kayıt dışı çalışma halkası sosyal güvenlik politikalarını da sürdürülebilir olmaktan

çıkarmakta, genç nesillerin geleceğini tehlikeye atmaktadır. Dolayısıyla mevcut göç politikasını gözden geçirmek kadar Türkiye'nin kronikleşen işsizlik problemini çözmek, nitelikli iş alanları oluşturmak da oldukça önemlidir.

Görüşülen kişilerin %85'i kayıt dışı çalıştığını belirtmişlerdir. Kayıt dışıların yaygın olmasında işverenlerin yabancı istihdam etme yükümlülüklerinin de payı büyüktür. Öyle ki katılımcılardan birinin söylemi durumu özetler niteliktedir; "Bize işe almadan söylediler. Size sigorta yüksek, yapmak zor". Kanuni düzenlemeler ile uygulamalar arasındaki boşluklar gündelik yaşamın pek çok kısmını etkilediği gibi görüşülen kişilerin işgücüne katılımını da etkilemektedir. Bu bağlamda kayıtlı çalışmayı arttıracak kolaylıklar sağlanmalıdır. İşveren yükümlülüklerinin hafifletilmesi, harç bedellerinin düşürülmesi ve işverenlere çeşitli teşviklerin sunulması değerlendirilebilir.

Ülkemiz nezdinde sivil toplum kuruluşları ve idari kurumlar arasında göç yönetişimi hususunda iş birlikleri güçlendirilebilir. Katılımcıların çoğunluğu statülerinin belirsizliği nedeniyle çeşitli konularda nasıl hak talep edeceklerini bilmemekte, haklarının olmadığını düşünmektedir. Söz konusu kişilerin Türkiye'ye girişlerinden itibaren birçok aşamada hukuksal desteğe ihtiyaçları olduğu bilinmektedir. Daha çok kişisel başvuru üzerinden ilerleyen bu süreçte kamusal destek mekanizmasının karmaşıklığından bahsedilebilir. Bu bağlamda her ilin kendi barosu içerisinde söz konusu kişilere destek sağlayacak birimlerin kurulması yararlı olacaktır.

Kendi ülkelerinde geleneksel aile yapısından çıkamayan, ev merkezli ve sosyal hayattan uzak bir yaşam tarzına sahip olan Afgan kadınların yaşadığı durum görüştüğümüz kadın katılımcılar arasında benzerlik göstermektedir. Dolayısıyla bu durum çalışma kapsamında kadın katılımcılara ulaşmayı da bir hayli güçleştirmiştir. Çalışma yaşamındaki görünürlükleri sınırlı olsa da görüşülen kadın katılımcıların Türkiye'de yaşama konusunda erkek katılımcılara göre daha istekli oldukları söylenebilir. Türkiye'nin güvenli, kadın haklarına önem veren demokratik bir ülke olması ve aynı zamanda dini inanç bağlamında Türk toplumunun önemli bir kısmının Müslüman olması kadın katılımcılarda Türkiye'de kalma isteğini kuvvetlendiren belirleyiciler olduğu söylenebilir. Müslüman bir ülkede yaşamak kadın katılımcılar için bir güven unsuru oluştururken bu durum erkek katılımcılar için belirleyici bir özellik taşımamaktadır.

Görüşülen kişilerin %64'ü farklı bir ülkeye gitmek istediğini belirtmişlerdir. Çoğunluğun istek ve beklentileri her ne kadar Avrupa odaklı şekillense de mevcut koşullar bunu mümkün kılmamaktadır. AB ülkelerinin sert göç politikaları ve üçüncü ülkeye yerleştirme kontenjanlarının oldukça sınırlı sayıda olması Türkiye'de yaşayan ve müreffeh bir gelecek umuduyla Avrupa'ya göç etmek isteyen katılımcıların uzun bir süre daha Türkiye'de

kalacakları savını güçlendirmektedir. Göç etmek her ne kadar Türkiye'ye gelenler için olumlu bir durum gibi gözükse de gelenlerin Türkiye'deki yaşamlarının bilinmezliğe açılan bir durumda olduğu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu bağlamda, bölgesel dinamikler ve bölgede yaşanan son siyasi gelişmeler dikkate alınacak olursa Türkiye'ye yönelik gelişen Afgan göçünün artarak devam edeceği söylenebilir. Hiç şüphesiz bölgede hareketliliği azaltacak çeşitli aktörlerden güçlü taahhütlere ihtiyaç duyulmaktadır. Afganistan'ın fiili hükümeti, bölgesel hükümetler, AB ve diğer batılı devletler arasında sorumluluk almada eşit dayanışmaya ihtiyaç duyulmaktadır. Sınır müdahaleleri, geri itmeler, diplomatik engeller, yüksek yolculuk maliyetleri gibi etkenler Afganları veya bölgede yerinden edilmiş milyonlarca insanın AB topraklarına ulaşmasını kısa vadede engellese de yerinden edilme riski yüksek olan göçmenler için acil ve kalıcı çözümlere ihtiyaç duyulmaktadır. Aksi takdirde bölgedeki düzensiz göç trafiği artarak devam edecektir. BM verilerine göre düzensiz Afgan göçmen ölümleri bir önceki yıla göre %39 artış göstermiştir ve 2024 yılında 1.517 Afgan düzensiz göç yolunda hayatını kaybetmiştir (BM, 25 Mart 2025). Afganistan'da güvenli bir yaşam inşa edilmesi, kamusal hizmetlere, eğitim ve istihdama erişimin tahsis edilmesi Afganlar için göç etme zorunluluğunu sınırlandıracaktır.

Türkiye, uzun vadede göç yönetiminde daha güçlü adımlar atmalıdır. Düzenli göç teşvik edilmelidir. Bu amaçla bazı önlemler alınabilir. Türkiye'ye yasal olarak gelmek isteyen Afganların vize başvurusunda bulunabilmeleri için gerekli imkânlar sağlanabilir. İltica başvuru prosedürlerindeki engeller yeniden değerlendirilebilir. Türkiye'ye yönelik Afgan göç hareketliliğini denetim altına almak adına sınır komşuları ile diplomatik ilişkilerin geliştirilmesi ve sınır ihlalleri konusunda sınır güvenlik tedbirlerinin arttırılmasının faydalı olabileceği düşünülmektedir. Türkiye'nin geleceği, güvenliği ve gelen göç dalgalarını doğru şekilde yönetebilmek açısından, somut ve tutarlı göç politikalarını hayata geçirmek ve batı ülkelerinin göçmen deposu olarak nitelendirdiği profilden çıkılması elzem görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abadan Unat, N. (2001). *Bitmeyen Göç Konuk İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Acaps Analysis Hub, (2023). *Afghanistan-Pakistan Forced Return Of Afghans From Pakistan*, https://www.acaps.org/fileadmin/Data_Product/Main_media/20231207_ACAPS_Briefing_note_Afghanistan_Pakistan_forced_return_of_Afghans_from_Pakistan.pdf.
- Acaps Analysis Hub, (2024a). *Afghanistan 2023-2024 Economic Scenario Review And Outlook For 2025-2026*, <https://www.acaps.org/en/countries/archives/detail/afghanistan-2023-2024-economic-scenario-review-and-outlook-for-2025-2026>.
- Acaps Analysis Hub, (2024b). *Afghanistan Understanding drought*, <https://www.acaps.org/en/countries/archives/detail/afghanistan-understanding-drought>.
- Acemoğlu, D. Ve Robinson, A., J. (2018). *Ulusların Düşüşü Güç Zenginlik ve Yoksulluğun Kökenleri*. (Çev. Faruk Rasim Velioğlu). İstanbul: Doğan Kitap.
- Açıkgöz, S. (2019). Metropol Kentlerde Düzensiz Göçmenlerin Mekânsal Kümelenme Dinamikleri: Beykoz-Yenimahalle Afganistanlılar Örneği. *Middle East Journal of Refugee Studies*, 4(1), 47-61.
- Adıgüzel, Y. (2016). *Göç Sosyolojisi*. Ankara: Nobel Akademik Yayınları.
- Afkari, R., ve Arıcıoğlu, M. A. (2023). Türkiye'deki Afgan Göçmenlerin Girişimcilik Sürecinde Sosyal Sermayenin Etkisi: İstanbul ve Konya Örneği Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Necmettin Erbakan Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 5(1), 17-44.
- Aker, D. Y., Akkuzu, İ. Ve M. Deniz (2024) Türkiye'deki Afgan Mültecilerin Ekonomik Entegrasyonları: Tekirdağ Ferhadanlı Mahallesi Örneği. *Göç Dergisi*. 11(1). S.59-74. DOI: <https://doi.org/10.33182/gd.v11i1.885>.
- Akman Dömbekci, H., ve Erişen, M. A. (2022). Nitel Araştırmalarda Görüşme Tekniği. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 22(Özel Sayı 2), 141-160. <https://doi.org/10.18037/ausbd.1227330>.
- Akman, S. (2021). *Afganistan Uyraklı Kadın Sığınmacılarda Bir Göç Nedeni Olarak Toplumsal Cinsiyete Dayalı Şiddet Deneyimi: Fenomenolojik Bir Çalışma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Akpınar, T. (2020). *Sermayenin Yeni Hafif Piyadeleri "Kaçak" Göçmen İşçiler*. İstanbul: Kor Kitap.
- Akpolat, Y., K. Karabulut, D. Özdemir, S. Gül, Ö. Topçuoğlu, G. Alper, A., C. Kayış (2019). Türkiye'nin Doğu Sınırı: Ağrı ve Erzurum'da Göçmenler ve Göç Süreçleri. *Transnational Press London*. Erişim Adresi: <https://play.google.com/books/reader?id=G5OODwAAQBAJ&pg=GBS.PA104&hl=tr>.

- Akyıldız, İ. E. (2016). Göç teorilerinin karşılaştırmalı analizi. *Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(2), 127-176. Erişim Adresi: <https://acikerisim.uludag.edu.tr/handle/11452/18559>.
- Alagöz, B. Ve Demirkıran, Y. (2020). Düzensiz Göç, Güvenlik ve Politika: İran ve Türkiye Örnekleri. *Ortadoğu Etütleri*, 12(1), 206-237. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1181018>.
- Amnesty International, (2022). *Afghanistan: Taliban Torture And Execute Hazaras In Targeted Attack* – New Investigation, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2022/09/afghanistan-taliban-torture-and-execute-hazaras-in-targeted-attack-new-investigation/>. 4.02.2024.
- Aras, B. Ve Toktaş, Ş. (2008). *Güvenlik, Demokrasi ve İstikrar Sarmalında Suriye ve Afganistan*. Ankara: SETA Yayınları.
- Ardıç, Z. (2023). Göçmenlerin Sosyoekonomik Haklara Erişiminin Önemi. Ülkü İstiklal Ortakaya, Didem Koca (Ed). *İçinde Farklı Refah Rejimlerinde Göç ve Sosyal Politika*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Arnold, R. (2 Kadım 2022). *Education in Afghanistan – School System*. Erişim Adresi: <https://www.afghanistans.com/education-in-afghanistan/>.
- Asar, A. Ve İ., M. Öğdü (2021). *Yabancılar Hukukunda Geri Kabul: Türkiye'nin Geri Kabul Anlaşmaları ve Açıklamalı Uygulama İlkeleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Augustová, K. (2021). The Border Landscape in Eastern Turkey After the Taliban's Takeover of Afghanistan, IPC Mercator Analysis, Erişim Adresi: <https://ipc.sabanciuniv.edu/Content/Images/CKeditorImages/20210913-23092252.pdf>. 14.01.2024.
- Ay, S. (2012). Türkiye'de İşsizliğin Nedenleri: İstihdam Politikaları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi*. s. 321-341.
- Aygül, H. H. (2022). Mültecilerin İşgücüne Katılımı ve Piyasaya Dair Deneyimleri. Hasan Hüseyin Aygül, Erdal Eke (Ed). *İçinde 21. Yüzyılda Uluslararası Göç ve Mülteciler Bir Türkiye Perspektifi*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Aykın, S. M. ve Öztürk, N. (2017). Türkiye İşgücü Piyasasında Serbestleşme ve Yabancı İstihdamı: Taahhütlerde İlerleme. *İğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (13), 623-655. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/igdirsosbilder/issue/66818/1045061>.
- Barfield, T. (2021). *Afganistan Politik ve Kültürel Bir Tarih*. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.
- Barglowski, K. (2019). Nerede, Neyi ve Kimi Çalışmalı? Göç Araştırmalarında Vaka Seçimi ve Örneklemeye Dair İlkeler, Kurallar ve Ampirik Örnekler. R. Zapata-Barrero ve E. Yalaz (Ed.), *Avrupa Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalar içinde*, GAR Kitap Serisi. İstanbul: GAR Kitaplık.
- Bartram, D., Poros, V., M. Ve P. Monforte. (2019). *Göç Meselesinde Temel Kavramlar*. (Çev.: İtir Ağabeyoğlu Tuncay). Ankara: Hece Yayınları.

- Barut, I. (2022). Türkiye’de Göç Politikaları Değişim Kurumsallaşma ve Sorunlar. İstanbul: Kriter Yayınevi.
- Başkale, H. (2016). Nitel Araştırmalarda Geçerlik, Güvenirlik ve Örneklem Büyüklüğünün Belirlenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Elektronik Dergisi*, 9(1), 23-28. <https://dergipark.org.tr/en/pub/deuhfed/issue/46796/586804>.
- Batha, E. (11 Nisan 2025). Ranks Of Afghan Girls Barred From School Swell Under Taliban Rule, <https://www.context.news/socioeconomic-inclusion/how-will-taliban-rule-impact-girls-education-in-afghanistan>.
- Batha, E. (19 Nisan 2025). How Badly Will US Aid Cuts Impact Afghanistan?, <https://www.context.news/money-power-people/afghanistan-what-difference-will-us-aid-cuts-make>.
- Batha, E., ve Saif, S., K. (2021). Afghans 'marry off' baby girls for dowries as starvation looms, <https://www.context.news/socioeconomic-inclusion/afghans-marry-off-baby-girls-for-dowries-as-starvation-looms>. 4.02.2024.
- Bathke, B. (2022). “What's the status of displaced Afghans worldwide?”, Erişim Adresi: <https://www.infomigrants.net/en/post/38943/whats-the-status-of-displaced-afghans-worldwide>. 14.01.2024.
- Bayar, H., T. (2020). Göç ve İstihdam. Tuba Yüceer Kardeş, Fulya Akgül Gök, Ayşe Sezen Serpen. (Ed.). *Göç, Sosyal ve Ekonomik İncelemeler*. İçinde (239-254). Ankara: Nobel Yayınları.
- Biçerli, K. (2018). *Çalışma Ekonomisi*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Bilen, D. (2023). *Afganistan’ın Ötekileri: Bölgesel Tarihi ve Toplumsal Tezahürleri ile Afganistan Hazara’larının Türkiye’ye Göçü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Munzur Üniversitesi.
- BM, (19 Nisan 2024). Afghanistan: UN Condemns Taliban Ban On Women Attending Medical Classes, <https://news.un.org/en/story/2024/12/1157866>.
- BM, (19 Nisan 2025). US Funding Pause Leaves Millions ‘In Jeopardy’, Insist UN Humanitarians, <https://news.un.org/en/story/2025/02/1159746>.
- BM, (20 Nisan 2025). Migrant Deaths In Asia Hit Record High In 2024, UN Data Reveals, <https://news.un.org/en/story/2025/03/1161521>.
- Bozkurt, C. (2019). *Afganistanlı Sığınmacı ve Mültecilerin Gündelik Yaşam Deneyimleri: Niğde Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Bozkurt, C. Ve Yılmaz, C. (2019). “Hayli Zor” Türkiye’deki Afgan Sığınmacılar ve Mülteciler. Bursa: Ekin Yayınları.
- Bozok, N. Ve M. Bozok (2020). “Pandemi Mevcut Sorunları Derinleştirdi”: İstanbul’da Kayıtdışı Afgan Göçmenler, Sağlık, Hastalık ve Kovid-19 Pandemisi. *Göç Dergisi*, 7(2). S.165-188. DOI: <https://doi.org/10.33182/gd.v7i2.728>.

- Bozok, N., ve Bozok, M. (2018). "Göçmen İstekleri" Yaklaşımı Işığında Beykoz, Karasu Mahallesi'ndeki Refakatsiz Afgan Göçmen Çocukların Yaşamlarını Sürdürme Mücadeleleri. *Moment Dergi*, 5(2), 416-440. <https://doi.org/10.17572/mj2018.2.416440>
- Buz, S. (2009). Göç ve Kentleşme Sürecinde Kadınların "Görünürlüğü". *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 17(17), 40-50. <https://doi.org/10.21560/spcd.74989>
- Buz, S., Canlı, M. ve Aygüler, E. (2021). Trabzon'da Yaşayan Afgan Sığınmacıların Profili ve Gereksinimleri. *Hacettepe Üniversitesi Göç ve Siyaset Uygulama ve Araştırma Merkezi*, 1-140. <https://data.unhcr.org/es/documents/details/87646>.
- Cankara, Y., ve Çerez, O. (2020). Tarihsel Süreç İçerisinde Afganistan'ın Göç Sorunu ve Türkiye'ye Yansımaları. *Türk Dünyası Araştırmaları*, 124(245), 447-460. Erişim adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1070285>. Erişim tarihi: 11.05.2022.
- Canpolat, M., D. (2020). Afgan Sığınmacıların Uyum Süreci: Sivas Uydu Kenti Örneği. *Cappadocia Journal of Area Studies*, 2(2). S.188-215. Doi:<http://dx.doi.org/10.38154/cjas.46>.
- Castles, S. ve Miller, J., M. (2008). *Göçler Çağı Modern Dünyaya Uluslararası Göç Hareketleri*. (Çev. Bülent Uğur Bal, İbrahim Akbulut). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- CDP, (t.y). *Afghanistan Humanitarian Crisis*. Erişim Tarihi: (23 Kasım 2023) <https://disasterphilanthropy.org/disasters/afghanistan-humanitarian-crisis/>.
- Ceylan, S. (2023). Nitel Araştırma Yöntemi. Derya İlic, İlknur Aydoğdu, Rüçhan Bubur (Ed). *İçinde Sosyal ve Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler-1*. s. (1-32). Ankara: Gece Kitaplığı.
- Chalmers, J. (11 Nisan 2025). Will The Afghan Crisis Trigger A New Refugee Crisis For Europe?, <https://www.reuters.com/world/europe/will-afghan-crisis-trigger-new-refugee-crisis-europe-2021-08-19/>.
- Cihangir Demirbaş, İ. (2023). 'Açık Kapı' Politikasından 'Göç Diplomasisi'ne İran'da Afgan Mülteciler Meselesi. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*, 10(2), 127-160. <https://doi.org/10.26513/tocd.1333388>
- Cohen, R. ve Van Hear, N. (2020). *Refugia: Kitlesel Yerinden Edilmeye Radikal Çözümler*. (Çev.: Begüm Yiğit). Ankara: GAV Perspektif Yayınları.
- Çağlar, T. (2018). Göç Çalışmaları İçin Kavramsal Bir Çerçeve. *Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(8), 26-49. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/491820>.
- Çağlayan, S. (2006). Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi. *Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (17), 67-91. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/musbed/issue/23522/250638>.
- Çakıcı, Z. (2024). *Türk Basınında Düzensiz Göçün Görsel Temsili: Taliban Yönetimi Sonrası Afgan Göçü*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Galatasaray Üniversitesi.

- Çakırer Özservet, Y. (2014). Zeytinburnu Kentsel Mekânında Soydaş Diasporasının Örgütlenmesi. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi*, Bahar (3). Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/73061>.
- Çallı Kaplan, M. (2022). Türkiye'ye Yönelik Afgan Göçü ve Uygulanan Politikalar. *Göç Dergisi*, 9(3). S.307-328. DOI: <https://doi.org/10.33182/gd.v9i3.846>.
- Çamkaya, S. Ve Yılmaz, Ö. (2023). *Yoksulluk ve Göçmen Transferleri İlişkisi Teori ve Uygulama*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Çebi, E. (2019). Afganistan'ın Çatışma Bölgesine Dönüşmesinde Eğitime Müdahalenin Rolü, *İNSAMER Mart 2019 Araştırma Raporu*, <https://www.insamer.com/tr/uploads/pdf/rapor-afganistan-in-catisma-bolgesine-donusmesinde-egitime-mudahalenin-rolu.pdf>.
- Çelik, N. B. (2016). Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 6(3), 67-148. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/inuhfd/issue/22413/239917>.
- ÇSGB (t.y.a). Çalışma Hayatı İstatistikleri 2024. Erişim tarihi: 2.08.2025. <https://www.cs.gb.gov.tr/istatistikler/calisma-hayati-istatistikleri/resmi-istatistik-programi/calisma-izin-istatistikleri/>.
- ÇSGB (t.y.b). *Sıkça Sorulan Sorular*. Erişim Tarihi:02.02.2025 <https://www.cs.gb.gov.tr/uigm/sikca-sorulan-sorular/>.
- ÇSGB (t.y.c). *Türk Vatandaşlarına Hasredilen Meslekler*. Erişim Tarihi: 02.02.2025 <https://www.cs.gb.gov.tr/uigm/calisma-izni/turk-vatandaslarina-hasredilen-meslekler/>.
- ÇSGB (t.y.d). *Sıkça Sorulan Sorular*. Erişim Tarihi:02.02.2025 <https://www.cs.gb.gov.tr/uigm/sikca-sorulan-sorular/>.
- ÇSGB (t.y.e). *Geçici Koruma Sağlanan Yabancıların Çalışma İzni ve Çalışma İzni Muafiyetlerine Dair Uygulama Rehberi*. Uluslararası İşgücü Genel Müdürlüğü. Erişim Tarihi:02.02.2025 <https://www.cs.gb.gov.tr/media/47594/gecici-koruma-saglanan-yabancilarin-calisma-izinlerine-dair-uygulama-rehberi.pdf>.
- Dağ, Ö. ve İkizoğlu, M. (2023). Afgan İşgücünün Çalışma Hayatına İlişkin Tecrübeleri: Denizli İli Örneği. *Adnan Menderes Üniversitesi Sağlık Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 7 (1), 159-182. DOI: 10.46237/amusbfd.1211756.
- Danış, D. (2021). Afgan Göçüne Van'dan Bakış, <https://gocarastirmalaridernegi.org/tr/yayinlar/analizler/236-afgan-gocune-van-dan-bakis>.
- Dedeoğlu, S. ve Ekiz Gökmen, Ç. (2020). Göç Teorileri, Göçmen Emeği ve Entegrasyon: Kadınların Yeri. Kristen Biehl, Didem Danış (Der.). *Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Türkiye'de Göç Araştırmaları*. İçinde (18-37). Erişim Adresi: https://www.academia.edu/download/62876109/KITAP_Toplumsal_Cinsiyet_Perspektifinden_Turkiyede_Goc_Arastirmalari.

- Demir, E. (2022). *Türkiye’de Yaşayan Afgan Göçmenlerin Göç Süreçleri: Sosyal Ağların Rolü*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi.
- Demirkol, B. (2018). Yabancıların Türkiye’de Çalışması ve Uluslararası İşgücü Kanunu. *Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (1). 421-482. Erişim Adresi: <https://ssrn.com/abstract=3233133>.
- Deniz, O. (2022). Türkiye İran Sınırında Düzensiz Göç ve Göçmenlerin Sınır Geçme Pratikleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye’nin Göç Siyaseti Özel Sayısı*, 21(Özel Sayı), 254-273. doi: 10.46928/iticusbe.1148196
- Deniz, O. (2022). Türkiye İran Sınırında Düzensiz Göç ve Göçmenlerin Sınır Geçme Pratikleri. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Türkiye’nin Göç Siyaseti Özel Sayısı*, 21(Özel Sayı), 254-273. DOI: 10.46928/iticusbe.1148196.
- Dimitriadi, A. (2017). In Search of Asylum: Afghan Migrants in Greece, *European Journal of Migration and Law* 19(1) s.57-76. DOI: 10.1163/15718166-12342115.
- Dimitriadi, A. (2018). *Irregular Afghan Migration to Europe, at the Margins, Looking in*. Palgrave Macmillan. Erişim Adresi: Internet Archive e-Lib.
- Doğan, Y. (2019). Trabzon’da Yaşayan Afganistan Uyruklu Sığınmacıların Göç Deneyimleri ve Sorunları, *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 5-7, 11-29). Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/747327>.
- Doğru, T. (2022). Türkiye’deki Afgan Düzensiz Göçmenleri Anlamak: Kırsal Kesimlerdeki Afgan Tarım İşçilerinin Göç Yolları, Koşulları ve Gelecek Planları Üzerine Bir Vaka Analizi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Università degli Studi di Milano / Yurtdışı Enstitü
- Doğu, E. (2022). Uluslararası Koruma Kapsamında Bulunan Afganistan Uyruklu Yabancıların Gelecek Beklentileri: Nevşehir İli Örneği. *Göç Araştırmaları Dergisi*. 8(1). S. (35-69). <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/2341508>.
- Efe, H. ve Arıcı, N. (2021). *Hedef Ülke Türkiye’deki Afgan Göçmenler*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık
- Eğilmez, M. (2020). *Ekonominin Temelleri Kavramlar ve Kurumlar*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Ekici, S., ve Tuncel, G. (2015). Göç ve İnsan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9-22. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/307113>.
- Ekmekçioğlu, A. (2021). *Afganlı Düzensiz Göçü Bakımından Sınır Güvenlik Yönetiminin İncelenmesi: Van İli Örneği*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Ekmekçioğlu, A. (2022). *Sınır Güvenliği ve Göç: Van İli Örneği*. Ankara: TİAV Yayınları.
- Ekşi, N. (2018). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Erdağ, R. (2022). 11 Eylül Saldırıları ve ABD’nin Afganistan’a Müdahalesi. Murat Aslan, Ramazan Erdağ (Ed). *Yüz Yıllık Kriz Afganistan İçinde* (76-90). İstanbul: SETA Yay.

- Erdem, K., A. (2020). *Boğaz Kıyısında Afgan Amele Pazarı...* “, Erişim Adresi: <https://www.indyturk.com/node/258571/haber/bo>. Erişim Tarihi:26.03.2023.
- Erdoğan, E. Ve P. Uyan Semerci (2021). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri İçin Bir Rehber: Gereklikler, Sınırlılıklar ve İncelikler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Erdoğan, M., M. (2022). *Suriyeliler Barometresi 2021 Suriyelilerle Uyum İçinde Yaşamın Çerçevesi*. Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2023/01/SB-2021-TR-MME-FINAL-19-Ocak-2023.pdf>.
- Erdoğan, M., O. (2020). Göç ve Entegrasyon Çalışmalarının Temeli Olarak Göç Kuramları. Sema Buz, Hacı Çevik (Der.). *Göç ve Entegrasyon Uygulama Alanları, Politikalar, Paydaşlar*. İçinde (31-51). Ankara: Nika Yayınevi.
- Erdoğan, T. (2019). Kavramsal ve Kuramsal Açından Göç Olgusu. Alaattin Aköz, Doğan Yörük, Haşim Karpuz (Ed.). *Konya Kitabı XVII: Geçmişten Günümüze Göçler*. İçinde (15-45). Konya: Konya Ticaret Odası Yayınları.
- Ergüven, N., S. Ve Özturanlı, B. (2013). *Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. AÜHF Dergisi*, 62(4). s. 1007-1061. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/622933>.
- Ergüven, N., S. ve Özturanlı, B. (2013). Uluslararası Mülteci Hukuku ve Türkiye. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 62(4), 1007-1062. DOI: https://doi.org/10.1501/Hukfak_00000001733.
- Erten, R. (2015). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu Hakkında Genel Bir Değerlendirme. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 19 (1),3-52. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/ahbvuhfd/issue/48100/608217>
- EUAA (2 Temmuz 2022). *Iran – Situation of Afghan refugees*. Erişim Adresi: <https://euaa.europa.eu/publications/iran-situation-afghan-refugees>.
- EUAA, (2023). Asylum Report 2023, Erişim adresi: <https://euaa.europa.eu/publications/asylum-report-2023>. Erişim Tarihi: 04.01.2024.
- Euronews, (t.y). Taliban güçlendikçe, Türkiye'ye gelen Afgan göçmenlerin sayısı artıyor mu? <https://tr.euronews.com/2021/07/10/taliban-guclendikce-turkiye-ye-gelen-afgan-gocmenlerin-say-s-art-yor>. Erişim Tarihi: 21.11. 2024
- European Commission, (2023). European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations Afghanistan, https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/where/asia-and-pacific/afghanistan_en, 25.01.2024.
- Eyuboğlu, D. (2003). *2001 Krizi Sonrasında İşsizlik ve Çözüm Yolları*. Ankara: Milli Prodüktivite Merkezi Yayınları.
- Faist, T. (2000). Economic Activities of Migrants İn Transnational Social Spaces, Sophie Body-Gendrot And Marco Martiniello (Ed.). *Minorities In European Cities: The Dynamics of Social Integration And Social Exclusion at The Neighbourhood Level*. İçinde (11-25). Erişim Adresi: Internet Archive e-Lib.

- Fedyuk, O. ve Zentai, V. (2019). Göç Çalışmalarında Görüşme: Diyaloğa ve Ortak Bilgi Üretimine Doğru Bir Adım? R. Zapata-Barrero ve E. Yalaz (Ed.). *Avrupa Göç Çalışmalarında Nitel Araştırmalar* içinde, GAR Kitap Serisi. İstanbul: GAR Kitaplık.
- Foschini, F. (12 Mart 2023). *Refugees or Ghosts? Afghans in Turkey face growing uncertainty*. <https://www.afghanistan-analysts.org/en/reports/migration/refugees-or-ghosts-afghans-in-turkey-face-growing-uncertainty/>.
- Gall, C, (2021). Afghans Fleeing Home Are Filling the Lowliest Jobs in Istanbul, <https://www.nytimes.com/2021/05/06/world/asia/afghan-migrants-istanbul.html>. 31.01.2024.
- Geyik Yıldırım, S. (2018). Paradoksal Göç ve Afgan Mülteciler. Ali Ertuğrul, Mehmet Emin Uludağ (Ed.). *I. Uluslararası Göç ve Mülteci Kongresi Bildirileri*. (s.155-169). Düzce Üniversitesi Yayınları. Erişim Adresi: http://ugmk.duzce.edu.tr/Dokumanlar/ugmk/I.uluslararası%C4%B1_goc_multeci_kongresi.pdf.
- Geyik Yıldırım, S. (2020a). Türkiye’de Afganlar. Ahmet Cihan, İsmail Ermağan, Hamdi Genç (Ed.). *Dünya’da Göç Yönetimi ve Türkiye’nin Göçmenleri: Göçü Nasıl Yönetmeli?* (s.449-472). İstanbul: Akademik Kitaplar.
- Geyik Yıldırım, S. (2020b). Göçün Eksilmeyen Aktörleri: Afganlar. Songül Sallan Gül, Saniye Dedeoğlu, Özlem Kahya Nizam (Ed.), *Türkiye’de Mültecilik, Zorunlu Göç ve Toplumsal Uyum Geri Dönüş mü? Birlikte Yaşam mı? İçinde*, s(394-408). İstanbul: Bağlam Yayıncılık
- Geyik, S. (2018). Göç ve Afganlar: “İstikrarlı Mülteciler”. *Göç Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 128-159. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/gad/issue/45776/578146>.
- Giddens, A. (2012). *Sosyoloji*. (Çev, Şebnem Pala Güzel). İstanbul: Kırmızı Yayınları.
- Göç İdaresi Başkanlığı (t.y.a). *Yıllara Göre Uluslararası Koruma*. Erişim Tarihi: 01.02.2025. <https://www.goc.gov.tr/uluslararasi-koruma-istatistikler>.
- Göç İdaresi Başkanlığı (t.y.b). *Düzensiz Göç İstatistikleri*. Erişim Tarihi: 01.02.2025. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler>.
- Göç İdaresi Başkanlığı (t.y.a). *Mülteci*. Erişim tarihi: 6 Kasım 2022. <https://www.goc.gov.tr/multeci>.
- Göç İdaresi Başkanlığı (t.y.b). *İkincil Koruma*. Erişim Tarihi: (6 Kasım 2022). <https://www.goc.gov.tr/ikincil-koruma>.
- Göç İdaresi Başkanlığı (t.y.c). *Geçici Koruma*. Erişim tarihi: (12 Kasım 2022). <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma>.
- Göç İdaresi Başkanlığı (t.y.d). *Yabancılar, Göç Çeşitleri ve Yabancıların Statüleri Hakkında Bilgi*. Erişim Tarihi: 22 Aralık 2022. <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler#>.
- Göç İdaresi Başkanlığı (t.y.e). *Yıllara Geçici Koruma Kapsamındaki Suriyeliler*. Erişim Tarihi: 02.02.2025. <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638>.

- Göçmez, E. (2022). *Sürekli Göç, Kente Uyum, Kimlik ve Din: Zeytinburnu Afganistan Özbekleri*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- Göker, G. (2015). *Göç Kimlik Aidiyet: Kùltürler Arası İletişim Açısından İsveçli Türkler*. Konya: Literatürk Academia Yayınları.
- Gözkaya, L. (2022). Afganistan'da Sovyet İşgali ve Mücahit Savaşları. Murat Aslan, Ramazan Erdağ (Ed). *Yüz Yıllık Kriz Afganistan* İçinde (37-56). İstanbul: SETA Yay.
- Güler, H. (2020). Afganlı Göçmenlerin Göç Süreçleri ve İşçilik Deneyimleri: Uşak İli Örneği. *Çalışma ve Toplum*. 2020 (3). <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2576048>.
- Güler, H. (2023). Türkiye'ye Göçler; Afganistan'dan Göç. Gazanfer Kaya (Ed). *İçinde Cumhuriyetin Göçlerle Dolu 100 Yılı, 100 Başlıkta Göç Yazıları* s.(547-554). İzmir: Cem Yayınları.
- Güllüpinar, F. (2012). Göç Olgusunun Ekonomi-Politiği ve Uluslararası Göç Kuramları Üzerine Bir Değerlendirme. *Yalova Sosyal Bilimler Dergisi*, 2 (4). Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/yalovasosbil/issue/21788/615741>.
- Gün, Z. (2023). Göç Araştırmalarında Karşılaşılan Güçlükler. Mehmet Ali Kirman, İlber Dölek (Ed). *İçinde Göç ve Metodoloji Disiplinlerarası Bir Yaklaşım*. S. (69-90). Ankara: Nobel Yayınları.
- Güzel, A. Ve Bayram, F. (2007). Türk Hukukunda Yabancıların Çalışma Hakları ve Çalışma İzinleri. F. Aylan Arı (Der.). *Türkiye'de Yabancı İşçiler Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri*. İçinde (157-206). İstanbul: Derin Yayınları.
- Güzel, B. Ve Gencer, T., E. (2021). Temel Göç Kuramları ve Göçün Değişen Yüzü. Tahir Emre Gencer, Bekir Güzel (Ed). *Göç, Göçmenlerle Çalışma ve Sosyal Hizmet*. İçinde (41-71). Ankara: Nobel Yayınları.
- Habıbullah, F. (2023). Türkiye'de Yalnız Yaşayan Afgan Göçmen Kadınların Yaşam Hikâyeleri: İstanbul Zeytinburnu Örneği. *Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Dergisi*, 3(1), 14-24. Doi.10.5152/JIRS.2023.1157034
- Hamsici, M. (2021). *Bir Göçmen Kaçakçısı Anlatıyor: Düzensiz Göçmenleri Afganistan'dan Türkiye'ye Getiren Sistem Nasıl İşliyor?* Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-57997343>. Erişim Tarihi:01.07.2023.
- Horasanlı, İ. (2022). Afganistan'da İkinci Taliban Dönemi. Murat Aslan, Ramazan Erdağ (Ed). *Yüz Yıllık Kriz Afganistan* İçinde (129-153). İstanbul: SETA Yay.
- Hoş, Y. (2021). Ülkelerin Sınır Uçları Olarak Sınırlar ve Sınırın Jeopolitik Psikolojisi: İran Örneği. Zuhale Karakoç Dora, Nuri Korkmaz (Ed.). *Türkiye'nin Komşu Ülkelerle Göç ve Sınır Politikaları*. İçinde (83-110). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Human Right Watch, (2022). Afghanistan: ISIS Group Targets Religious Minorities, <https://www.hrw.org/news/2022/09/06/afghanistan-isis-group-targets-religious-minorities>.4.02.2024.

- Human Right Watch (9 Nisan 2025). Afghanistan: Taliban Deprive Women of Livelihoods, Identity, <https://www.hrw.org/news/2022/01/18/afghanistan-taliban-deprive-women-livelihoods-identity>.
- ILO (1 Temmuz 2004). *Unfree labour in Pakistan: work, debt and bondage in brick kilns*. Erişim Adresi: https://www.ilo.org/global/topics/forced-labour/publications/WCMS_082028/lang--en/index.htm.
- ILO (1 Temmuz 2009). *Afghan Households And Workers In The Islamic Republic Of Iran: Profile And Impact*. Erişim Adresi: https://www.ilo.org/global/topics/labour-migration/publications/WCMS_201417/lang--en/index.htm.
- ILO (1 Temmuz 2013). *Tricked and Trapped: Human Trafficking in the Middle East*. Erişim Adresi: https://www.ilo.org/beirut/publications/WCMS_211214/lang--en/index.htm.
- ILO (1 Temmuz 2018). *Market Systems Analysis for Afghan Refugees in Pakistan*. Erişim Adresi: https://www.ilo.org/empent/areas/value-chain-development-vcd/WCMS_636574/lang--en/index.htm.
- ILO (1 Temmuz 2019). *Employment Scenerio in Afghanistan from 2007-08 to 2013-14*. Erişim Adresi: https://www.ilo.org/newdelhi/whatwedo/publications/WCMS_681336/lang--en/index.htm.
- ILO (2010). *A Rights Basen Approach*, Erişim Adresi: https://reliefweb.int/attachments/e3d53c6a-e01f-3863-bd9045be54a6f6ef/A17C01F1B0A12F72492576F900061DD7ILO_rights_based_approach.pdf.
- IOM, (2020). *2020 Dünya Göç Raporu: 3. Bölüm Göç ve Göçmenler: Bölgesel Boyutlar ve Gelişmeler*. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2020-turkish-chapter-3>.
- IOM, (2024). *World, Migration Report 2024*. <https://publications.iom.int/books/world-migration-report-2024>.
- IOM, World Bank ve UNHCR (10 Ocak 2025) *Afghan Returnees Rapid Needs Assessment (ARRNA) May 2024* (ortak rapor). <https://data.unhcr.org/en/documents/details/108447>.
- IOM. (2013). Göç Terimleri Sözlüğü. R. Perruchoud ve J., R. Cross (Ed.), Uluslararası Göç Hukuku içinde (s. 85), 2. Baskı, No: 31.
- Işığışık, Ö. (2017). *İstihdam ve İşsizlik*. Bursa: Dora Yayınları.
- Işığışık, Ö. Ve Kariman, S. (2022). Afganistan’da Yaşanan Göç Hareketleri ve Türkiye’deki Afganların Durumunun İncelenmesi. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 6(2), 455-486. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/2784947>.
- İçduygu, A. Ve Aksel, D., B. (2012). Türkiye’de Düzensiz Göç. *IOM Türkiye*. Erişim Adresi: <http://www.madde14.org/images/1/15/IOMTurkiyeDuzensizGoc.pdf>.

- İçduygu, A. ve Karadağ, S. (2018). Türkiye Üzerinden Avrupa'ya Afgan Göçü: Sığınma Aramak, Diaspora Oluşturmak ve Vatandaş Olmak. *Turkish Studies*, 482-502. DOI: 10.1080/14683849.2018.1454317
- İçduygu, A. Ve Sirkeci, İ. (1999). Cumhuriyet Dönemi Türkiye'sinde Göç Hareketleri. Oya Baydar (Ed.). *75 Yılda Köylerden Şehirlere*. İçinde (249-268). İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.
- İçduygu, A. ve Yüksek, D. (2012). Rethinking transit migration in Turkey: reality and representation in the creation of a migratory phenomenon. *Population, Space and Place*, 18(4), 441-456. DOI: <https://doi.org/10.1002/psp.633>.
- İdiz, E. (2023). *Sınır Kapısındaki Deniz Kızı; Afganlar Türkiye'ye Neden Geliyor?* İstanbul: Vadi Yayınları.
- İdiz, E. (2019). *Görünmeyen Göçmenler Afganlar: Türkiye Köprü mü? Hedef mi?* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Arel Üniversitesi.
- İnce, C. (2019). Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11(18), 2579-2615. DOI: 10.26466/opus.546737.
- İnce, C. (2019). Göç Kuramları ve Suriye Göçü Üzerine Bir Değerlendirme. *OPUS International Journal of Society Researches*, 11 (18), 2579-2615. DOI: 10.26466/opus.546737.
- İneli Cığır, M. (2018). Silahlı Çatışma Durumlarında Ayrım Gözetmeyen Şiddet Hareketlerinden Kaçan Kişilerin Avrupa Birliği Hukuku ve Türk Hukukunda İkincil Korunması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*. 20(1), 199-237. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/517736>.
- Joya, B. Ve Batha, E. (12 Nisan 2025) Shut Out Of Jobs, Afghan Women Retrain As Nurses, <https://www.context.news/socioeconomic-inclusion/shut-out-of-jobs-afghan-women-retrain-as-nurses>.
- Kabulnow, (20 Nisan 2025). Afghanistan Faces Record-Breaking Rise in Malnutrition, WFP Warns, <https://kabulnow.com/2025/04/afghanistan-faces-record-breaking-rise-in-malnutrition-wfp-warns/>
- Kakar, H., M. (2006). *A Political And Diplomatic History Of Afghanistan*. Brill Academic Publishers: Leiden. Erişim Adresi: <https://doi.org/10.1163/9789047409830>.
- Karabıyık, İ. (2012). İşgücü Piyasasının Yapısal Özellikleri ve Türkiye'de Kadınların İşgücüne Katılma Sorunu. *International Journal of Human Sciences*, 9(2). Erişim Adresi: <https://www.jhumansciences.com/ojs/index.php/IJHS/article/download/2371/pdf>.
- Karadağ, S. (2021). *Ghosts of İstanbul: Afghans at The Margins of Precarity*. Erişim Adresi: <https://gocarastirmalaridernegi.org/attachments/article/192/GHOSTS%20OF%20ISTANBUL%20N.pdf>.

- Karakaya, C., & Karakaya, E. N. (2021). Türkiye'nin Göz Ardı Edilen Göçmenleri: Afganlar. *Uluslararası Kültürel ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7(1), 100-111. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/1605597>.
- Kaya, İ. Ve Yılmaz Eren, E. (2015). Türkiye'deki Suriyelilerin Hukuki Durumu, Arada Kalanların Hakları ve Yükümlülükleri. *SETA Yayınları*. Erişim Adresi: https://file.setav.org/Files/Pdf/20151230134459_turkiyedeki-suriyelilerin-hukuki-durumu-pdf.
- Kaya, H. (2024). Afghan Women Are Under Threat from the Taliban: A Great Test of the Turkish Government and the Courts, *International Journal of Refugee Law*, 36(1-2), s. 6–19, DOI: <https://doi.org/10.1093/ijrl/eeae017>.
- Kaya, M. (2022). *Göç Dini Ağlar ve Entegrasyon*. İstanbul: Çıra Akademi Yayınları.
- Kaya, T. (2021). Yabancıların Çalışma İzni Muafiyetlerine Dair Bir Değerlendirme. Türkiye Adalet Akademisi Dergisi, (47),215-246. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/taad/issue/64178/972493>.
- Keskin, G., F. (2023). Devlet İçi Çatışmalarda Küresel ve Bölgesel Aktörlerin Roller: Afganistan Örneği (1989-2018). İstanbul: Gündoğan Yayınları.
- Kneebone, S. (2009). Introduction: Refugees and Asylum Seekers in the International Context- Right and Realities, Susan Kneebone (Ed.). *Refugees, Asylum Seekers and The Rule of Law*. İçinde (1-30). Erişim Adresi: Internet Archive e-Lib.
- Koç, İ. (2017). Afganistan'ın Sosyo-Demografik ve Ekonomik Yapısı ve Dış Göç Süreci. *Türkiye'de Afganistan Uyraklı Uluslararası Koruma Başvurusu ve Statü Sahipleri Üzerine Analiz: Türkiye'ye Geliş Sebepleri, Türkiye'de Kalışları, Gelecek Planları ve Amaçları*. İçinde (39-50). Erişim Adresi: http://www.openaccess.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11655/23374/Afgan_2018.pdf?sequence=1&isAllowed=y.
- Koç, M. (2019). Türkiye'ye Düzensiz Afgan Göçü ve İran'ın Göç Politikaları. *(İRAM) İran Araştırmaları Merkezi (Nisan) Perspektif*, 1-16. Erişim Adresi: https://iramcenter.org/d_hbanaliz/turkiyeye-duzensiz-afgan-gocu-ve-iranin-goc-politikalari.pdf.
- Koç, N. Ve Bozdoğan, S. (2017). Türkiye'deki Suriyeli Çocukların Eğitim Durumu. A. Yatkın (Ed.), *Uluslararası Göç ve Mülteci Sorununun Çözümünde Kamu Yönetiminin Rolü-Bildiri Kitabı* içinde, Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu (s.1331-1342). Elâzığ: Fırat Üniversitesi.
- Kokotey, A. (2023). The Deportation of the Afghan Refugees from Iran. <https://www.vifindia.org/print/12295?via=Azure>.
- Köse, H. Ve Aydemir Demir, D. (2023). Ağrı Çevrimiçi Haber Sitelerinde Suriyeli ve Afgan Sığınmacı ve Göçmen Haberlerinin Ahlakî Panik Kavramı Odağında İncelenmesi. Fahrünnisa Kazan (Ed). *İçinde Göç ve Medya Görsel Kültürde Göç ve Göçmen Temsili*. Konya: Literatürk Academia Yayınevi.

- Kuğu, A., R. (2021). İç Çatışma ve Dış Müdahale Kıskaçında Afganistan. İstanbul: Pankuş Yay.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), 47–57. <https://doi.org/10.2307/2060063>.
- Leghtas, I.ve A. Hollingsworth (2017). Yalnızca Hakkımı Arıyorum: Türkiye’deki mültecilerin Yasal İstihdama Erişimleri Halen Bulunmuyor. Refugees International, Field Report. ErişimAdresi:<https://static1.squarespace.com/static/506c8ea1e4b01d9450dd53f5/t/5a25be7bc8302554b57e750f/1512423037185/2017+Turkey+Report+Turkish+Trans.pdf>.
- Leghtas, I.ve Sullivan, D. (2016). Tanrı’dan Başka Kimsemiz Yok: Türkiye’deki Suriyeli Mülteciler İçin Kalıcı Çözümlerin Bulunmayışı. *Refugees International, Field Report*. Erişim Adresi: <https://www.refworld.org/cgi-bin/texis/vtx/rwmain/opendocpdf.pdf?reldoc=y&docid=58a411924>.
- Long, K. (2013). *The Point Of No Return: Refugees, Rights And Repatriation*. New York: Oxford University Press.
- Lopez-Lucia, E. (2015). Migration and conflict in Afghanistan (GSDRC Helpdesk Research Report 1243), <https://gsdrc.org/publications/migration-and-conflict-in-afghanistan/>.4.02.2024.
- Lordoğlu, K. (2007). Çalışma Hayatımızda Yeni Yabancılar: Bir Araştırmanın Bazı Sonuçları ve Değerlendirmeler. F. Aylan Arı (Der.). *Türkiye’de Yabancı İşçiler Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri*. İçinde (157-206). İstanbul: Derin Yayınları.
- Loschman, C. Ve Siegel, M. (2014). The Influence of Vulnerability on Migration Intentions in Afghanistan. *Migration and Development*, 3(1), 142-162. DOI: <https://doi.org/10.1080/21632324.2014.885259>.
- Maley, W. (2022). *Mülteci Nedir?* (Çev. Kasım Akbaş). Ankara. GAV Perspektif Yayınları.
- McAuliffe, M. ve D. Jayasuriya (2016). Do Asylum Seekers And Refugees Choose Destination Countries? Evidence From Large-Scale Surveys in Australia, Afghanistan, Bangladesh, Pakistan and Sri Lanka. *International Migration*, 54(4):44–59. <https://doi.org/10.1111/imig.12240>.
- Mei Liu, M. (2013). Migrant Networks and International Migration: Testing Weak Ties. *Demography*, 50(4), 1243–1277. DOI: <https://doi.org/10.1007/s13524-013-0213-5>.
- Migration Data Portal, (2022). Remittances to Afghanistan are lifelines: They are needed more than ever in a time of crisis, <https://www.migrationdataportal.org/blog/remittances-afghanistan-lifelines>,26.01.2024.
- Migration Policy Institute, (2022). Climate Change Compounds Longstanding Displacement in Afghanistan, <https://www.migrationpolicy.org/article/climate-change-displacement-afghanistan?jr=on>,26.01.2024.
- Mixed Migration Center (2021). The Impact Of The Afghanistan Crisis On Migration: Increasingly Securitized Borders Will Only Make Migration Riskier And More

- Dangerous, <https://mixedmigration.org/the-impact-of-the-afghanistan-crisis-on-migration/>.
- Mixed Migration Centre (2024). MMC Asia And The Pacific 4Mi Snapshot – December 2024, Afghans In Pakistan: Drivers, Risks And Access To Assistance, <https://mixedmigration.org/wp-content/uploads/2024/12/356-Snapshot-Afghans-in-Pakistan-drivers-risks-and-access-to-assistance.pdf>.
- Mixed Migration Centre, (2023). “The Changing Dynamics of Afghan Migration after August 2021”, Erişim Adresi: https://mixedmigration.org/wp-content/uploads/2023/03/266_Changing-Dynamics-Afghan-Migration.pdf. 14.01.2024
- Monsutti, A. (2006). *Afghan Transnational Networks: Looking Beyond Repatriation*. Erişim Adresi: <https://reliefweb.int/report/afghanistan/afghan-transnational-networks-looking-beyond-repatriation>. Erişim Tarihi:26.03.2023.
- Najafizada, E, (2021).” A Taliban ban on women in the workforce can cost economy \$1bn”, Erişim Adresi: <https://www.aljazeera.com/economy/2021/12/1/talibans-ban-on-women-in-the-workforce-can-cost-economy-1bn>.20.01.2024.
- Nalbant, F., Eseler, B. Ve Göksoy Sevinçli, B. (2022). Göç Olgusuna İlişkin Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve. Mustafa Kartal, İsmail Akbal (Ed). İçinde *Ulusal ve Uluslararası Boyutlarıyla Göç*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Needham, S. (2023). Women bear brunt of Afghanistan job losses, [https://www.ilo.org/asia/media-centre/news/WCMS_869891/lang--en/index.htm](https://www.ilo.org/asia/media-centre/news/WCMS_869891/lang-en/index.htm).10.02.2024.
- Obayd, A. J., & Karataş, A. (2021). Afganistan’da Göç Hareketliliğinin Neden ve Sonuçları. *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 1(50), 75-91. <https://doi.org/10.17498/kdeniz.896472>.
- Obayd, A., J. (2020). *Afganistan’da Göç Sorunu*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi.
- OCHA (11 Nisan 2025). Afghanistan: The Alarming Effects Of Climate Change, <https://www.unocha.org/news/afghanistan-alarming-effects-climate-change>.
- OCHA (2023). Afghanistan Humanitarian Needs Overview 2023 (January 2023), Erişim Adresi: <https://reliefweb.int/report/afghanistan/afghanistan-humanitarian-needs-overview-2023-january-2023>.
- Öksüz, D.N. (2021). *Afganistan'dan Batı Ülkelerine Göç Sürecinde Türkiye'nin Konumu: Trabzon'daki Afganlılar Üzerine Bir Araştırma*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Hacettepe Üniversitesi.
- Özcan, E. D. E. (2017). Çağdaş Göç Teorileri Üzerine Bir Değerlendirme. *İş ve Hayat*. 2(4),183-215 Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/isvehayat/issue/29036/310477>.

- Özçürümez, S. Ve A. İçduygu. (2020). *Zorunlu Göç Deneyimi ve Toplumsal Bütünleşme Kavramlar, Modeller ve Uygulamalar ile Türkiye*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Özgüler, V. (2022). Uluslararası Göç ve İşgücü Piyasaları. Elif Yüksel Oktay, Ersin Kavi, Yasemin Çölgeçen (Ed). *Geçmişten Günümüze Uluslararası Göç*. İçinde (103-150). İstanbul: Filiz Kitabevi.
- Özgün, C. (2021). Afgan Göçmen Profili Üzerine Bir Araştırma: Trabzon Örneği. *Karadeniz Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, 7 (12), 1-17. DOI: 10.31765/karen.88907.
- Petersen, W. (1958). A General Typology of Migration. *American Sociological Review*, 23(3), 256–266. DOI: <https://doi.org/10.2307/2089239>.
- Pherali, T., ve Sahar, A. (2018). Learning in the chaos: A political economy analysis of education in Afghanistan. *Research in Comparative and International Education*, 13(2), 239-258. <https://doi.org/10.1177/1745499918781882>.
- Pouya, J. (2022). The Causes of Afghan Immigration to Türkiye A Sociological Perspective. *Ortadoğu ve Göç*, 12(2). ss. 286-310. DOI: 10.31834/ortadoguvegoc.1161495.
- Rasooly, A., T. (2020) *Afgan Göçmenlerinin Sosyo-Ekonomik ve Kültürel Özellikleri Üzerine Bir Analiz, İstanbul Örneği*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi.
- Resmî Gazete. (11 Nisan 2013). Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, Sayı 28615. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>.
- Resmî Gazete. (28 Temmuz 2016). Uluslararası İşgücü Kanunu, Sayı 6735. Erişim Adresi: <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.6735.pdf>.
- Resmî Gazete. (29 Ağustos 2003). Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanunun Uygulama Yönetmeliği, Sayı 25214. Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2003/08/20030829.htm#3>.
- Robinson, W. I. (2011). Globalization and the sociology of Immanuel Wallerstein: A critical appraisal. *International Sociology*, 26(6), 723–745. DOI: <https://doi.org/10.1177/0268580910393372>.
- Samady, Saif R. (2013). Changing profile of education in Afghanistan. *PEDOCS*, S.1-15. DOI: 10.25656/01:7798.
- Saray, M. (2022). *Afganistan ve Türkler*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.
- Scalettari, G., Monsutti, A., A. Donini (2021) Young Afghans At The Doorsteps Of Europe: The Difficult Art Of Being A Successful Migrant, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(3), s.519-535. DOI: 10.1080/1369183X.2019.1618250.
- Seddighi, H., Naseh, M., Rafieifar, M., Ilea, P. (2022). *Education of Afghan refugee children in Iran: A structured review of policies*. *Children & Society*: (38)2. <https://doi.org/10.1111/chso.12620>

- Sever, H. (2014). *Yasadışı Göç ve Göçmen Kaçakçılığı*. Ankara: Adalet Yayınevi.
- SGDD (t.y). *Şarhlı Mülteci Kime Denir?* Erişim Tarihi: (6 Kasım 2022). <https://sgdd.org.tr/goc-terminolojisi/>.
- Siddique, A, (2022). 'Everyone Is Anxious': Pakistan's Mass Arrests Of Afghan Refugees Fuel Fear Of New Crackdown, <https://www.rferl.org/a/pakistan-mass-arrests-afghan-refugees-crackdown/32133823.html>. 4.02.2024.
- Sirkeci, İ. Ve F. Göktuna Yaylacı (2019). Küresel Hareketlilik Çağında Göç Kuramları ve Temel Kavramlar. Filiz Göktuna Yaylacı (Der.) *Kuramsal ve Uygulama Boyutları İle Türkiye’de Sığınmacı, Mülteci ve Göçmenlerle Sosyal Hizmetler*. İçinde (15-39). Londra: Transnational Press London.
- Sirkeci, İ. Ve Yaylacı, F., G. (2019). Küresel Hareketlilik Çağında Göç Kuramları ve Temel Kavramlar. Fethiye Tilbe (Ed). *Göç ve Emek Okumaları*. İçinde (7-30). Erişim Adresi:<https://play.google.com/books/reader?id=zXYfEAAQBAJ&pg=GBS.PP2&hl=tr>.
- Stempel, C. ve Alemi, Q. (2021) Challenges To The Economic İntegration Of Afghan Refugees In The U.S., *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 47(21), s.4872-4892. DOI: 10.1080/1369183X.2020.1724420.
- Stouffer, S. A. (1940). Intervening Opportunities: A Theory Relating Mobility and Distance. *American Sociological Review*, 5(6), 845–867. DOI: <https://doi.org/10.2307/2084520>.
- Stouffer, S. A. (1960). Intervening Opportunities And Competing Migrants. *Journal Of Regional Science*. 2(1), 1-26. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1467-9787.1960.tb00832.x>.
- Stratejik Düşünce Enstitüsü (20 Mayıs 2023). *Afganistan'da Taliban'ın Yayılması Hız Kazandı*, Erişim Adresi: <https://www.sde.org.tr/ortadogu/afganistanda-talibanin-yayilmasi-hiz-kazandi-haberi-23158>.
- Suh, G. (2021). *Sebepleri ve Sorunlarıyla Göçmenlik: İstanbul'daki Afganlar*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi
- Sultani, T. (2001). *The current situation of basic education in Afghanistan*. Erişim Adresi: https://www.criced.tsukuba.ac.jp/pdf/04_Afghanistan_Sultani.pdf.
- Şahin, Ç. (2024). *Kayıt dışı Göçmen İşgücü İstihdamındaki Artışın Türkiye Ekonomisinin Büyümesindeki Rolü*. Müslüme Narin, Makbule Yalın (Ed). İçinde Göç Ekonomisi: Göçün Sosyo Ekonomik Etkileri. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Şahin, H., Çiftçiyıldız, K. Ve C. Evkaya (2018). Afgan Göçmenlerin Türkiye Sınırları İçerisindeki Yolculukları ve Göçmenler Arasındaki Ağ İlişkileri. *International Conference on Empirical Economics and Social Sciences (ICEESS'18)* Haziran 27-28, 2018 /Bandırma – Türkiye.
- Şeyhanlıoğlu, H. (2021). *İmparatorluklar Mezarlığı, Büyük Oyun, Savaş, Taliban; Asya'nın Kalbi Afganistan*. KDY Yayıncılık, İstanbul.

- Şimşek Ademi, A, Oktay, E. Ve Ö. Alkan (2024). *Afgan Göçmenlerin Türkiye’den Memnuniyetinin Belirleyicileri*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Şimşek Ademi, A. (2021). *Afgan-Suriyeli Göçmen Kadınlar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- T.C. Dışişleri Bakanlığı, (2022). Afganistan’ın Ekonomisi, <https://www.mfa.gov.tr/afganistan-ekonomisi.tr.mfa.10.02.2024>.
- T.C. Yalova Valiliği İl Göç İdaresi Müdürlüğü (22 Haziran 2024). *Mahalle Kapatma Duyurusu Hakkında*. <https://yalova.goc.gov.tr/mahalle-kapatma-duyurusu-hakkinda>.
- Tamer, M. (2020). Göç, Göçün Nedenleri ve Uluslararası Göç Üzerine Kavramsal Bir Analiz. *Journal of Social and Humanities Sciences Research*, 7(60), 2808-2818. DOI: <http://dx.doi.org/10.26450/jshsr.2070>.
- Tanyılmaz, K. Ve Kurtulmuş Kıroğlu, M. (2007). Türkiye’de Göçmen İşçiler ve İşgücü Piyasası Üzerine Etkileri. F. Aylan Arı (Der.). *Türkiye’de Yabancı İşçiler Uluslararası Göç, İşgücü ve Nüfus Hareketleri*. İçinde (157-206). İstanbul: Derin Yayınları.
- Taş Yetim, H. (2022). Taliban’ın Kontrolü ve Birinci Afganistan İslam Emirliği (1996-2001). Murat Aslan, Ramazan Erdağ (Ed). *Yüz Yıllık Kriz Afganistan* İçinde (58-74). İstanbul: SETA Yay.
- The Economist (8 Nisan 2025). Pakistan is furious with the Afghan Taliban, <https://www.economist.com/asia/2025/02/06/pakistan-is-furious-with-the-afghan-taliban>.
- The Economist (8 Nisan 2025). Scammers Are Preying On Afghans Desperate To Leave Their Country, <https://www.economist.com/asia/2021/11/27/scammers-are-preying-on-afghans-desperate-to-leave-their-country>.
- Tılıç, D., I. (2021). *Anadolu'nun Afgan Çobanları: Savaştan Kaçıyor, Başlık Parası Peşinde Koşuyorlar*. Erişim Adresi: <https://www.birgun.net/haber/anadolu-nun-afgan-cobanlari-savastan-kaciyor-baslik-parasi-pesinde-kosuyorlar-348286>. Erişim Tarihi:25.03.2023.
- TİSK, (2020). Göçmenlerin İşgücü Piyasasına Uyum Raporu Şubat 2020, Erişim Adresi: <https://www.tisk.org.tr/dokuman/gocmenlerin-is-gucu-piyasasına-uyum-raporu.pdf>.
- Toksöz, G. (2006). *Uluslararası Emek Göçü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Topal, A. H. (2015). Geçici Koruma Yönetmeliği ve Türkiye’deki Suriyelilerin Hukuki Statüsü. *İstanbul Medipol Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2(1), 5-22. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/imuhfd/issue/54306/736960>.
- Tunalı, G. Ve Erkitay, O., Ş. (2024). Mültecilerin Temel Hizmetlere Erişiminde İletişim Engelleri ve Mülteci Çevirmenliğinde İyi Uygulama Pratikleri. *İstanbul Üniversitesi Çeviribilim Dergisi* (21). S.84-99. DOI:10.26650/ijts.2024.1562645.
- Tuncel, G. (2022). Küresel ve Bölgesel Sorunların Ortaya Çıkarttığı Göçler ve Türkiye’ye Etkisi. Abdulkadir Baharçiçek, Gökhan Tuncel, Osman Ağır (Ed). *Küresel Sorunlar ve Türkiye*. İçinde (173-208). Ankara: Nobel Yayınları.

- Tutar, K. (2023). Türkiye Cumhuriyeti'nin 100 Yıllık İstihdam Politikasının Toplumsal Açından Değerlendirmesi. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, Cumhuriyet'in 100. Yılında Türkiye, 245-269 . DOI: 10.33692/avrasyad.1354427
- Tüfekçi, N. (2022). Ağ Teorisi Çerçevesinde Almanya'da Yaşayan Türk Göçmenlerin İletişim Biçimleri ve Kültürlerarası İletişim. *Sosyolojik Bağlam Dergisi*. 3(1), 17-35. DOI: <https://doi.org/10.52108/2757-5942.3.1.2>.
- TÜİK (29 Temmuz 2025c). Yükseköğretim İstihdam Göstergeleri, 2024. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Yuksekogretim-Istihdam-Gostergeleri-2024>.
- TÜİK, (29 Temmuz 2025a). İstatistiklerle Gençlik 2024. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Istatistiklerle-Genclik-2024-54077>.
- TÜİK, (9 Temmuz 2024). Dünya Nüfus Günü 2024. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Dunya-Nufus-Gunu-2024-53680>.
- TÜİK, (11 Kasım 2023). Kent- Kır Nüfus İstatistikleri 2023. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Kent-Kir-Nufus-Istatistikleri-2022-49755>.
- TÜİK, (29 Temmuz 2025b). İşgücü İstatistikleri, Şubat 2025. Erişim Adresi: <https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Isgucu-Istatistikleri-Subat-2025-54060>.
- Tümtaş, M. S. (2022). Türkiye'ye Düzensiz Afgan Göçü: Zorunlu Göç Mü “İstila” Mı?. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 21(1), 338-353. <https://doi.org/10.21547/jss.1009054>.
- Tümtaş, M., S. (2022). Nöbetleşe Dışlanma Zincirinde Son Halka: Düzensiz Afgan Göçmenler. *Mediterranean Journal of Humanities*, s.217-228. DOI: 10.13114/MJH.2022.584
- Türkmen Er, E. (2025). Türkiye'deki Mülteci Kadınların Göçmenlik ve Kadınlık Deneyimleri: Eskişehir'de Afgan Göçmen Kadınlar, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Tütak, B. (2019). Göç Kavramına Genel Bir Bakış. Zeki Taştan, Bekir Koçlar (Ed.), *Van'da Göç Hareketleri* içinde s. (7-11). İstanbul: Hiper Yayınları.
- Uğur Türksoy, B. (2023). *Göç Teorileri, Göçün Yönetimi ve Afgan Göçü Üzerine Bir Araştırma*. (Ed.) Muhammed Ali Yetgin. Ankara: Detay Yayıncılık.
- UNDP (13 Nisan 2025). Afghanistan's Economy Has 'Basically Collapsed': UNDP, <https://news.un.org/en/story/2024/03/1147387>.
- UNDP, (2023). Afghanistan Socio-Economic Outlook 2023- Executive Summary. Erişim Adresi: <https://reliefweb.int/report/afghanistan/afghanistan-socio-economic-outlook-2023-executive-summary-enarfarsips>.
- UNESCO, (2021). *The right to education: what's at stake in Afghanistan? A 20-year review*, <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000378911?>.
- UNHCR (30 Temmuz 2025). *Global Trends report 2024*. <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2024>

- UNHCR (19 Aralık 2022). *Global Trends Forced Displacement In 2021*. Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/62a9d1494/global-trends-report-2021>.
- UNHCR (5 Kasım 2022). *Refugee or Migrant*. Erişim Adresi: https://www.unhcr.org/cy/wpcontent/uploads/sites/41/2018/02/UNHCR_Refugee_or_Migrant_TR.pdf.
- UNHCR, (10 Ocak 2025). *Global Trends report 2023*, Erişim Adresi: <https://www.unhcr.org/global-trends-report-2023>.
- UNHCR, (2018). UNHCR tarafından kayıt ve MSB, <https://help.unhcr.org/turkiye/tr/information-for-non-syrians/registration-rsd-with-unhcr/>.
- UNHCR, (2023). 2023 Multi-Stakeholder Pledge for The Afghanistan Stuation. Erişim Adresi: https://ssar-platform.org/sites/default/files/2023-08/resolve_ssar_multi-stakeholder_pledge_8.2023.pdf. 04.01.2024
- UNHCR, (t.y). “Afghanistan Situation”, Erişim Tarihi: 9.01.2024. <https://data.unhcr.org/en/situations/afghanistan?>
- UNHCR, Türkiye Bilgi Notu (2023, Eylül). Erişim Tarihi:28 Ocak 2024 https://www.unhcr.org/tr/wp-content/uploads/sites/14/2023/10/Bi-annual-fact-sheet-2023-09-TURKIYEF_TR.pdf.
- UNWOMEN, (2022). Women’s Rights in Afghanistan: Where Are We Now?, Gender Alert no:1, <https://www.unwomen.org/sites/default/files/2021-12/Gender-alert-Womens-rights-in-Afghanistan-en.pdf>.21.01.2024.
- Ünay, H. (2022). *Türkiye’ye Yönelik Afganistan Göçüne Yerelden Bakmak: Van Saha Araştırması Çalışma Raporu*. Erişim Adresi: <https://gocvakfi.org/calisma-raporu-turkiyeye-yonelik-afganistan-gocune-yerelden-bakmak-van-saha-arastirmasi/>. Erişim Tarihi:10.05.2022.
- Ünlütürk Ulutaş, Ç., ve Topaloğlu, F. (2023). Türkiye’ye Yönelen Afgan Göçünü Toplumsal Cinsiyet Gözlüğüyle Okumak. *Mülkiye Dergisi*, 47(1), 170-197. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/3289441>.
- Üstün, K., ve Vargün, B. (2022). Uluslararası Göç ve Afgan Göçmenler Örneği. *Ardahan Üniversitesi İnsani Bilimler ve Edebiyat Fakültesi Belgü Dergisi* (6), 76-86.
- VOA. (ty). *Türkiye Afgan Göçünün Hedef Ülkesi mi Olacak?* Erişim Tarihi:22.03.2023. <https://www.voaturkce.com/a/taleban-egemenligi-turkiye-yi-hedef-ulke-mi-yapacak/5969560.html>.
- Wallerstein, I. (1976). Semi-Peripheral Countries and the Contemporary World Crisis. *Theory and Society*, 3(4), 461–483. Erişim Adresi: <http://www.jstor.org/stable/656810>
- Wallis, E, (2021). “Few routes to safety for Afghans at risk,' says Amnesty”, Erişim Adresi: <https://www.infomigrants.net/en/post/35906/few-routes-to-safety-for-afghans-at-risk-says-amnesty>.14.01.2024.

- WHO, (2023). Returnees Response Health Situation Report No. 4, <https://reliefweb.int/attachments/51399445-7088-45ec-b6a8>, 21.01.2024.
- Wickramasinghe, A., A., I., N. Ve W. Wimalaratana (2016). International Migration And Migration Theories. *Social Affairs*, 1(5), 13-32. Erişim Adresi: http://socialaffairsjournal.com/Achive/Fall_2016/2.International%20Migration.pdf
- World Bank (t.y.a). Age dependency ratio (% of working-age population) – Afghanistan. Erişim tarihi: (4 Temmuz 2022) <https://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.DPND?end=2022&locations=AF&start=1960&view=chart>.
- World Bank (t.y.b). Emergency Support for the People of Afghanistan. Erişim tarihi: (4 Temmuz 2022) <https://www.worldbank.org/en/country/afghanistan/brief/afghanistan-emergency-support>.
- World Bank, (2022c). Afghanistan Welfare Monitoring Survey. <https://thedocs.worldbank.org/en/doc/138d0857c9a66e7e2a963a1a6137860e-0310062022/original/Afghanistan-Welfare-Monitoring-Survey.pdf>.31.01.2024.
- World Bank, (t.y). Afghanistan’s Contracted Economy Faces Uncertainty, Afghan Families Are Struggling. Erişim tarihi: (5 Temmuz 2023) <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2023/10/03/afghanistan-s-contracted-economy-faces-uncertainty-afghan-families-are-struggling>.
- World Population Rewiew (2024). *Afghanistan Population 2024 (Live)*, <https://worldpopulationreview.com/countries/afghanistan-population>.5.05.2024.
- Worldometer, (15 Kasım 2024). *Afghanistan Population*. <https://www.worldometers.info/world-population/afghanistan-population/>.
- Yaman, B. (1977). *Kalkınmakta Olan Ülkelerde İşsizlik Sorunu ve Çözüm Yolları*. Bursa: Bursa İktisadi ve Ticari İlimler Akademisi Yayınları.
- Yaman, F. (2019). *Göç ve Toplum*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Yantur, P. Ve Sayın, H. (2023). *Göç ve İstihdam Göçmen İşçinin Yaşadığı Sorunlar ve Uyum*. Ankara: Berikan Yayınevi.
- Yarcı, S. (2014). Pierre Bourdieu’da Sosyal Sermaye Kavramı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 6(1), 125-135. Erişim Adresi: https://dergipark.org.tr/en/pub/akademikincelemeler/issue/1549/19031#article_cite.
- Yeler, A. (2021). Düzensiz Göçmenlerde Sosyo-Kültürel Entegrasyon: Ankara’da Yaşayan Afgan-Özbek Türkler. *İmgelem*,5(9),419-445. <https://doi.org/10.53791/imgelem.1014022>
- Yeşil, V. (2020). *Küresel Yer Değıştirmenin Sosyal Boyutu Afgan Sığınmacılar*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Yıldırım, A. Ve H, Şimşek. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. (8. Basım). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

- Yılmaz, E. A. ve Özer, Y. E. (2022). İtme Çekme Kuramı Bağlamında Türkiye’deki Suriyelilere Yönelik Bir Alan Araştırması: Aydın İli Örneği. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13 (1), 282-295. Erişim Adresi: <https://dergipark.org.tr/en/pub/gumus/issue/68497/1010263>.
- Yılmaz, L., ve Uğur, S. (2024). Türkiye’deki Yabancıların Çalışma Hayatına ve Sosyal Güvenlik Sistemine Etkileri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(4), 1065-1099. <https://doi.org/10.18074/ckuiibfd.1515108>
- Yüksel Oktay, E., ve Güder, F. (2024). Türkiye’de Uluslararası Koruma Altında Bulunan Yabancıların İstihdamının Mevzuat Bağlamında Değerlendirilmesi. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(4), 1172-1210. <https://doi.org/10.18074/ckuiibfd.1568240>
- Yüksel, H. (2014). *Güncel Gelişmeler Işığında Sosyal Politika*. Bursa: Ekin Yayınları.

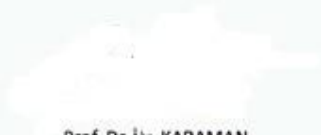

EKLER

EK. 1. Etik Kurul İzni

T.C. YALOVA ÜNİVERSİTESİ ETİK KURULLAR KOORDİNATÖRLÜĞÜ	
PROTOKOL NO: 2024/34	
ARAŞTIRMA BAŞLIĞI	Uluslararası Koruma Altındaki Afganların İşgücü Piyasasına Etkileri : Yalova İli Örneği
ARAŞTIRMANIN TÜRÜ	1-Doktora/Sanatta Yeterlik Tez Çalışması 2-Nitel Araştırma
ARAŞTIRMACILAR	1-Sorumlu Araştırmacı : Fatmanur GÜDER 2-Tez Danışmanı : Prof. Dr. Elif YÜKSEL OKTAY
ETİK KURUL TÜRÜ	SOSYAL VE BEŞERİ BİLİMLER BİLİMSEL ARAŞTIRMALAR ETİK KURULU
KARAR	Etik Onay Verilmesine Karar Verildi.

Prof. Dr. İsa KARAMAN
ETİK KURULLAR KOORDİNATÖRÜ

TARİH
14.03.2024

EK. 2. Aydınlatılmış Onam Formu

YALOVA ÜNİVERSİTESİ ETİK KURULLAR KOORDİNATÖRLÜĞÜ AYDINLATILMIŞ ONAM FORMU

Sizi Fatmanur Güder tarafından yürütülen "Uluslararası Koruma Altındaki Afganların İşgücü Piyasasına Etkileri: Yalova İli Örneği" başlıklı araştırmaya davet ediyoruz. Bu araştırma ile Yalova'da bulunan uluslararası koruma altındaki Afganların işgücü piyasasındaki varlıkları, yer aldıkları iş kolları gibi bilgilerin toplanması, bu kişilerin Yalova işgücü piyasasına etkilerinin araştırılması amaçlanmaktadır. Ayrıca, Yalova ilinde yapılacak ve nitel yöntemlerin kullanıldığı saha araştırması ile elde edilecek somut veriler ışığında, tezimizin literatüre katkı sağlaması hedeflenmektedir. Araştırmada yarı yapılandırılmış soru kâğıdı kullanılarak katılımcılarla görüşmeler gerçekleştirilecektir. Bu yöntemle Afgan göçmenlerin Türkiye'ye geliş amacı, çalışma koşulları, ücret düzeyleri, sosyal yaşama katılımları hakkında derinlemesine bilgi edinmek amaçlanmaktadır. Araştırmada sizden tahminen 5 dakika süre ayırmanız istenmektedir. Bu çalışmaya katılmak tamamen **gönüllülük esasına** dayanmaktadır.

Çalışmanın amacına ulaşması için sizden beklenen, bütün soruları eksiksiz, kimsenin baskısı veya telkini altında olmadan, size en uygun gelen cevapları içtenlikle verecek şekilde cevaplamanızdır. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz **gizli tutulacaktır**; ancak verileriniz yayın amacı ile kullanılabilir. Eğer araştırmanın amacı ile ilgili verilen bu bilgiler dışında şimdi veya sonra daha fazla bilgiye ihtiyaç duyarsanız araştırmacıya e-posta adresinden veya numaralı telefondan ulaşabilirsiniz.

"Bilgilendirilmiş Gönüllü Olur Formu"ndaki tüm açıklamaları okudum. Bana, konusu ve amacı belirtilen araştırma ile ilgili yazılı ve sözlü açıklama, aşağıda adı belirtilen kişi tarafından yapıldı. Araştırmaya gönüllü olarak katıldığımı, istediğim zaman gerekçeli veya gerekçesiz olarak araştırmadan ayrılabileceğimi ve kendi isteğime bakılmaksızın araştırmacı tarafından araştırma dışı bırakılabileceğimi biliyorum. Söz konusu araştırmaya, hiçbir baskı ve zorlama olmaksızın kendi rızamla katılmayı kabul ediyorum.

/.../... tarih

Açıklamaları Yapan Araştırmacının Adı / Soyadı / İmzası Fatmanur GÜDER
Gönüllünün Adı / Soyadı / İmzası / Tarih
Gerekliyse Olur İşlemine Tanık Olan Kişinin Adı / Soyadı / İmzası / Tarih
Gerekliyse Yasal Temsilcinin Adı / Soyadı / İmzası / Tarih

EK. 3. Görüşme Formu

ULUSLARARASI KORUMA ALTINDAKİ AFGANLARIN İŞGÜCÜ PİYASASINA ETKİLERİ: YALOVA İLİ ÖRNEĞİ

SOSYO-DEMOGRAFİK BİLGİLER

Cinsiyetiniz?

Yaşınız?

Medeni durumunuz? Hane sayınız, haneniz kimlerden oluşuyor /çocuğunuz var mı? Varsa kaç çocuğunuz var? (Akrabalar, ev arkadaşları vs.)? (Varsa) Eş/ çocuk birlikte mi geldiniz? ya da sonradan ailenizi yanınıza mı aldınız?

Eğitim durumunuz nedir?

Çalışma yaşamında ya da sosyal ilişkilerde dil konusunda problem yaşıyor musunuz?

TÜRKİYE'YE GELİŞ SÜRECİ

Türkiye geldiğiniz ilk ülke mi? Değilse daha önce göç ettiğiniz ülke/ülkelerden kısaca bahseder misiniz? Türkiye'ye kaç yıl önce geldiniz? Yasal yollarla mı yoksa yasa dışı yollarla mı geldiniz? Türkiye'de ne kadar süre kayıtsız yaşadınız/ gelir gelmez mi kayıt yaptırınız? Daha önce hiç sınır dışı edildiniz mi ya da sınır dışı edilip geri geldiniz mi?

Türkiye'ye hangi şehirden giriş yaptınız? Geliş yolculuğunuz hakkında biraz bilgi verebilir misiniz? Yaşadığınız zorluklar nelerdi? Sizi buraya getiren kişilere ne kadar ödeme yaptınız?

Türkiye'ye göç etmeye nasıl karar verdiniz? Türkiye'ye göç etme kararında etkili olan şeyler nelerdi? Türkiye'de yakınlarınız mı var? Türkiye hakkında nasıl bilgi sahibi oldunuz?

YALOVA'DA İKAMET, ÇALIŞMA HAYATI VE GÜNDELİK YAŞAM

Ne kadar süredir Yalova'da ikamet etmektesiniz? Yalova'da yaşamayı siz mi istediniz yönlendirme üzerine mi geldiniz yoksa akraba/arkadaşlarınız mı var?

Kendi ülkenizde ne iş yapıyordunuz? Burada ne iş yapıyorsunuz ne kadar zamandır çalışıyorsunuz? Burada, ülkenizde aldığınız eğitim alanında mı istihdam ediliyorsunuz?

Yalova'da sigortalı bir işte mi çalışıyorsunuz? İŞKUR hakkında bilginiz var mı? İŞKUR'da kaydınız var mı?

Buradaki işinizi kimin vasıtasıyla buldunuz? Buraya geldikten sonra kaç iş değiştirdiniz, hangi işleri yaptınız? İş ararken hangi zorluklarla karşılaştınız?

Burada aldığınız ücretle geçinebiliyor musunuz? Buradaki kazancınız mı yoksa kendi ülkenizdeki kazancınız mı tatmin edici düzeydeydi. Hanenizde kaç kişi çalışıyor? Eşiniz çalışıyor mu? Eşiniz çalışıyor ise çalışmama halinde geçiminiz zorlaşır mıydı? Burada resmi kuruluşlar/ STK'lar veya farklı kurumlardan maddi destek alıyor musunuz?

Yalova'da nerede kalıyorsunuz? Nasıl bir meskende yaşıyorsunuz, ne kadar kira veriyorsunuz? Ülkenizde kalanlara para gönderiyor musunuz?

Çalışma hayatındaki yasal haklarınızı biliyor musunuz? Göçmenlere verilen eğitimlerden faydalandınız mı? Şu anda aldığınız bir eğitim var mı?

Yalova'da iş hayatında karşılaştığınız sorunlar nelerdir? Geldiğiniz ülkedeki çalışma hayatı ile buradaki çalışma yaşamını karşılaştırır mısınız? İş yerindeki amir/patron size baskı yapıyor mu? böyle bir olay başınıza geldiyse nasıl tepki verdiniz?

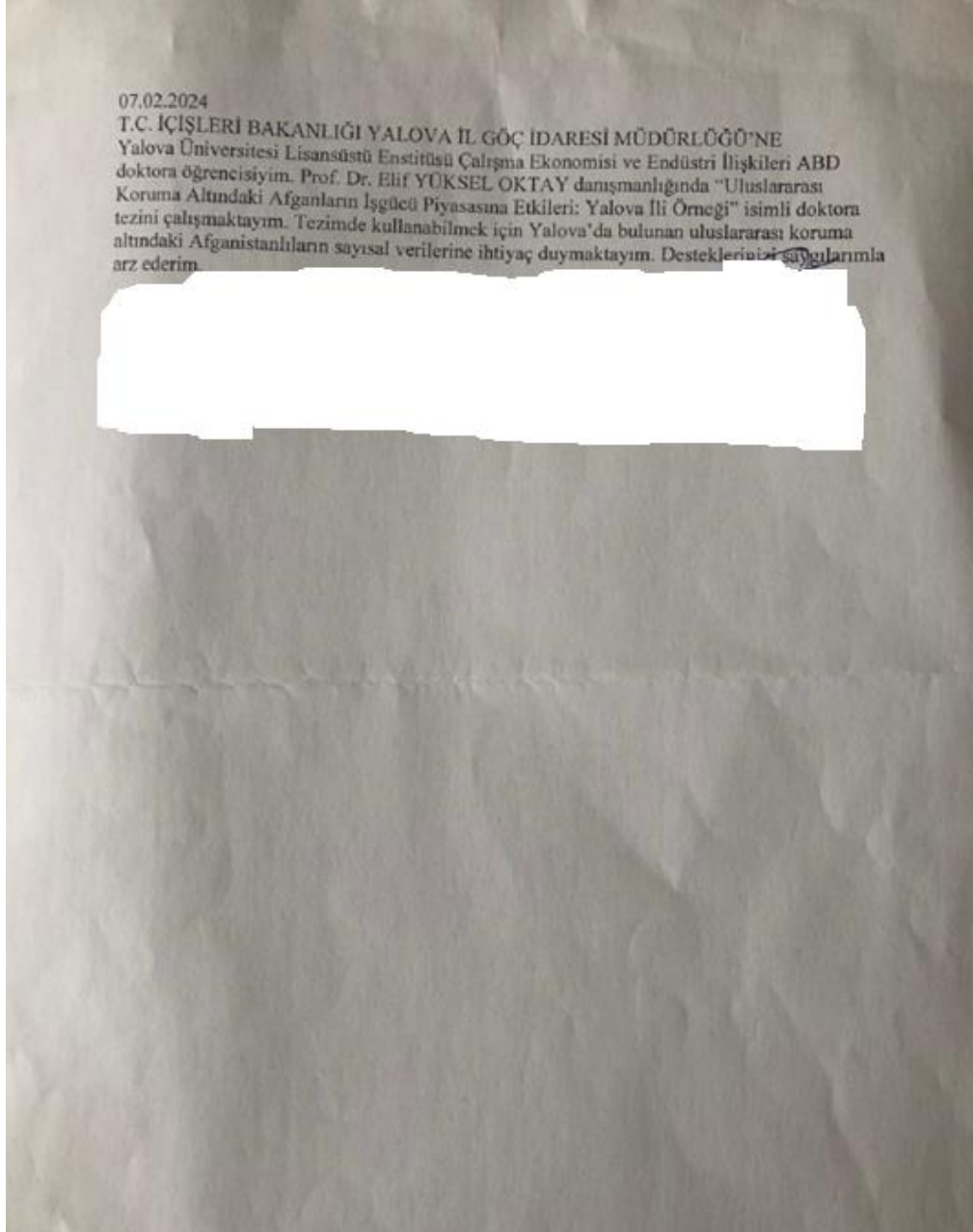
İş arkadaşlarınızın size karşı tutumu nasıl? Çalışma arkadaşlarınız tarafından size baskı yapılıyor mu? İşyerinde ücret, davranış gibi konularda size karşı aynı vasıf düzeyindeki diğer işçilere ayrımcılık yapılıyor mu?

Daha önce işten çıkarıldınız mı? Size işten ayrılmanıza karşılık tazminat ödendi mi?

Çalışma ortamında sizi rahatsız eden sorunlar nelerdir?

Yalova'da yaşamayı nasıl buluyorsunuz? Geri dönme veya farklı bir ülkeye gitme düşünceniz var mı? sebepleri nelerdir?

EK. 4. T.C. İçişleri Bakanlığı Yalova İl Göç İdaresi Müdürlüğü'ne Sunulan Yazı

ÖZGEÇMİŞ

Fatmanur Güder, Kocadere İlköğretim Okulu'nda başladığı eğitim hayatına Yalova Anadolu Lisesi'nde devam etmiştir. Burada 4 yıllık lise eğitimini tamamlamış ve 2010 yılında İstanbul Üniversitesi, İletişim Fakültesi'nde lisans eğitimine başlamıştır. Örgün eğitime devam ederken bir yandan da Anadolu Üniversitesi, Açık Öğretim Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde eğitimini tamamlamıştır. 2016 yılında Yalova Üniversitesi-Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Ana Bilim Dalı, Sosyal Politika Bölümü'nde Tezli Yüksek Lisans yapmaya başlamıştır. 2019 yılında “Türkiye’de Tarımsal Teşviklerin Genç İşsizliği Üzerine Etkileri: Yalova İlinde Genç Çiftçi Projesi Örneği” isimli tezini başarı ile savunarak mezun olmuştur. 2020 yılında Yalova Üniversitesi Çalışma Ekonomisi ve Endüstri İlişkileri Doktora Programı'na kabul edilmiştir. Yazar sosyal politika ve çalışma ilişkileri alanlarında çalışmalar yürütmektedir.

TEZDEN TÜRETİLEN YAYIN VE ESERLER

Yüksel Oktay, E., ve Güder, F. (2024). Türkiye’de Uluslararası Koruma Altında Bulunan Yabancıların İstihdamının Mevzuat Bağlamında Değerlendirilmesi. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 14(4), 1172-1210. <https://doi.org/10.18074/ckuiibfd.1568240>